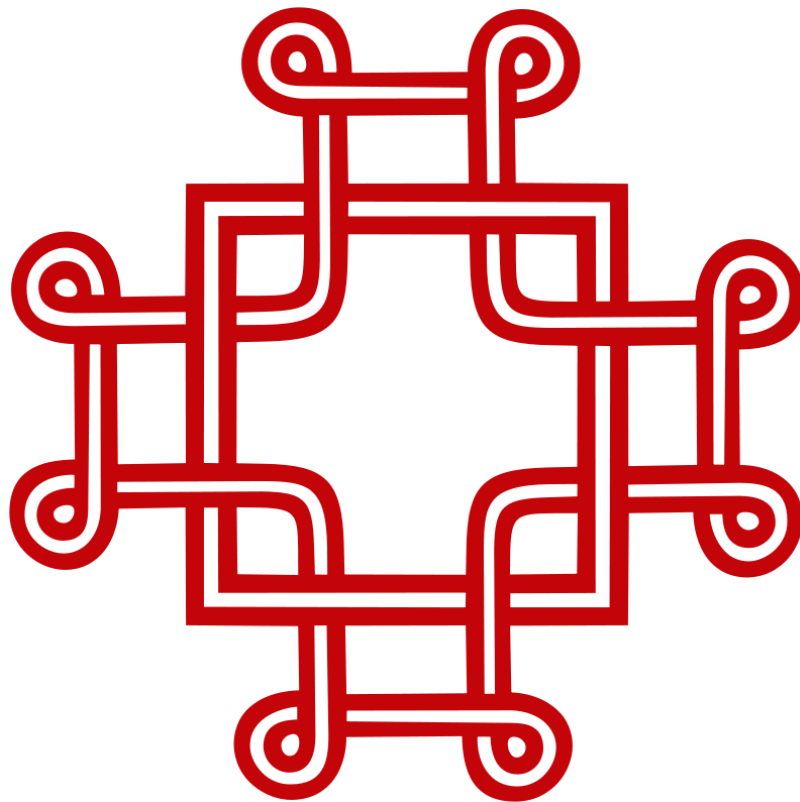

**Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Ορθόδοξη Χριστιανική Θεολογία και Θρησκευτικός
Πλουραλισμός**

**Διπλωματική Εργασία
«Η ιστορική πορεία και εξέλιξη της αρχιεπισκοπής
Αχρίδος»**

**Φοιτητής : Παναγιώτης Ξενάκης
Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Νεκτάριος Λόης**

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων

**«Η ιστορική πορεία και εξέλιξη της αρχιεπισκοπής
Αχρίδος»**

«Παναγιώτης Ξενάκης»

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

**«Γεώργιος Νεκτάριος
Λόης»**

**«Επίκουρος Καθηγητής
Πανεπιστημίου»**

Συν-Επιβλέπων

Καθηγητής:

«Καπρούλιας Απόστολος»

**«Καθηγητής ΣΕΠ,
Ελληνικού Ανοικτού
Πανεπιστημίου»**

Πάτρα, Σεπτέμβριος 2023

Ευχαριστίες

Με αφορμή τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Γεώργιο Νεκτάριο Λόη, για την αμέριστη συμπαράσταση, καθοδήγηση, κατανόηση και βοήθειά του, καθόλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου , όπως και τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Καπρούλια Απόστολο.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον παππού μου και τη γιαγιά μου, από την πλευρά του πατέρα μου, Παναγιώτη και Μαλαματή Ξενάκη, καθώς και τη γιαγιά μου, από την πλευρά της μητέρας μου, Αναστασία Παπαδάτου, για την αρωγή, υποστήριξη και συμβολή τους, που λειτούργησαν καταλυτικά για την ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Πρόλογος

Η παρούσα μελέτη βασίζεται σε πορίσματα κυρίως σύγχρονων μελετητών – ιστορικών, οι οποίοι με ήθος και σεβασμό προς τον ρου της ιστορίας, διερεύνησαν την «Ιστορική πορεία και εξέλιξη της αρχιεπισκοπής Αχρίδος». Έτσι, τα εκδοθέντα βιβλία των κ.κ. Λόη, Δεληκάρη, Νανάκη κ.ά., αποτέλεσαν πηγή των βιβλιογραφικών αναφορών πάνω στις οποίες βασίζεται η συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας. Επιπροσθέτως, είχα την ιδιαίτερη τιμή, επιβλέπων καθηγητής μου να είναι ο κ. Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ο οποίος έχει μελετήσει σε βάθος και έχει συγγράψει την ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας, αναδεικνύοντας τον σημαντικό της ρόλο στην πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχριδών. Με την καθοδήγησή του και τις καίριες παρατηρήσεις του, ευελπιστώ ότι έχω «κτίσει» το πλαίσιο μέσα στο οποίο έχει κινηθεί η ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, της οποίας η μακραίωνη ιστορία σχετίζεται με την ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας πρωτίστως και κατόπιν με την Ύστερη Βυζαντινή Περίοδο. Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος έγινε το επισκοπικό κέντρο ολόκληρης της γεωγραφικής περιοχής, όπου σύμφωνα με τα τρία σιγίλλια του Βασιλείου Β΄, αρχικά εκτείνονταν από τον Δούναβη μέχρι τη Θεσσαλία και από τα παράλια της Αδριατικής μέχρι τα παράλια της Μαύρης Θάλασσας, αποτελώντας το μεγαλύτερο μέρος των ευρωπαϊκών εδαφών της Αυτοκρατορίας. Μετά την αναγνώριση της Εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας ως Εκκλησία Αχρίδος, το θέμα της Μεταπτυχιακής μου εργασίας καθίσταται πλέον πολύ επίκαιρο, καθώς η αναγνώριση αυτή κινδυνεύει από πολιτικές σκοπιμότητες από την πλευρά της νεοσύστατης χώρας της Βόρειας Μακεδονίας.

Περίληψη

Η προβληματική της παρούσας Διπλωματικής εργασίας στηρίζεται στο γεγονός ότι, η Αρχιεπισκοπή Αχριδών βρισκόταν σε βυζαντινά εδάφη και παρ' όλες τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, μετά την κατάκτηση αυτών από τους Οθωμανούς, διατήρησε τον ελληνικό της χαρακτήρα, μέχρι την κατάργησή της τον 18^ο αιώνα. Όμως, ενώ το 1767, η Σύνοδος της Αρχιεπισκοπής, με προκαθήμενο τον Αρχιεπίσκοπο Αρσένιο, αποφάσισε την υπαγωγή της Εκκλησίας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, συμβάλλοντας καθοριστικά στην επικοινωνία μεταξύ του ελληνικού και του σλαβικού κόσμου, στις 29 Νοεμβρίου του 1945, ο ηγέτης του Εθνικού Μετώπου στη Γιουγκοσλαβία, Τίτο, ο οποίος έγινε πρωθυπουργός στις 11 Νοεμβρίου 1945, ανήγγειλε την δημιουργία της Ομόσπονδης Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας η οποία αποτελούνταν από την Σερβία, την Κροατία, την Σλοβενία, την Βοσνία – Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και την Μακεδονία, της οποίας τα όρια ήταν ένα κομμάτι γης που ανήκε στην Νότια Σερβία. Παράλληλα, άρχισε να συζητείται ένα παλιό σχέδιο για ομοσπονδία, την οποία θα αποτελούσαν η Βουλγαρία, η Αλβανία και αντί για την Ρουμανία, η Ελλάδα, εφόσον θα επικρατούσε σε αυτήν το κομμουνιστικό καθεστώς. Μετά από το πέρας των διαβουλεύσεων του Στάλιν με τον Δημητρώφ, πρωθυπουργό της Βουλγαρίας και τον Μίλαν Τζίλας, αντιπρόσωπο της Ομοσπονδίας της Γιουγκοσλαβίας, τον Ιανουάριο του 1948, το σχέδιο σταμάτησε. Όμως, ως παρεπόμενο των αλλαγών που επέφερε ο Τίτο, στην περιοχή, προέκυψαν επίσημα τρεις νέες εθνότητες: οι Αλβανόφωνοι, οι Μουσουλμάνοι και οι «Μακεδόνες». Δέκα χρόνια μετά τον θάνατο του Τίτο (4 Μαΐου 1980) ξεκίνησε η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Το 1993, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αναγνώρισε την ΠΓΔΜ (Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας), η οποία συνορεύει βορειοδυτικά με το Κόσσοβο, στα βόρεια με τη Σερβία, ανατολικά με την Βουλγαρία, στα νότια με την Ελλάδα και δυτικά με την Αλβανία. Δηλαδή, αποτελείται από το βορειοδυτικό ένα τρίτο της γεωγραφικής περιοχής που ανήκε στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος. Στα Σκόπια, πρωτεύουσα της Βόρειας Μακεδονίας, ζει το ένα τέταρτο των 2,1

εκατομμυρίων κατοίκων, που ουσιαστικά είναι νότιοι Σλάβοι, αλλά αυτοαποκαλούνται Σλαβομακεδόνες. Μία σημαντική μειονότητα (25%) αποτελούν οι Αλβανοί, και ακολουθούν μικρότερες μειονότητες Σέρβων, Τούρκων, Ρομά και Ελλήνων¹.

Στόχος της παρούσας Διπλωματικής εργασίας είναι να παρουσιάσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο η Αρχιεπισκοπή Αχριδών διαδραμάτισε τον ρόλο της στα εκκλησιαστικά και γεωγραφικά δρώμενα, ώστε να κατανοήσουμε την απόφαση της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, υπό του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου να αναγνωρίσει την Εκκλησία της Βόρειας Μακεδονίας, η οποία αυτοαποκαλείται Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία – Αρχιεπισκοπή Οχρίδας, βέβαια μόνο εντός των γεωγραφικών ορίων του κράτους της Βορείου Μακεδονίας, και τηρώντας ο Προκαθήμενος της Εκκλησίας την έγγραφη υπόσχεσή του ότι στην ονομασία της επίσημης Εκκλησίας θα αποκλειστεί οποιοσδήποτε όρος ή παράγωγο αυτού με την λέξη «Μακεδονία».

Τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από την ανάλυση του θέματος: «Ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος» έδειξαν ότι η επίσημη θέση της Εκκλησίας της «Βορείου Μακεδονίας», η οποία κατά την προσωπική άποψη του συγγραφέα της παρούσας Μεταπτυχιακής εργασίας σφετερίστηκε την πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία της Αρχιεπισκοπής, βασίζεται κυρίως σε πολιτικά ζητήματα. Αναιρεί την υπόσχεσή της, καθώς στην προσφώνηση του τίτλου της διατηρεί την λέξη «Μακεδονική», με την οποία το 1967 αυτοανακηρύχθηκε αντικανονικά αυτοκέφαλη με τον τίτλο Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία προχωρώντας σε απόσχιση από το Πατριαρχείο της Σερβίας.

---

¹ Ν. Γιαλίδης, «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας και ο χαρακτήρας της». Ανάκτηση στις 20.4.2023 από: [Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΧΡΙΔΑΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ \(του Ν. Γιαλίδη\) | ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ Σ.Σ.Ε. ΤΑΞΕΩΣ 1971 \(wordpress.com\)](https://www.ahrida.org/2023/04/20/η-αρχιεπισκοπη-αχριδας-και-ο-χαρακτηρας-της/).

Abstract

The objective of the present Master's thesis is based on the fact that the Archdiocese of Ahridon was located in Byzantine lands and despite the difficulties it faced, after the conquest by the Ottomans, it maintained its Greek character, until its abolition in the 18th century. However, while in 1767, the Synod of the Archbishopric, headed by Archbishop Arsenios, decided the affiliation of the Church to the Ecumenical Patriarchate, contributing decisively to the communication between the Greek and Slavic worlds, on November 29, 1945, the leader of the National Front in Yugoslavia, Tito, who became prime minister on 11 November 1945, established the creation of the Federal Democratic Republic of Yugoslavia which consisted by Serbia, Croatia, Slovenia, Bosnia-Herzegovina, Montenegro and Macedonia, whose borders were a piece of land which belonged to Southern Serbia. In Skopje, the capital of North Macedonia, lives a quarter of the 2.1 million inhabitants, who are a Southern Slavic people, but call themselves Slavo-Macedonians. A significant minority (25%) are Albanians, followed by smaller minorities of Serbs, Turks, Roma and Greeks.

The aim of the present Master's thesis is to show the context in which the Archdiocese of Ahridon played its role in ecclesiastical and geographical developments, so that we realize the decision of the Holy Synod of the Patriarchate of Constantinople, under the Ecumenical Patriarch Bartholomew, to recognize the Church of North Macedonia, which calls itself the Macedonian Orthodox Church - Archdiocese of Ohrid, of course only in geographical boundaries of the state of North Macedonia, and the Primate of the Church keeping his written promise that in the name of the official Church, will be none term or derivative with the word " Macedonia".

The results extracted by the analysis of the topic "Historical development of the Archdiocese of Ahridos" showed that the official position of the Church of "North Macedonia", which, as regards the personal opinion of the author of this Master's thesis, usurped the political and ecclesiastical history of the Archdiocese, is mainly based on political issues. It reneges on its promise, as

it retains the word "Macedonian" in its title, which in 1967 it illegally declared itself autocephalous with the title Macedonian Orthodox Church, proceeding to secede from the Patriarchate of Serbia.

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος.....	iii
Περίληψη.....	iv
Abstract.....	vi
Πίνακας περιεχομένων.....	viii
Εισαγωγή.....	1
1 ^ο Κεφάλαιο: Ο ρόλος του εθνοφυλετισμού στη δημιουργία αυτόνομων και αυτοκέφαλων καθεστώτων στην Ορθόδοξη Εκκλησία.....	6
1.1 Ο εθνοφυλετισμός.....	6
1.2 Η παρερμηνεία του 34ου αποστολικού κανόνα και η εκμετάλλευσή του από τους οπαδούς του εθνοφυλετισμού.....	8
1.3 Ο ρόλος του κινήματος του Διαφωτισμού στη δημιουργία του φαινομένου του εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία.....	10
1.4 Η επιρροή του Διαφωτισμού στην ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των Βαλκανικών κρατών.....	13
1.5 Η έννοια του Αυτόνομου και Αυτοκέφαλου καθεστώτος.....	14
2 ^ο Κεφάλαιο: Η Ιστορική πορεία και εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος....	17
2.1 Ιστορική Αναδρομή της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος.....	17
2.2 Διαμόρφωση δύο κέντρων στον σλαβικό κόσμο.....	23
2.3 Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών από το 1222 έως την κατάργησή της το 1767.....	25
2.4 Η πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος είναι αλληλένδετη με την πορεία της αυτοκρατορίας της Κωνσταντινουπόλεως.....	28
2.5 Η έννοια του τίτλου του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος.....	28
2.6 Η διεκδίκηση του τίτλου του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος την σύγχρονη εποχή.....	29
2.7 Η ελληνικότητα της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος.....	30
2.8 Το ζήτημα της δικαιοδοσίας της αρχιεπισκοπής Αχριδών.....	30
2.9 Η αλλαγή στο ζήτημα της δικαιοδοσίας της αρχιεπισκοπής Αχριδών από το 1025 έως την ίδρυση του Β΄ Βουλγαρικού κράτους.....	33
2.10 Χρονική περίοδος από το 1204 έως 1216 (αρχιερατεία του Δημητρίου Χωματινού).....	35
2.11 Χρονική περίοδος 1216-1235/1236 επί αρχιερατείας Δημητρίου Χωματηνού.....	38
2.12 Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών από το 1222 έως την κατάργησή της το 1767.....	45
2.13 Οι αιτίες και συνέπειες της κατάργησης των δύο αυτοκέφαλων Επισκοπών, Πεκίου και Αχρίδος, στη ζωή των ορθοδόξων λαών.....	47

2.14 Η σχέση της Αρχιεπισκοπής Αχριδών και του Πατριαρχείου Σερβίας	49
2.15 Ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, κατά την περίοδο μετά τον θάνατο του Δουσάν.....	53
2.16 Οι σχέσεις αρχιεπισκοπής Αχριδών και Σερβικής Εκκλησίας μετά την κατάκτηση της Σερβίας από τους Οθωμανούς.....	58
2.17 Οι πρώτοι φόροι που επιβλήθηκαν στην αρχιεπισκοπή Αχριδών	60
2.18 Το «χαράτσι»	62
2.19 Οι σημαντικότερες απόψεις μελετητών για την Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας	63
3 ^ο Κεφάλαιο: Ο ρόλος της Σερβικής Εκκλησίας στην ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχριδών - Ο μαρτυρικός βίος του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννη	67
3.1 Ο εκχριστιανισμός των Σέρβων	67
3.2 Η εκκλησιαστική δικαιοδοσία των Σέρβων.....	69
3.3 Η ίδρυση της Σερβικής Εκκλησίας.....	71
3.4 Η Σερβική Εκκλησία κατά την Οθωμανική αυτοκρατορία.....	72
3.5 Το Πατριαρχείο Σερβίας από το 1920 έως τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο .77	
3.6 Η Σερβική Εκκλησία κατά την περίοδο του κομμουνισμού (1945-1990)	79
3.7 Η Σερβική Εκκλησία από την κατάρρευση του Κομμουνισμού (1990) έως το 2016.....	82
3.8 Ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωάννης.....	84
4 ^ο Κεφάλαιο: Ο ρόλος της Βουλγαρικής Εκκλησίας στην ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος.....	89
4.1 Ο ναός του Αγίου Αχιλλείου ως η σημαντικότερη κληρονομιά που καταδεικνύει την βυζαντινή υπόσταση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος	89
4.2 Διευκρίνιση της προσφώνησης «πάσης Βουλγαρίας» στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος.....	90
4.3 Η διεκδίκηση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος από τους Βούλγαρους.....	91
4.4 Ο ρόλος της Βουλγαρικής Εκκλησίας στην ιστορική εξέλιξη της αρχιεπισκοπής Αχρίδος	93
5 ^ο Κεφάλαιο: Ιστορική εξέλιξη της ανακήρυξης της Αρχιεπισκοπής Αχριδών ως «Μακεδονική» Ορθόδοξος Εκκλησία	94
5.1 Σημαντικά ιστορικά σημεία που οδηγούν στην ανακήρυξη της Αρχιεπισκοπής Αχριδών ως «Μακεδονική» Ορθόδοξος Εκκλησία.....	94
5.2 Η συμπεριφορά του Τίτο προς την Σερβική Εκκλησία.....	96
5.3 Το αυτοκέφαλο της «Μακεδονικής» Ορθόδοξου Εκκλησίας	98
5.4 Ανασύσταση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος (1958).....	98

5.5 Το αυτοκέφαλο της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας (1966) και το σχίσμα με την Εκκλησία της Σερβίας (1967)	101
5.6 Δημιουργία του Δημοκρατικού Χριστιανικού Κόμματος «Μακεδονία» με έδρα την Αχρίδα και η ίδρυση του «Ουράνιου Τόξου»	105
5.7 Ιστορική θεώρηση της σύνδεσης της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας με το λεγόμενο «μακεδονικό έθνος»	107
6 ^ο Κεφάλαιο : Η πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος από το 1967 έως σήμερα	111
6.1 Αναγνώριση της «Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας» ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος.....	111
6.2 Η αντίδραση της Ρωσικής Εκκλησίας στην αναγνώριση της «Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας» ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος.....	116
6.3 Η αντίδραση της Σερβικής Εκκλησίας στην αναγνώριση της Ορθόδοξης Μακεδονικής Εκκλησίας ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος	117
6.4 Η αναγνώριση της αυτοκεφαλίας της «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας – Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» από την Ορθόδοξη Βουλγαρική και Ρουμάνικη Εκκλησία.....	119
Συμπεράσματα.....	119
Βιβλιογραφία.....	126
Παράρτημα	135
1. Χάρτες που σχετίζονται με την αρχιεπισκοπή Αχρίδος.....	135
2. Προκαθήμενοι που σχετίζονται με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος.....	139
3. Διασωθέντα μνημεία και επιστολές που σχετίζονται με την ιστορία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος.....	144
4. Κτίρια αρχιεπισκοπής που σχετίζονται με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος	150

Εισαγωγή

Οι εκπρόσωποι του εθνικισμού, με το πρόσχημα ότι είναι θεματοφύλακες των παραδόσεων και των αξιών της φυλής τους, πολλές φορές ενέπλεξαν την ενθοφυλετική ιδεολογία με την θρησκεία, μετατρέποντάς την σε εντολοδόχο της πολιτικής. Όταν δημιουργήθηκαν τα εθνικά κράτη στην Βαλκανική, η εκμετάλλευση της θρησκείας από αυτά έπαιξε σημαντικό ρόλο. Οι αναδυόμενοι, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αγώνες για ανεξαρτησία από τους Οθωμανούς, έγιναν στο όνομα της ορθόδοξης πίστης δίνοντας έναν μεταφυσικό χαρακτήρα σε αυτούς².

Για να προχωρήσουμε στην αναφορά μας στην ιστορική εξέλιξη της αρχιεπισκοπής Αχριδών, θα πρέπει να αναφερθούμε στην γεωγραφία της εκκλησιαστικής αυτής επαρχίας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπου υπάγονταν, τα οποία ήταν διαφορετικά από ό,τι γνωρίζουμε σήμερα.

Η Χερσόνησος του Αίμου, όπως αναφέρουν οι ελληνικές ιστορικές πηγές, σήμερα αποκαλείται νοτιοανατολική Ευρώπη. Ο όρος «Βαλκάνια», τον οποίο συναντάμε πολλές φορές σε ιστορικές αναγραφές – και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα – είναι οθωμανικής προέλευσης και επικράτησε τον 14^ο αιώνα, όταν οι Οθωμανοί κατέκτησαν την περιοχή της χερσονήσου του Αίμου. Στην περιοχή ζούσαν ιλλυρικά, κελτικά και θρακικά φύλλα³. Για τέσσερις αιώνες την περιοχή είχαν καταλάβει οι Ρωμαίοι, οι οποίοι και στην παρακμή τους, προσπαθούσαν να αντισταθούν στις επιθέσεις των βαρβαρικών λαών που ήθελαν να την καταλάβουν, καθώς πλέον αποτελούσε πόλο έλξης⁴. Το πρώτο ήμισυ, η Ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία μετατράπηκε σε ελληνορωμαϊκή και χαρακτηρίστηκε από την εισροή στην Νοτιοανατολική Ευρώπη των Σλάβων⁵. Η ελληνορωμαϊκή αυτοκρατορία, λόγω των μεγάλων εκτάσεων που κατελάμβανε, δεν κατόρθωσε να αποτρέψει την κάθοδο των Σλάβων στις περιοχές που ήταν στην δικαιοδοσία της⁶. Όμως, στην περίπτωση των Σέρβων,

---

² Πολύκαρπ. Καραμούζης, «Εθνοφυλετισμός και Οικουμενισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία», *Θρησκευολογία 3* (2002), σ. 109.

³ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ENNOIA, σ.46.

⁴ *Ό.π.*, σ.47.

⁵ *Ό.π.*, σ.48.

⁶ Μαρ. Νυσταζοπούλου -Πελεκίδου, «εις την χρονολόγηση των αβαρικών και σλαβικών επιδρομών επί Μαυρικού (582-602), *Σύμμεικτο 2* (1970), σσ.145-206.

την πορεία των οποίων θα επιχειρήσουμε να καταγράψουμε στην παρούσα εργασία, γιατί συμμετείχαν ενεργά στην ιστορική πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, η Κωνσταντινούπολη ανέλαβε την πρωτοβουλία και ενήργησε για την εγκατάστασή τους στην περιοχή⁷. Οι ιστορικοί τοποθετούν την μόνιμη εγκατάσταση των Σέρβων το 582 και επισημαίνουν ότι η ιστορική τους πορεία χαρακτηρίζεται από την πολυδιάσπαση και τον κατακερματισμό σε περισσότερα έθνη. Έτσι, βλέπουμε ότι, ενώ κατά τον μεσαίωνα υπήρχαν τρεις σλαβικοί λαοί που διέμεναν στον χερσόνησο του Αίμου, δηλαδή οι Σέρβοι, οι Κροάτες και οι Βούλγαροι, τώρα είναι επτά, γιατί προστέθηκαν οι Σλοβένοι, οι Σλαβομακεδόνες, οι Βόσνιοι και οι Μαυροβούνιοι⁸.

Όταν το 1204 συντελέστηκε η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους κατά τη διάρκεια της Δ΄ Σταυροφορίας, διαλύθηκε η Βυζαντινή αυτοκρατορία. Όμως, μέσα από τα συντρίμια της δημιουργήθηκαν τρία κράτη: οι αυτοκρατορίες της Τραπεζούντας και της Νίκαιας στη Μ. Ασία και η ηγεμονία της Ηπείρου στον ελλαδικό χώρο. Από την πλευρά τους οι Λατίνοι ίδρυσαν την Λατινική αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης, το Λομβαρδικό βασίλειο της Θεσσαλονίκης, βενετικές και άλλες φραγκικές ηγεμονίες⁹.

Η αρχιεπισκοπή Αχριδών, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα συμβίωσης και πολιτισμικής ώσμωσης μεταξύ των λαών των Βαλκανίων κατά την χιλιετή περίοδο ύπαρξής της¹⁰.

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε την ιστορική πορεία και εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, τον καταλυτικό ρόλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης και τους εκκλησιαστικούς και πολιτικούς μετασχηματισμούς που συντελέστηκαν κατά την χρονική περίοδο των 749 ετών της ύπαρξής της, διότι υπήρξε ένα ισχυρό περιφερειακό κέντρο υπό τον έλεγχο του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος έγινε μάρτυρας των διεκδικήσεων βυζαντινών

⁷ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.53.

⁸ Μαρ. Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου, *Σλαβικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Ελλάδα*, Ίδρυμα Γουλανδρή, 2000, σ.17.

⁹ Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία - Μια άλλη Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη – Αχρίδα, Επιμέλεια – εποπτεία :Α. Αγγελόπουλος,, Θεσσαλονίκη 2004, εκδ. University Studio Press, σελ.409.

¹⁰ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Press Studio, στον διαδικτυακό τόπο: Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΧΡΙΔΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ - ΔΕΛΗΚΑΡΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ - Βιβλία/Θρησκεία/Άλλες Θρησκείες - ΙΑΝΟΣ (ημερομηνία ανάκτησης:12/01/23)

εδαφών από την Βουλγαρία και Σερβία και της προσπάθειας αλλαγής εθνικών συνειδήσεων. Στον ανταγωνισμό των κρατών αυτών αποτέλεσε ισχυρό έρεισμα του Βυζαντινού κράτους και αποδέκτης των αγώνων των λαών αυτών οι οποίοι προσπάθησαν να μετατρέψουν τις θρησκευτικές συνειδήσεις σε πολιτικούς και ιδεολογικούς αγώνες και εδαφικές διεκδικήσεις.

Η γεωγραφική θέση της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος την κατέστησε σημείο αναφοράς στα εκκλησιαστικά τεκταινόμενα των τελευταίων χιλίων ετών. Ευρισκόμενη ανάμεσα στον Ανατολικό και Δυτικό πολιτισμό και σε περιοχή όπου κατοικούσαν διάφοροι λαοί, όπως Έλληνες, Σλάβοι και Βούλγαροι, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στα εκκλησιαστικά και πολιτικά δρώμενα, καθώς ήθελαν να την έχουν υπό την δικαιοδοσία τους τα Πατριαρχεία Πεκίου, Σερβίας και Βουλγαρίας. Όμως, η βυζαντινή καταγωγή των αρχιεπισκόπων που υπηρέτησαν σε αυτήν παρεμπόδιζε την υποτέλειά της και παρέμεινε υποκείμενη στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως. Σε αυτό συνετέλεσε το γεγονός ότι στον αρχιερατικό θρόνο ανέβηκαν εξέχουσες προσωπικότητες του Βυζαντίου, οι οποίες υπερασπίστηκαν σθεναρά τα προνόμια της επαρχίας τους, υπηρετώντας το όραμα του ιδρυτή της Βασιλείου Β΄ Βουλγαροκτόνου, που όπως μαρτυρούν γραπτά μνημεία και πηγές, επιθυμούσε την ειρηνική συνύπαρξη των διαφόρων εθνοπολιτισμικών ομάδων στην περιοχή εκείνη¹¹.

Έναυσμα για την συγγραφή της παρούσας διπλωματικής ήταν το ιστορικό γεγονός της 9 Μαΐου 2022, όταν η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος απετέλεσε το επίκεντρο εκκλησιαστικών και πολιτικών θεμάτων, καθώς ο Οικουμενικός Πατριάρχης και η Σερβία αναγνώρισαν τη σχισματική από το 1967 Εκκλησία των Σκοπίων ως «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος». Η απόφαση αυτή είναι ιστορική και το να μελετήσουμε την εκκλησιαστική, γεωγραφική και πολιτική της εξέλιξη αποτελεί καθήκον όχι μόνο των ορθοδόξων, αλλά και όλων των μελετητών εκκλησιαστικών και πολιτικών δρώμενων των Βαλκανίων.

Το θέμα το οποίο μας προβληματίζει και πρέπει να εντοπίσουμε το αληθινή νόημά του είναι ο λόγος για τον οποίο η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος είχε

---

¹¹Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Studio Press, στον διαδικτυακό τόπο: Η ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΧΡΙΔΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ - ΔΕΛΗΚΑΡΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ - Βιβλία/Θρησκεία/Άλλες Θρησκείες - IANOS (ημερομηνία ανάκτησης:12/01/23)

επικεφαλής αρχιεπίσκοπο, που διοριζόταν από τον αυτοκράτορα, που έφερε τον τίτλο «Πρώτης Ιουστινιανής» αλλά και «Πάσης Βουλγαρίας». Για να δώσουμε την εξήγηση που αρμόζει σε αυτό το τον τίτλο, θα πρέπει να ανατρέξουμε στις αποφάσεις του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, ο οποίος ίδρυσε την Αρχιεπισκοπή με έδρα την «Πρώτη Ιουστινιανή» (μία πόλη κοντά στα Σκόπια) με ομόφωνη γνώμη του Πάπα Ρώμης και του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, με στόχο την υπαγωγή σε αυτή των λαών, που βρισκόντουσαν σε πρωτόγονη κατάσταση και είχαν κατακλύσει τις περιοχές νοτίως του Δούναβη καθώς και τον εκχριστιανισμό και την ένταξή τους στο Ρωμαϊκό κράτος.

Η περιοχή βρίσκονταν σε κομβικό σημείο, σηματοδοτώντας την ένωση Ανατολής και Δύσης. Όμως, οι νέοι λαοί των Β. Βαλκανίων, με διαφορετικά ήθη, έθιμα και πολιτισμική ιδεολογία όχι μόνο δεν συμβίωναν ειρηνικά, αλλά διεκδικούσαν με πολεμικές εξεγέρσεις την ανεξαρτησία τους από το Βυζάντιο. Πρώτοι επαναστάτησαν οι Βούλγαροι. Όταν πέτυχαν την ανεξαρτησία τους, το 970, ο Ιωάννης Τσιμισκής¹² υπέταξε τον Σαμουήλ¹³ και τους επαναστάτες του. Στη συνέχεια, ο Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος, εφαρμόζοντας το παλιό σχέδιο του Ιουστινιανού επικύρωσε τρία σιγίλλια (1019-20) και στον τίτλο του αρχιεπισκόπου προσέθεσε τον όρο «και Πάσης Βουλγαρίας», δίνοντας εκκλησιαστική ταυτότητα στην περιοχή και συνεχίζοντας την πολιτική του Ιουστινιανού. Οφείλουμε να κατανοήσουμε ότι ο όρος ήταν καθαρά διοικητικός «και πάσα Βουλγαρία» σήμαινε την «παλαιά Βουλγαρία» που ήταν ανατολικά. Η λέξη Βούλγαρος δεν αντιπροσώπευε τον παλαιό Βούλγαρο, αλλά κάθε σλαβόφωνο κάτοικο της περιοχής νοτίως του Δουνάβη. Μπορούμε να αντιληφθούμε την παρερμηνεία του όρου, αν αναλογιστούμε ότι την εποχή εκείνη, όταν οι Βυζαντινοί ανέγραφαν «Πάσα Θεσσαλία» εννοούσαν παράλληλα και την Κεντρική Μακεδονία μαζί με την Θεσσαλονίκη». Παρομοίως, η Μητρόπολη Λαρίσης, η οποία ανήκε στην «Δευτέρα Θεσσαλία» αναγραφόταν ως και «Πάσης Ελλάδος». Βέβαια, πρέπει, επίσης, να διευκρινίσουμε ότι αρχικά οι ηγεμόνες της Πρέσπας και μετέπειτα της Αχρίδος

¹² Ο Ιωάννης Τσιμισκής ήταν βυζαντινός Αυτοκράτορας (969-976). Στον διαδικτυακό τόπο: [Ιωάννης Α΄ Τσιμισκής – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Ιωάννης_Α΄_Τσιμισκής), (Ημερομηνία ανάκτησης: 4-7-2023)

¹³ Ο Σαμουήλ Β΄ ήταν Τσάρος της πρώτης Βουλγαρικής Αυτοκρατορίας (997-1014). Βασικός του στόχος ήταν η ανεξαρτησία της Βουλγαρίας από την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Στον διαδικτυακό τόπο: [Σαμουήλ της Βουλγαρίας – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Σαμουήλ_της_Βουλγαρίας), (Ημερομηνία ανάκτησης: 4-7-2023)

προσδιορίζονται ως «Βούλγαροι», γεγονός που οφείλεται στον διαχωρισμό δύο ηγετικών ομάδων, που κυριαρχούσαν εκείνη την περίοδο. Η μία ομάδα ήθελε να έχει σχέσεις με το Βυζάντιο, ενώ η άλλη επιθυμούσε να είναι η συνέχεια των παλαιών Βουλγάρων βασιλέων. Εξέχουσα μορφή της δεύτερης ομάδας αποτελεί ο ηγεμόνας Ιωάννης Βλαντισλάβος (1015-1018). Αυτό αποδεικνύεται από μία χαρακτηριστική αναγραφή στα Βιτώλια, έναν σημαντικό κόμβο που ενώνει την Κεντρική Ευρώπη με την νότια Αδριατική και το Αιγαίο. Ομιλώντας πλέον οι «παλαιοί» Βούλγαροι την σλαβική γλώσσα, επεδίωξαν να υπαγάγουν σε αυτούς όλους τους Σλάβους των Βαλκανίων, γεγονός το οποίο, αν δεν το αντιλαμβανόταν το Βυζάντιο και η Δύση, σήμερα θα ήταν κυρίαρχο όλων των σλαβικών λαών.

Επίσης, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο Βασίλειος Β¹⁴ εν γνώσει του συνετέλεσε στη δημιουργία της νέας «βουλγαρικής» ταυτότητας, ενώ παράλληλα εθνικοποιούσε την «παλαιά» Βουλγαρία που βρίσκονταν πολύ κοντά στην Κωνσταντινούπολη.

Το θέμα της σημερινής Β. Μακεδονίας που έχει εγείρει πλήθος αντίθετων απόψεων είναι θέμα εθνολογικό. Οι κάτοικοι θεωρούν ότι κατάγονται από την περιοχή της Κεντρικής Ευρώπης, αντιθέτως με τους Βούλγαρους που υποστηρίζουν ότι κατάγονται από περιοχή που πλησίον του Βόλγα ποταμού, γεγονός που εγκρίνει και η διεθνής κοινότητα¹⁵.

Όμως, παρόλο που υπάρχει ενδιαφέρουσα βιβλιογραφία και πολλά πολιτικά και εκκλησιαστικά συγγράμματα, όπως επισημαίνει ο Λόης¹⁶, λείπει η σύνθεση και συνδυασμένη αναφορά στους θεσμούς της Πολιτείας και της Εκκλησίας. Στην παρούσα εργασία θα επιχειρήσουμε να δώσουμε, κατά πρώτο λόγο, το πλαίσιο μέσα στο οποίο η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος αποτέλεσε ενωτικό φάρο της Ορθοδοξίας σε επαρχίες όπου κατοικούσαν σλαβόφωνοι, βουλγαρόφωνοι και βλαχόφωνοι, με τις Εκκλησίες της Σερβίας και Βουλγαρίας να επιχειρούν να εδραιώσουν την πολιτική και εκκλησιαστική κυριαρχία, κάτω

---

¹⁴ Ο Βασίλειος ο Β΄ ήταν Βυζαντινός Αυτοκράτορας (976-1025). Είναι ο επονομαζόμενος Βουλγαροκτόνος, καθώς πέτυχε την πλήρη υποταγή της Βουλγαρίας. Στον διαδικτυακό τόπο: [Βασίλειος Β΄ – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Βασίλειος_Β΄), (Ημερομηνία ανάκτησης: 4-7-2023).

¹⁵ Στ. Γουλούλης, «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος: Η ιστορία, η Βουλγαρία και τα νέα δεδομένα», στον διαδικτυακό τόπο: Αρχιεπισκοπή Αχρίδος: Η ιστορία, η Βουλγαρία και τα νέα δεδομένα | Dogma (ημερομηνία ανάκτησης: 12/01/23).

¹⁶ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Η ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, έκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.3.

από την σκέπη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, κατά δεύτερον, την ιστορική της πορεία κατά την διάρκεια των αιώνων και κατά τρίτον, την χρησιμοποίησή της σαν πεδίο πολιτικών σκευωριών κατά την διάρκεια της εξουσίας του Τίτο και τελικά την αναγνώρισή της ως Αρχιεπισκοπή από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και το Πατριαρχείο της Σερβίας.

1^ο Κεφάλαιο: Ο ρόλος του εθνοφυλετισμού στη δημιουργία αυτόνομων και αυτοκέφαλων καθεστώτων στην Ορθόδοξη Εκκλησία

1.1 Ο εθνοφυλετισμός

Ο εθνοφυλετισμός, ο οποίος προσδίδει εθνικούς χαρακτηρισμούς στην Εκκλησία, αποτελεί μία βασική συνιστώσα του φυλετισμού. Η εξέγερση των εθνών για ανεξαρτησία και για αυτοδιάθεση του προσέδωσαν την μορφή πολιτικού ιδεολογήματος και αποτέλεσε τη βάση για την διαμόρφωση του νέου ευρωπαϊκού χάρτη. Έτσι η έννοια του έθνους πήρε μία νέα ιστορική και πολιτική μορφή¹⁷.

Το ρεύμα του εθνοφυλετισμού επηρέασε και την ορθόδοξη Εκκλησία καθώς πολλά μέλη της συνέδεσαν την πολιτική ταυτότητα με το θρησκευτικό όραμα. Όμως, το 1872, υπήρξε αντίδραση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο, αντιλαμβανόμενο ότι ο εθνοφυλετισμός υποσκάπτει τα θεμέλια της χριστιανικής πίστης, με βάση το Κανονικό Δίκαιο και την Παράδοση της Εκκλησίας τον αντιμετώπισε ως αίρεση¹⁸. Για να αποφευχθεί ο διχασμός, προσδιόρισε το φυλετικό κριτήριο ως διασπαστικό στοιχείο που προσβάλλει διοικητικά και δογματικά την ενότητα της τοπικής Εκκλησίας, τονίζοντας όμως ότι η διαφορετικότητα αποτελεί εκκλησιαστικό πλούτο και όχι στοιχείο διχασμού¹⁹.

¹⁷Νικ. Σβορώνος, *Το ελληνικό έθνος, γένεση και διαμόρφωση του νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2014, εκδ. Πόλις,, σ.21.

¹⁸«Πρακτικά της Μεγάλης Συνόδου», Mansi, τομ.45, σελ. 423-538, στον διαδικτυακό τόπο : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k51632h/f225.item> (ημερομηνία ανάκτησης:12/01/23), σ. 423.

¹⁹Ο.π., σ 430.

Οι πρωτοχριστιανικές εκκλησίες αντιμετώπισαν τον εθνοφυλετισμό προσφωνώντας την κάθε δημιουργηθείσα εκκλησία με το όνομα μίας πόλης (π.χ. Εκκλησία Ρώμης) και όχι με τον επιθετικό προσδιορισμό, π.χ. Ρωμαϊκή Εκκλησία, ο οποίος χαρακτηρίζει εθνική ή φυλετική προέλευση²⁰. Αυτό προκάλεσε έντονες αντιδράσεις, με αποτέλεσμα να αυτοανακηρυχθούν αυτόνομες και αυτοκέφαλες Εκκλησίες που βασίστηκαν σε πολιτικά δεδομένα. Όμως, δεν πρέπει να λησμονούμε το εξής: ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός έδωσε το σημαντικότερο παράδειγμα αποφυγής της έννοιας του εθνοφυλετισμού, ο οποίος στην ιστορία με την Καλή Σαμαρείτιδα την αντιμετώπισε ως η γυναίκα από την Σαμάρεια, δηλαδή ως πρόσωπο²¹.

Όπως υποστηρίζει ο Τσέτσης²², ο εθνοφυλετισμός πρόσβαλε την έννοια της καθολικότητας της Ορθόδοξης Εκκλησίας με βίαιο τρόπο, γιατί, καθώς υπηρετούσε πολιτικές σκοπιμότητες, τροφοδότησε και πυροδότησε τον ρατσισμό, τον σωβινισμό και την μισαλλοδοξία. Όμως, φυσικό επακόλουθο της εθνοτικής διαφοροποίησης ήταν να επηρεαστεί η ιστορική πορεία της Εκκλησίας και να βρεθούν οι χριστιανοί ανέτοιμοι να αντιμετωπίσουν και να ζήσουν στον ίδιο χώρο με άτομα διαφορετικής θρησκευτικής και κοινωνικής προέλευσης.

Ο εθνοφυλετισμός υπήρξε μία αναγκαία ιστορική εξέλιξη και ήταν πλέον ευθύνη της Εκκλησίας να ξεχωρίσει το εθνοτικό μίσος και ανεξάρτητα με την κοσμική βούληση να το αντιμετωπίσει με τη δύναμη του αγίου Πνεύματος²³.

Ο Χριστιανισμός οικοδομήθηκε πάνω στο οικουμενικό πνεύμα του Ευαγγελίου. Ο Απόστολος Παύλος δίδασκε σε μία πανσπερμία γλωσσών, σε ένα πλουραλιστικό περιβάλλον. Ο εθνικισμός, οι φυλετικές συγκρούσεις και η πίστη στην εθνοφυλετική υπεροχή αποτελούν αναχρονισμό και είναι ενάντια στην οικουμενικότητα της Εκκλησίας του Χριστού²⁴. Επομένως, ο εθνοφυλετισμός διασπά την ενότητα που διακηρύσσει η Εκκλησία και στρέφεται

---

²⁰Νικ. Ντάλντας, *Η Ορθόδοξη Διασπορά*, στο *Η Ορθοδοξία στον 20ο αιώνα-Η Ορθόδοξη Διασπορά στη Δύση*, τόμ Α', Πάτρα 2001, ΕΑΠ, σ. 28.

²¹Τομ. Φίτζεραλντ, *Εθνοτικές συγκρούσεις και Ορθόδοξες Εκκλησίες*, στο *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο*, επιμ. Εμ. Κλάψη, Αθήνα 2006, εκδ. Καστανιώτης, σ.248.

²²Γεω. Τσέτσης, *Εθνισμός, Εθνικισμός και Θρησκεία*, στο *Ορθόδοξες Εκκλησίες... ό. π.*, σ.262.

²³Ιωάννης (Μητροπολίτη Κορυτσάς), *Εθνοτικές συγκρούσεις και Ορθόδοξη Εκκλησία*, στο *Ορθόδοξες Εκκλησίες... ό. π.*, σ.298.

²⁴Πασχ. Κιτρομηλίδης, *Ορθοδοξία, εθνικισμός και εθνοτική σύγκρουση*, στο *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο*, επιμ. Εμ. Κλάψη, Αθήνα 2006, εκδ. Καστανιώτης, σ. 305.

εναντίον της αγάπης και της αλληλεγγύης που είναι πρωταρχικός σκοπός της χριστιανικής αλήθειας. Καθώς το εθνικιστικό πάθος αντιτάσσεται στην ειρηνική κοινωνική συμβίωση και στην εκκλησιαστική πραγματικότητα, ο εθνοφυλετισμός δεν μπορεί να σταθεί θεολογικά, γιατί προϋποθέτει ότι τα μέλη της Εκκλησίας θα έχουν την ίδια κουλτούρα, θα ανήκουν στο ίδιο έθνος και πολιτισμό, γεγονός που αντιτίθεται στο πνεύμα της Ορθοδόξου Πίστεως²⁵.

Η πρωτοχριστιανική Εκκλησία αγωνίστηκε να συμπεριλάβει στους κόλπους της κάθε άνθρωπο ανεξάρτητα από την καταγωγή του²⁶, εφόσον ο ίδιος ο Θεός δεν είναι προσωπολήπτης²⁷. Όμως, βλέπουμε ότι στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα οι επαρχίες που ανήκαν κυρίως στον μακεδονικό χώρο του Οικουμενικού Πατριαρχείου αντιμετώπιζαν πολλά προβλήματα εξαιτίας του φυλετισμού μεταξύ των ορθοδόξων χριστιανών στις χώρες της Βαλκανικής. Δέχονταν πιέσεις από Οθωμανούς, από ξένους ρωμαιοκαθολικούς και προτεστάντες προπαγανδιστές στις οποίες προστέθηκαν οι έριδες μεταξύ των μητροπόλεων για την λήψη αποφάσεων²⁸

1.2 Η παρερμηνεία του 34ου αποστολικού κανόνα και η εκμετάλλευσή του από τους οπαδούς του εθνοφυλετισμού

Ο 34^{ος} αποστολικός κανόνας προσδιορίζει την ύπαρξη εδαφικών κριτηρίων και όχι φυλετικών²⁹:

«Τοὺς ἐπίσκοπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρή τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι. Οὕτω

²⁵Μάξιμος (Μητροπολίτης Σάρδεων), «Το Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ορθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ-Ἱστορικοκανονικὴ Μελέτη», Θεσ/νίκη 1989, Π.Ι.Π.Μ, σ.329.

²⁶Ο. π., 330.

²⁷Πραξ. 10,34.

²⁸Ἰωαν. Μπάκας, Από την ιστορία μιας επαρχίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η Μητρόπολη Σερρών κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, ανακοίνωση στην ημερίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης με γενικό τίτλο: «Η προσφορά της τοπικής μας Εκκλησίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και η συμβολή της στην ανάπτυξη της πόλεως των Σερρών», στις 24 Μαρτίου 2013, στον διαδικτυακό τόπο: <http://docplayer.gr/86532054-l-o-a-n-n-i-s-th-m-p-a-k-a-s.html> (ημερομηνία ανάκτησης: 15/01/2023).

²⁹Νικ. Ντάλντας, Ιστορία της Διασποράς, Η Ορθοδοξία τον 20^ο Αιώνα- Η Ορθόδοξη «Διασπορά στη Δύση», τ. Α', Πάτρα 2001, ΕΑΠ, σ. 28-29.

γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα».³⁰

Οἱ εθνοφυλετιστές με τὴν ταύτιση τῶν ὄρων «ἔθνος» καὶ «φυλὴ» πυροδότησαν τὴν εθνοφυλετικὴ ἰδεολογία πού ἐγένε ἡ σπῖθα γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ οθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ τὴ δημιουργία ἐθνικῶν κρατῶν.

Ὅμως, ἡ ἐκρυθμὴ κατάσταση καὶ ἡ παρερμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων, δημιούργησε προβλήματα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, πού γιὰ τὴν ἀποκατάστασή τους συνεκάλεσε τὸ 1872 τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλὴ Σύνοδο τῆς Κωνσταντινούπολης, ὥστε νὰ ἀποδείξουν οἱ ἅγιοι πατέρες ὅτι ὁ 34^{ος} ἀποστολικὸς κανόνας δὲν περιέχει στοιχεῖα «φυλετισμοῦ».³¹ Ἐκεῖ ἐπεσήμαναν ὅτι ὁ 9^{ος} κανόνας τῆς συνόδου τῆς Ἀντιόχειας ὀριοθέτησε τὸ πλαίσιο τοῦ ὄρου «ἔθνος», πού περιέχει τὴν ἐννοία τῆς διοικητικῆς περιφέρειας μιᾶς Ἐπαρχίας. Ἐπίσης, οἱ ἅγιοι πατέρες διευκρίνισαν ἀφενὸς ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Μητρόπολης εἶναι υπεύθυνος γιὰ τὴν φροντίδα ὅλης τῆς Ἐπαρχίας, καθήκον τὸ ὁποῖο οφείλουν νὰ γνωρίζουν ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι καὶ ἀφετέρου τὸ γεγονός ὅτι ἡ δημιουργία «φυλετικῶν» ἢ «ἐθνικῶν» Ἐκκλησιῶν καταπατᾷ τὴν παράδοση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας:

«Τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἶδέναι χρὴ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας»³².

---

³⁰ΕΚΠΑ, Κέντρο Λειτουργίας καὶ Διαχείρισης, στὸν διαδικτυακὸ τόπο:http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/00_apostolic.htm (ἡμερομηνία ἀνάκτησης:18/01/2023).

³¹ Πολ. Καραμούζης, Ἐθνοφυλετισμὸς καὶ Οικουμενισμὸς στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. Ἡ περίπτωση τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1872, *Θρησκευολογία* 3 (2002), σ. 109, ,

³²Ὁ.π., σ. 109

1.3 Ο ρόλος του κινήματος του Διαφωτισμού στη δημιουργία του φαινομένου του εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία

Ένας από τους καθοριστικότερους παράγοντες, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην δημιουργία του φαινομένου του εθνοφυλετισμού, είναι το κίνημα του διαφωτισμού.³³

Οι Διαφωτιστές του 18^{ου} αιώνα ορίζουν τις απαρχές μιας λογοκριτικής και κριτικής εποχής που προβάλλει την ανάπτυξη του ανθρώπινου πνεύματος και την ανάγκη απελευθέρωσης του ατόμου από τα δεσμά της παράδοσης. Βασικοί εκπρόσωποι του κινήματος είναι ο Locke ³⁴(1632-1704) και οι υποστηρικτές του δεισμού, που εισάγουν και υπερτονίζουν την έννοια της προόδου.

Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός, με τη μορφή της κοινωνικής και ηθικής κριτικής, προηγήθηκε της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, ενώ θεωρείται ότι και οι αγώνες για την αμερικανική ανεξαρτησία βασίστηκαν στην έκφραση της πολιτικής του σκέψης.³⁵ Στη Γαλλία οι κυριότεροι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού είναι ο Βολτέρος, ο Ελβέτιος, ο Ντιντερό κ.ά., ενώ στη Γερμανία ο Βόλφ, ο Μέντελσον, ο αυτοκράτορας Φρειδερίκος ο Μέγας, κ.ά. Όμως πατρίδα του Διαφωτισμού θεωρείται η Γαλλία, με το χαρακτηριστικότερο έργο την φιλοσοφία των «Φώτων», που υποστηρίζει ότι ο κόσμος πρέπει να θεωρείται μέσα από την οπτική και το πλαίσιο των φυσικών νόμων και μέσα από τον Ορθολογισμό, του οποίου συνιστώσες είναι οι θετικές επιστήμες και η απελευθέρωση του πνεύματος³⁶.

Εν αντιθέσει με τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, ο οποίος διακατεχόταν από αντεκκλησιαστικό πνεύμα, ο Ελληνικός Διαφωτισμός υποστηριζόταν από ανθρώπους με βαθιά ριζωμένο το θρησκευτικό συναίσθημα και το σεβασμό

---

³³π. Μαρίνης, Π.Χ., Το ζήτημα του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία. Η περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), 2018, σ.16.

³⁴ Ο John Locke (1632 – 1704), ήταν γιατρός και φιλόσοφος και θεωρείται από τους σημαντικότερους στοχαστές του Διαφωτισμού καθώς και ο βασικός εκπρόσωπος του Κλασικού Φιλελευθερισμού. Στον διαδικτυακό τόπο: Τζων Λοκ – Βικιπαίδεια (Wikipedia.org), (ημερομηνία ανάκτησης 4-7-2023).

³⁵Παν. Πουλής, Η επίδραση του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στην πνευματική αφύπνιση του Έθνους, στον διαδικτυακό τόπο: Η επίδραση του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στην πνευματική αφύπνιση του Έθνους - Messolonghi News (ημερομηνία ανάκτησης:18/01/23)

³⁶ π. Μαρίνης, Π.Χ., Το ζήτημα του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία. Η περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία), 2018, σ.16

προς τον κλήρο. Ενώ τα κύρια χαρακτηριστικά του Ελληνικού Διαφωτισμού ήταν ο σεβασμός προς την ελευθερία, τις δημοκρατικές αρχές, την διάδοση της παιδείας, όχι μόνο δεν αντέγραψε τον Ευρωπαϊκό, αλλά προσάρμοσε τις ιδέες στις ανάγκες του κοινωνικού σχηματισμού και στην απόκτηση από τους Έλληνες μίας νέας συνείδησης, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της εποχής που βίωναν³⁷.

Η Εκκλησία της Ελλάδας, σε αντίθεση με την εκκλησία της Δύσης που υιοθέτησε ξεκάθαρα μια αντιδραστική πολιτική απέναντι στα κινήματα για ανεξαρτησία, ελευθερία και δημοκρατία, κατά τη διάρκεια της περιόδου της Τουρκοκρατίας τηρούσε μία συντηρητική και επιφυλακτική στάση έναντι των ιδεών αυτών, ενώ πρωτοστάτησε στον απελευθερωτικό αγώνα των υπόδουλων Ελλήνων³⁸.

Με την απελευθέρωση που προβάλλει η φιλοσοφία του Ορθολογισμού ταυτίστηκε και ο πόθος για απελευθέρωση των Βαλκανικών λαών, που ήταν υπόδουλοι στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Η Εκκλησία, μπροστά σε αυτό το νέο πνεύμα που κυριάρχησε στις ψυχές των υπόδουλων για εθνική αυτοδιάθεση, ασπάστηκε την φιλοσοφία του Διαφωτισμού για ελευθερία, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η ελπίδα των λαών για απελευθέρωση. Αντίθετα όμως με αυτό το πνεύμα που άρχισε να κυριαρχεί στην Ανατολή, όπου Εκκλησία και λαός συσπειρώθηκαν ενωμένοι για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού, στη Δύση ο Διαφωτισμός στράφηκε εναντίον της Εκκλησίας. Το γεγονός ότι στις βαλκανικές χώρες η θρησκεία θεωρείται στοιχείο του έθνους οφείλεται στη θέση που πήρε η Εκκλησία κατά την διάρκεια της περιόδου υποδούλωσης των λαών από τους Οθωμανούς και συνεπώς στην αντιμετώπισή της από αυτούς ως εθνικό στήριγμα³⁹

Ένα σύνολο ανθρώπων θεωρείται ότι αποτελεί έθνος όταν έχει ίδια γλώσσα, ίδια φυλή, θρησκεία, κοινή γεωγραφική καταγωγή και κοινή ιστορία. Όμως, για να αναδειχθεί ένα έθνος πρέπει να συντρέξουν και άλλοι παράγοντες

---

³⁷Ο.π.,σ.16

³⁸Παν. Πουλής, Η επίδραση του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στην πνευματική αφύπνιση του Έθνους, στον διαδικτυακό τόπο: Η επίδραση του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στην πνευματική αφύπνιση του Έθνους - Messolonghi News (ημερομηνία ανάκτησης:18/01/23).

³⁹ π. Μαρίνης, Π.Χ., «Το ζήτημα του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία. Η περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», (Διπλωματική Εργασία), 2018, σ.18

οι οποίοι θα συντελέσουν στην δημιουργία της ξεχωριστής ταυτότητας του έθνους⁴⁰.

Πρώτος ο Rousseau⁴¹, ως εκπρόσωπος του Γαλλικού Διαφωτισμού, σκιαγράφησε την έννοια του έθνους αλλά και τη σχέση του έθνους με την ελευθερία, δίνοντας άλλη διάσταση στις σημασιολογικές αποχρώσεις της. Όπως υποστήριζε, για να έχει αληθινή υπόσταση η λέξη ελευθερία πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνο την απελευθέρωση από τον κατακτητή αλλά και από κάθε μορφή τυραννίας καθώς επίσης να ενυπάρχει σε ένα κράτος με ελεύθερες δομές και θεσμούς, όπου θα ζουν πολίτες και όχι υπήκοοι.

Η γερμανική και η γαλλική σχολή σκιαγραφούν την έννοια της ελευθερίας βασισμένες σε διαφορετικές συνιστώσες. Η γερμανική σχολή θεωρεί καθοριστικό παράγοντα οι οντότητες που ταυτίζονται με το ίδιο έθνος να ανήκουν στην ίδια φυλή, ενώ η γαλλική σχολή υποστηρίζει ότι το έθνος αποτελεί δημιούργημα της ιστορίας, υφίσταται σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αποτελείται από τους έχοντες κοινή ιστορική παράδοση, παιδεία, κουλτούρα, κοινές ιστορικές καταβολές και επιδιώκει την ανεξαρτησία.

Ο Ernest Renan⁴² επισημαίνει ότι το έθνος είναι μία οντότητα που αποτελείται από δύο παραμέτρους, την ψυχή και την πνευματική αρχή. Ο ιστορικός Fr. Chabod⁴³ εστιάζει κυρίως στην διαφορές που έχει της έννοιας κατά τον 18^ο αιώνα και κατά τον Μεσαίωνα. Η ύπαρξη ενός έθνους ταυτίζεται με τη συνείδηση της ατομικότητας και τη θέληση των ανθρώπων να αποτελέσουν ένα έθνος⁴⁴.

---

⁴⁰ Λαμπ. Ψωμάς, Εθνικισμός και Πατριωτισμός. Μια θεολογική θεώρηση, στον διαδικτυακό τόπο: Εθνικισμός και πατριωτισμός: Μια θεολογική θεώρηση - Homo educandus Αγωγή (hea.edu.gr)(ημερομηνία ανάκτησης:18/01/23)

⁴¹ Ο Ζαν Ζακ Ρουσσώ (1712-1778) ήταν πολιτικός φιλόσοφος του 18^{ου} αιώνα. Στον διαδικτυακό τόπο: [Ζαν-Ζακ Ρουσσώ – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau), (ημερομηνία ανάκτησης 4-7-2023).

⁴² Ο Ernest Renan (1823-1892) ήταν Γάλλος ιστορικός, φιλόλογος και συγγραφέας. Στον διαδικτυακό τόπο: https://en.wikipedia.org/wiki/Ernest_Renan (ημερομηνία ανάκτησης 4-7-2023)

⁴³ Ο Frederico Chabod (1901-1960) ήταν Ιταλός ιστορικός και πολιτικός. Στον διαδικτυακό τόπο: https://en.wikipedia.org/wiki/Federico_Chabod (ημερομηνία ανάκτησης 4-7-2023).

⁴⁴ π. Μαρίνης, Π.Χ., «Το ζήτημα του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία. Η περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», (Διπλωματική Εργασία), 2018, σ.18

1.4 Η επιρροή του Διαφωτισμού στην ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των Βαλκανικών κρατών

Καθοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης των Βαλκανικών κρατών υπήρξαν η φιλοσοφία του Διαφωτισμού και η Γαλλική επανάσταση. Όμως, η Βουλγαρική Εκκλησία, εκμεταλλευόμενη την μεγάλη αποδοχή του Διαφωτισμού και την ελπίδα και τον πόθο για την ελευθερία που ενέπνευσε η Γαλλική επανάσταση στους λαούς, ασπάστηκε μια διαφορετική όψη της ελευθερίας και ανεξαρτησίας, στην οποία υπέβασκε η απόσπαση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, επειδή εξέφραζε τα ελληνικά ιδεώδη και ήταν φορέας του ελληνικού πολιτισμού⁴⁵. Η κίνηση αυτή είναι η αρχή του λεγόμενου «Βουλγαρικού ζητήματος», από το οποίο ξεκίνησε ο εθνοφυλετισμός και απείλησε την ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η Εκκλησία, για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, ανέθεσε τη μελέτη του φαινομένου σε μία επιτροπή. Με βάση τα πορίσματα της επιτροπής, προχώρησε σε σύγκληση Συνόδου που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη το 1872 και στην οποία μετείχαν 131 αρχιερείς. Κατά τη διάρκειά της, συζητήθηκε το θέμα του εθνοφυλετισμού. Ο ορισμός που απορρέει από τις αποφάσεις της Συνόδου είναι:

«Φυλετισμός είναι η λόγω διαφόρου φυλετικής καταγωγής και γλώσσης διάκρισης και διεκδίκησης η εξάσκησης αποκλειστικών δικαιωμάτων παρ' ατόμων ή ομάδων ανθρώπων ομοχώρων τε και ομοταγών». «Κάθε διδασκαλία αντίθετη (ετέρα) προς τις αρχές της Ορθοδόξου Χριστιανικής διδασκαλίας, η οποία εδράζεται στην πίστη του ομόδοξου και ομόγλωσσου ποιμνίου».

Τα κείμενα τα οποία περιλαμβάνουν τις αποφάσεις της Συνόδου είναι: α. «ο όρος της Συνόδου του 1872» και β. «η Έκθεση διαφωτίζουσα την ετεροδιδασκαλία του ετεροφυλετισμού», τα οποία είναι ιδιαίτερα σημαντικά, όχι μόνο για την εκκλησιαστική και πολιτική ιστορία της Ευρώπης, αλλά και διεθνώς, διότι για πρώτη φορά στην ιστορία του φυλετισμού δίδεται αναλυτικός ορισμός γι' αυτόν, ο οποίος πλέον στη σύγχρονη εποχή είναι γνωστός ως «εθνοκάθαρση».

⁴⁵Μαρ. Νυσταζοπούλου-Κελεσιδου, *Οι Βαλκανικοί Λαοί*, Θεσσαλονίκη 1991, εκδ. Βάνιας,, σ.68.

Την κατάσταση στα Βαλκάνια, στην Μέση Ανατολή κ.ά. την περιγράφει η «Έκθεση διαφωτίζουσα την ετεροδιδασκαλία του ετεροφυλετισμού» η οποία συντάχθηκε το 1872 από δεκαμελή επιτροπή και χωρίζεται σε τρία μέρη: στο πρώτο μέρος παρατίθενται στοιχεία του Βουλγαρικού ζητήματος, στο δεύτερο γίνεται ανάλυση της έννοιας του φυλετισμού – η οποία, εκτός της εγγενούς αντίθετης της με τις διδαχές και αξίες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, προκαλεί προβλήματα και τριγμούς στο πολίτευμα της Εκκλησίας – και στο τρίτο αποσαφηνίζονται οι λόγοι που οι ενέργειες της Βουλγαρικής Εκκλησίας είναι αντίθετες με τους κανονισμούς της Ορθόδοξης Εκκλησίας⁴⁶.

1.5 Η έννοια του Αυτόνομου και Αυτοκέφαλου καθεστώτος

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι η έλλειψη κανόνων και προϋποθέσεων για την άρση του αυτόνομου και τη χορήγηση της αυτοκεφαλίας⁴⁷. Τα θέματα αυτά ορίζονται από τις Οικουμενικές Συνόδους. Ωστόσο, στο σημείο αυτό οφείλουμε να δώσουμε έναν ορισμό για την καλύτερη τοποθέτησή τους στην ιστορία της Ορθόδοξου Εκκλησίας. Ο όρος Αυτοκεφαλία χορηγείται από τον Πατριάρχη και χαρακτηρίζει την ανεξαρτησία μίας Εκκλησίας σε διοικητικό επίπεδο. Αντιθέτως οι Εκκλησίες που ορίζονται ως αυτόνομες βρίσκονται υπό την αιγίδα του Πατριάρχη, ενώ παράλληλα η αυτοδιοίκησή τους παρέχεται από τον Οικουμενικό θρόνο⁴⁸.

Τον 9^ο αιώνα σημειώθηκε μεταβολή στη χορήγηση καθεστώτος αυτοκεφαλίας, καθώς πλέον υπεύθυνη για τα θέματα διοικητικής εξουσίας της Εκκλησίας ήταν η Ενδημούσα Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως.

Το 1930 την ευθύνη της αυτοκεφαλίας την πήρε η Πατριαρχική Σύνοδος, μετά από αίτημα που κατέθεσε η Εκκλησία της Σερβίας, γεγονός που

---

⁴⁶Αθ. Αγγελόπουλος, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στη Χερσόνησο του Αίμου σήμερα*, τομ Β΄, Θεσσαλονίκη 1995, εκδ. Κυριακίδης, σ. 18.

⁴⁷Κυρ. Καταρέλος, (Επίσκοπος), *Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο στην πορεία προς την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο*, *ΘΕΟΛΟΓΙΑ* 87, (2016), σσ. 107-108.

⁴⁸Γρ. Λιάντας, «Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο υπό το πρίσμα των Διορθόδοξων Σχέσεων», *Οι Θεσμοί του αυτοκέφαλου και του αυτόνομου καθεστώτος στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, (Μελέτες-Πηγές), Θεσσαλονίκη, 2014, σ.70.

αποτελέσει ένα από τα σημαντικότερα θέματα στον κατάλογο θεμάτων της σχεδιαζόμενης Μεγάλης Συνόδου⁴⁹.

Το θέμα της Αυτονομίας και Αυτοκεφαλίας των Ορθοδόξων Εκκλησιών επανέρχεται το 1961, όταν το Οικουμενικό Πατριαρχείο, με στόχο την ενίσχυση των αδελφικών σχέσεων των Ορθοδόξων Εκκλησιών, συγκαλεί Πανορθόδοξες Διασκέψεις, όπου επανήλθαν τα θέματα Αυτονομίας και Αυτοκεφαλίας των Εκκλησιών, τα οποία την προβλημάτιζαν. Τα θέματα αυτά επανήλθαν το 1976 κατά τη διάρκεια της Α΄ Προσυνοδικής Πανορθόδοξης Διάσκεψης, στο Σαμπεζύ της Γενεύης και κατά την διάρκεια των Β΄ και Γ΄ Προσυνοδικών Πανορθόδοξων Διασκέψεων που έγιναν πάλι στο Σαμπεζύ το 1982 και 1986 αντίστοιχα. Οι συζητήσεις επαναλήφθηκαν το 1990 και 1993 σε δύο συνελεύσεις της Διορθόδοξης Προπαρασκευαστικής Επιτροπής, χωρίς όμως να προκύψει λύση λόγω έλλειψης χρόνου.

Το θέμα της Αυτονομίας και Αυτοκεφαλίας συνέχιζε να προβληματίζει την Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία όμως μετέθετε τις τελικές αποφάσεις στις επόμενες Διασκέψεις. Ίδιο υπήρξε το αποτέλεσμα της Δ΄ Προσυνοδικής Πανορθόδοξης Διάσκεψης του 2009, όπου αποφασίσθηκε ότι τα θέματα αυτά θα τεθούν προς συζήτηση στις επόμενες Συνελεύσεις⁵⁰. Εντούτοις, όταν συγκλήθηκε η Διορθόδοξη Προπαρασκευαστική Επιτροπή τον Δεκέμβριο του 2009, ομόφωνα τα μέλη της Επιτροπής έδωσαν την συγκατάθεση της μητέρας Εκκλησίας αναφορικά με την υπογραφή του Τόμου Αυτοκεφαλίας από τον Οικουμενικό Πατριάρχη και οι Μακαριότατοι Προκαθήμενοι των Ορθοδόξων Εκκλησιών, προσκαλούμενοι από τον Οικουμενικό Πατριάρχη, συνυπέγραψαν για την ανακήρυξη της Αυτοκεφαλίας.⁵¹

Το 2011 στη Γενεύη, όπου πραγματοποιήθηκε η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος της Ορθόδοξου Εκκλησίας, έγιναν τέσσερις προτάσεις για διευθέτηση των θεμάτων που προέκυψαν, στα οποία, όμως, η Εκκλησία της Ρωσίας είχε αντιταχθεί σε όλα τα σχετικά με τα Δίπτυχα και τις υπογραφές των

---

⁴⁹Ο.π., σ. 71.

⁵⁰Γρ. Λιάντας, «Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο υπό το πρίσμα των Διορθόδοξων Σχέσεων», Οι Θεσμοί του αυτοκεφάλου και του αυτόνομου καθεστώτος στην Ορθόδοξη Εκκλησία, (Μελέτες-Πηγές), Θεσσαλονίκη, 2014, σσ.72-75.

⁵¹Ο.π., σσ.74-76.

προκαθημένων⁵². Όμως, σύμφωνα με την παρακαταθήκη του Απόστολου Παύλου, η χριστιανική πίστη καταδικάζει κάθε φυλετική διάκριση, γιατί αντιτίθεται στη βιβλική επιταγή περί αδελφότητας του «ενός γένους» των ανθρώπων.

Δυστυχώς τους τελευταίους αιώνες δόθηκε εθνικό-πολιτικό περιεχόμενο στον «φυλετισμό» με στόχο την διάβρωση της εκκλησιαστικής συνείδησης των Ορθόδοξων χριστιανών⁵³.

Μέχρι το 2011 τα θέματα Αυτονομίας και Αυτοκεφαλίας παρέμειναν σε εκκρεμότητα, συνεχίζοντας να προκαλούν στη σύγχρονη εποχή προστριβές για διάφορες εδαφικές κατακτήσεις, μη τήρηση των συμφωνηθέντων και παράβλεψη των ιερών κανόνων και εκκλησιαστικών αρχών⁵⁴, παρόλο που η Αυτοκεφαλία χορηγείται με τον τόμο Αυτοκεφαλίας, ο οποίος είναι μία πράξη ευθύνης της Ορθόδοξου Εκκλησίας σε άλλους ορθόδοξους, υπογράφεται από τον Οικουμενικό Πατριάρχη με τη συμμαρτυρία των Προκαθημένων των Ορθόδοξων Εκκλησιών για λόγους καθαρά ποιμαντικούς και όχι πολιτικούς και αφορά συγκεκριμένο γεωγραφικό τμήμα.⁵⁵

Παρόλο που η δημιουργία αυτοκέφαλων Εκκλησιών και Πατριαρχείων τραυμάτισαν την οικουμενικότητα της Ορθοδοξίας, μολύνοντάς την με εθνικιστικές ιδέες και αντιλήψεις, το Οικουμενικό Πατριαρχείο καταδικάζοντας τον εθνοφυλετισμό, παρέμεινε εκφραστής της οικουμενικότητας της Ορθοδοξίας⁵⁶, η οποία διατήρησε τον θρησκευτικό θεσμό ως συμβολικό σημείο αναφοράς προς την κοσμική πολιτική αρχή. Έτσι, ένα από τα σημεία που υπερτονίστηκε από τα εθνικά κράτη της Δύσης, ήταν η θρησκεία η οποία, όπως και η γλώσσα, αποτελούσε σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης. Αυτό

---

⁵²Αναστ. Βαβούσκος & Γρ. Λιάντας, *Οι θεσμοί του Αυτοκεφάλου και του Αυτονόμου καθεστώτος στην Ορθόδοξη Εκκλησία*. (Μελέτες και Πηγές) σσ. 76-77, αναφορά στο Μπασδέκης, Α. (2012). σσ.54-55.

⁵³Αρ. Πανώτης-Άρχοντος, Μ. Ιερομνήμονος της Μ.τ.Χ.Ε (2020), Γιατί ο εθνοφυλετισμός είναι επικατάρατος στην Εκκλησία, στον διαδικτυακό τόπο: Γιατί ο Εθνοφυλετισμός είναι επικατάρατος στην Εκκλησία - ΕΚΚΛΗΣΙΑ ONLINE (ekklisiaonline.gr) (ημερομηνία ανάκτησης:18/01/23).

⁵⁴Αν. Βαβούσκος & Γρ. Λιάντας, *Οι θεσμοί του Αυτοκεφάλου και του Αυτονόμου καθεστώτος στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, (Μελέτες και Πηγές) 2014, σσ. 76-77, αναφορά στο Μπασδέκης, Α. (2012), σσ.54-55

⁵⁵Κυρ. Καταρέλος (Επίσκοπος), «Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο στην πορεία προς την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο», ό.π. , Σελ. 107-113 και στο Γρ.Λιάντας, *Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο υπό το πρίσμα των Διορθόδοξων Σχέσεων*, σ. 76-78.

⁵⁶Πασχ. Καραμούζης, Εθνοφυλετισμός και Οικουμενισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία, *Θρησκευολογία* 3, (2002), σ. 110.

εντοπίζεται και στον αγώνα των Ελλήνων για την ανεξαρτησία τους, όπου οι πιστοί χριστιανοί πολέμησαν τους άπιστους μουσουλμάνους⁵⁷.

2^ο Κεφάλαιο: Η Ιστορική πορεία και εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

2.1 Ιστορική Αναδρομή της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος ιδρύθηκε το 535 από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό με έδρα την Ιουστινιανή (Prima Justiniana) η οποία ήταν γενέτειρά του. Ο λόγος της ίδρυσής της οφείλεται στο γεγονός ότι οι κάτοικοι που ζούσαν νοτίως του Δούναβη σε πρωτόγονη κατάσταση, για να ενταχθούν στο Ρωμαϊκό κράτος, έπρεπε να εκχριστιανισθούν. Η περιοχή αποτελούσε καίριο πολιτικό και γεωγραφικό σημείο, καθώς ένωνε το Ανατολικό με το Δυτικό ρωμαϊκό κράτος. Ο αρχιεπίσκοπος της Αχρίδος υπάγονταν στη δικαιοδοσία του αυτοκράτορα και ήταν υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία της ευαίσθητης αυτής περιοχής. Παρόλο που η απόφαση αυτή ελήφθη με τη σύμφωνη γνώμη του Πάπα Ρώμης και του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, η Αρχιεπισκοπή αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, γιατί οι λαοί που κατοικούσαν σε αυτή δεν επιθυμούσαν τη συνεργασία με το Βυζάντιο. Οι πρώτοι που διεκδίκησαν την ανεξαρτησία τους ήταν οι Βούλγαροι, οι οποίοι ήταν μαξιμαλιστές, αλλά το 970, ο Ιωάννης Τσιμισκής κατάφερε να καταπνίξει την εξέγερσή τους⁵⁸.

Το 1018, κατά την εξέγερση των Σέρβων, ο Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος υπέταξε τους επαναστάτες, καθώς και τον Σαμουήλ και τους διαδόχους του. Επικύρωσε, δε, την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Πρώτης Ιουστινιανής Αχρίδος (ή Αχριδών), που είχε ιδρυθεί επί Ιουστινιανού, με τρία σιγίλλια⁵⁹ προσδίδοντας εκκλησιαστική ταυτότητα στην περιοχή, συμπληρώνοντας όμως και τον όρο «Πάσα Βουλγαρία», πάνω στον οποίο βασιζονται οι Βούλγαροι

---

⁵⁷ Γεω. Κονιδάρης, *Η ελληνική εκκλησία ως πολιτιστική δύναμις εν τη ιστορία της χερσονήσου του Αίμου*, Αθήνα 1948, σ.89.

⁵⁸ Μαξιμαλισμός: επιδίωξη πολύ μεγάλων στόχων όπου όμως είναι αδύνατον να επιτευχθούν, στον διαδικτυακό τόπο: μαξιμαλισμός - Βικιλεξικό (wiktionary.org). (ημερομηνία ανάκτησης:18/01/23)

⁵⁹ Σιγίλλια: αυτοκρατορικά βυζαντινά έγγραφα που αφορούσαν την εξωτερική πολιτική, στον διαδικτυακό τόπο: [Σιγίλλιο – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Σιγίλλιο), (ημερομηνία ανάκτησης:20/01/23).

διαμαρτυρούμενοι ότι εκλάπη η ιστορία τους. Όμως, ο όρος είναι καθαρά διοικητικός και δεν προσδιόριζε την γεωγραφική θέση. Αποτελούσε μία συνήθεια των Βυζαντινών, όπως για παράδειγμα με τον όρο Πάσα Θεσσαλία εννοούσαν την Κεντρική Μακεδονία με την Θεσσαλονίκη. Επίσης, ονόμαζαν τη Μητρόπολη Λαρίσης «Πάσης Ελλάδος». Επιπλέον, σύμφωνα με πηγές, εκείνη την εποχή ο όρος Βούλγαρος προσδιόριζε κάθε σλαβόφωνο άτομο που ζούσε νοτίως του Δούναβη⁶⁰.

Από τον 11^ο αιώνα και μετά διαδραματίστηκαν σημαντικά πολιτικά και εκκλησιαστικά γεγονότα, καθιστώντας την πόλη Λυχνιδός, μία από τις σημαντικότερες πόλεις της ευρύτερης περιοχής. Παρά τα εξαιρετικά ελλιπή διασωθέντα στοιχεία, η πόλη Λυχνιδός τιμήθηκε με την σφραγίδα της Αρχιεπισκοπής από τον 4^ο αι. μ.Χ. Ο πρώτος Επίσκοπός της, που έλαβε μέρος στη Σύνοδο της Σαρδικής το 342 ή 343, ήταν ο Ζώσιμος και τελευταίος αρχιερέας ήταν ο Θεοδώρητος το 519⁶¹. Τότε η Εκκλησία του Λυχνιδού υπαγόταν στην Εκκλησία του Ιλλυρικού. Μετά την αρχιερατεία του Θεοδώρητου το 535, ιδρύθηκε η Αρχιεπισκοπή της Πρώτης Ιουστινιανής (Iustinianarima) που άλλαξε την πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής. Βάση της ήταν οι ιλλυρικές επαρχίες, οι οποίες ανήκαν στην δικαιοδοσία τα μητροπόλεως της Θεσσαλονίκης⁶². Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ιουστινιανός, το 535 εξέδωσε τη Νεαρά 11⁶³ όπου καθιέρωσε το Ταυρήσιον, τον τόπο καταγωγής του, έδρα Υπάρχου και της Αρχιεπισκοπής. Η εκ νέου επικύρωση της Αρχιεπισκοπής συντελέστηκε το 545 και, παρόλο που ταυτίζεται με την πόλη Caricin Grad, συνδέθηκε με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδων. Όμως, σύμφωνα με δύο τοπωνύμια του 12^{ου} αιώνα η Αρχιεπισκοπή εσφαλμένα ταυτίστηκε με την Αχρίδα⁶⁴.

---

⁶⁰Στ. Γουλούλης, Αρχιεπισκοπή Αχρίδος: Η ιστορία, η Βουλγαρία και τα νέα δεδομένα. ΔΟΓΜΑ. Έντυπη εφημερίδα : «Κιβωτός της Ορθοδοξίας». Αναδημοσίευση στην ιστοσελίδα του Πρακτορείου Εκκλησιαστικών Ειδήσεων (5.6.2022), στον διαδικτυακό τόπο: Αρχιεπισκοπή Αχρίδος: Η ιστορία, η Βουλγαρία και τα νέα δεδομένα | Dogma (ημερομηνία ανάκτησης:18/01/23).

⁶¹«Farlari, Illyrici Sacri tomus octavus: Ecclesia copiensis, Srdicenyssis, Marcianopolitana, Achridensis. Cum earum suffragancis auctore Jacobo Coletto olim Presbytero Societatis Jesu», Venetiis 1819, σ.161 στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, University Studio Press, σ.77.

⁶²Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Studio Press, σ.77.

⁶³ Νεαρά 11:«Το τέταρτο και τελευταίο τμήμα του Νομοθετικού έργου του Ιουστινιανού», στον διαδικτυακό ιστότοπο: Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Κωνσταντινούπολη (ehw.gr). (ημερομηνία ανάκτησης:20/01/23).

⁶⁴Κων. Βαβούσκος, Νομοκανονική θεώρηση του καθεστώτος κανονικής δικαιοδοσίας της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, *Μακεδονικά* 36, 2007, σσ.97-109.

Πατριαρχείου Δρίστρας, το οποίο όμως καταργήθηκε από τον Ιωάννη Τσιμισκή, με αποτέλεσμα η Βουλγαρική Εκκλησία να υποταχθεί εκ νέου στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως⁶⁹.

Συνεπώς, θεωρούμε ότι την χρονική αυτή περίοδο η εκκλησιαστική κατάσταση στην περιοχή διασαλεύτηκε σοβαρά, ενώ η επισκοπή Λυχνιδού δεν είχε αρχιερέα. Ωστόσο, μετά από την προσάρτηση των εδαφών από τον Ιωάννη Τσιμισκή, η Λυχνιδός κάνει έντονη την παρουσία της στα Τακτικά της Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης. Όμως, η κατάσταση πάλι μεταβλήθηκε, όταν ο Σαμουήλ (976-1018) δημιούργησε ένα εφήμερο κράτος πρώτα με επίκεντρο την Πρέσπα και αργότερα την Αχρίδα⁷⁰, με τη σκέψη ότι το ανεξάρτητο κράτος που δημιούργησε πρέπει να έχει δική του Εκκλησία με απώτερο βέβαια σκοπό την εκκλησιαστική αυτονομία⁷¹.

Στο νησί Μικρή Πρέσπα, στη βασιλική του Αγίου Αχιλλείου, που ανοικοδομήθηκε τον 10^ο αιώνα υπάρχει αναγραφή ονομάτων επισκοπικών θρόνων και μαρτυρά την ύπαρξη ανεξάρτητης εκκλησιαστικής αρχής κατά την εποχή του Σαμουήλ. Στις αναγραφές φαίνονται ξεκάθαρα τα ονόματα των θρόνων Βιδύνης, Κεφαλληνίας, Βεροίας, Ηρακλείας, Σελασφόρου, Σκοπίων και Σαρδικής. Βέβαια, υπήρξαν διαφωνίες μεταξύ των μελετητών διότι σύμφωνα με τους Μιλjυκον⁷² και Μουτσόπουλο⁷³ οι αναγραφές χρονολογούνται μέχρι το 1002. Άλλοι μελετητές, όπως οι Σωτηρίου⁷⁴ και Πελεκανίδης⁷⁵, τάχθηκαν υπέρ της μεταγενέστερης χρονολογίας.

Ο Snegarov (γραμματέας της βουλγαρικής εξαρχίας στην Κωνσταντινούπολη) στην προσπάθειά του να δικαιολογήσει την νομιμότητα του Σαμουήλ και του Πατριαρχείου, υποστήριξε ότι αυτά τα προέβλεψε ο Ρωμανός

---

⁶⁹ Νικ. Σ. Τσιρέλης, Το Αυτοκέφαλο και ο τρόπος διακήρυξής του (Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία), 2013, σ. 56-58

⁷⁰ Άγγ. Δεληκάκη, Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Studio Press, σ. 83.

⁷¹ Ο.π. σ. 84.

⁷² Νικ. Μιλιούκωφ, Χριστιανικές αρχαιότητες στη Δ. Μακεδονία, Δελτίο του Ρωσικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως, IV, 1 (1899), σ. 50-51, εικ. 12.

⁷³ Νικ. Μουτσόπουλος, Η βασιλική του Αγίου Αχιλλείου στη Μικρή Πρέσπα (πίν. 38-42). Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, 4 (1966), σ. 201.

⁷⁴ Γεώργ. Σωτηρίου, Ο βυζαντινός ναός του αγίου Αχιλλείου της Πρέσπας και οι βουλγαρικάί περί της ιδρύσεως τούτου απόψεις, Π.Α.Α., τ. 20 (1945), σ. 11-14.

⁷⁵ Στυλ. Πελεκανίδης, Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Πρέσπας, éditeur inconnu 1960, σ. 66-67.

Μετά την κατάλυση του κράτους του Σαμουήλ από τον Βασίλειο Β΄, ενσωματώθηκαν τα εδάφη στο βυζαντινό κράτος και έδρα της Βουλγαρίας έγιναν τα Σκόπια. Τότε ιδρύθηκε και το Παραδουνάβιο με κέντρο τη Δρίστρα. Βέβαια, αυτό το θέμα αμφισβητείται από τον Jordanov⁸² ο οποίος πιστεύει ότι το Παραδουνάβιο θέμα προέκυψε το 1050 και αιτία του ήταν η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των επιδρομών από νομάδες, ιδίως Πετσενέγκους. Οι περιοχές πλέον οργανώθηκαν⁸³ ως εξής: οι περιοχές του Δούναβη, του Σάβα και η Σερβία απέκτησαν κέντρο το Σίρμιο⁸⁴, ενώ στις ακτές της Αδριατικής δημιουργήθηκε το θέμα της Δαλματίας. Οι περιοχές της Διόκλειας, της Ζαχλουμίας, της Βοσνίας και της Κροατίας συνέχιζαν να υπάγονται στην Βυζαντινή αυτοκρατορία ως υποτελείς ηγεμονίες, ενώ η περιοχή νότια των Σκοπίων ανήκε στο θέμα Διρραχίου.

Ο Βασίλειος επέτρεψε την περιοχή εκείνη να λέγεται Βουλγαρία, αλλά επέλεξε την Αχρίδα ως έδρα της Αρχιεπισκοπής «Βουλγαρίας» (Αχριδών). Η ίδρυση της Αρχιεπισκοπής αναφέρεται σε επιστολή που έστειλε ο Νείλος Δοξαπατρός, «γραμματεὺς των Πατριαρχείων εν Κωνσταντινουπόλει», στον βασιλιά Ρογήρο της Σικελίας. Στην επιστολή περιγράφονται λεπτομέρειες της ίδρυσής της και αναφέρεται ότι η Αρχιεπισκοπή δε σχετίζεται με την Βουλγαρική Εκκλησία, αλλά ούτε υπάγεται στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης⁸⁵.

Αντιλαμβάνομαστε τη σύγχυση που επικρατούσε και επικρατεί μέχρι σήμερα σχετικά με τον γεωγραφικό όρο και την υπαγωγή που αποδόθηκε από τον Βασίλειο Β΄ στην Αρχιεπισκοπή Αχριδών. Οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι τη θεωρούσαν βυζαντινό εκκλησιαστικό θεσμό, επειδή υπαγόταν κάθε φορά σε άλλον βυζαντινό αυτοκράτορα⁸⁶. Όμως, ο Βασίλειος την ονόμασε «αρχιεπισκοπή Βουλγαρίας», επειδή οι Βούλγαροι ήταν το πρώτο σλαβικό φύλο που ήρθε σε επαφή με το Βυζάντιο και με την ονομασία Βούλγαροι αποκαλούνταν όλοι οι σλαβικοί πληθυσμοί, αφού είχαν κοινή γλώσσα, έθιμα

⁸²Iv. Jordanov, *The Kapetanate of Paradunavon according to the sphragistic data*, 2003, σσ. 63-74.

⁸³Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Studio Press, σ.90.

⁸⁴Ljub. Maksinovic, *Organizacija vizantijske vlasti u novoosvojenim oblastima posle 1018*. ZRVI 36,1997, σσ. 31-43.

⁸⁵Ιωαν. Ταρσανίδης, *Οι κατά Μακεδονία Σκλαβήνοι: ιστορική πορεία στα σύγχρονα προβλήματα προσαρμογής*, Θεσσαλονίκη 2001, εκδ. Κυριακίδη, σσ.39-42

⁸⁶Γεω. Β. Φειδάς, *Ιστορική εξέλιξη της οργανώσεως της Εκκλησίας Μακεδονίας*, *ΕΕΣΓΙΑ* 30, 1995, σ.51.

και θρησκεία. Ο Komatina⁸⁷ υποστηρίζει ότι, παρόλο που οι αρχιερείς της Αρχιεπισκοπής ήταν Βυζαντινοί, το εκκλησιαστικό και πολιτισμικό παρελθόν της ήταν από την εποχή του Α΄ Βουλγαρικού κράτους του Σαμουήλ. Επίσης, υπογραμμίζει ότι το κράτος διασπάστηκε το 1183, μετά από την δημιουργία του μεσαιωνικού σερβικού κράτους από τον Στέφανο Νεμάγια και τη δημιουργία του Β΄ Βουλγαρικού κράτους από τους αδελφούς Πέτρο και Ασέν. Αυτές οι ανακατατάξεις είχαν ως αποτέλεσμα το όνομα «Βουλγαρία» να περιοριστεί στην περιοχή Κάτω Μυσία, νότια του Δούναβη.

Τα όρια της νέας Αρχιεπισκοπής καθορίστηκαν από τον Βασίλειο Β΄ με τρία σιγίλλια, κατά την χρονική περίοδο 1019 και 1025, μετά από αίτημα του αρχιεπισκόπου Ιωάννη και σε αυτά αποτυπώνεται η συμφωνία μεταξύ του βυζαντινού αυτοκράτορα και του αρχιεπισκόπου Αχρίδας. Η συμφωνία αυτή υπογράφηκε στην Στρώμνιτσα το 1017-1018, αλλά δυστυχώς σώζεται μόνο σε χρυσόβουλο λόγο του Μιχαήλ Η΄ (1272 ή 1273)⁸⁸.

2.2 Διαμόρφωση δύο κέντρων στον σλαβικό κόσμο

Η μάχη του Κλειδίου σηματοδότησε τη διάλυση του κράτους του Σαμουήλ από τον Βασίλειο Β΄, ο οποίος αναδιοργάνωσε το θέμα της Βουλγαρίας με πρωτεύουσα τα Σκόπια και δημιούργησε το Παραδουνάβιο ή Παρίστριο θέμα. Κέντρο της περιοχής έγιναν τα Δρύστρα. Μέσα από το Παρίστριο θέμα οι Βούλγαροι θα μπορούσαν να διατηρήσουν τους εκκλησιαστικούς τους θεσμούς, τα ήθη και τα έθιμά τους αλλά και να αναδιαρθρώσουν τις διοικητικές τους δομές⁸⁹. Ο διαχωρισμός των δύο θεμάτων, το ένα με πρωτεύουσα τα Σκόπια και το άλλο με κέντρο τα Δρύστρα, συνετέλεσε στη διαίρεση του όρου «Βούλγαρος» και τη δημιουργία των μεσαιωνικών κρατών των Σέρβων με τον Στέφανο Νεμάνια (1183) και του Β΄ Βουλγαρικού κράτους (1186) με τους αδελφούς Πέτρο και Ασέν. Ανάμεσα σε αυτούς τους εδαφικούς μετασχηματισμούς μία περιοχή του κάτω Δούναβη, η κάτω Μυσία, διαμόρφωσε

⁸⁷Pre. Komatina, Pojam Bugarskeu XIII vekulteritorija Ohridskearhi episkopije στο Krsmanovic κ.ά. (επιμ.), Vizantijskivet, τ.1., σσ. 41-55.

⁸⁸Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Studio Press, σ.90.

⁸⁹Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχρίδων (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.41.

μία πολιτιστική βουλγαρίζουσα ταυτότητα. Μετά την ήττα των Βουλγάρων από τον Βασίλειο Β΄, σχηματίστηκε το Β΄ Βουλγαρικό κράτος (1186-1393) από την συνένωση Βουλγαρόφωνων και Βλαχόφωνων κατοίκων των Παρίστριων περιοχών, οι οποίοι επαναστάτησαν το 1185⁹⁰. Η εξέγερσή τους συνέπεσε με την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τους Νορμανδούς, γεγονός που εμπόδισε την αποτελεσματική αντιμετώπισή της από τον Ισαάκιο Κομνηνό, που εξαναγκάστηκε σε συνθηκολόγηση. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε πηγή της δοξασίας, που απλώθηκε, στον λαό ότι ο Άγιος Δημήτριος εγκατέλειψε τη Θεσσαλονίκη και υποστηρίζει τους Βουλγαρόφωνους και Βλαχόφωνους⁹¹. Οι Βούλγαροι στο Τύρνοβο εγκατέστησαν την εκκλησιαστική τους ηγεσία με αρχιεπίσκοπο τον μοναχό Βασίλειο. Τότε ο τσάρος Άσεν προσάρτησε την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος και προέκυψε το θέμα των «βουλγαροεπισκόπων». Όμως, ο Δεσπότης της Ηπείρου, Θεόδωρος Άγγελος, τους αμφισβήτησε όπως και την πατριαρχική και αρχιεπισκοπική αξία της Βουλγαρίας.

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινουπόλεως από τους Φράγκους (1204-1209) και την εγκατάσταση του Πατριάρχη και του αυτοκράτορα στην Νίκαια, ο τσάρος της Βουλγαρίας Ιωάννη Ασέν Β΄ κατέλαβε τις μητροπόλεις Σερρών, Βελιγραδίου και Νισσάβας. Όμως, ο Ασέν, αντιλαμβανόμενος την δύναμη του Δεσπότη της Ηπείρου, Θεοδώρου Δούκα, προσέγγισε τον αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Βατάτζη και χειροτόνησε αρχιερέα τον Ιωακείμ, που επέστρεψε ως Αρχιεπίσκοπος Τυρνόβου⁹². Εκείνη την περίοδο επήλθε η ένωση της Βουλγάρικης Εκκλησίας με τον Πάπα. Η θυγατέρα του Άσεν νυμφεύτηκε τον Θεόδωρο Λάσκαρη, γιο του Ιωάννη Βατάτζη, που ήταν αυτοκράτορας της Νίκαιας. Έτσι, το 1235 το Β΄ Βουλγαρικό κράτος χαρακτηρίζεται από την αυτοκεφαλία και ανεξαρτησία της Εκκλησίας⁹³. Όμως, οι εξελίξεις αυτές αποδυνάμωσαν την επιρροή στη Βουλγαρία του Πάπα Γρηγόριο Θ΄, με αποτέλεσμα να κινηθούν οι ρωμαιοκαθολικοί Ούγγροι εναντίον του Ασέν Β΄. Ο Ασέν Β΄, παρόλο που επεδίωξε επανασύνδεση με τον Πάπα, λόγω των συμφορών που βίωσε εκείνη την εποχή τελικά επανασυνδέθηκε με την

---

⁹⁰Ο.π., σ.42.

⁹¹Ο.π.,σ.43.

⁹²Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη, 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.44.

⁹³Ο.π., σ.45.

Ορθόδοξη Εκκλησία, την αυτοκρατορία της Νίκαιας και το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Παρατηρούμε ότι οι Βούλγαροι αποστασιοποιήθηκαν από την Αχρίδα και διαμόρφωσαν την πολιτιστική τους ταυτότητα περί το Τύρνοβο.

Παράλληλα, οι Σέρβοι με ηγεμόνα τον Στέφανο Νεμάνια δραστηριοποιήθηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και ενώθηκαν με κέντρο τη Ράσκα. Εκείνη την εποχή ιδρύθηκε η Σέρβικη Μονή Χιλανδαρίου στο Άγιο όρος, από τον Άγιο Σάββα⁹⁴ ο οποίος χειροτονήθηκε Αρχιεπίσκοπος από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Θεόδωρο Α΄ Λάσκαρη (1205-1221).

Λόγω αυτής της χειροτονίας αλλά εξαιτίας του γεγονότος ότι ο Δεσπότης της Ηπείρου, Θεόδωρος Άγγελος, στέφθηκε βασιλιάς από τον Δημήτριο Χωματιανό, ισχυροποιήθηκε η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος. Ο Άγιος Σάββας ανησυχούσε για το κράτος που επεκτείνονταν εκκλησιαστικά σε επαρχίες της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος και οδηγούνταν σε σύγκρουση με τον Αρχιεπίσκοπο της Αχρίδος Δημήτριο Χωματιανό, αλλά και με τον Θεόδωρο Άγγελο, ο οποίος όπως και ο αυτοκράτορας της Νίκαιας, είχε στόχο την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης⁹⁵.

2.3 Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών από το 1222 έως την κατάργησή της το 1767

Ο αυτοκράτορας Ιωάννης Γ΄ Βατάτζης (1221-1254) και ο Οικουμενικός Πατριάρχης, Γερμανός Β΄ (1222-1240), συμμάχησαν με τους Σέρβους και κατέστησαν την Σερβική Εκκλησία αυτοκέφαλη με αρχιεπίσκοπο τον Άγιο Σάββα. Απώτερος σκοπός τους ήταν να περιορίσουν τη δύναμη και τη δικαιοδοσία του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος, Δημήτριου Χωματιανού. Ο Άγιος Σάββας, μετά την χειροτονία του, έκανε έδρα του τη Μονή Στρουντένιτσας και αργότερα τη Ζίτσα, ενώ παράλληλα απέσπασε τις επαρχίες Ράσκας, Πρεζρένης, Λιπλιάνας και Νάουσας από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών. Αυτό εξόργισε τον Χωματιανό, που έστειλε επιστολές διαμαρτυρίας στον Οικουμενικό Πατριάρχη⁹⁶. Εκτός από την απόσπαση επαρχιών, ο Χωματιανός

⁹⁴ Ο.π., σ.46.

⁹⁵ Ο.π., σσ.47,48.

⁹⁶ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, εκδ. Μπαρμπουνάκης: Θεσσαλονίκη, 2022, σ.48.

διαμαρτύρονταν και για το γεγονός ότι ο Άγιος Σάββας χειροτονήθηκε από τον Πατριάρχη και όχι από τον ίδιο, αν και ήταν στη δικαιοδοσία του.

Όπως διαπιστώνουμε, τα όρια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος δεν καθορίστηκαν από καμιά Σύνοδο. Η δημιουργία της ήταν καθαρά πραγμάτωση της επιθυμίας του Βασιλείου Β΄, ενώ οι επαρχίες που ενσωμάτωσε ο Άγιος Σάββας στην περίοδο 732-733 ήταν καθαρά στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Εκείνη την εποχή ο βασιλιάς της Σερβίας, Στέφανος Δουσάν (1308-1335), εκμεταλλεύτηκε τις αντιπαλότητες μεταξύ του αυτοκράτορα της Νίκαιας, του δεσποτάτου της Ηπείρου, του Ανδρόνικου Β΄ και Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγων⁹⁷ και δημιούργησε μία ισχυρή συμμαχία με την Βουλγαρία την οποία ενδυνάμωσε με το γάμο του με την αδελφή του τσάρου της Βουλγαρίας. Έτσι, το 1334 κατέλαβε την Αχρίδα. Οι αλληπάλληλες επιτυχίες τον ώθησαν στη σύγκλιση αντικανονικής Συνόδου, χωρίς την συγκατάθεση του Πατριάρχη, στην οποία συμμετείχαν οι Αρχιεπίσκοποι Σερβίας Ιωαννίκιος, Αχρίδος Νικόλαος, ένας ιερέας του Οικουμενικού Πατριαρχείου που κατοικούσε στην περιοχή, ο Βούλγαρος Πατριάρχης Τυρνόβου Συμεών και η ιερά σύναξη του Αγίου Όρους με τον Πρώτο της. Ο λόγος σύγκλισης της Συνόδου ήταν η στέψη ως πατριάρχη του Αρχιεπισκόπου Ιωαννίκιο. Η θέση πλέον του Δουσάν ισχυροποιήθηκε ακόμα περισσότερο και το 1346 στέφθηκε από τον Ιωαννίκιο αυτοκράτορας. Όμως, η πράξη αυτή, η οποία βασίστηκε σε αντικανονικές πρωτοβουλίες και η κατάληψη επαρχιών, όπως το Μελένικο, οι Σέρρες, η Δράμα, η Βέροια, η Λάρισα, η Ναύπακτος και τα Ιωάννινα, προέτρεψαν τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κάλλιστο Α΄, που ανήκε στο κίνημα του Ησυχασμού (μυστικιστική παράδοση προσευχής στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία) το 1533 να αφορίσει την Σερβική Εκκλησία⁹⁸. Όμως, τον 14^ο αιώνα, όταν το πνεύμα του ησυχασμού εξαπλώνεται στα Βαλκάνια, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Φιλόθεος, ησυχαστής κι ο ίδιος, έκανε άρση του αφορισμού και το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποδέχθηκε το αυτοκέφαλο του Πατριαρχείου της Σερβίας. Ωστόσο, όταν το 1389 η Σερβία κατελήφθη από τους Οθωμανούς, μετά από την ήττα στο

---

⁹⁷ Ο.π., σ.50.

⁹⁸ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.51.

Κοσσυφοπέδιο, η Σερβική Εκκλησία περιήλθε σε εξαιρετικά δυσχερή θέση, αντιμετώπισε πολλά οικονομικά προβλήματα και αδυνατούσε να εκλέξει διάδοχο μετά την εκδημία του Πατριάρχη Αρσενίου το 1463.

Τις εξελίξεις αυτές εκμεταλλεύτηκε η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας σπεύδοντας να χειροτονήσει αρχιερείς στις επισκοπές της Σερβικής Εκκλησίας που είχαν χηρέψει⁹⁹. Το 1531 η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος με αρχιεπίσκοπο τον Πρόχορο πρόβαλε αντίσταση στην προσπάθεια ανασύστασης του Πατριαρχείου Σερβίας από τον Σεντερέβου Παύλο, τον οποίο καταδίκασε. Όταν οι Οθωμανοί συνέλαβαν και φυλάκισαν τον Πρόχοβο, παρόλο που ήταν Αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής, των Βούλγαρων και των Σέρβων των βορείων περιοχών, των λοιπών λαών και των Ελλήνων, τα πρεσβυγενή Πατριαρχεία της Ανατολής του συμπαραστάθηκαν και όχι μόνο του έσωσαν τη ζωή, αλλά επεδίωξαν την αποκατάσταση όλων των εκκλησιαστικών του αξιωμάτων και δικαιοδοσιών.

Το 1557 βλέπουμε ότι η Σερβία και η Βουλγαρία έχουν καταλάβει εκκλησιαστικές περιοχές. Από την μία πλευρά έχουμε την ανασύσταση του Πεκίου (Κόσσοβο) το οποίο έχουν καταλάβει οι Σέρβοι, ενώ το Πατριαρχείο Τυρνόβου παραμένει υπό την κυριαρχία της Βουλγαρίας. Η δύσκολη οικονομική κατάσταση των λαών αυτών επιδεινώθηκε με τη λατινική διείσδυση και με τη μετανάστευση Σέρβων στην Αυστρία. Οι τραγικές συνθήκες υπό τις οποίες διαβίωναν οι κάτοικοι των περιοχών αυτών οδήγησε τους επισκόπους Νύσσης¹⁰⁰, Βελιγραδίου, Ζίτσας, Σκοπίων, Βοσνίας, Σκακοβίου, Κεστεντηλίου, Ερσεκίου και Πρεσρένης να ζητήσουν την υπαγωγή τους στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Έτσι, οι αρχιεπίσκοποι υπέβαλαν το αίτημά τους ενώ ο Πατριάρχης Πεκίου Καλλίνοκος Β΄ το 1766 υπέβαλε την παραίτησή του. Όταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Σαμουήλ ο Χατζερής (1763-1768), πατέρας του Γεροντισμού, δηλαδή της αδιάκοπης προσπάθειας ενός πιστού να συναντήσει έναν γέροντα, ενημερώθηκε για την κατάσταση που επικρατούσε σε αυτές τις περιοχές, την περιέγραψε στο σουλτάνο Μουσταφά Γ΄. Το Πατριαρχείο Πεκίου καταργήθηκε το 1766 και τον επόμενο χρόνο, το 1767, καταργήθηκε η

⁹⁹Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.51.

¹⁰⁰Ό.π., 52.

Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος εξαιτίας των οικτρών συνθηκών που επικρατούσαν και εκεί¹⁰¹.

2.4 Η πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος είναι αλληλένδετη με την πορεία της αυτοκρατορίας της Κωνσταντινουπόλεως

Η πολιτική ισχύς και ευρύτερη ακτινοβολία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος είναι αλληλένδετη με την πορεία της αυτοκρατορίας της Κωνσταντινουπόλεως. Από την ακμή μέχρι τον διαμελισμό της αυτοκρατορίας, οι ιστορικές κινήσεις και αναστατώσεις των βαλκανικών λαών συμπαρέσυραν και την Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος, της οποίας η ύπαρξη και η δύναμη εξαρτιόταν από το Δεσποτάτο της Ηπείρου (1204-1342), από την αυτοκρατορία της Νίκαιας (1204-1261) και από τον επεκτατισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το αίτημα της κατάργησης της υποβλήθηκε από τον Αρσένιο στην Υψηλή Πύλη.

2.5 Η έννοια του τίτλου του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος

Θεωρούμε πολύ σημαντικό να αναλύσουμε τον τίτλο «Βουλγαρία» που συνόδευε κάθε αρχιεπίσκοπο Αχρίδος, μέχρι την κατάργηση της Αρχιεπισκοπής. Ο τίτλος αυτός δεν είχε στόχο τη σύνδεση της Αρχιεπισκοπής Αχριδών με τη Βουλγαρία. Ήταν καθαρά τιμητικός τίτλος για τους Βουλγάρους. Πηγή του ήταν η τιμή στην παρουσία των Αγίων Κλήμη και Ναούμ και άλλων Σλάβων της ευρύτερης περιοχής. Αυτός ο τίτλος αναφέρεται σε γράμμα του Θεοφυλάκτου, ενός από τους λαμπρότερους και μακροβιότερους αρχιεπισκόπους που υπηρέτησαν την Αρχιεπισκοπή της Οχρίδος. Τον τίτλο «Αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας» τον συναντάμε σε πρακτικά τα οποία έφεραν το όνομα του Ιωάννη Κομνηνού (1140-1164), γόνου των Κομνηνών, στη Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε το 1157. Επίσης, ο Ιωάννης Κομνηνός πρώτος συνέδεσε την Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής με την Επισκοπή Αχριδών, εξαιτίας της άριστης γνώσης της ευρύτερης περιοχής και της παιδείας που κατείχε. Ακόμη, φιλοδοξούσε να παρουσιάσει την Αρχιεπισκοπή Αχριδών ως κληρονόμο της Πρώτης Ιουστινιανής, γιατί αυτή

---

¹⁰¹Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, εκδ. Μπαρμπουνάκης: Θεσσαλονίκη, 2022, σ.53.

η σύνδεση επέτρεπε την διεύρυνση των προνομίων. Ο Δημήτριος Χωματιανός (1216-1236), που μετά τον Θεοφύλακτο (1050-1107) ήταν από τους σημαντικότερους και γνωστότερους Αρχιεπισκόπους – αλλά και οι άλλοι Αρχιεπίσκοποι Αχρίδος – περιέγραφε τον εαυτό του ως «Αρχιεπίσκοπο Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας». Επίσης βλέπουμε ότι οι άλλοι αρχιερείς απευθυνόμενοι σε αυτόν τον προσφωνούν «*Αρχιεπίσκοπον πάσης Βουλγαρίας*»¹⁰². Τον ίδιο τίτλο συναντάμε στον Αρχιεπίσκοπο Νικόλαο (1334-1365) σε επιγραφή του ναού της Θεοτόκου, όταν ο Νικόλαος συμμετείχε στην Σύνοδο των Σκοπίων το 1346, όπως και στον διάδοχό του Γρηγόριο Β΄ (1365-1378), όπου επάνω στην επιγραφή αναγράφεται «Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας».

Τον 15^ο αιώνα συναντάμε επιστολή του ηγεμόνα της Μολδαβίας προς τον Αρχιεπίσκοπο Δωρόθεο στην οποία τον ονομάζει «Αρχιεπίσκοπον, Πρώτης Ιουστινιανής, πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Δακίας». Η παρούσα επιστολή αφορούσε την εκδημία του Μητροπολίτη Βησσαρίωνα και ο ηγεμόνας παρακαλούσε να μεριμνήσει ο Δωρόθεος για την εκλογή νέου Μητροπολίτη. Την ίδια προσφώνηση συναντάμε και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπου ονομάζεται ο Αχρίδος ως «*Αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας*», ενώ ο Οικουμενικός Πατριάρχης Νείλος (1387) προσφωνεί τον Αρχιεπίσκοπο Αχρίδος ως «*Πρώτης Ιουστινιανής, Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*»¹⁰³.

2.6 Η διεκδίκηση του τίτλου του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος την σύγχρονη εποχή

Τον 21^ο αιώνα επανέρχεται το θέμα της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος με την διεκδίκηση του τίτλου από το νέο κράτος της Βόρειας Μακεδονίας. Το αίτημα έγινε αποδεκτό από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο και την περί αυτόν Αγία και Ιερά Σύνοδο. Όπως μαρτυρούν οι πηγές, στους επτάμισι αιώνες ύπαρξης της Αρχιεπισκοπής, αν και αυτόνομη, διατήρησε τις σχέσεις της με την αυτοκρατορία της Κωνσταντινουπόλεως και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βέβαια, όπως έχει αναφερθεί, και τα άλλα Πατριαρχεία, όπως

¹⁰²Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.53.

¹⁰³Ο.π., σ.55.

Ιεροσολύμων, Βουλγαρίας, Κύπρου, προστρέχουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο για τη διευθέτηση των θεμάτων τους.

2.7 Η ελληνικότητα της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

Θα πρέπει, βέβαια, να διευκρινιστεί ότι οι περισσότεροι Αρχιεπίσκοποι Αχρίδος ήταν Έλληνες, φορείς ελληνικής παιδείας και αξιών ενώ διατηρούσαν άψογη συνεργασία με τον Οικουμενικό Πατριάρχη και τον αυτοκράτορα¹⁰⁴. Το αξιοσημείωτο επίτευγμα της Αρχιεπισκοπής είναι ότι, παρόλο που το ποίμνιό της αποτελούνταν από σλαβόφωνους, βλαχόφωνους και αρβανιτόφωνους πληθυσμούς και παρά τις ιστορικές διακυμάνσεις που συντελούνταν, κράτησε τον ελληνικό της χαρακτήρα, με αποτέλεσμα πολλοί μελετητές να προβάλουν αντιρρήσεις για τον ελληνοκεντρισμό των Αρχιεπισκόπων. Η αποδεδειγμένη ελληνικότητα της Αρχιεπισκοπής απέτρεψε τους Βουλγάρους να θεωρούν ότι το Τύρνοβο ήταν συνέχεια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος.

2.8 Το ζήτημα της δικαιοδοσίας της αρχιεπισκοπής Αχριδών

Η αρχιεπισκοπή Αχριδών, ευρισκόμενη στα σύνορα τριών κρατών τα οποία συχνά βρισκόνταν σε εμπόλεμη κατάσταση και βιώνοντας σε τακτά χρονικά διαστήματα εδαφικές αυξομειώσεις, αντιμετώπιζε ζητήματα δικαιοδοσίας. Η διοικητική και γεωγραφική οριοθέτησή της εξαρτιόνταν από την υπαγωγή της στο βυζαντινό ή στο βουλγάρικο ή στο σερβικό κράτος, καθώς και από το ποιες και πόσες μητροπόλεις ανήκαν κάθε φορά σε αυτήν. Αποδεικτικά στοιχεία της ίδρυσης και της δικαιοδοσίας της βρίσκονται στα τρία προαναφερθέντα σιγίλλια¹⁰⁵. Εξαιτίας της ταύτισης με την Πρώτη Ιουστινιανή θεωρούμε εύλογη την αναφορά των επαρχιών, οι οποίες υπάγονταν στην Πρώτη Ιουστινιανή που είναι οι ακόλουθες: η Δακία Μεδιπερρανεά (Μεσογαία), η Δακία Ριπενσία (Παρόχθειος), η Πρώτη Μυσία, η Δαρδανία, η επαρχία Πραιβάλεως (Πραιβαλιτάνα), η Δευτέρα Μακεδονία και ένα τμήμα της Δευτέρας

¹⁰⁴ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.59.

¹⁰⁵ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Univesity Press Studio: Θεσσαλονίκη, σ.158.

Πανονίας¹⁰⁶. Δέκα χρόνια αργότερα ο Ιουστινιανός με την Νεαρά 131 επικύρωσε εκ νέου τις επαρχίες Δακία, Μεδιτερρανέα, Δακία Ριπενσία, την επαρχία Πραιβάλεως, την Δαρδανία, την ανωτέρα Μισία και την Παννονία¹⁰⁷.

Ο Μιχαήλ Η΄¹⁰⁸ ταύτιζε την Πρώτη Ιουστινιανή με την Αχρίδος, αν και ο Βασίλειος ο Β΄ δεν έκανε μνεία. Όμως, όταν ο Βασίλειος ο Β΄ έμαθε ότι η αρχιεπισκοπή Βουλγαρίας είναι η Πρώτη Ιουστινιανή την ανακήρυξε αυτοκέφαλη. Με την πράξη του αυτή ήθελε να κηρύξει αυτοκέφαλη την Πρώτη Ιουστινιανή και όχι μία ξένη εθνική Εκκλησία. Επίσης, επιθυμούσε να αναδείξει τη δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών γνωρίζοντας την εκκλησιαστική κατάσταση της περιοχής. Ο Κονιδάρης¹⁰⁹ αναφέρει ότι η αρχιεπισκοπή Αχριδών αφαίρεσε δώδεκα επισκοπές από όμορες μητροπόλεις, όπως: τη μητρόπολη Δυρραχίου, τις επισκοπές Γκλαβνίτσης, Βελεγράδων, Τζερνίκου, από τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης τη μητρόπολη Σερβίου, Πέρου, Βεροίας, από τη μητρόπολη Ναυπάκτου τις επισκοπές Χιμαίρας, Αδριανουπόλεως δηλαδή Πελλάς, Φωτικής, Βοθρωτού, Ιωαννίνων και από τη Θεσσαλία την Επισκοπή Σταγών. Εντούτοις, στα σιγίλλιά του αναφέρονται οι επισκοπές: Καστοριάς, Γλαβενίτζης, Μογλαιών, Στρουμίτζης, Βουτέλεως, Μωροβίσδου, Βελεβουσδίου, Τριαδίτζης, Νίσσου, Βρανίτζης, Βελεγράδων, Θράμου, Σκοπίων, Πρισδριάνων, Λιπαινίου, Σερβίων, Δρίστρας, Βοδίνης, Ράσου, Ωραίας, Τζερνίκου, Χιμαίρας, η μητρόπολη Δυρραχίου, η επισκοπή Αδριανουπόλεως, οι επισκοπές Βοθρωτού, Ιωαννίνων, Κοζίλης, Πέτρου, Ριγών, Σταγών, Βεροίας¹¹⁰. Οι επισκοπές Βεροίας, Σερβίων και Σταγών συνέχισαν να διατελούν υπό το καθεστώς στο οποίο βρίσκονταν και μετά την κατάληψη από τον Σαμουήλ. Η αλλαγή των συνθηκών σε αυτές τις επισκοπές δεν ήταν μεγάλη, γιατί μεταβιβάστηκαν από την βυζαντινή μητρόπολη όπου ανήκαν επί Σαμουήλ σε μία νέα βυζαντινή αρχιεπισκοπή. Βέβαια, η Σταυρίδου-Ζαφράγκα υποστηρίζει ότι οι τρεις αυτές επισκοπές δεν έχουν υπαχθεί ποτέ στην

¹⁰⁶ Καλλ. Δεληκάνης, «Πατριαρχικά έγγραφα», 1902, τ.3, σσ.938-940.

¹⁰⁷ Καλλ. Δεληκάνης, «Πατριαρχικά έγγραφα», 1902, τ.3, σ.942.

¹⁰⁸ Ο Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος ήταν Βυζαντινός αυτοκράτορας (1259-1282). Στον διαδικτυακό τόπο: [Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μιχαήλ_Η΄_Παλαιολόγος), (Ημερομηνία ανάκτησης 4/7/2023)

¹⁰⁹ Γεω. Κονιδάρης, *Συνοπτική Έκθεση* στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.159.

¹¹⁰ St. Novakovic, *Ohridska arhieriskopija*, 1908, τ.1., σσ.163-187, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα* Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Studio Press, σ.160. University

θάλασσα¹¹⁶. Ήταν, συνεπώς, πολύ δύσκολο στους αρχιεπισκόπους Αχριδών να ασκούν την δικαιοδοσία τους σε τόσο μακρινές αποστάσεις, καθώς δεν ήταν δυνατόν ούτε να παρευρίσκονται συχνά σε συνόδους ούτε να ασκούν έλεγχο στις επισκοπές. Έτσι, προκύπτει το ερώτημα εάν η δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής στις περιοχές που της ανήκαν ήταν ουσιαστική ή επιφανειακή¹¹⁷.

2.9 Η αλλαγή στο ζήτημα της δικαιοδοσίας της αρχιεπισκοπής Αχριδών από το 1025 έως την ίδρυση του Β΄ Βουλγαρικού κράτους

Ο Βασίλειος Β΄ με τις πολιτικές και εκκλησιαστικές αποφάσεις που έλαβε αποτέλεσε ενωτικό παράγοντα στα Βαλκάνια. Μετά τον θάνατό του το 1025, παρατηρείται ενίσχυση των αποσχιστικών τάσεων των κρατών εξαιτίας είτε της οικονομικής πολιτικής που ασκούσε το Βυζάντιο είτε της επιθυμίας τους να δημιουργήσουν εθνικά μορφώματα στα εδάφη, όπου κατοικούσαν. Το 1040, λοιπόν, μετά από εξέγερση από το Βελιγράδι έως το Νις (Ναϊσσό) και από τα Σκόπια μέχρι τη σημερινή Αλβανία ανακηρύσσεται τσάρος ο Πέτρος Δελεάνος¹¹⁸. Το 1041 οι Βυζαντινοί κατατρόπωσαν τους εξεγερθέντες. Για δεύτερη φορά στις ίδιες περιοχές στασίασαν οι Βούλγαροι με αρχηγό τον Georgi Vojtech ζητώντας βοήθεια από τον ηγεμόνα της Ζέτας, Μιχαήλ (1052-1082)¹¹⁹. Η εξέγερση είχε αρχηγό και διοργανωτή το γιο του Κωνσταντίνου Βοδίνου ο οποίος ανακηρύχθηκε τσάρος των Βουλγάρων. Αυτή τη φορά οι εξεγερθέντες κατόρθωσαν να καταλάβουν τα Σκόπια και την Αχρίδα, την βόρεια Μακεδονία και την νότια Σερβία¹²⁰. Παράλληλα, περί το 1078, στην Σόφια επαναστάτησαν οι Παυλοκιανοί και οι Βογόμιλοι σε συνεργασία με τους Πετσενέγκους, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να εγκαταλείψουν τις περιουσίες τους και να ερημώσουν οι περιοχές γύρω από τη Σόφια και το Νις. Σε εκείνη την

---

¹¹⁶Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Studio Press, σ.167.

¹¹⁷Στο ίδιο.

¹¹⁸ Στο ίδιο.

¹¹⁹Καλ. Μπουρδάρα, *Ο ρόλος των Βουλγάρων σε δράσεις εναντίον του Βυζαντινού αυτοκράτορα και οι νομικές συνέπειες*, Πρακτικά Συμποσίου «Βυζάντιο και Βούλγαροι (1018-1185)», Αθήνα, 2008, σ. 99-110.

¹²⁰Γεω. Κεδρινός, «Σύνοψις Ιστοριών», 1889, σ.716.

εξέγερση τραγικό τέλος είχε ο επίσκοπος Σαρδικής Μιχαήλ, ο οποίος είχε συμβουλέψει τους κατοίκους να μην εξεγερθούν και να μείνουν πιστοί στον αυτοκράτορα¹²¹. Αργότερα, το 1093 με 1094 σύμφωνα με αναφορά του Θεοφύλακτου Αχρίδας προς τον επίσκοπο Βιδυνίου, το Βιδύνιο δέχτηκε καταστροφικές επιθέσεις από τους Κουμάνους¹²².

Όταν το 1082 οι Νορμανδοί πολιορκήσαν και κατέλαβαν το Δυρράχιο και προσπάθησαν να διεισδύσουν στην Ήπειρο, όπου κατέλαβαν τα Ιωάννινα και την Καστοριά, ο Βοδίνος εκμεταλλεύτηκε την δεινή θέση που βρέθηκαν οι Βυζαντινοί και κατέλαβε τη Ρασκία και τη Βοσνία με αποτέλεσμα την εδαφική επέκταση του κράτους της Ζέτας. Παρόλο που δεν είναι γνωστό ποια εκκλησιαστική πολιτική ακολούθησε ο Βοδίνος κατά την συγκυβέρνηση με τον πατέρα του, κατά τη χρονική περίοδο 1082-1101 η καθολική επισκοπή Αντιβάρεως αναβαθμίστηκε σε επισκοπή. Η διακυβέρνηση του Βοδίνου δεν κράτησε πολύ εξαιτίας των εμφυλίων που ξέσπασαν και επέφεραν την παρακμή του κράτους¹²³.

Κατά τη διάρκεια των ταραχών και εκμεταλλεζόμενη τις απειλές που δέχονταν το Βυζάντιο από Νορμανδούς και Σέρβους στα δυτικά σύνορά του, βρήκε ευκαιρία η Καθολική Εκκλησία να κάνει εμφανή την παρουσία της σε περιοχές της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας, βάζοντας σε κίνδυνο τη δικαιοδοσία της. Αν αναλογιστούμε ότι η αρχιεπισκοπή Αχριδών έλαβε ενεργά μέρος στην διένεξη μεταξύ Ρώμης και Κωνσταντινούπολης, είναι σίγουρο ότι η Εκκλησία της Ρώμης συνειδητά ήθελε να πλήξει την εκκλησιαστική, πολιτική και γεωγραφική δύναμη της αρχιεπισκοπής Αχριδών. Στα τέλη του 11ου αιώνα ο Ζουπάνος Βουτάν¹²⁴ κατέκτησε σερβικές περιοχές που ανήκαν στην αρχιεπισκοπή Αχριδών, δηλαδή τη Ρασκία η οποία ήταν ένα νέο κρατικό κέντρο, ενώ η επισκοπή Ράση κατέληξε να παίζει σημαντικό πολιτικό ρόλο στην περιοχή. Συγκεκριμένα στοιχεία για τον ρόλο της επισκοπής Ράσης εκείνη την χρονική περίοδο, όπως υποστηρίζει ο Kalic¹²⁵, μετά από διερεύνηση των γραπτών του Θεοφύλακτου Αχρίδος, που θεωρείται σύγχρονος του Δουκάν, δεν υπάρχουν. Έτσι, καθώς από τη μία πλευρά τις εξηγείονται οι λαοί που

¹²¹Ιωαν. Σκυλίτζης, *Χρονογραφία*, εκδ. Μίλητος, σ.184

¹²²Gautier, «Theophylacted' Archidall», σσ. 323-325.

¹²³Purkovic, «Istorija Srba», 1997, σσ. 27-28.

¹²⁵Kalic, Srpskadrzava, *Зборник радова Византолошког института* 44, 2007, σσ.198-199, .201

ανήκουν στην αρχιεπισκοπή Αχρίδος και από την άλλη Εκκλησία της Ρώμης επιδιώκει να προσαρτήσει επαρχίες της αρχιεπισκοπής, αντιλαμβανόμεστε την αιτία πίσω από την πρόθεση των αυτοκρατόρων να επιλέγουν μορφωμένα άτομα της πλήρους εμπιστοσύνης τους ως αρχιεπισκόπους στην αρχιεπισκοπή Αχριδών¹²⁶.

Μετά το θάνατο του Βασίλειου Β΄, οι αυτοκράτορες που τον διαδέχτηκαν προσπάθησαν να συνεχίσουν την πολιτική του. Συγκεκριμένα, ο Μανουήλ Α΄ Κομνηνός (1143-1180) μετά από μακροχρόνιους πολέμους κέρδισε περιοχές της Σερβίας, Δαλματίας, Κροατίας και Βοσνίας ενώ αντιμετώπισε με επιτυχία τον ζουπάνο της Ρασκίας Угос Β΄ (1145-1146) και τον μεγάλο ζουπάνο, Στέφανο Νεμάνια¹²⁷. Μετά την κατάκτηση των εδαφών αυτών το Νις κατέστη κέντρο της βυζαντινής αυτοκρατορίας στον Δούναβι, Μοράβα και τις γύρω περιοχές¹²⁸.

Οι περιοχές οι ευρισκόμενες στη δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχρίδος, παρόλο που δέχτηκαν επιδρομές από Νορμανδούς, Βούλγαρους και Σέρβους, δεν επηρεάστηκε η εκκλησιαστική τους υπόσταση. Αυτό είναι εμφανές μέσα από τις επιστολές που έστειλαν οι επίσκοποι Πριζρένης και άλλων επισκοπών προς τον Θεοφύλακτο της αρχιεπισκοπής Αχριδών.

Η πολιτική κατάσταση της Αρχιεπισκοπής Αχριδών άλλαξε μετά από την ίδρυση του Β΄ Βουλγαρικού κράτους (1185-1186), την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους το 1204 και την δημιουργία τριών κέντρων βυζαντινής εξουσίας, δηλαδή των αυτοκρατοριών της Νίκαιας και της Τραπεζούντας και του κράτους της Ηπείρου, οι ηγεμόνες των οποίων απέβλεπαν όχι μόνο στην απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης αλλά και στην διεκδίκηση του αυτοκρατορικού τίτλου¹²⁹.

2.10 Χρονική περίοδος από το 1204 έως 1216 (αρχιερατεία του Δημητρίου Χωματινού)

¹²⁶Иv. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija: ot padaneto ì pod turcité do nejto uništóženie (1394-1767 g.)*», τ.1, σσ.188-192.

¹²⁷Purkovic, «*Istorija Srba*», 1997, σσ.32.

¹²⁸Kalic, *Srpskadrzana...*, σ.201.

¹²⁹Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.172.

Το 1203 μερικές περιοχές της Αρχιεπισκοπής Αχριδών βρίσκονταν υπό την κατοχή των Ούγγρων. Ο Καλογάν¹³⁰ διαμαρτυρήθηκε στον πάπα Ινοκέντιο Γ΄ (1198-1216), αλλά λίγο αργότερα εκμεταλλευόμενος την διαμάχη μεταξύ των αδελφών του Δούκα και Ανδρέα, ανακατέκτησε τις περιοχές και προσάρτησε το Νις, τα Σκόπια και το Πριζρένη στη Βουλγαρία, τα οποία ανήκαν στην δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών. Κατά τη βασιλεία του η κατάσταση στην αρχιεπισκοπή ήταν πολύ κρίσιμη. Το 1205 και 1206 πολλές πόλεις της Μακεδονίας, ανάμεσά τους και η Αχρίδα, κατελήφθησαν από τον Καλογάν¹³¹, οπότε για πρώτη φορά κινδύνευσε ο βυζαντινός χαρακτήρας της αρχιεπισκοπής, καθώς ο Ιωάννης Καματηρός την εγκατέλειψε και βρήκε καταφύγιο στην Νίκαια, ενώ ο Καλογάν τοποθετούσε Βούλγαρους αρχιεπισκόπους¹³². Βέβαια, ο Snegarov υποστήριξε ότι ο Καλογάν δεν επιβουλευόταν την αυτοκεφαλία της αρχιεπισκοπής Αχριδών για δύο λόγους: πρώτον, επειδή θεωρούσε ότι το «πατριαρχείο της Αχρίδας» ήταν δημιούργημα του προκατόχου του Σαμουήλ και δεύτερον, επειδή εκεί έδρασαν οι φωτιστές των Σλάβων, Κλήμης και Ναούμ¹³³. Όμως, είναι φανερό ότι η άποψη του Snegarov αφορά μόνο τη διατήρηση του τίτλου, γιατί οι προθέσεις του Καλογάν ήταν πρόδηλες, αφού αντικατέστησε τους αρχιεπισκόπους με σκοπό την κατάλυση της αρχιεπισκοπής Αχριδών. Συγχρόνως, εκτός από τη διακοπή των δεσμών με το Βυζαντινό κράτος, έπαυσε να υφίσταται η αρχιεπισκοπή ως αναπόσπαστο τμήμα της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως. Ανάμεσα στους αρχιερείς της Βουλγαρικής εκκλησίας που έστειλαν επιστολή προς τον πάπα Ινοκέντιο Γ΄ ήταν ο μητροπολίτης Βελεβουσδίου και οι επίσκοποι Σκοπίων, Πριζρένης, Νύσσης και Βιδονίου¹³⁴. Η επισήμανση Βουλγάρων μελετητών ότι οι περισσότερες επαρχίες της αρχιεπισκοπής Αχρίδος είχαν περιέλθει στο βουλγαρικό κράτος θεωρείται ακραία, ωστόσο είναι αδιαμφισβήτητο ότι η

---

¹³⁰ Καλογιάν: γνωστός και ως Ιβάν Α΄ ή Ιωαννίτζης, σύμφωνα με τις βυζαντινές πηγές, ήταν αυτοκράτορας (ή τσάρος) της Βουλγαρίας από το 1197 έως το 1207. Τα μεγαλύτερα αδέρφια του ο Θεόδωρος και το Ιβάν Α΄ Ασέν, ηγήθηκαν της εξέγερσης των Βουλγάρων και των Βλάχων το 1185. Στο διαδικτυακό τόπο: [Καλογιάν της Βουλγαρίας – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](#), (Ημερομηνία ανάκτησης: 20/01/23).

¹³¹ Ιωαν. Καραγιανόπουλος, *Το Βυζαντινό κράτος*, Θεσσαλονίκη 2001, εκδ. Βάνιας, σ.93.

¹³² Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.174.

¹³³ Snegarov, *Polozenieto*, σσ. 278-279.

¹³⁴ Ο. π., σσ. 275-277.

αρχιεπισκοπή είχε στερηθεί επαρχίες εξαιτίας την επέκτασης του σερβικού και βουλγάρικου κράτους καθώς και το γεγονός ότι δημιουργήθηκαν ανεξάρτητες εθνικές Εκκλησίες μέσα στο χώρο δικαιοδοσίας της.

Εντούτοις, από το 1209 ανακτήθηκαν τα εδάφη της και ενσωματώθηκαν στο κράτος της Ηπείρου. Το 1209, ο Μιχαήλ Α΄ Δούκας¹³⁵ υπέγραψε συνθήκη με τον Λατίνο αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης Ερρίκο και το 1210 με τους Ενετούς, που ήταν κύριοι της Ηπείρου μετά την παραχώρησή της από τους Φράγκους, οι οποίοι αναγνώριζαν την κυριαρχία από το δουκάτο του Δυρραχίου μέχρι την Ναύπακτο. Αυτές οι παραχωρήσεις έγιναν ως αντάλλαγμα για εμπορικές διευκολύνσεις και ασφάλεια¹³⁶. Όμως, ο Μιχαήλ αθετώντας την υπόσχεσή του κατέλαβε το Δυρράχιο, την Κέρκυρα, την Λάρισα και άλλες πόλεις της Θεσσαλίας. Στα δε Ιωάννινα εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από λατινοκρατούμενες περιοχές¹³⁷. Όταν ανέλαβε την εξουσία ο Θεόδωρος Δούκας, ετεροθαλής αδελφός του Μιχαήλ, έκανε έδρα του την Άρτα και, επιχειρώντας εναντίον των Βουλγάρων και των Λατίνων, ανέκτησε από τους Βουλγάρους την Αχρίδα, τον Πρίλαπτο, τον Πρόσακο, τα Σκόπια, τη Στρώμνιτσα και από τους Λατίνους τις Νέες Πάτρες (Υπάτη), τη Λαμία, τα Γρεβενά, την Καστοριά, την Βέροια, τον Πλαταμώννα, τα Σέρβια κ.ά¹³⁸. Κατά την διακυβέρνηση, λοιπόν, του Θεοδώρου Δούκα το κράτος της Ηπείρου ακμάζει και επεκτείνεται από το Ιόνιο και την Αδριατική έως το Διδυμότειχο και την Αδριανούπολη¹³⁹. Παρόλο που μετά τις νίκες του Θεοδώρου η αρχιεπισκοπή Αχρίδας αποκτά πάλι τις επισκοπές στην δικαιοδοσία της, πλήττεται σοβαρά από την ίδρυση της αρχιεπισκοπής της Σερβίας το 1219 και του πατριαρχείου του Τυρνόβου το 1235, γιατί και οι δύο ιδρύθηκαν με τη σύμφωνη γνώμη του Πατριάρχου της Κωνσταντινουπόλεως. Έτσι, στις αρχές του 13^{ου} αιώνα αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα προσπαθώντας να διατηρήσει τον

---

¹³⁵Μιχαήλ Α΄ Κομνηνός Δούκας: ιδρυτής του κράτους της Ηπείρου και ο γενάρχης της δυναστείας των Κομνηνών-Δουκών, που κυβέρνησαν την Ήπειρο μέχρι το 1318. Στον διαδικτυακό τόπο: [Μιχαήλ Α΄ Κομνηνός Δούκας - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μιχαήλ_Α΄_Κομνηνός_Δούκας) (Ημερομηνία ανάκτησης:20/01/23).

¹³⁶Gott. Luk. Fr. Tafel, & Ge. Thomas, *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*, 2001.

¹³⁷G. Prinzing, *Das Kaisertum im Staat von Epeiros. Propagierung, Stabilisierung und Verfall*, στο *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου* (Άρτα 27-31 Μαΐου 1990), εκδ. Ευ. Χρυσός, Άρτα - Αθήνα 1992, σσ.18-19.

¹³⁸Αλκ. Σταυρίδου – Ζαφράκα, *Νίκαια και Ήπειρος*, τον 13^ο αιώνα. 1991, σσ. 407-408.

¹³⁹Ο.π., σσ. 81-83.

βυζαντινό χαρακτήρα της¹⁴⁰. Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι εκτός από τις πιέσεις κατά την βασιλεία του Καλογάν, τα κράτη της Σερβίας και της Βουλγαρίας ωφελήθηκαν τα μέγιστα από τον κατακερματισμό της βυζαντινής αυτοκρατορίας¹⁴¹.

2.11 Χρονική περίοδος 1216-1235/1236 επί αρχιερατείας Δημητρίου Χωματηνού

Η εκλογή και χειροτονία του Δημητρίου Χωματηνού (1183-1217) και των μητροπολιτών του Δυρραχίου, της Λαρίσης και της Κερκύρας έγιναν από την σύνοδο δυτικών αρχιερέων, προκαλώντας τις έντονες αντιδράσεις του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, Μανουήλ Α' Σανταρηνού, ο οποίος σε μία από τις επιστολές του προς τον Ιωάννη Απόκαυκο¹⁴² χαρακτηρίζει ως εξής τον Χωματηνό: «*τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως ἄγευστον τὰ πολλά*»¹⁴³. Ο μητροπολίτης Ναυπάκτου, αντιθέτως, πλέκει το εγκώμιό του: «*Καὶ ὁ μακαριώτατος Βουλγαρίας, ὄν ὑπερθαυμάζω τέως ἐγὼ τοῦ βίου, τῆς λογιότητος ... καὶ ἦν ὁ ἄνθρωπος θαυμαζόμενος τοῖς πολλοῖς καὶ αἰδέσιμος διὰ τὸ μέτριον ἦθος, διὰ τὸν ἡσυχον λόγον, διὰ τὸ ἐν ὁμιλίαις ἀπρόσκοπον, κἂν σὺ καλεῖς αὐτὸν ἐξωτερικὸν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως ἄγευστον, τὸν ὑπερλίαν ταύτης εἰδήμονα*». Πιθανόν ο Ιωάννης Απόκαυκος να ήταν συσπουδαστής του Δημητρίου Χωματηνού στη φιλοσοφία και ρητορική στην Κωνσταντινούπολη¹⁴⁴.

Η αρχιερατεία του Δημητρίου Χωματηνού αποτέλεσε σημείο καμπής για το μέλλον της αρχιεπισκοπής Αχριδών, διότι στην προσπάθειά του να διατηρήσει την εδαφική ακεραιότητά της, δε δίστασε να έρθει σε αντιπαράθεση με πολιτικούς ηγέτες (όπως ο Βυζαντινός αυτοκράτορας, ο Σάββας Σερβίας). Βέβαια, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι παρά τις αλλαγές στην εδαφική

¹⁴⁰Ιv. Snegarov, «Istorijanaochridskataarchiepiskopija-patriaršija : otpadaneto i podturcitë donejtouništoženie (1394-1767 g.)», τ.1, σσ.192-195.

¹⁴¹Αγγ. Δελικάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα*, εκδ. UnivesityPressStudio, Θεσσαλονίκη, 2014, σ.179.

¹⁴²Απόκαυκος, Ι.: επίσκοπος, ο οποίος όπως και ο Θεοφύλακτος Αχρίδος, έλαβε την εκπαίδευσή του στο πλαίσιο της δυναστείας των Κομνηνών, στον διαδικτυακό τόπο: [Κωνσταντίνος Μανασσής, Ιωάννης Απόκαυκος: Θεός και ανηψιός που έγιναν Μητροπολίτες της Ναυπάκτου τον 12ο και 13ο αιώνα – npress.gr](http://www.npress.gr) (ημερομηνία ανάκτησης: 20/01/23)

¹⁴³Vasiljevskij, «Epirolica» αρ.16 σ.269. 9-17 του Φεβρ. 1222 – V-LaurentRegestes .

¹⁴⁴Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία - Μια άλλη Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη – Αχρίδα, επιμέλεια – εποπτεία :Α. Αγγελόπουλος, Αθήνα 2004, εκδ. University Studio Press, σ.413.

δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής (από τους Σέρβους και τους Βούλγαρους), η ταυτότητά της όχι μόνο παρέμεινε βυζαντινή αλλά και οι ηγεμόνες των μεταγενέστερων εθνικών εκκλησιών, που δημιουργήθηκαν, αναγνώριζαν την εκκλησιαστική αρχή της αρχιεπισκοπής¹⁴⁵. Έτσι, ο Στέφανος ο Πρωτόστεπτος (1196-1228) αναγνώριζε τον αρχιεπίσκοπο Αχριδών ως εκκλησιαστικό ηγέτη, τουλάχιστον μέχρι την ίδρυση της σερβικής αρχιεπισκοπής και απευθυνόταν σε αυτόν για νομοκανονικά ζητήματα, όπως η σύναψη γάμου¹⁴⁶.

Στα μέσα του 12^{ου} αιώνα συντελέστηκε μία πολύ σημαντική παραχώρηση της αρχιεπισκοπής με την ομόφωνη απόφαση του αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνού και του αρχιεπισκόπου Ιωάννη Κομνηνού στις δυτικές επισκοπές της αρχιεπισκοπής: έδωσαν δικαίωμα στους σέρβους ηγεμόνες να γίνουν κήτορες στις επισκοπές που εκκλησιαστικά υπάγονταν στην αρχιεπισκοπή Αχριδών, αλλά πολιτικά στο σερβικό κράτος, όπως η επισκοπές Πριζρένης, Λιπαινίου, Νύσσης και Ράσσης¹⁴⁷.

Ο Μιχαήλ Δούκας Κομνηνός¹⁴⁸, με έδρα την Άρτα, κατέλαβε εδάφη που ανήκαν στους Βενετούς, τους Βουλγάρους και τους Φράγκους, ήτοι την Λάρισα, το Άλβανον, το Δυρράχιο, και την Κέρκυρα¹⁴⁹. Όταν το 1214-1219 δολοφονήθηκε, ανέλαβε τον θρόνο ο αδελφός του Θεόδωρος Δούκας και απέσπασε από τους Βούλγαρους την Αχρίδα, τον Πρίλαπο, τον Πρόσακο, τα Σκόπια και τη Στρούμιτσα¹⁵⁰, το 1208-1224 από τους Λατίνους τις Νέες Πάτρες (Υπάτη), Λαμία, Γρεβενά, Καστοριά, Βέροια, Πλαταμόνα, Σέρβια, Σέρρες, Χριστούπολη, ενώ στα τέλη του 1224 κατέκτησε την Θεσσαλονίκη¹⁵¹.

¹⁴⁵ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.180.

¹⁴⁶ Κων. Γ. Πιτσάκης, *Το κώλυμα γάμου λόγω συγγενείας εβδόμου βαθμού εξ αίματος στο βυζαντινό δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985.

¹⁴⁷ Srdan Pivnatric, Η κυριλλομεθοδιανή παράδοση και οι σερβικές περιοχές πριν από τη δημιουργία της αυτοκέφαλης εκκλησίας της Σερβίας το 1219. Επισημάνσεις γύρω από την κοινή κληρονομιά, στο Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου για την πολιτισμική κληρονομιά του έργου των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012, εκδ. Επίκεντρο, σσ.257-258.

¹⁴⁸ Ο Μιχαήλ Δούκας Κομνηνός ήταν ο ιδρυτής του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1205-1215). Στον διαδικτυακό τόπο: [Μιχαήλ Α΄ Κομνηνός Δούκας – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μιχαήλ_Α΄_Κομνηνός_Δούκας) (Ημερομηνία ανάκτησης 4/7/2023)

¹⁴⁹ Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Νίκαια και Ήπειρος τον 13ο αιώνα. Ιδεολογική αντιπαράθεση στην προσπάθειά τους να ανακτήσουν την αυτοκρατορία*, Θεσσαλονίκη, 1990, σ. 40-41.

¹⁵⁰ Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Συμβολή στο ζήτημα της αναγόρευσης του Θεοδώρου Δούκα, Αφιέρωμα στον Εμμανουήλ Κριαρά*, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών, Θεσσαλονίκη, 1988, σσ.37-62.

¹⁵¹ J. Longnon, *La reprise de Salonique par les Grecs en 1224*, Actes du VIe Congrès International d'Etudes Byzantines I, Paris, 1950, σσ.141-146.

Την ημέρα της Πεντηκοστής του 1227 στέφθηκε αυτοκράτορας από τον αρχιεπίσκοπο Αχρίδος, Δημήτριο Χωματηνό, μετά την άρνηση του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου. Η στέψη προκάλεσε κλυδωνισμούς στην ήδη διαταραγμένη σχέση της αυτοκρατορίας της Νίκαιας με το κράτος της Ηπείρου (που η κυριαρχία του εκτείνονταν πλέον από το Ιόνιο και την Αδριατική έως την Αδριανούπολη) και την αρχιεπισκοπή Αχρίδος. Όμως, ηττήθηκε αναπάντεχα από τον Βούλγαρο τσάρο Ιβάν Β΄ Ασέν στην Κολοκοτινίτσα του Έβρου και οδηγήθηκε αιχμάλωτος στην Βουλγαρία. Μετά την αιχμαλωσία του πολλές πόλεις και κάστρα στην Θράκη και στην Μακεδονία περιήλθαν στα χέρια των Βουλγάρων¹⁵².

Ταυτόχρονα, η αρχιεπισκοπή μετά από τις πολεμικές επιτυχίες του Θεόδωρου Δούκα εναντίον Βουλγάρων και Λατίνων επανέκτησε περιοχές της Μακεδονίας που υπάγονταν αρχικά σε αυτή¹⁵³. Έμενε, ωστόσο να διευθετηθεί το θέμα των αρχιερέων και κληρικών που δεν είχαν χειροτονηθεί από τις κανονικές βυζαντινές εκκλησιαστικές αρχές. Με διαφορετικό πνεύμα αντιμετώπισαν το ζήτημα των καθηρημένων κληρικών άλλοι αρχιερείς, όπως ο επίσκοπος Μεογλενών, που υποστήριξαν ότι δεν αρμόζει αυτή η συμπεριφορά σε ορθοδόξους και η Εκκλησία πρέπει αυτό το ζήτημα να το αντιμετωπίσει με φιλανθρωπία: *«ἐπει, φασίν, οὔτε ἀντιδοξοῦσιν ἡμῖν εἰς τὰ τῆς πίστεως δόγματα, ἀλλὰ καὶ λίαν ὁμοφρονοῦσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ ταστάσει τηροῦσι θέσμια, ὅτι καὶ πᾶσα ἡ θεία γραφή καὶ τῶν ἀγίων αἱ που λιτεῖται καὶ οἱ βίοι ἐκ τῶν ἡμετέρων δέλτων εἰς τὴν αὐτῶν μεταγλωττισθεῖσαν διάλεκτον, τὴν αὐτῶν πολιτείαν ἰθύνουσι καὶ συνέχουσι»*¹⁵⁴

Την επίλυση αυτών των θεμάτων ανέλαβε η σύνοδος της Αχρίδας το 1217 ή 1218, όπου, μετά από παρέμβαση του Θεοδώρου Δούκα, απομακρύνθηκαν οι «Βουλγαροεπίσκοποι» και αποκαταστάθηκαν οι εκδιωχθέντες ή στις περιπτώσεις που απεβίωσαν, πληρώθηκαν οι έδρες τους με νεότερους. Στους απλούς κληρικούς επετράπη να συνεχίσουν να επιτελούν

¹⁵²Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία - Μια άλλη Ελλάδα, Θεσσαλονίκη – Αχρίδα*, επιμέλεια – εποπτεία :Α. Αγγελόπουλος , Θεσσαλονίκη 2004, εκδ. University Studio Press, σ.409.

¹⁵³Κυρ. Κατερέλος, (Επίσκοπος Αβύδου), *Η Κανονική Δικαιοδοσία Του Οικουμενικού Πατριαρχείου Επί Των Επαρχιών Του Δεσποτάτου Της Ηπείρου*, Αθήνα 1995, εκδ. Σάκκουλας, σ.251.

¹⁵⁴Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία - Μια άλλη Ελλάδα. Θεσσαλονίκη – Αχρίδα*, επιμέλεια – εποπτεία :Α. Αγγελόπουλος , Θεσσαλονίκη 2004, εκδ. University Studio Press, σ.410.

το έργο τους με την προϋπόθεση, βέβαια, ότι θα αποδέχονταν την παρούσα κατάσταση¹⁵⁵.

Τα γεγονότα αυτά και οι αποφάσεις, που ελήφθησαν, οδηγούν στην κατανόηση της απόφασης του αυτοκράτορα της Νίκαιας και του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως να συναινέσουν στην δημιουργία της Σερβικής Εκκλησίας. Στην απόφαση αυτή συνετέλεσαν, εξάλλου, τα ακόλουθα: α. οι ενέργειες του Χωματηνού να προβάλλει την εκκλησιαστική αυτονομία της Ηπείρου έναντι της Νίκαιας, χωρίς να ζητηθεί η έγκριση του πατριάρχη β. η υπερβολική προβολή της δύναμης της αρχιεπισκοπής Αχρίδων στις δυτικές επαρχίες του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως γ. η συνεχώς αυξανόμενη δύναμη του ηγεμόνα της Ηπείρου και οι καλές σχέσεις που διατηρούσε με τον οίκο των Νεμάνια¹⁵⁶ και δ. η μεταβολή πολιτικής του Σέρβου ηγεμόνα Στεφάνου Πρωτόστεππου απέναντι στη Ρώμη. Ασφαλώς, ο Σάββας, ένας απλός αρχιμανδρίτης της Μονής Studenica, παρόλο που ήταν γιος του Στεφάνου Νεμάνια και αδελφός του τότε ηγεμόνα Σερβίας, αυτοβούλως δεν θα έπαιρνε αυτή την απόφαση χωρίς την έγκριση του τότε ηγεμόνα. Είναι όμως φανερό ότι τον Στέφανο Πρωτόστεππο τον ενδιέφερε μόνο η δημιουργία ανεξάρτητης Σερβικής Εκκλησίας και όχι αν θα βρίσκονταν υπό την επιρροή της Δυτικής ή της Ανατολικής Εκκλησίας. Στράφηκε στον πάπα επειδή φοβήθηκε τη συμμαχία του βασιλιά (μετέπειτα αυτοκράτορα) της Σικελίας Φρειδερίκο Β΄ με την Ουγγαρία, το 1216. Οι πεποιθήσεις του Σάββα, ως ορθόδοξου χριστιανού, ήταν τελείως διαφορετικές. Αρκετές περιοχές που προσαρτήθηκαν στην Σερβική Εκκλησία ανήκαν στην Δυτική Εκκλησία. Διαισθανόμενος, λοιπόν, ότι η Δυτική Εκκλησία θα αναμειγνύονταν στα εκκλησιαστικά ζητήματα της Σέρβικης, ήταν πολύ επιφυλακτικός. Πάντως και ο Σάββας και ο Στέφανος Πρωτόστεππος

---

¹⁵⁵ Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *Η αρχιεπισκοπή Αχρίδος και η αυτοκρατορία της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2004, εκδ. University Studio Press, σσ.414-416.

¹⁵⁶ Οίκος Νεμάνια: η σημαντικότερη δυναστεία της Σερβίας κατά τον Μεσαίωνα, η οποία παρήγαγε έντεκα Σέρβους μονάρχες (1166 -1371). Ιδρυτής του ήταν ο πρίγκιπας Στέφανος Νεμάνια ο Μεγάλος Ζουπάνος (1101-1199). Αυτός καταγόταν από έναν κλάδο της δυναστείας Βουκάνοβιτς από τη Ζέτα και το σημερινό Μαυροβούνιο. Όλοι οι μετέπειτα μονάρχες χρησιμοποίησαν το Στέφανος ως πρώτο τους όνομα, στον διαδικτυακό τόπο: [Δυναστεία των Νεμάνιτς - Βικιπαίδεια \(wikipedia.org\)](http://el.wikipedia.org/wiki/Δυναστεία_των_Νεμάνιτς) (ημερομηνία ανάκτησης: 10/02/23).

επιθυμούσαν μία ανεξάρτητη Σερβική Εκκλησία η οποία θα συνέβαλε στην προαγωγή του σερβικού πολιτισμού¹⁵⁷.

Η χειροτονία του Σάββα ως αρχιεπισκόπου της Σερβικής Εκκλησίας σηματοδότησε την οριστική υπαγωγή της στην Ανατολική με τις ευλογίες του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Επιπλέον, θα περιορίζονταν εδαφικά τουλάχιστον η δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών, η οποία προς δυσарέσκεια του Πατριάρχη συνδεόταν στενά με τον ηγεμόνα της Ηπείρου. Την ίδια δυσарέσκεια είχε και ο Στέφανος Πρωτόστεππος που δεν εμπιστευόταν τον Θεόδωρο Δούκα και δεν μπορούσε να ανεχθεί την εξάρτηση της αρχιεπισκοπής Αχρίδος από αυτόν. Όμως, ο Πατριάρχης συναινώντας στη δημιουργία νεοσύστατης Σερβικής Εκκλησίας αδιαφόρησε για τα δίκαια της αρχιεπισκοπής Αχριδών, διότι επαρχίες της αρχιεπισκοπής υπήχθησαν στην Σερβική Εκκλησία. Ένα άλλο θετικό αποτέλεσμα που είχε για τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως η χορήγηση του αυτοκεφάλου στη Σερβική Εκκλησία από την αυτοκρατορία Νίκαια ήταν η στροφή της Σερβίας προς τη Νίκαια και όχι προς το κράτος της Ηπείρου που είχε στενές σχέσεις με την αρχιεπισκοπή Αχριδών¹⁵⁸.

Ο Χωματηνός αντέδρασε έντονα στη χορήγηση αυτοκεφάλου, διότι η Σερβική Εκκλησία αποτελούσε τμήμα της δικής τους εκκλησιαστικής περιφέρειας. Αντέδρασε και εναντίον του Σάββα, αρχιεπίσκοπου της νεοσύστατης εκκλησίας, εναντίον του αυτοκράτορα Θεόδωρου Α' Λάσκαρη και εναντίον του πατριάρχη Γερμανού Β'. Ωστόσο, δεν ενέπλεξε τον ηγεμόνα της Ηπείρου στην αντιπαράθεση με τον Πατριάρχη, αλλά τη διατήρησε σε αυστηρά εκκλησιαστικά πλαίσια¹⁵⁹. Όμως, το 1220 έστειλε συνοδικό γράμμα προς τον Σάββα μέσω του επισκόπου Σκοπίων Ιωάννη, επισημαίνοντας ότι, αν ο Σάββας επιθυμούσε αρχιερατικό αξίωμα, έπρεπε να απευθυνθεί στον αρχιεπίσκοπο Βουλγαρίας που ήταν αυτοκέφαλος και στους ιεράρχες που υπόκεινται σε

---

¹⁵⁷Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.188.

¹⁵⁸ Ferjancic, *Srbija i vizantijski svet u prvoj polovini XIII veka (1204–1261)*". Zbornik radova Vizantološkog instituta 27–28, 1989, σσ.121-122.

¹⁵⁹A. Karpozēlos, *The ecclesiastical controversy between the Kingdom of Nicaea and the Principality of Epiros (1217–1233)*, *Byzantina keimena kai meletai* 7, 1973, σσ. 122-123.

αυτόν¹⁶⁰. Παράλληλα, επεσήμανε ότι ο επίσκοπος Πρισδριάνων αναγκάστηκε να παραιτηθεί, για να τοποθετηθεί στη θέση άλλος ιεράρχης αρεστός της Σερβικής Εκκλησίας. Ο Χωματηνός αντέδρασε έντονα στην αυτοκεφαλία για έναν ακόμη λόγο: με την χειροτονία του Σάββα αποσπάστηκε περιουσία από τους αρχιεπισκόπους και έσοδα από την αρχιεπισκοπή του, που πέρασαν αυτόματα στη νεοσύστατη εκκλησία. Επιπλέον, θεωρώντας υπεύθυνο γι' αυτή την κατάσταση τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως που συναίνεσε στην αυτοκεφαλία της Σερβικής και αργότερα της Βουλγαρικής Εκκλησίας, προσπάθησε να μειώσει το κύρος του ισχυριζόμενος ότι σύμφωνα με τις διατάξεις του Ιουστινιανού πρώτος στην τάξη ήταν ο πάπας Ρώμης, δεύτερος ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και τρίτος ο αρχιεπίσκοπος Αχριδών¹⁶¹, χωρίς να κάνει καμία μνεία στους πατριαρχικούς θρόνους Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, και Ιεροσολύμων, υπονοώντας ότι η θέση στην εκκλησιαστική ιεραρχία ήταν πολύ υψηλότερη από εκείνη της Νίκαιας¹⁶².

Στην αντίδραση αυτή του Χωματηνού θα μπορούσε κάποιος να αντικρούσει ότι ο Πατριάρχης είχε το δικαίωμα να αποφασίσει για την αυτοκεφαλία και επομένως για την μεταβίβαση επαρχιών από την Αχρίδα στην Σερβία, αφού είχε πάντα την εποπτεία του Ιλλυρικού¹⁶³. Όμως, σύμφωνα με τα σιγίλλια του Βασιλείου Β΄ οι συγκεκριμένες επαρχίες ανήκαν στην αρχιεπισκοπή της Αχρίδας, την οποία και οι Σέρβοι αναγνώριζαν ως εκκλησιαστική αρχή τους. Ακόμη, ο Χωματηνός δεν κάνει καμία μνεία στο γεγονός ότι αυτός έπρεπε να χειροτονήσει τον Σάββα, γιατί γνώριζε πως δεν είχε το δικαίωμα. Εντούτοις, έπρεπε να ζητηθεί και η δική του συναίνεση για την αυτοκεφαλία της Σερβικής Εκκλησίας Βέβαια, όπως υποστηρίζει ο Gardasevic¹⁶⁴, σύμφωνα με τους κανόνες του Πατριαρχείου

---

¹⁶⁰ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. University Press Studio, σ.189.

¹⁶¹ Καλλ. Δελικάνης (επιμελ.), *Πατριαρχικά έγγραφα: καταρτισθείς κελεύσει της Α.Π.Θ. του Οικουμενικού Πατριάρχου Ιωακείμ του Γ΄*, τ.3., Κωνσταντινούπολη 1902, Πατριαρχικό Τυπογραφείο, σσ.1009-1931.

¹⁶² J. V. Fine, J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans: a critical survey from the late twelfth century to the Ottoman Conquest*, 1994, σσ.119-120.

¹⁶³ Ιλλυρία: περιοχή στο δυτικό μέρος της σημερινής βαλκανικής χερσονήσου, στην οποία κατοικούσαν φυλές των Ιλλυριών, οι οποίοι μιλούσαν τις Ιλλυρικές διαλέκτου. Στον διαδικτυακό τόπο: [Ιλλυρία – Βικιπαίδεια \(Wikipedia.org\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Ιλλυρία) (Ημερομηνία ανάκτησης 4/7/2023)

¹⁶⁴ Blag. Gardašević, *Kanonichnost Sticanja Autokefalnosti Srpske Crkve 1219*, *Godine, Bogoslovlje* 1977, σ.67.

Κωνσταντινουπόλεως το δυτικό τμήμα του ορθόδοξου πληθυσμού στο κράτος του Στεφάνου του Πρωτόστεππου ανήκε στην μητρόπολη Δυρραχίου, δηλαδή ήταν υπό την εξουσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Κατά την διάρκεια της αρχιεροσύνης του Δημήτριου Χωματηνού, πολλοί άνθρωποι ανεξαρτήτου κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης κατέφευγαν στο συνοδικό δικαστήριο της αρχιεπισκοπής για την εκδίκαση των υποθέσεών τους. Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγονταν οι Στέφανος Β' Νομάνια¹⁶⁵ της Σερβίας και ο Θεόδωρος Δούκας, ηγεμόνας της Ηπείρου. Ο Χωματηνός εξήρε τις προσπάθειες των ανθρώπων αυτών που διένευαν τόσο μεγάλες αποστάσεις. Για παράδειγμα, για τον Δημήτριο Κραμβοφωκά από την Θεσσαλονίκη αναφέρει: «Η μετριότης δὲ ἡμῶν μετὰ γε τῶν συνεδριαζόντων αὐτῇ ἱερωτάτων ἀρχιερέων ... τὰ τοῦ πράγματος διασκεψα μένη καὶ συνιδουῖσα καθῆκον εἶναι καὶ ὄσιον, μὴ ἀποπέμψασθαι ἄνδρα δυνώμενον καὶ μακρὰν καὶ ἀργαλέαν τεμόντα ὁδόν»¹⁶⁶. Σε πολλές περιπτώσεις ο ηγεμόνας της Ηπείρου Θεόδωρος Δούκας αναθέτει στο επισκοπικό δικαστήριο της Αχρίδος κτηματικές διαφορές οι οποίες εκδικάζονταν με την παρουσία του μητροπολίτη Κερκύρας Γεωργίου Βαρδάνη. Τη μεγάλη δράση του βλέπουμε ότι εξυμνεί και από την Βέροια ο Ιωαννίκιος Αχυραΐτης ο οποίος σε επιστολή του αναφέρει: «Παναγιώτατέ μου δέσποτα καὶ αὐθέντα, θεοτίμητε, ἀρχιεπίσκοπε πάσης Βουλγαρίας, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τοὺς κατὰ σὲ μεγάλους ἀρχιερεῖς τῶν ὀρφανῶν καὶ ἀδικουμένων καὶ ἀπροστατεῦτων καταφύγιον ἔθετο, καταφεύγω καὶ ἐγὼ ὁ ὀρφανὸς καὶ ἀπροστάτευτος τῷ ἑλέει τῆς μεγάλης ἀγιοσύνης σου καὶ δέομαι τυχεῖν βοήθειας ἐφ' οἷς ἀδικεῖσθαι ὑπολαμβάνω»¹⁶⁷

Λαμβάνοντας υπόψη την τελευταία συνοδική απόφασή του (1234/562), θεωρούμε ότι πιθανόν εποίμανε μέχρι το 1236. Καθώς, δε, παρέμεινε στο θρόνο και μετά την ήττα του Θεοδώρου Δούκα, υποθέτουμε ότι ο Ιωάννης Β' Ασέν δεν ακολούθησε την πολιτική του Ιωαννίτζη και δεν αντικατέστησε τους Έλληνες επισκόπους με Βούλγαρους¹⁶⁸. Η Σταυρίδου – Ζαφράκα υποστηρίζει

¹⁶⁵Ο Στέφανος Β' Νομάνια ήταν βασιλιάς της Σερβίας (1217-1227) και ο δημιουργός του Μεγάλου Ζουπανάτου της Σερβίας σε βασίλειο.

¹⁶⁶D. Simon, *Sachlikina Frankfurt/Main*, 1984, σσ.171-176.

¹⁶⁷Αθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Συμβολή εις την ιστορίαν της αρχιεπισκοπής Αχρίδος, Recueil de memoires en l' honneur de l' academicien B.J. Lamanskij 1*, 1907, σσ.229-232.

¹⁶⁸Ιωαν. Καραγιαννόπουλος, «Η βουλγαρική πολιτική στα Βαλκάνια το πρώτο μισό του 13ου αι.», *Εγνατία 2*, 1990, σσ. 20-28.

ότι η άποψη πως στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης εγκαταστάθηκε Βούλγαρος μητροπολίτης υπό τη δικαιοδοσία του αρχιεπισκόπου Τυρνόβου είναι ανακριβής και στηρίζεται σε χαλκευμένα έγγραφα του 14ου αιώνα¹⁶⁹.

2.12 Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών από το 1222 έως την κατάργησή της το 1767

Ο αυτοκράτορας Ιωάννης Γ΄ Βατάτζης (1221-1254) και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γερμανός Β΄ (1222-1240) συμμάχησαν με τους Σέρβους και κατέστησαν την Σερβική Εκκλησία αυτοκέφαλη με αρχιεπίσκοπο τον Άγιο Σάββα. Απώτερος στόχος και των δύο ήταν να περιορίσουν την ισχύ του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος, Δημήτριου Χωματιανού. Ο Άγιος Σάββας μετά την χειροτονία έκανε έδρα του τη Μονή Στρουντένιτσας και μετέπειτα τη Ζίτσα, ενώ, παράλληλα, απέσπασε τις επαρχίες Ράσκας, Πρεζρένης, Λιπλιάνας και Νάουσας από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών. Το γεγονός αυτό εξόργισε τον Χωματιανό, που έστειλε επιστολές διαμαρτηρίας στον Οικουμενικό Πατριάρχη¹⁷⁰. Εκτός της απόσπασης των επαρχιών, ο Χωματιανός διαμαρτυρήθηκε για το γεγονός ότι ο Άγιος Σάββας χειροτονήθηκε από τον Πατριάρχη και όχι από τον ίδιο, που ήταν δικαιοδοσία του.

Όμως, όπως έχει διαπιστωθεί, τα όρια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος δεν καθορίστηκαν από καμιά Σύνοδο. Η δημιουργία της οφείλονταν καθαρά στην πραγμάτωση της επιθυμίας του Βασιλείου Β΄, ενώ οι επαρχίες που ενσωμάτωσε ο Άγιος Σάββας κατά τα έτη 732-733 ήταν καθαρά στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Εκείνη την εποχή ο βασιλιάς της Σερβίας Στέφανος Δουσάν (1308-1335) εκμεταλλευόμενος τις αντιπαλότητες που δημιουργήθηκαν μεταξύ της αυτοκρατορίας της Νίκαιας, του δεσποτάτου της Ηπείρου, του Ανδρόνικου Β΄ και Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγων¹⁷¹, δημιούργησε μία ισχυρή συμμαχία με την Βουλγαρία που ενισχύθηκε έτι περαιτέρω χάρη στον γάμο του με την αδελφή

¹⁶⁹ Αλκ. Σταυρίδου-Ζαφράκα, Η μητρόπολη Θεσσαλονίκης 1227-1235. Ένα ζήτημα πολιτικο-εκκλησιαστικό, Πρακτικά Ι' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου (Μάιος 1989), Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 41-58.

¹⁷⁰ Ανδ. Νανάκης, Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022), Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ. 48.

¹⁷¹ Ο.π.σ. 50.

του τσάρου της Βουλγαρίας. Το 1334 κατέλαβε την Αχρίδα. Οι αλληπάλληλες επιτυχίες του τον ώθησαν να συγκαλέσει μία αντικανονική Σύνοδο, χωρίς την συγκατάθεση του Πατριάρχη, όπου συμμετείχαν οι Αρχιεπίσκοποι Σερβίας Ιωαννίκιος, Αχρίδος Νικόλαος, ένας ιερέας του Οικουμενικού Πατριαρχείου, κάτοικος της περιοχής, ο Βούλγαρος Πατριάρχης Τυρνόβου Συμεών και η ιερά σύναξη του Αγίου Όρους με τον Πρώτο της. Ο λόγος της σύγκλισης ήταν η στέψη του Αρχιεπισκόπου Ιωαννίκιου σε Πατριάρχη. Η θέση πλέον του Δουσάν ισχυροποιήθηκε περισσότερο και το 1346 στέφθηκε από τον Ιωαννίκιο αυτοκράτορας. Όμως, η πράξη αυτή, η οποία βασίστηκε σε αντικανονικές πρωτοβουλίες και έγινε αιτία της κατάληψης επαρχιών, όπως το Μελένικο, οι Σέρρες, η Δράμα, η Βέροια, η Λάρισα, η Ναύπακτος και τα Ιωάννινα, προέτρεψε τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κάλλιστο Α΄ (οπαδό του ησυχασμού) να αφορίσει το 1533 την Σερβική Εκκλησία. Όμως τον 14^ο αιώνα, όταν το πνεύμα του ησυχασμού επεκτείνεται στα Βαλκάνια, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Φιλόθεος, ο οποίος κι ο ίδιος ήταν ησυχαστής, έκανε άρση του αφορισμού και το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποδέχθηκε το αυτοκέφαλο του Πατριαρχείου της Σερβίας. Όταν το 1389 η Σερβία κυριεύθηκε από τους Οθωμανούς μετά την ήττα στη μάχη του Κοσσυφοπεδίου, η Σερβική Εκκλησία περιέρχεται σε πολύ δύσκολη θέση, αντιμετωπίζει πολλά οικονομικά προβλήματα και αδυνατεί να εκλέξει διάδοχο μετά την εκδημία του Πατριάρχη Αρσενίου το 1463.

Τις εξελίξεις αυτές τις εκμεταλλεύτηκε τη Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας η οποία χειροτόνησε αρχιερείς στις επισκοπές της Σερβικής Εκκλησίας που είχαν χηρέψει¹⁷². Το 1531 η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος με αρχιεπίσκοπο τον Πρόχορο προέβαλε αντίσταση στην προσπάθεια ανασύστασης του Πατριαρχείου Σερβίας από τον Σεντερέβου Παύλο, τον οποίο κατεδίκασε. Όταν οι Οθωμανοί συνέλαβαν και φυλάκισαν τον Πρόχοβο – παρόλο που ήταν Αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής, των Βούλγαρων και των Σέρβων των βορείων περιοχών, των λοιπών λαών και των Ελλήνων – τα πρεσβυγενή Πατριαρχεία της Ανατολής του συμπαραστάθηκαν και όχι μόνο του έσωσαν τη ζωή, αλλά επεδίωξαν να περιέλθουν σε αυτόν όλα τα εκκλησιαστικά του αξιώματα και δικαιοδοσίες.

---

¹⁷²Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη, 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.51.

Το 1557 βλέπουμε ότι η Σερβία και η Βουλγαρία έχουν καταλάβει εκκλησιαστικές περιοχές. Από την μία πλευρά έχουμε την ανασύσταση του Πεκίου (Κόσσοβο) το οποίο κατέλαβαν οι Σέρβοι, ενώ το Πατριαρχείο Τυρνόβου παραμένει υπό την κυριαρχία της Βουλγαρίας. Η δύσκολη οικονομική κατάσταση των λαών αυτών επιδεινώθηκε μετά τη λατινική διείσδυση και με τη μετανάστευση των Σέρβων στην Αυστρία. Οι τραγικές συνθήκες, κάτω από τις οποίες ζούσαν οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, οδήγησε τους επισκόπους Νύσσας¹⁷³, Βελιγραδίου, Ζίτσας, Σκοπίων, Βοσνίας, Σκακοβίου, Κεσεντηλίου, Ερσεκίου και Πρεσρένης να ζητήσουν την υπαγωγή τους στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Έτσι, οι αρχιεπίσκοποι υπέβαλαν το αίτημά τους, ενώ ο Πατριάρχης Πεκίου Καλλίνοκος Β΄ το 1766 υπέβαλε την παραίτησή του. Όταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Σαμουήλ ο Χατζερής (1763-1768), πατέρας του Γερωντισμού, δηλαδή της αδιάκοπης προσπάθειας ενός πιστού να συναντήσει έναν γέροντα, ενημερώθηκε για την κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι λαοί αυτοί, την περιέγραψε με τα μελανότερα χρώματα στον σουλτάνο Μουσταφά Γ΄. Το Πατριαρχείο Πεκίου καταργήθηκε το 1766 και τον επόμενο χρόνο, το 1767, καταργήθηκε η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος, εξαιτίας της οικτρής κατάστασης που είχε περιέλθει κι αυτή¹⁷⁴.

2.13 Οι αιτίες και συνέπειες της κατάργησης των δύο αυτοκέφαλων Επισκοπών, Πεκίου και Αχρίδος, στη ζωή των ορθοδόξων λαών

Το 1766 και το 1767 συντελέστηκαν δύο σημαντικότερα γεγονότα τα οποία, όπως επισημαίνουν πολλοί ιστορικοί, αποτέλεσαν τη χρονική αφητηρία γέννησης και επικράτησης του εθνικού και πολιτιστικού ιμπεριαλισμού του αναδυόμενου ελληνικού έθνους: η κατάργηση των αυτοκέφαλων Αρχιεπισκοπών του Πεκίου (1766) και της Αχρίδας (1767). Κύριοι εκπρόσωποι του αναδυόμενου ελληνικού έθνους υπήρξαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Φαναριώτες. Το γεγονός αυτό όχι μόνο αποτέλεσε την σπίθα ανάπτυξης εθνικιστικών ιδεών στους σλαβικούς λαούς, όπως οι Σέρβοι, οι Βούλγαροι και

¹⁷³Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη, 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.52.

¹⁷⁴Ο.π., σ.53.

οι Σλαβομακεδόνες, αλλά υπήρξε ο καταλυτικός παράγοντας ανάπτυξης της νεότερης ελληνόγλωσσης ιστοριογραφίας και εμφάνισης των ιστορικών που ασκούσαν έντονη κριτική στο Πατριαρχείο και γενικότερα στην Εκκλησία. Η κατάργηση των Επισκοπών αυτών δημιούργησε πόλωση και επιμέρους ερμηνείες, που συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Αυτές οι αντιπαραθέσεις δημιουργήθηκαν εξαιτίας του γεγονότος ότι, ενώ μετά την Άλωση της Πόλης οι περισσότερες περιοχές των Βαλκανίων ταυτίστηκαν εκκλησιαστικά με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος παρέμεινε αυτοκέφαλη με την υποστήριξη των Οθωμανών. Κατόπιν αποκόπηκε η Αρχιεπισκοπή Πεκίου, δηλαδή της Σερβίας, με αποτέλεσμα να σχηματιστούν τρεις εκκλησιαστικές διοικήσεις. Όμως, η διάσπαση επέφερε αρνητικά αποτελέσματα λόγω των τουρκικών επεμβάσεων αλλά και οικονομικής ασφυξίας εξαιτίας των έκτακτων φόρων που υποχρεώνονταν να δώσουν κάθε τόσο στις οθωμανικές αρχές, ενώ παράλληλα οι Προκαθήμενοι του Πεκίου άρχισαν να εφαρμόζουν εχθρική αντιμετώπιση. Η δημιουργηθείσα κατάσταση οδήγησε στον διαχωρισμό των ιστορικών σε δύο αντικρουόμενα στρατόπεδα. Οι σλαβικής καταγωγής συγγραφείς επέρριψαν ευθύνες στο Πατριαρχείο, θεωρώντας το υπεύθυνο για εθνικιστική και ιμπεριαλιστική πολιτική ενάντια στους Σλάβους. Ομοίως, μερικοί δυτικοευρωπαίοι ιστορικοί και δυτικοτραφείς Έλληνες ιστορικοί, οπαδοί της αποδομητικής σχολής της Ιστορίας και επηρεασμένοι από τις αντιεκκλησιαστικές θέσεις του Διαφωτισμού, συμφώνησαν με την σλαβική προπαγάνδα. Οι εντάσεις κορυφώθηκαν μετά τη δημιουργία μίας αντίθετης ιστορικής σχολής, που είτε υπερασπιζόνταν το Πατριαρχείο, είτε τις βουλγάρικες βλέψεις ή την μακεδονιστική προπαγάνδα. Έτσι, στη σύγχρονη εποχή οι ιστορικοί των Σκοπίων να οικειοποιούνται την κατάργηση της Αρχιεπισκοπής πριν 250 χρόνια και την θεωρούν μήτρα του «μακεδονικού» αγώνα, υποστηρίζοντας ότι γι αυτόν το λόγο διατήρησε την ιδιοπροσωπία της. Η κατάργησή της, όμως, συντέλεσε αφενός μεν στην αύξηση της επίδρασης του ελληνισμού στην περιοχή και αφετέρου την διείσδυση της Βουλγαρίας, η οποία εκμεταλλεύτηκε την «απώλεια» της «μακεδονικής» συνείδησης πολλών ντόπιων κατοίκων της Μακεδονίας. Κατά την διάρκεια των «συνεχώς αυξανόμενων μακεδονιστικών βλέψεων, παρατηρούμε την προβολή της δήθεν αντικανονικής κατάργησης της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος και την

προπαγάνδα για αποκατάσταση «των αδικιών» που υπέστη ο «μακεδονικός» λαός. Ενδεχομένως, ως ένα βαθμό να είναι δικαιολογημένες οι επεκτατικές βλέψεις του κράτους των Σκοπίων, επειδή η περιοχή που ανήκε στην δικαιοδοσία της Αρχιεπισκοπής εκτείνονταν από το σημερινό κράτος των Σκοπίων μέχρι την Καστοριά και τη Φλώρινα, ενώ δυτικά έφτανε μέχρι το Δυρράχιο, δηλαδή στον χώρο που διεκδικούν οι Σκοπιανοί σήμερα. Έτσι, ερχόμαστε αντιμέτωποι με εκκλησιαστικά θέματα, όπου εμπλέκονται βαλκανικά και εθνικά ζητήματα, τα οποία χρήζουν μεγάλης προσοχής, καθώς η αναγνώριση της Εκκλησίας των Σκοπίων ως διάδοχης της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας, θα ενίσχυε τις επεκτατικές βλέψεις του κράτους των Σκοπίων. Ωστόσο, θεωρείται λάθος να ερμηνεύονται γεγονότα που συνέβησαν το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα με γεγονότα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, όταν ο εθνικισμός βρισκόταν στο απόγειο της ισχύος του¹⁷⁵.

2.14 Η σχέση της Αρχιεπισκοπής Αχριδών και του Πατριαρχείου Σερβίας

Στις αρχές του 14^{ου} αι. το βυζαντινό κράτος κατασπαράσσονταν από εμφυλίου πολέμους, γεγονός που παρείχε την ευκαιρία στο Σέρβο ηγεμόνα Στέφανο Δουσάν (1331-1335) να επεκτείνει τα όρια του κράτους του εις βάρος του Βυζαντίου¹⁷⁶.

Το 1334, μετά την κατάληψη της Αχρίδας από τον Στέφανο Δουσάν, ο αρχιεπίσκοπος Αχριδών Άνθιμος εγκατέλειψε τον θρόνο του εξαιτίας της παρέμβασης του Δουσάν στα εκκλησιαστικά θέματα και μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, όπου και παρέμεινε¹⁷⁷.

Ο Δουσάν είχε έρθει σε αντιπαράθεση με το Πατριαρχείο μετά από την αντικανονική ανύψωση της αρχιεπισκοπής Σερβίας σε Πατριαρχείο και την απόφασή του να συγκαλέσει εκκλησιαστικές συνόδους που απέπεμψαν τους βυζαντινούς αρχιερείς από τις περιοχές που είχε κατακτήσει. Το 1353, το

¹⁷⁵Γεωργιος Τσούπρας, Η κατάργηση των δύο αυτοκέφαλων Επισκοπών, Πεκίου και Αχρίδος, ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΑΛΗΘΕΙΑ, 2020, στον διαδικτυακό τόπο: ΕΚΚΛΗΣΙΑ ONLINE (ekklisiaonline.gr) (ημερομηνία ανάκτησης 10/02/23).

¹⁷⁶Γεω. Χρ. Σούλης, Η πρώτη περίοδος τής Σερβοκρατίας εν Θεσσαλία, *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 20, 1950, σσ. 1348-1356.

¹⁷⁷Ιv. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija : ot padaneto ò pod turcité do nejto uništoženie (1394-1767 g.)*, τ. 1, Sofia 1932, σ.213.

Πατριαρχείο αντέδρασε με τον αφορισμό του Δουσάν, του Σέρβου αρχιεπισκόπου, των μητροπολιτών και όλου του σερβικού κλήρου, διότι είχαν συναινέσει στην δημιουργία του σερβικού Πατριαρχείου¹⁷⁸.

Κατά την ίδρυση του σερβικού Πατριαρχείου οι σχέσεις του Δουσάν με τον αρχιεπίσκοπο Νικόλαο εξομαλύνθηκαν, γεγονός που αποδεικνύεται από την αποδοχή από τον αρχιεπίσκοπο της ανύψωσης της σημαίας του Πατριαρχείου την ημέρα των Βαίνων το 1346 και την προβολή της ως μία ξεχωριστή εκκλησιαστική αρχή. Σύμφωνα με το χρυσόβουλο (επίσημο δημόσιο έγγραφο) για τη Μονή Λεσνόβου, ο Δουσάν ανακηρύσσει το κράτος του σε αυτοκρατορία, την αρχιεπισκοπή Σερβίας σε Πατριαρχείο, τις επισκοπές σε μητροπόλεις και την αρχιεπισκοπή Σερβίων σε πρωτόθρονη μητρόπολη¹⁷⁹. Όμως, σημαντικότερη όλων ήταν η Μονή Σκοπίων στην οποία ο Δουσάν έδωσε την Dolniji Polong και η Μονή Ζλετόβου η οποία, σύμφωνα με τα σιγίλλια του Βασιλείου Β΄, ανήκε στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδων¹⁸⁰. Επειδή ο Δουσάν διακήρυττε ότι οι κληρικοί και οι μονές επιθυμούσαν να βρίσκονται υπό σερβική διοίκηση, κατά την στέψη ως «κράλη και αυτοκράτορα Σερβίας και Ρωμανίας» παρευρίσκονταν βυζαντινοί αρχιερείς, μοναχοί και Αγιορείτες¹⁸¹. Εκείνη την περίοδο ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδων Νικόλαος είχε άριστες σχέσεις με τον Δουσάν, χωρίς να δείχνει να απειλείται από την στέψη του. Όμως, το 1347 ο Δουσάν συνεκάλεσε σύνοδο στα Σκόπια, όπου παράλληλα με την αναδιάρθρωση της Σέρβικης Εκκλησίας συζητήθηκε η διατήρηση του αυτοκέφαλου της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος¹⁸² και η υπαγωγή της στη δεύτερη

---

¹⁷⁸Αγγ. Δεληκάρη, Α., *Άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης, η δράση και η ζωή του στη διάδοση του Ησυχασμού στα Βαλκάνια – Η σλαβική μετάφραση του βίου του κατά το αρχαιότερο χειρόγραφο* (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003, στο διαδικτυακό ιστότοπο [:https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14918?lang=el#page/1/mode/2up](https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14918?lang=el#page/1/mode/2up) (ημερομηνία ανάκτησης: 15/4/2023)

¹⁷⁹ Marija Jankovic, *Episkopije i mitropolije Srpske crkve u srednjem veku*, 1985, σσ. 61-78.

¹⁸⁰Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.222.

¹⁸¹G.C. Soulis, *Istorija*, 1950, σ.103.

¹⁸²Иv. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija : ot padaneto ò pod turcitě do nejto uništotoženie (1394-1767 g.)*, τ.1, *Sofia* 1932, σ.321, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.224.

σειρά μετά τη μητρόπολη των Σκοπίων¹⁸³. Βέβαια, είναι αξιοπερίεργη η επιγραφή στο παρεκκλήσιο του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου: «ΝΙΚΟ(ΛΑΟΣ) Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΑΡΧ(ΙΕ)ΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΑ(ΧΗΣ) ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ(Σ) ΠΡΟ(ΤΟΣ) ΕΚ ΣΕΡΒΙΑΣ»¹⁸⁴. Η εξήγηση που έδωσαν μερικοί μελετητές είναι ότι η αναγραφή βασίζεται στο γεγονός ότι ο Νικόλαος ήταν ο πρώτος αρχιεπίσκοπος μετά την ανακήρυξη του Σερβικού Πατριαρχείου και συμμετείχε στα εκκλησιαστικά δρώμενα της Σέρβικης Εκκλησίας

Κατά μία άλλη εκδοχή, ο Δουσάν μνημονεύει τον Νικόλαο ως «αρχιερέα του ελληνικού έθνους»¹⁸⁵, γιατί μέσω αυτού ήθελε να έχει καλές σχέσεις με τον Πατριάρχη, που προέβαλε συνεχώς έντονες αντιρρήσεις. Ο στενός δεσμός του Δουσάν με τον Νικόλαο αποδεικνύεται από απεικόνισή του σε αγιογραφία του ναού του αγίου Νικολάου (του νοσοκομείου) το 1345¹⁸⁶. Όμως, στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι η προσφώνηση που υπάρχει στην προσωπογραφία (ΝΙΛΟΛΑΟΣ Ο ΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ) είναι γραμμένη στα ελληνικά σε αντίθεση με αυτές των προσωπογραφιών του αγίου Σάββα και του Συμεών, γεγονός που αποδεικνύει ότι ο Δουσάν όχι μόνο δεν είχε πρόθεση να σερβοποιήσει την Εκκλησία της Αχρίδος, αλλά την αναγνώριζε ως αυτοκέφαλη Αρχιεπισκοπή και ο Νικόλαος από την πλευρά του αποδέχεται την ανεξάρτητη Σερβική Εκκλησία¹⁸⁷.

Μία άλλη απεικόνιση που χρήζει ιδιαίτερης ανάλυσης είναι αυτή του αρχιεπισκόπου Νικολάου στο υπερώο του εξωνάρθηκα του ναού της Αγίας Σοφίας Αχρίδας, όπου ο Σέρβος πατριάρχης Ιωαννίκιος φαίνεται να μεσολαβεί και να παρουσιάζει στη Θεοτόκο τον αρχιεπίσκοπο Νικόλαο δίπλα από τον άγιο Νικόλαο Μύρων, τον άγιο Κλήμη, τον όσιο Ναούμ και έναν ακόμη μοναχό. Όμως, η παράσταση απλά απεικονίζει την εκκλησιαστική κατάσταση που

¹⁸³ Grujić, *Skopska Mitropolija*, σ.102, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.224.

¹⁸⁴ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.227.

¹⁸⁵ Ευ. Κυριακούδης, «Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Νικόλαος και η κτητορική του δραστηριότητα στα μέσα του 14ου αιώνα», *CHURCH STUDIES* 1, 2004, σσ.313-314.

¹⁸⁶ Dj. Boskovic, *Nekoliko Ntrisa sa zidova srpskih srednjevekovnih scrkava / Spomenik LXXXVII*, Belgrade 1938.

¹⁸⁷ Μ. Αι Purković, *Srpski episkopi i mitropoliti srednjega veka*, 1937, σ.49.

κυριαρχούσε εκείνη την εποχή: η Σέρβικη Εκκλησία ηγείτο της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος¹⁸⁸. Επίσης, το 1347 στο χρυσόβουλο¹⁸⁹ του Δουσάν για την δημιουργία της επισκοπής Ζλετόβου ο Νικόλαος αναφέρεται μετά τον πατριάρχη Σερβίας Ιωαννίκιο, αλλά πριν από τον μητροπολίτη Σκοπίων. Ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος έχαιρε τόσο πολύ της εμπιστοσύνης και εύνοιας του αρχιεπισκόπου της Σερβικής Εκκλησίας, ώστε όλα τα έγγραφα που υπέγραφε είχαν και την σφραγίδα του αρχιεπισκόπου Αχρίδος. Κατά κάποιον τρόπο η παρουσία του αρχιεπισκόπου Αχρίδος αντικαθιστούσε την «ευλογία» του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως¹⁹⁰. Βέβαια, η άποψη αυτή, δηλαδή ότι ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος αναγνώριζε δύο εκκλησιαστικές αρχές, το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και το Πατριαρχείο Αχρίδος, είναι ακραία καθώς δεν είναι νομοκανονικά επιτρεπτή. Πάντως, η σχέση αυτή της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος με το Πατριαρχείο των Κωνσταντινουπόλεως όχι μόνο δεν επηρέασε αρνητικά την εκκλησιαστική υπόσταση της αρχιεπισκοπής, αλλά αντιθέτως δημιούργησε έντονη πολιτισμική δράση¹⁹¹. Εκείνη την εποχή διαπιστώνεται ότι πολλοί βυζαντινοί κατείχαν στο κράτος του Δουσάν σημαντικές θέσεις παράλληλα με άτομα σερβικής καταγωγής. Επίσης, ο Δουσάν επιθυμούσε να παρουσιάζεται ως «διάδοχος των μεγάλων και αγίων βυζαντινών βασιλέων στην πόλη Αχρίδας», όπως αναφέρεται στο χρυσόβουλο προς τη Μονή της Θεοτόκου Περιβλέπτου¹⁹², καθώς και «κράλης και αυτοκράτωρ Σερβίας και Ρωμανίας».

Στην διερεύνηση της σχέσης της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος με την Σερβική Εκκλησία χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο δεσπότης Ιωάννης Ολίβερος που διατηρούσε στενές σχέσεις με τον Δουσάν και συγχρόνως ήταν κτήτορας

---

¹⁸⁸ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.229.

¹⁸⁹ Χρυσόβουλλο: επίσημο αυτοκρατορικό έγγραφο που έφερε τη χρυσή σφραγίδα (βούλα) του αυτοκράτορα. Στον διαδικτυακό τόπο: [Τα Χρυσόβουλλα των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων και η Ισχύς τους έως τη νεώτερη εποχή \(iEllada.gr\)](http://www.ellada.gr), (Ημερομηνία ανάκτησης 10/02/23).

¹⁹⁰ Sl. Dimevski, *Crkonna istorija na makedonskiot narod*, 1965, σ.51

¹⁹¹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.231.

¹⁹² S. Novakovic, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka: Peta knjiga*. Štampano u Državnoj štampariji kraljevine Srbije, 1912, σ.672

του παρεκκλησίου του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (1347-1350) στον ναό της Αγίας Σοφίας στην Αχρίδα¹⁹³.

2.15 Ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, κατά την περίοδο μετά τον θάνατο του Δουσάν

Το 1348, μετά τη λήξη της βυζαντινής κυριαρχίας στην περιοχή της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και αργότερα της Ηπείρου, ο Σέρβος κράλης Στέφανος Ντουςάν διευκόλυνε την κάθοδο των Αλβανών* και των Αρβανιτόβλαχων (λατινόφωνοι), με αποτέλεσμα τη σταδιακή μείωση του ελληνικού στοιχείου της Ηπείρου. Οι Έλληνες φαίνεται να ματακινούνται προς τα παράλια. Με τον όρο Αλβανός, σύμφωνα με τον Βακαλόπουλο¹⁹⁴, προσδιορίζονται γεωγραφικά και όχι εθνολογικά οι λαοί που κατέβηκαν στα νότια της Ηπείρου¹⁹⁵.

Μετά τον θάνατο του Δουσάν ξεκίνησε μία περίοδος αναταραχών στο σερβικό κράτος. Παρόλο που ως διάδοχος προοριζόταν ο γιος του Δουσάν, Στέφανος Ούρεσης Ε΄, ο ετεροθαλής αδελφός του, Συμεών Ούρεσης Παλαιολόγος, που έφερε το αξίωμα του τοπικού επιτρόπου στην Ήπειρο και του δεσπότη, προσπάθησε να σφετεριστεί τον θρόνο και το 1356 ανακηρύχθηκε βασιλιάς στην Καστοριά. Όταν οι συγγενείς δεν τον αναγνώρισαν, τηρώντας την επιθυμία του Δουσάν, ο Συμεών το 1357 επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στη Θεσσαλία¹⁹⁶. Την περίοδο εκείνη διοικητής της Αχρίδας ήταν ο σεβαστοκράτορας Branko Mladenovic. Προς μαρτυρία αυτού, απεικονίζονται στο παρεκκλήσι του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου οι δύο από τους τρεις γιους του, ο Vuk και ο Grgur Brankovic μαζί με τον Στέφανο Ούρεση Ε΄ και τον κατά πάσα πιθανότητα επίσκοπο Γρηγόριο Δεαβόλεως, ο οποίος, ενώ το 1361 αναφέρεται ως πρωτόθρονος στην επιγραφή της Μονής της Παναγίας Naum, στα 1364-1365 μνημονεύεται ως απλός επίσκοπος. Το γεγονός αυτό δημιουργεί απορίες, γιατί πρωτόθρονος της αρχιεπισκοπής

¹⁹³ D. Boskovic, *Nekoliko Ntrisa sa zidova srpskih srednjevekovnih scrkava / Spomenik LXXXVII, Belgrade 1938*, σσ.13-14

¹⁹⁴ «Η Σερβοκρατία στην Ήπειρο - Προσπάθειαιγια ανασύσταση του Δεσποτάτου της Ηπείρου (Β΄)». Στο διαδικτυακό ιστότοπο : <http://dervitsani.gr/%CE%B7-%CF> (Ημερομηνία ανάκτησης: 5/4/2023).

¹⁹⁵ «Ορθοδοξία, Διεθνές πρακτορείο ειδήσεων (2019)». Ανάκτηση στις 10.2.2023 από: Η Σερβοκρατία στην Ήπειρο - Ορθοδοξία News Agency (orthodoxianewsagency.gr)

¹⁹⁶ Λεανδρ. Βρανούσης, Το Χρονικόν των Ιωαννίνων κατ' ανέκδοτον δημόδη επιτομήν, *EMA 12*, 1962.

Αχριδών ήταν ο Καστοριάς. Κατά την άποψη του Snegarov, ο καίσαρας της Αχρίδας εξαιτίας της φιλικής διάθεσης προς τον Γρηγόριο Δεαβόλεως του έδωσε το αξίωμα του πρωτόθρονου της Αρχιεπισκοπής¹⁹⁷.

Όταν το 1365 πέθανε ο Branko, κατελήφθη η βορειοδυτική Μακεδονία και δημιουργήθηκε το βασίλειο του Πριλάπου από τον Vukasin (που θεωρούνταν ο σπουδαιότερος άνδρας της σερβικής αυλής). Μετά την ανακήρυξη του Vukasin σε βασιλιά και την συγκυβέρνηση με τον Στέφανο Ούρεση Ε΄, αυξήθηκε η δύναμή του και το 1368 με 1369 παγίωσε την ανεξαρτησία του κράτους του και ενώ το 1370 το κράτος του βρισκόταν στα εδάφη της «Μακεδονίας του Βαρδάρη» αποσπάρθηκε από τον διοικητικό σερβικό μηχανισμό.

Στα 1385-1408 η αρχιεπισκοπή Αχριδών κατακτήθηκε από τους Τούρκους και διασπάρθηκε σε διάφορα μικρά κρατίδια. Βέβαια από το 1366 η αρχιεπισκοπή ανήκε στο βασίλειο Vukasin¹⁹⁸ και στο δεσποτάτο Radoslav Hlapen (Χλαπένου), στο βασίλειο του Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου ο οποίος κατείχε την Ήπειρο, την νότια Αλβανία, το δεσποτάτο Καννίνων- Αυλώνας και το δεσποτάτο Βελεβδουσίου. Δεν είναι σίγουρο ποιος διαδέχθηκε τον Branko Mladenovic. Το 1371 το βασίλειο του Πριλάπου το ανέλαβε ο Marko και η αρχιεπισκοπή διατήρησε τα ίδια σύνορα που είχε επί Δουσάν, δηλαδή βόρεια του Πριλάπου και του Κιτσέβου και εκκλησιαστικά πάντα σε κοινωνία με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Κι εδώ θα πρέπει να τονιστεί η πρόσκληση του πατριάρχει Φιλοθέου το 1367 προς τον Γρηγόριο των Αχριδών να συμμετέχει στην σύνοδο που συγκλήθηκε για την Ένωση της Δυτικής με την Ανατολική Εκκλησία¹⁹⁹. Το γεγονός αυτό αποτελεί ακόμη μία περίτρανη απόδειξη της πλήρους ενότητας της Αρχιεπισκοπής Αχριδών με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, γιατί, αν η αρχιεπισκοπή υπαγόταν στην Σερβική Εκκλησία, δεν θα την προσκαλούσε το πατριαρχείο να παρευρεθεί, αφού οι

---

¹⁹⁷ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.239.

¹⁹⁸ Ελ. Δρακοπούλου, «Η σερβική παρουσία στην Καστοριά», 1996, σ.90-91.

¹⁹⁹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.239.

σχέσεις του με την Σέρβικη Εκκλησία δεν είχαν αποκατασταθεί πλήρως²⁰⁰. Από αυτή την άποψη θεωρείται ότι η προσφώνηση «*Μακαριότατε επίσκοπε της πρώτης Ιουστινιανής Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*» στο πατριαρχείο δεν έγινε από λάθος του γραμματέα ούτε ότι το Πατριαρχείο υποβίβασε την Αρχιεπισκοπή Αχριδών, γιατί απλώς δεν θα την καλούσε να συμμετέχει στη σύνοδο για την ένωση της Ανατολικής με την Δυτική Εκκλησία, αλλά συνέβη επειδή η Σερβική Εκκλησία αντιμετώπιζε την αρχιεπισκοπή ως απλή επισκοπή²⁰¹.

Το γεγονός ότι στο βασίλειο του Πριλάπου ενσωματώθηκαν οι επαρχίες Πριζρένης και Σκοπίων και η μητρόπολη Σκοπίων μετά την τούρκικη κατάκτηση ενσωματώθηκε στην Αρχιεπισκοπή Αχριδών έγινε η αιτία να αυξηθεί η δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών.

Τον 15^ο και 16^ο αι. παρατηρούμε, επίσης, ότι ο Vukasin και ο Μάρκο αναφέρονται ως Βούλγαροι βασιλείς, το βασίλειό τους ως «Βουλγαρία» ή «βουλγαρική γη». Αυτό βέβαια δεν οφείλεται στην πληθυσμιακή υπεροχή του βουλγαρικού στοιχείου στην περιοχή, αλλά στο ότι η αρχιεπισκοπή λέγονταν «*πάσης Βουλγαρίας*»²⁰². Ακόμη, η επιρροή της αρχιεπισκοπής Αχριδών επεκτείνεται και πέρα από τη Σερβική Εκκλησία. Το γεγονός αυτό παρακίνησε τον Σέρβο Δεσπότη να παρακαλέσει τον Γρηγόριο Β΄ Αχριδών να συμμετέχει στη σύνοδο για τη διευθύτηση της διαμάχης του επισκόπου Ιερισσού Δαβίδ με τη Μονή Ζωγράφου για την γη που κατείχε ο Σαράβαρης στην Ιερισσό²⁰³. Μπορούμε να αιτιολογήσουμε την παρέμβαση του αρχιεπισκόπου Αχριδών που ζητήθηκε από τον Ούγκλεση, εάν αναλογιστούμε την εκκλησιαστική κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την εποχή στη Σερβία, καθώς ο Ούγκλεσης κατά την επιθυμία του Δουσάν έστειλε γράμμα στον πατριάρχη Φιλόθεο

²⁰⁰ Iv. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija : ot padaneto i pod turcitate do nejto uništovanje (1394-1767 g.)*, τ. 1, Sofia 1932, σ.321, στο Αγγ. Δεληκάρη *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.331.

²⁰¹ Cv. Grozdanov, «PrilozipoznavanjustrdnjovekonvneumetnostiOhrida. In: Zbornikzalikovneumetnosti 2», 1966, σ. 213.

²⁰² Iv. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija : ot padaneto i pod turcitate do nejto uništovanje (1394-1767 g.)*, τ. 1, Sofia 1932, σ.321, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.224.

²⁰³ Ge. Ostrogorsky, *Problèmes des relations byzantino-serbes au XIVe siècle*, Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, 1966, σ.130.

Κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα, παρά την τουρκική κατάκτηση η αρχιεπισκοπή της Αχρίδος ενίσχυσε την θέση και την ισχύ της σε όλα τα Βαλκάνια²⁰⁹. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το 1400 τα όριά της να εκτείνονται από το Κράτοβο έως το Κιουστεντήλ και να αποτελεί μία σημαντική δύναμη στην περιοχή²¹⁰.

Το 1393 μετά την άλωση του Τυρνόβου το βουλγαρικό πατριαρχείο αποδιοργανώθηκε και οδηγήθηκε σε διάλυση το 1410²¹¹. Ο τότε αρχιεπίσκοπος Αχριδών, δοθείσης ευκαιρίας, προέβη σε εκλογές των Βιδυνίου και Σόφιας με απώτερο σκοπό την διεκδίκηση των επισκοπών. Κατόπιν, μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, για να υπογράψει και να επικυρώσει ο αυτοκράτορας Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος (1391-1425) τα έγγραφα που νομιμοποιούσαν τις διεκδικήσεις. Όμως, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τα απέρριψε ως πλαστά, συνεχίζοντας την διαμάχη και με τον διάδοχο του Ματθαίου²¹². Οι εκκλησίες της Μολδαβίας και της Βλαχίας στράφηκαν προς την εκκλησία της Αχρίδος, η οποία αντιτίθετο στην ένωση της Ανατολικής με την Δυτική Εκκλησία, που όμως είχε ήδη αποφασιστεί το 1439 και ο αυτοκράτορας προσπαθούσε να την επιβάλλει²¹³. Έτσι στο δεύτερο μισό του 15^{ου} αιώνα οι Εκκλησίες της Μολδαβίας και της Βλαχίας υπάγονται εκκλησιαστικά στην αρχιεπισκοπή Αχριδών, ενώ η χειροτονία του μητροπολίτη Μολδαβίας, Θεόκτιστου, από τον αρχιεπίσκοπο Αχριδών αναφέρεται στην αλληλογραφία του ηγεμόνα της Μολδαβίας Στεφάνου Γ΄ του Μεγάλου με τον αρχιεπίσκοπο Αχριδών Δωρόθεο το 1457²¹⁴.

Η προσάρτηση της Μολδαβίας και της Βλαχίας στην αρχιεπισκοπή Αχριδών απασχόλησε εκτενώς τους μελετητές. Το 1715 ο Χρύσανθος

²⁰⁹ Δημ. Γόννης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ. ΑΡΜΟΣ, σ.221-223.

²¹⁰ J. Ivanov, *Severna Macedonia*, 1906, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.246.

²¹¹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.247.

²¹² Balascev, *Korespondencija*, σ.σ.6-15 και 123-127.

²¹³ Pechayre, *L'archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767: À propos d'un ouvrage récent.*, *Revue des études byzantines*, 35(182), 1936, σσ. 187-188.

²¹⁴ Iv. Snegarov, *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija : ot padaneto ò pod turcité do nejto uništoženie (1394-1767 g.)*, τ. 1, *Sofia* 1932, σσ.15-18.

Νοταράς²¹⁵, μετά από έρευνα, απέρριψε κατηγορηματικά την εκκλησιαστική εξάρτηση της Μολδαβίας και της Βλαχίας από την αρχιεπισκοπή Αχρίδας. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και ο Λάσκαρης²¹⁶.

2.16 Οι σχέσεις αρχιεπισκοπής Αχριδών και Σερβικής Εκκλησίας μετά την κατάκτηση της Σερβίας από τους Οθωμανούς

Η κατάκτηση της Σερβίας από τους Οθωμανούς επέφερε σημαντικές αλλαγές στο διοικητικό καθεστώς της Σερβικής Εκκλησίας, οπότε αλλάζει η έδρα της το 1389 από το Pec στη Zica, το 1430 (ή το 1434) και το 1439 στο Βελιγράδι και το Σμεντέροβο αντίστοιχα. Μετά το 1459, καθώς έπαψε να υφίσταται το πατριαρχείο του Pec, θεωρείται ότι η έδρα της Σερβικής Εκκλησίας τέθηκε υπό την δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών²¹⁷. Την περίοδο 1454-1456 ο Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιος συνεκάλεσε σύνοδο, κατά τη διάρκεια της οποίας αποφασίστηκε η υπαγωγή των Εκκλησιών της Αχρίδας, του Pec και του Τυρνόβου στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Η απόφαση αυτή βασίστηκε στη μετά την τουρκική κατάκτηση άρση των αιτίων που οδήγησαν στην ανεξαρτησία τους. Επιπλέον, εξαιτίας της τουρκικής κατοχής πολλές σερβικές μητροπόλεις περιέρχονταν στην δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών. Ξεχωριστή είναι η θέση των Σέρβων μητροπολιτών Ζέτας, Ερζεγοβίνης και Βελιγραδίου οι οποίοι επεχείρησαν την ανασύσταση του πατριαρχείου του Pec. Στην προσπάθεια αυτή πρωτοστατούσε ο μητροπολίτης Σμεντέροβο Παύλος γύρω τα τέλη του 1529, όμως οι προσπάθειές του είχαν άδοξο τέλος, επειδή το 1557 τοποθετήθηκε στη θέση του πατριάρχη της Σερβίας ο Μακάριος, μετά από διαμεσολάβηση του αδελφού του Μεχμέτ Πασά Σοκόλοβιτς²¹⁸. Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι η αρχιεπισκοπή Αχριδών,

---

²¹⁵ Νοταράς Χρύσανθος: (1660-1731), ιερωμένος, περίφημος μαθηματικός και αστρονόμος. Καταγόταν από πλούσια και επιφανή οικογένεια των Νοταράδων της Κορινθίας. Μετά τις σπουδές του στην Μεγάλη του Γένους Σχολή, στην Πάδοβα και στο Παρίσι, το 1708 χειροτονήθηκε Πατριάρχης Ιεροσολύμων Νοταράς Χρύσανθος (1660-1731). Στο διαδικτυακό τόπο: [Τα Μαθηματικά την Εποχή της Τουρκοκρατίας \(uoc.gr\)](http://www.uoc.gr), (Ημερομηνία ανάκτησης 10/02/23).

²¹⁶ Vitalien Laurent, M. Lascaris, Joachim métropolitte de Moldavie et les relations de l'Eglise moldave avec le patriarcat da Pec et l'archevêché d'Achris au XVe siècle (Extrait du Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine). *Revue des études byzantines* 28.154, 1929, σσ.129-159.

²¹⁷ Αθαν. Αγγελόπουλος, Σύντομος Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας επί τη βάσει σερβικών πηγών και βοηθημάτων. Ανάτυπο εκ της ΘΗΕ, τόμος 11, Αθήνα, 1967.

²¹⁸ Ιωαν. Χ. Ταρνανίδης, *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1998, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, σσ.82-86.

τουλάχιστον μέχρι την ανασύσταση του Σερβικού Πατριαρχείου, όχι μόνο διατήρηση την δύναμή της αλλά επέκτεινε την δικαιοδοσία της στα βαλκανικά εδάφη. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από τον χαρακτηριστικό τίτλο του αρχιεπισκόπου Αχριδών ως «Πρώτης Ιουστινιανής, πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας και των λοιπών» ή «Πρώτης Ιουστινιανής, Βουλγάρων και Σέρβων και Ελλήνων». Οι τίτλοι αυτοί αναγράφονται σε ελληνικές και σλαβικές πηγές²¹⁹.

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν, ότι ο ρόλος της αρχιεπισκοπής Αχριδών δεν είναι μόνο εκκλησιαστικός αλλά και πολιτικός, καθώς διαμορφώνει τις πολιτικές κινήσεις των αρχών στα εδάφη της. Βασικά αποτελούσε ένα αυτοκέφαλο εκκλησιαστικό οργανισμό που καθοδηγούσε ένα ποίμνιο, το οποίο, εκτός του ότι αποτελούνταν από διαφορετικούς λαούς, βρίσκονταν στα σύνορα ενός βυζαντινού κράτους που ταρασσόταν από διαμάχες. Όταν δημιουργήθηκε το ζήτημα με τη Βουλγαρία, παρά τον μικτό πληθυσμό των περιοχών αυτών διατηρήθηκε ο βυζαντινός χαρακτήρας, όπως αποδεικνύεται από τις προσωπικότητες των προκαθήμενων της. Σε αυτό συνετέλεσε και η προσεκτική επιλογή των αρχιεπισκόπων από την Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως και από την θέση που έλαβαν ξένοι ηγεμόνες, όπως ο Στέφανος Δουσάν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της παρέμβασης της αρχιεπισκοπής στα πολιτικά θέματα αποτελεί η αρχιερατεία του Δημητρίου Χωματηνού του οποίου οι αντιδράσεις στην στέψη του Θεοδώρου Δούκα και οι επιστολές του προς τον πατριάρχη ισχυροποίησαν την θέση του αρχιεπισκόπου. Επίσης, χαρακτηριστική είναι η συνεργασία των αρχιεπισκόπων Αχριδών με τους ξένους κατακτητές, όπως π.χ. ο Μιλούτιν και ο Στέφανος Δουσάν, των οποίων τα κράτη για μία χρονική περίοδο υπαγόταν στην αρχιεπισκοπή. Αυτή η ευέλικτη στάση ανέδειξε την αρχιεπισκοπή ως έναν σημαντικό συνδετικό κρίκο μεταξύ των ξένων κατακτητών και του βυζαντινού αυτοκράτορα. Το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως, παρά τις κατά καιρούς προστριβές με την αρχιεπισκοπή Αχριδών, αναγνώριζε το εκκλησιαστικό και πολιτικό της έργο και ιδιαίτερα τον στόχο των αρχιεπισκόπων να διατηρήσουν τόσο τη δικαιοδοσία στα εδάφη τους όσο και τη βυζαντινή τους ταυτότητα. Ακόμη και

---

²¹⁹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.250.

την χρονική περίοδο διακυβέρνησης του Στεφάνου Δουσάν, όταν η αρχιεπισκοπή έχασε εδάφη, ο Αχρίδας Νικόλαος διατήρησε την δύναμη και την αίγλη της αρχιεπισκοπής με βυζαντινή ταυτότητα, παρόλο που διοικητικά ανήκε στο σερβικό κράτος²²⁰.

Εκτός αυτών πρέπει να τονιστεί, το πλούσιο συγγραφικό και πολιτισμικό έργο της αρχιεπισκοπής, καθώς πολλοί αρχιεπίσκοποι (όπως ο Λέοντας, ο Θεοφύλακτος, ο Χωματηνός κ.ά.) συνέγραψαν για την πλούσια πολιτική και εκκλησιαστική δράση της αρχιεπισκοπής αναδεικνύοντας το πολυσήμαντο έργο της στον Ανατολικό και Δυτικό κόσμο. Οι ναοί και τα άλλα μνημεία αποτελούν αδιάψευστους μάρτυρες την ισχύος της, διότι, ακόμη και όταν ανήκε στο σερβικό κράτος, τα ονόματα και οι τοιχογραφίες γράφονταν στην ελληνική γλώσσα. Σε αυτό το σημείο θα διευκρινίζεται ότι τα ονόματα βυζαντινών αυτοκρατόρων και άλλων ηγεμόνων και τοπικών αρχόντων είναι αναγεγραμμένα σε επιγραφές, επειδή συνέβαλαν στην οικονομική ενίσχυση για την ανέγερση των μνημείων και των ναών. Σε αυτό συνετέλεσε και η συμμετοχή των αρχιερέων της αρχιεπισκοπής στην κοινωνική ζωή των κατοίκων της περιοχής είτε αυτοί ήταν Έλληνες είτε Σλάβοι, στο ενδιαφέρον για τις κοινωνικές τους ανάγκες και την επίλυση προβλημάτων τους. Ακόμη κι όταν οι περιοχές της δικαιοδοσίας τους κατακτήθηκαν από τους Τούρκους, οι προκαθήμενοι της αρχιεπισκοπής, σεβόμενοι τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα των λαών, που ζούσαν υπό την κηδεμονία τους, διατήρησαν την αναφορά τους στο βυζαντινό κράτος προβάλλοντας παράλληλα τον πολιτισμό και την παιδεία του Βυζαντίου²²¹.

2.17 Οι πρώτοι φόροι που επιβλήθηκαν στην αρχιεπισκοπή Αχριδών

Το 1371 οι Οθωμανοί κατέκτησαν τη Βαλκανική Χερσόνησο και κατέλαβαν πολλές επαρχίες που ως τότε ανήκαν στη Βουλγαρία. Αρχικά, η αρχιεπισκοπή Αχρίδος (όπως και η Καστοριάς) διατήρησε πλήρη αυτονομία και

---

²²⁰ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.251.

²²¹ Ό.π.,σ.253.

τα ίδια προνόμια που είχε και υπό την χριστιανική κυριαρχία. Όμως, όταν τα χριστιανικά κράτη αφανίστηκαν από την βαλκανική, η αρχιεπισκοπή έχασε τα προνόμιά της. Παρόλο που δεν γνωρίζουμε ακριβώς πότε άρχισε να φορολογείται, υποθέτουμε ότι ήταν γύρω στα 1466, όταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Συμεών ο Τραπεζούντος αγόρασε τον πατριαρχικό θρόνο Κωνσταντινουπόλεως για χίλια φλουριά από τον Μωάμεθ τον Β²²². Τότε χρονολογείται και η αγορά του αρχιεπισκοπικού θρόνου Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας. Η μηριά του τότε πρίγκηπα έδωσε δύο χιλιάδες φλουριά στον σουλτάνο και ο πατριαρχικός θρόνος κατακυρώθηκε στον μητροπολίτη Ανδριανουπόλεως Διονύσιο. Όμως, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, συγκλήθηκε σύνοδος στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και αποφασίστηκε ότι κακώς ορίστηκαν αυτοκέφαλες οι αρχιεπισκοπές, οπότε οι αρχιεπισκοπές Αχριδών, Τυρνόβου και Πεκίου έπρεπε να επανέλθουν στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως²²³.

Και ενώ η αρχιεπισκοπή Τυρνόβου αποδέχτηκε την απόφαση, οι Αχριδών και Πεκίου αντιτάχθηκαν και υποσχέθηκαν να πληρώνουν φόρους κατ' ιδίαν στον σουλτάνο. Το γεγονός αυτό έγινε η αρχή της φορολόγησης των αυτοκέφαλων αρχιεπισκοπικών θρόνων και εξελίχθηκε σε πραγματική μάστιγα για την Ορθοδοξία. Ως απόρροια αυτών, η αρχιεπισκοπή Αχριδών έπρεπε να προσαρμοστεί υιοθετώντας νέο οικονομικό σύστημα με ισολογισμούς, έσοδα και έξοδα, ώστε να βελτιωθεί η οικονομική κατάστασή της και να ανταποκριθεί στις φορολογικές απαιτήσεις του σουλτάνου. Η περίοδος αυτή ήταν εξαιρετικά δυσχερής για όλες τις Εκκλησίες και για την Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης. Ενώ πριν από την Άλωση ευσεβείς ηγεμόνες και απλοί χριστιανοί σε ατομικό επίπεδο χάριζαν περιουσίες στο Πατριαρχείο, μετά την Άλωση οι Τούρκοι υφήρπαζαν τα πλούτη ναών και μονών, για να ανεγείρουν τεμένη, τεκέδες²²⁴ και ιμαρέτια²²⁵ τα οποία ονόμαζαν βακούφια, δηλαδή περιουσιακά στοιχεία

²²² Ο Μωάμεθ Β', γνωστός και ως «Πορθητής», ήταν Οθωμανός Σουλτάνος (1444-1446 και 1451-1481).

²²³ Γ. Δ. Μπαλάστζιεφ, *Περιληπτική Γραμματεία περί οικονομικής καταστάσεως Αρχιεπισκοπής Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*, Σόφια, 1906, σσ. 8.

²²⁴ Τεκέδες: μέρη όπου συναθροίζονται οι δερβίσηδες (Τεκέδες, Δερβίσηδες, Ρεμπέτες και ο Νόμος - slpress.gr), (ημερομηνία ανάκτησης 22/02/23).

²²⁵ Ιμαρέτια: θεσμός του οθωμανικού κράτους, όπου προσέφεραν δωρεάν γεύματα στους φτωχούς, στους ταξιδιώτες και άλλα άτομα που είχαν ανάγκη. Ο χαρακτήρας τους ήταν φιλανθρωπικός βάσει των διδαχών του Κορανίου. Συνήθως, αποτελούσαν σύμπλεγμα με νοσοκομείο ή τζαμί ή κάποιο άλλο φιλανθρωπικό ή θρησκευτικό κτίσμα. Υπήρχαν σε όλες τις πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας που είχαν μουσουλμανικό πληθυσμό (Σαραντάκος, 2013).

αφιερωμένα για ευαγείς σκοπούς. Έτσι, λοιπόν, η αρχιεπισκοπή Αχριδών άρχισε να αντιμετωπίζει μεγάλο οικονομικό πρόβλημα, διότι από τα πενιχρά εισοδήματά της όφειλε να πληρώνει υψηλούς φόρους, ενώ παράλληλα έπρεπε να συντρέχει και να ποιμαίνει το ποίμνιό της²²⁶.

2.18 Το «χαράτσι»

Ο φόρος που πλήρωνε η αρχιεπισκοπή στο οθωμανικό κράτος ονομάζονταν «μιρί», που στην τουρκική γλώσσα μεταφράζεται ως κάτι που ανήκει στο κράτος, δηλαδή το γνωστό «χαράτσι» ή βασιλικό τέλος. Αργότερα, πήρε την ονομασία «κεφαλικός φόρος» τον οποίο πλήρωναν όλοι όσοι διαβιούσαν στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Τέτοιο φόρο υποχρεούνταν να καταβάλλουν και οι πατριάρχες, μητροπολίτες και επίσκοποι μόνο που είχε άλλη μορφή.

Όσον αφορά στο Πατριαρχείο Αχριδών, δεν είναι γνωστό το ύψος του φόρου που πλήρωνε. Το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι ο πατριάρχης Πρόχορος πρόσθετε πάνω από την αξία του «μιρί» 100 φλουριά, επειδή αξίωνε να πάρει την επισκοπή Βεροίας. Χάρη σε αυτή τη μαρτυρία κατανοούμε ότι όλες οι επαρχίες που ανήκαν στο πατριαρχείο πλήρωναν χαράτσι. Ο φόρος δεν ήταν προκαθορισμένος ούτε διαρκής, αλλά υπάρχουν μαρτυρίες πως συνεχώς το ποσό αυξάνονταν. Για παράδειγμα, ο μητροπολίτης Νικηφόρος της μητροπόλεως Σισσανίου, σε μία σύνοδο πάσης Βουλγαρίας πλήρωσε 12000 φλουριά για βασιλικό «μιρί». Σύμφωνα με τον Μπαλάστζιεφ, η αύξηση της αξίας των «μιρί» οφειλόταν στις αξιώσεις των αρχιεπισκόπων που υπόσχονταν ότι θα δίνουν περισσότερους φόρους, αν έπαιρναν τη θέση αρχιεπισκοπών²²⁷. Σε τέτοιες δόλιες υποσχέσεις υπεισέρχονταν συνήθως οι αλλότριοι αρχιερείς, οι οποίοι όμως είχαν να αντιμετωπίσουν τους ιερείς του Βυζαντίου που έκαναν μακροχρόνιους αγώνες εναντίον της αύξησης των φόρων. Το χαράτσι έπρεπε να πληρώνεται στο τέλος του οικονομικού έτους. Το Πατριαρχείο έπρεπε να πληρώνει 2000 φλουριά, τα οποία μερικές φορές δεν τα πλήρωνε. Όμως,

---

²²⁶ Γ. Δ. Μπαλάστζιεφ, *Περιληπτική Γραμματεία περί οικονομικής καταστάσεως Αρχιεπισκοπής Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*, Σόφια, 1906, σ. 9.

²²⁷ Ο. π., σ. 10.

σύμφωνα με πρακτικά της συνόδου, όταν ο αρχιεπίσκοπος Αχριδών Γερμανός δεν πλήρωσε για τρία έτη το χαράτσι, εκθρονίστηκε²²⁸.

2.19 Οι σημαντικότερες απόψεις μελετητών για την Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας

Πολλοί μελετητές εξέφρασαν αμφιβολίες σχετικά με το αν ο Βασίλειος Β΄ είχε πρόθεση να διατηρήσει η Βουλγαρική Εκκλησία τα προνόμια και την ανεξαρτησία της και αν η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας στην πραγματικότητα ήταν συνέχεια της Βουλγαρικής Εκκλησίας, ή αν ο αυτοκράτορας ήθελε να αναγνωρίσει την αυτονομία της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδας²²⁹. Από τα ερωτήματα αυτά προκύπτουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

α) Μετά την κατάλυση βουλγαρικού κράτους από τον Ιωάννη Τσιμισκή, η Αχρίδα αποτέλεσε έδρα της Βουλγαρικής Εκκλησίας. Ο Βασίλειος Β΄ όχι μόνο δεν την κατήργησε αλλά της έδωσε και προνόμια μιας αυτόνομης Εκκλησίας κάνοντάς την έδρα αυτοκέφαλης αρχιεπισκοπής και όχι πατριαρχείου²³⁰.

β) Ο Βασίλειος Β΄ παραχώρησε εκκλησιαστική αυτονομία στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος με απώτερο σκοπό την υποταγή του λαού της περιοχής. Πρότεινε αυτή την λύση σύμφωνα με το πρωτότυπο της Εκκλησίας της Κύπρου, ώστε αφενός μεν η Βουλγαρική Εκκλησία να μην τεθεί υπό τον έλεγχο του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και αφετέρου να διατηρήσει την αυτονομία της ως αυτοκέφαλη Αρχιεπισκοπή²³¹.

γ) Η Αρχιεπισκοπή Αχριδών ταυτίζεται με το βουλγαρικό πατριαρχείο της Δρίστρας που μεταφέρθηκε στην Αχρίδα, όταν ο Σαμουήλ ίδρυσε το

---

²²⁸ Ό.π., σ. 10.

²²⁹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.93.

²³⁰ Ευανθ. Κωνσταντίνου-Τέγου-Στεργιάδου, *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής: συμβολή στη διερεύνηση του προβλήματος* (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 104.

²³¹ G. Prinzing, Die autokephale byzantinische Kirchenprovinz Bulgarien/Ohrid, *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies. Sofia, 22–27 August 2011. Volume I, Plenary Papers*. Фондация " Българско историческо наследство", 2011, σσ. 392-393.

Βουλγαρικό κράτος. Ο δε Βασίλειος Β΄ επεδίωξε την πολιτική υποταγή των υπηκόων του²³².

δ) Πολλοί μελετητές στηρίζονται στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος, δηλαδή «αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας», για να υποστηρίξουν ότι η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος είναι συνέχεια της Βουλγαρικής Εκκλησίας²³³.

ε) Από την εποχή του Σαμουήλ, ο οποίος καθιέρωσε στην αρχή την Πρέσπα και κατόπιν την Αχρίδα ως έδρα του κράτους του, υπάρχουν ευρήματα πάνω στα οποία στηρίζουν τις απόψεις τους μελετητές ότι η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας ανήκει στην Βουλγάρικη Εκκλησία²³⁴.

Πολλοί αναρωτιούνται γιατί ο Βασίλειος όρισε ως έδρα της Αρχιεπισκοπής την Αχρίδα και όχι την Δρίστρα η οποία ήταν έδρα της Βουλγαρικής Εκκλησίας. Η απάντηση δίδεται στο δεύτερο σιγίλλιο αυτοκράτορα, όπου αναφέρεται ότι η Βουλγάρικη Εκκλησία μετέφερε την έδρα της από την Τριαδίτσα (Σόφια) στα Βοδενά (Έδεσσα) κατόπιν στα Μογλαινά και τέλος στην Αχρίδα²³⁵. Όμως, όπως αντιλαμβανόμαστε, ο Βασίλειος Β΄ όχι μόνο δεν μνημονεύει τις έδρες αλλά υποβιβάζει την Αρχιεπισκοπή σε μία απλή επισκοπή, θέλοντας να δείξει ότι ίδρυε μία νέα Εκκλησία στην οποία υπαγόταν η επισκοπή ως η παλιά έδρα της Εκκλησίας του Βουλγαρικού κράτους. Μετά τον θάνατο του Βασιλείου Β΄, η μητρόπολη Δρίστρας επανήλθε στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως μαζί με όλη την Βουλγαρία του Δούναβη. Όμως, από τους επισκοπικούς καταλόγους γίνεται φανερό ότι το Βιδόνιο δεν ανήκε στην δικαιοδοσία του Πατριαρχείου αλλά στον «θρόνο της Πρώτης Ιουστινιανής». Το γεγονός ότι η μητρόπολη της Δρίστρας μαζί με άλλες πέντε επισκοπές επανήλθαν στο Πατριαρχείο είναι καταγεγραμμένο από το Νείλο Δοξαπατρή.

---

²³² Ελ. Ναξίδου, «Εκκλησία και εθνική ιδεολογία: από την Αρχιεπισκοπή της 'Αχρίδας μέχρι την ίδρυση της αυτοκέφαλης «μακεδονικής εκκλησίας» (αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999., σσ.23-26 και 28-29.

²³³ I. Snegarov, Parvata Balgarska patriarsija (919-1018) (Proizchod, patriarsi i sedalista) GSUBIF 26 (1948-1949) 27, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ. 95.

²³⁴ Ivanov, Balgarskistarim, σσ.56-57, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ. 95.

²³⁵ Tapkova – Zaimova, Endre Ochridet Tirnovο», σσ. 31-32, στο Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, University Studio Press, σ.96.

Όλα τα προαναφερθέντα αποτελούν αποδείξεις ότι η Αρχιεπισκοπή Αχριδών δεν υπήρξε βουλγαρική αρχιεπισκοπή ή συνέχεια του πατριαρχείου του Σαμουήλ, αλλά μία νέα οντότητα. Εκτός αυτού είναι εμφανείς οι προθέσεις του Βασιλείου Β΄ που δεν επιθυμούσε να αφήσει κανένα σύμβολο του αντιπάλου του, τσάρου Σαμουήλ. Ενώ στα σιγίλλιά του είναι αναγεγραμμένες οι επισκοπές που ανήκαν στη δικαιοδοσία της Αχρίδας, το χειρόγραφο στο οποίο διασώζεται ολόκληρος ο λόγος είναι του 17^{ου} αιώνα. Η περιοχή της Αχρίδας εξακολουθούσε να ταρασσεται από πολιτικές και εκκλησιαστικές έριδες, γι' αυτό ο αρχιεπίσκοπος Αχριδών, μάλλον ο Κωνσταντίνος Καβάσιλας, ζήτησε από τον Μιχαήλ Η΄ να δηλώσει επίσημα ότι το Πατριαρχείο και ο αυτοκράτορας σέβονταν τις διατάξεις του Ιουστινιανού Α΄ και του Βασιλείου Β΄. Βέβαια ο αρχιεπίσκοπος αυτός δεν κατονομάζεται. Με την αναγνώριση των διατάξεων του Ιουστινιανού Α΄ και του Βασιλείου Β΄, ο Μιχαήλ δίνει το δικαίωμα στον αρχιεπίσκοπο Αχρίδας να διεκδικήσει όλες τις αρχιερατικές Εκκλησίες που αναφέρονται στα σιγίλλια, δηλαδή τις επισκοπές που ανήκαν στην δικαιοδοσία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας και προσπάθησαν να γίνουν αυτεξούσιες είτε είχαν υπαρπαγεί από βυζαντινούς αρχιερείς είτε τις είχαν οικειοποιηθεί άλλες εκκλησίες της Αρχιεπισκοπής. Δεν βρέθηκε κανένα έγγραφο το οποίο να πιστοποιεί κάτι διαφορετικό. Αυτό το οποίο προκαλεί εντύπωση είναι ότι ο Μιχαήλ Η΄ ταυτίζει την Αρχιεπισκοπή Αχριδών με την Πρώτη Ιουστινιανή προσδίδοντάς της μεγαλύτερη αίγλη²³⁶. Οι προσθήκες των επισκοπών στην Αρχιεπισκοπή αφορούν τις προσθήκες του 10^{ου} και 14^{ου} αιώνα του κράτους του Σαμουήλ. Στο κείμενο της προσθήκης του 14^{ου} αιώνα μπορούμε να διαβάσουμε ότι ο Βασίλειος ο Β΄ επιβεβαίωσε ότι η αρχιεπισκοπή Βουλγαρίας είναι αυτοκέφαλη, αφού όμως πρώτα βεβαιώθηκε ότι είναι η Πρώτη Ιουστινιανή, η πατρίδα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού²³⁷.

Τα στοιχεία αυτά μπορούμε να τα δούμε και σε άλλες πηγές όπως στον κωδικό *salamant. 232.φ.33r* (14^{ος} / 15^{ος} αι.), όπου ο αρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας

²³⁶ El. Naxidou, *An Aspect of the Medieval History of the Archbishopric of Ohrid: its Connection with Justiniana Prima*, *Byzantinoslavica* 64(1), 2006, σσ.160-167.

²³⁷ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ. 100.

αποκαλείται και Πρώτης Ιουστινιανής, παρόλο που λανθασμένα αναφέρεται ότι η έδρα του είναι το Βελεβούσδιον²³⁸.

Επίσης και στον κωδ. Scorial.gr.X-II-10, φ.377r (13^{ος} αι.), όπου υπάρχει σημείωση για την αρχιεπισκοπή Βουλγαρίας, που ταυτίζεται με την Πρώτη Ιουστινιανή, με το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Πρώτης Ιουστινιανής, τους αγώνες ανεξαρτησίας του Ιλλυρικού, τα προνόμια του Ιουστινιανού στην Πρώτη Ιουστινιανή και το 927 τον Ρωμανό Λεκαπηνό στην Εκκλησία της Βουλγαρίας, όταν κυβερνούσε ο τσάρος Πέτρος.

Επιπλέον, στοιχεία για την Πρώτη Ιουστινιανή μπορούν να εντοπιστούν στους τίτλους πολλών αρχιεπισκόπων της Αχρίδας από την εποχή που αυτοκράτορας ήταν ο Ιωάννης Κομνηνός. Όλα αυτά τα στοιχεία συντελούν στην πλήρη αποσύνδεση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδων από την βουλγαρική αρχιεπισκοπή της Δρίστρας, προβάλλοντας παράλληλα τις βυζαντινές ρίζες της και την αποσύνδεσή της από τον σλαβικό λαό²³⁹. Όταν το 1185-1186 δημιουργήθηκε το Β' βουλγαρικό κράτος που ίδρυσε την αρχιεπισκοπή Τορνόβου, δεν επηρεάστηκε η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας η οποία εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό πλήρη βυζαντινό έλεγχο.

Ο Sinegarov²⁴⁰ επισημαίνει ότι οι Βούλγαροι ηγεμόνες με την ίδρυση της αρχιεπισκοπής Τορνόβου επεδίωξαν την πλήρη την πολιτική και πνευματική απελευθέρωση από Έλληνες και την βυζαντινή εξουσία. Από τον 11^ο αι. επί Θεοφυλάκτου άρχισε ο λαός να αγωνίζεται εναντίον του αρχιεπισκόπου και η ίδρυση της αρχιεπισκοπής Τορνόβου αντιπροσώπευε την ανεξαρτησίας τους.

Όμως, η πολιτική κατάσταση στην περιοχή άλλαξε ριζικά όταν η Σερβία και η Βουλγαρία κέρδισαν εδάφη, οπότε και τα εδάφη πολλών επισκοπών που υπάγονταν στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδας άλλαξαν κυριότητα και πλέον ανήκαν στη Σερβία ή στη Βουλγαρία.

Η Αρχιεπισκοπή αναβαθμίστηκε εκ νέου μετά την κατάκτηση των Βαλκανίων από τους Οθωμανούς. Οι εθνικές Εκκλησίες της Σερβίας και της Βουλγαρίας καταργήθηκαν προσωρινά, αντιθέτως όχι μόνο αναβαθμίστηκε ο

²³⁸ An. Tovar, Nota sobre el arzobispado de Bulgaria en un manuscrito griego de Salamanca, *Emerita*, 30, 1, 1962, σ.30.

²³⁹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.102.

²⁴⁰ Sinegarov, Polozenieto, σσ. 274-275.

ρόλος της Αρχιεπισκοπής Αχριδών αλλά πήρε και μερικά εδάφη που είχε απωλέσει στο παρελθόν.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η Αρχιεπισκοπή των Αχρινών κατόρθωσε να επιβιώσει για 749 έτη, από το 1018 έως την κατάργησή της το 1767, σε μία περιοχή με πολύ δύσκολες πολιτικές και εκκλησιαστικές συνθήκες και γεωγραφικές κατακτήσεις ξένων κατακτητών. Ωστόσο, κανένας από τους ξένους κατακτητές ούτε οι Σέρβοι ούτε οι Βούλγαροι, ούτε οι Οθωμανοί κατόρθωσαν να αλλοιώσουν τον βυζαντινό χαρακτήρα της. Σε αυτό συνετέλεσε και το γεγονός ότι εκτός από τον πρώτο και τον τελευταίο, όλοι οι προκαθήμενοι και οι επίσκοποι της ήταν βυζαντινής καταγωγής²⁴¹

3^ο Κεφάλαιο: Ο ρόλος της Σερβικής Εκκλησίας στην ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχριδών - Ο μαρτυρικός βίος του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννη

3.1 Ο εκχριστιανισμός των Σέρβων

Όπως αναγράφεται στην Προς τους Ρωμαίους επιστολή του αποστόλου Παύλου: *«Ιερουσαλήμ και κύκλω μέχρι του Ιλλυρικού πεπληρωκέναι το ευαγγέλιον του Χριστού»* (Ρωμ.ιε΄19)²⁴², όταν οι Σέρβοι κατέβηκαν στην χερσόνησο του Αίμου και ίδρυσαν το πρώτο σερβικό κράτος²⁴³ αρκετοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν σε περιοχές όπου διαβίωναν χριστιανοί, κυρίως σε περιοχές νοτιότερα του Αίμου. Ο ήπιος χαρακτήρας και η δεκτικότητα που έδειξαν βοήθησαν, όπως ήταν φυσικό, στον εκχριστιανισμό των λαών της Χερσονήσου του Αίμου. Παρόλο που η Δυτική Εκκλησία προσπάθησε να επιβάλλει την τριγλωσσία, δηλαδή το Ευαγγέλιο και η θεία λειτουργία να μεταφραστούν στην ελληνική, εβραϊκή και λατινική γλώσσα, αυτό δεν

---

²⁴¹ Αγγ. Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014, εκδ. Univesity Press Studio, σ.103.

²⁴² Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ENNOIA, σ.355.

²⁴³ Ό.π.,σ.56

ευοδώθηκε, εξαιτίας του γεγονότος ότι οι Σέρβοι έπρεπε πρώτα να εγκλιματιστούν στον χριστιανικό πνεύμα της εποχής.²⁴⁴ Έτσι βλέπουμε από τον 7^ο μέχρι τον 9^ο αιώνα, μόνο μερικοί Σέρβοι άρχοντες μπόρεσαν να υποσκελίσουν το εμπόδιο της γλώσσας και να γίνουν χριστιανοί, εκτός από τη περίοδο 527-565, όταν 30.000 Σέρβοι κατετάγησαν στον βυζαντινό στρατό και είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με τον χριστιανισμό²⁴⁵. Το 866 ο εικονομάχος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Ε΄ Κοπρώνυμος (740-775) χειροτόνησε παράνομα πατριάρχη τον σερβικής καταγωγής ευνούχο Νικήτα, ο οποίος εκδίωξε του εικονολάτρεις μέχρι το 787, που συνεκλήθη η Ζ΄ Οικουμενική Σύνοδος και αποφάσισε να τον αποκηρύξει.

Ο αυτοκράτορας Ηράκλειτος (610-641) στην προσπάθειά του να εκχριστιανίσει τους Σέρβους, ζήτησε από την Δυτική Εκκλησία να στείλει ιεραποστόλους, των οποίων όμως η προσπάθεια δεν καρποφόρησε, εξαιτίας της επιμονής του να επιβάλουν τη λατινική γλώσσα, γεγονός που προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των κατοίκων.

Η δεύτερη προσπάθεια εκχριστιανισμού στέφθηκε με τόση επιτυχία, ώστε, όταν ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ ο Μακεδόνας (867-886) επιχείρησε να τους εκχριστιανίσει, οι Σέρβοι έστειλαν αντιπροσώπους τους στον αυτοκράτορα ζητώντας εκτός από την βάπτιση όλων των αβάπτιστων συμπατριωτών τους, να ανήκουν πλέον στο διοικητικό σύστημα του Βυζαντίου και να επιλέγουν οι ίδιοι τους ηγεμόνες τους. Εκείνη την εποχή, που έγινε η βάπτιση των Σέρβων, ζουπάνος τους ήταν ο Βλαδίμηρος (862-891). Οι επιλογές αυτές δικαιολογούνται αν αναλογιστούμε τα εξής:

A. Την περίοδο αυτή, δηλαδή το δεύτερο μισό του 9^{ου} αιώνα, πολλά σλαβικά φύλλα (όπως οι Ρώσοι του Κιέβου, οι Μοραβοί, οι Βούλγαροι κ.ά.) εκχριστιανίστηκαν και συγχρόνως άρχισαν να συγκροτούν δικά τους κράτη²⁴⁶, με δική τους γλώσσα και να εντάσσονται στον ευρωπαϊκό πολιτισμένο κόσμο.

B. Την πεποίθηση των Σέρβων ότι το Βυζάντιο θα τους προστάτευε από τις επιβουλές των Βουλγάρων.

---

²⁴⁴ Ό.π., σ.357.

²⁴⁵ Carl de Boor, *Theophanis Chronographia*, 1970, σ.364.

²⁴⁶ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.358.

Όμως ο εκχριστιανισμός τους ολοκληρώθηκε με το έργο των Ελλήνων αδελφών Κυρίλλου και Μεθοδίου ²⁴⁷, οι οποίοι δημιούργησαν την σλαβική γραφή (γκλαγκολιτικής), στην οποία μετέφρασαν ευαγγελικά αναγνώσματα και άλλα λειτουργικά βιβλία. Το 885, μετά τον θάνατο του Μεθοδίου, 200 μαθητές του διώχθηκαν από τους Φράγκους στη Μοραβία, με αποτέλεσμα να μεταδώσουν το φως του χριστιανισμού εύκολα στα σλαβικά φύλλα, καθώς είχαν ήδη μεταφραστεί τα ιερά βιβλία²⁴⁸.

Μεταξύ αυτών των 200 μαθητών ήταν και οι άγιοι Κλήμης και Ναούμ, οι οποίοι με τους δικούς τους μαθητές ανέπτυξαν ένα σπουδαίο ιεραποστολικό έργο νοτίως της περιοχής του Αίμου²⁴⁹. Στη Βουλγαρία ο βασιλιάς Βόρις τους δέχτηκε με χαρά και σεβασμό και διευκόλυνε την προσπάθειά τους να μεταδώσουν την χριστιανική θρησκεία. Η σορός του Ναούμ ενταφιάστηκε σε μία μονή που ίδρυσε στη νότια όχθη της λίμνης της Αχρίδας και το όνομά του έκτοτε τιμάται με ευλάβεια από τους χριστιανούς της περιοχής²⁵⁰. Παράλληλα, η περιοχή της Αχρίδος κέντριζε το ενδιαφέρον του βασιλιά Βόρι, ο οποίος επιθυμούσε να αναπτύξει έντονη πολιτιστική και εκκλησιαστική δραστηριότητα στην περιοχή αυτή, για να εντάξει τους Σλάβους στο κράτος της Βουλγαρίας και θα ενώσει όλη την περιοχή υπό την κυριαρχία του, ενώ οι Σέρβοι εκείνη την εποχή τελούσαν στην κυριαρχία του Βυζαντίου²⁵¹.

3.2 Η εκκλησιαστική δικαιοδοσία των Σέρβων

Το 1219 ο Στέφανος Νεμάνια διοργάνωσε ένα ενιαίο, σερβικό, εθνικό κράτος ενώνοντας διεσπαρμένες μικρές ζουπανίες καθώς στις περιοχές εκείνες είχαν ιδρυθεί ορισμένα εκκλησιαστικά κέντρα, όπου υπάγονταν οι ζουπανίες

---

²⁴⁷ Αν. Ταχιάος, *Κύριλλος και Μεθόδιος, οι θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας*, Θεσσαλονίκη, 1992, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, σ. 117

²⁴⁸ Ρ. Πόποβιτς, *Η ιστορία της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Βελιγράδι, 2006.

²⁴⁹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.358.

²⁵⁰ Ιερομόναχος Μακάριος Συμωνοπετρίτης, *Ο όσιος Ναούμ Αχρίδος και φωτιστής των Σλάβων*, Νέος Συναξαριστής της Ορθόδοξου Εκκλησίας, τ.4^{ος}, Εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα, 2021. Στον διαδικτυακό τόπο: [Κοινωνία Ορθοδοξίας Ο όσιος Ναούμ Αχρίδος και φωτιστής των Σλάβων \(koinoniaorthodoxias.org\)](http://koinoniaorthodoxias.org), (Ημερομηνία ανάκτησης 22/02/23).

²⁵¹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.359.

και οι σερβικές χώρες. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκε η ανεξάρτητη, σερβική εκκλησία από τον άγιο Σάββα²⁵².

Τον 9^ο αι. διατελέστηκε ο διαχωρισμός του Ιλλυρικού²⁵³ σε ανατολικό, το οποίο υπηρετούσε τα πολιτικά και εκκλησιαστικά συμφέροντα της Κωνσταντινούπολης με διάταγμα του αυτοκράτορα Λέοντος Γ΄ Ίσαυρου και στο δυτικό, το οποίο ανήκε στην δικαιοδοσία του πάπα της Ρώμης. Εκείνη την εποχή, δηλαδή 732-733, οι Σέρβοι βρίσκονταν ανάμεσα σε τέσσερα εκκλησιαστικά κέντρα: Οι αρχιεπίσκοποι Σπαλάτου (Σπλιτ) και Αντιβάρεως (Μπαρ-Μαυροβουνίου) ήταν εξαρτημένος από τη Ρώμη, ενώ οι επίσκοποι Δυρραχίου (σημερινό Δούρεση της Αλβανίας) και Αχρίδος²⁵⁴ ανήκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο . Οι πρώτες δύο αρχιεπισκοπές ιδρύθηκαν τον 9^ο αιώνα, ενώ οι δύο τελευταίες τον 11^ο αι. Αυτά τα εκκλησιαστικά κέντρα επηρέαζαν όχι μόνο την ανεξαρτησία τους, αλλά και τη συνοχή τους. Στην αρχιεπισκοπή Δυρραχίου υπαγόταν η Ράσκα και η Βοσνία. Στην αρχιεπισκοπή Σπαλάτου ανήκε η περιοχή της Δαλματίας. Το 873 στην Βοσνία ιδρύθηκαν δύο επισκοπές που υπάγονταν στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως.

Όταν το 989 ο Βούλγαρος βασιλιάς Σαμουήλ κατέλαβε τις σερβικές χώρες, υπήγαγε όλη την Σερβική Εκκλησία στην αρχιεπισκοπή της Αχρίδος. Όμως, το 1054 μετά το σχίσμα ο ηγεμόνας της Ζέτας, Μιχαήλ Βοισάβλιεϊτς (1050-1080), νίκησε το Βυζάντιο και υπήγαγε την Ζέτα στον πάπα της Ρώμης. Ως αντάλλαγμα ο πάπας την αναβάθμισε σε αρχιεπισκοπή και υπήγαγε σε αυτή όλους τους Σέρβους. Όμως, το 1101 μετά τον θάνατο του Βοδίνου η σερβική επισκοπή της Ράσκας εντάχθηκε πάλι στην αρχιεπισκοπή της Αχρίδος έως το 1219, που στη Ζίτσα ιδρύθηκε η πρώτη αυτοκέφαλη Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία. Η Ζέτα κατέστη πολιτικό και εκκλησιαστικό κέντρο των Σέρβων, το οποίο επηρέαζε τη δυναστεία των Νεμάνια, που διατηρούσε καλές σχέσεις με τον πάπα. Αντιθέτως, η Ράσκα αποτέλεσε πολιτικό και εκκλησιαστικό κέντρο των Ορθοδόξων Σέρβων. Έδρα της ήταν η μονή των Αγίων Αποστόλων Πέτρου

---

²⁵² Ό.π., σ.359.

²⁵³ Ιλλυριοί: Χίλια χρόνια πριν έρθουν οι Σλάβοι στην Αδριατική, εκεί ζούσαν οι Ιλλυριοί, σε μία περιοχή όπου εκτείνονταν μέχρι την τέως Γιουγκοσλαβία, καθώς και στην κεντρική και βόρεια Αλβανία. Μιλούσαν την ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, ενώ οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι μιλούσαν απαξιωτικά γι αυτούς. Στονδιαδικτυακό ιστότοπο: [Οι Ιλλυριοί και ποια είναι η σχέση τους με τους Αλβανούς \(himara.gr\)](http://himara.gr), (Ημερομηνία ανάκτησης 22/02/23).

²⁵⁴ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.360.

και Παύλου στην πόλη Ράση, έως την εμφάνιση του αγίου Σάββα²⁵⁵. Επίσης, στην ίδια περιοχή υπήρχε μία γυναικεία μονή, αφιερωμένη στην Θεοτόκο και συγκαλούσαν διαφόρους συνόδους με πρόεδρο τον Στέφανο Νεμάνια. Μέχρι το 1219 η επισκοπή της Ράσκας ήταν υπό την δικαιοδοσία της Αχρίδος, η οποία έφτασε να ελέγχει 29 επισκοπές που εκτεινόταν στις περιοχές της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, της Αλβανίας, στις σερβικές χώρες και στην Βουλγαρία. Αξίζει να ειπωθεί ότι ήταν τόσο μεγάλη η έκτασή της που περιλάμβανε την επισκοπή Βελιγραδίου και την επισκοπή της πόλης Στρέμσκα Μπρόβιτσα (Σίρμιο), βόρεια της σημερινής Σερβίας, δηλαδή πάνω από 700 χιλιόμετρα²⁵⁶.

3.3 Η ίδρυση της Σερβικής Εκκλησίας

Η ίδρυση της Σερβικής Εκκλησίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον βίο και την δράση του αγίου Σάββα του νεότερου από τους τρεις γιους του Σέρβου ζουπάνου Στέφανου Νεμάνια και της Άννας. Γεννήθηκε το 1169 ή το 1175. Ονομαζόταν Ράσκο, αλλά σε ηλικία 16 ετών ακολούθησε έναν Ρώσο μοναχό στη μονή του Αγίου Παντελεήμονα στο Άγιο Όρος και μετά στη μονή Βατοπεδίου όπου μετονομάστηκε σε Σάββας²⁵⁷.

Το 1196 ο Στέφανος Νεμάνια, αφού παραχώρησε τον θρόνο στον γιο του Στέφανο τον Πρωτόσεππο, πήγε στη μονή Στουτένιτσας και έλαβε το μοναχό σχήμα²⁵⁸. Κατόπιν πήγε στην μονή Βατοπεδίου και μαζί με τον γιο του έκτισαν μία μεγάλη μονή που θα συνένωνε όλους τους Σέρβους μοναχούς του Αγίου Όρους. Το 1198 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη όπου πήρε από τον αυτοκράτορα Αλέξιο Γ΄ άδεια με χρυσόβουλο, για να ανακαινίσει την ερειπωμένη μονή του αγίου Συμεών, την οποία ονόμασε Χιλανδάρη στη μνήμη του παλαιότερου κτήτορα Χελανδαρίου. Στη μονή κατοίκησαν 15 Σέρβοι μοναχοί²⁵⁹, ενώ, όταν το επόμενο έτος απεβίωσε ενταφιάστηκε εκεί²⁶⁰. Το

²⁵⁵ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα, 2017, σ.361.

²⁵⁶ Ό.π., σ.362.

²⁵⁷ Αθ. Αγγελόπουλος, «Νεμάνια», *ΘΗΕ 10*, Αθήνα, 1967, σσ.1096-1099.

²⁵⁸ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, «Η μονή Στουτένιτσας (1183)», *Εκκλησιολόγος*, αρ. φύλ.83-84, Πάτρα 2009.

²⁵⁹ Αθ. Αγγελόπουλος, *Η εν Άθω Σερβική Μονή του Χιλανδαρίου*, *ΘΗΕ 12*, Αθήνα 1968, σσ.122-129.

²⁶⁰ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.364.

Συμβούλιο μοναχών του Αγίου Όρους τον κατέταξε στον κατάλογο των αγίων ως Συμεών ο Μυροβλήτης²⁶¹. Η μονή Χιλανδαρίου αποτέλεσε τον πυρήνα που καλλιέργησε και εκκόλαψε την σερβική ιερωσύνη και τη βάση στην οποία στηρίχθηκε και έγινε η Σέρβικη Εκκλησία αυτοκέφαλη²⁶². Όταν ο Σάββας, μετά την κοίμηση του Συμεών έμαθε ότι ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος μεταξύ των αδελφών του Βούκαν και Στεφάνου για την διαδοχή του θρόνου, πήγε στη μονή της Στουντένιτσας και τους συμφιλίωσε, αναδεικνύοντας τον εαυτό ως έναν κορυφαίο διπλωμάτη. Χειροτονήθηκε σε αρχιμανδρίτης και προσέφερε τις υπηρεσίες του στην χώρα του ως διπλωμάτης της Σερβίας²⁶³. Την εποχή εκείνη ασκούσαν μεγάλη πίεση στην Σερβία στον νότο από τους Λατίνους, μετά την Τέταρτη Σταυροφορία (1204-1261) και στο βορρά από την ρωμαιοκαθολική Ουγγαρία. Όταν το 1217 ο αδελφός του αγίου Σάββα, ο Στέφανος ο Πρωτόσεπτος δέχθηκε βασιλικό χρίσμα από τον πάπα της Ρώμης, τον Ονώριο, ο Σάββας πήγε στη μονή Χιλανδαρίου, πιθανόν ως ένδειξη διαμαρτυρίας που ο αδελφός του στράφηκε προς την Δύση. Εκείνη την εποχή οι Σέρβοι ταλαντεύονταν μεταξύ Ορθοδοξίας και Λατινισμού²⁶⁴.

3.4 Η Σερβική Εκκλησία κατά την Οθωμανική αυτοκρατορία

Το 1459 το δεσποτάτο της Σερβίας έπεσε στα χέρια των Οθωμανών που κατέλαβαν και τις άλλες σερβικές περιοχές, όπως το Μαυροβούνιο, την Ερζεγοβίνη και τη Βοσνία. Οι Οθωμανοί ακολούθησαν αρχικά ανεξίθρησκη πολιτική, γιατί πίστευαν ότι μέσα από την πίστη και την Εκκλησία θα μπορέσουν καλύτερα να ελέγξουν τους υπόδουλους λαούς. Οι σερβικές μονές κράτησαν τα προνόμιά τους, όμως η Σέρβικη Εκκλησία βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση, καθώς δεν υπήρχε σέρβικο κράτος και αυτή έπρεπε να το υποκαταστήσει ως

²⁶¹ Ρ. Πόποβιτς, *Η ιστορία της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Βελιγράδι 2006, σ.25.

²⁶² Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, εκδ. ENNOIA, Αθήνα, 2017, σ.366.

²⁶³ Σωτ. Κίσσας, *Το ιστορικό υπόβαθρο των καλλιτεχνικών σχέσεων Θεσσαλονίκης και Σερβίας. Από το τέλος του 18' αι. μέχρι τον θάνατο του κράλη Μιλούτιν*, Θεσσαλονίκη 2004, εκδ. University Studio Press σ.20.

²⁶⁴ Αθ. Αγγελόπουλος, *Σύντομος Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, ανάπτυπο από την *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια 11*, Αθήνα 1967, σ. 16.

«μητέρα» του σέρβικου λαού»²⁶⁵. Έτσι, οι Σέρβοι μέσα από την συσπείρωση γύρω από την Ορθοδοξία κράτησαν την εθνική τους ταυτότητα.

Ο Μωάμεθ ο Πορθητής δεν κατήργησε το Σερβικό Πατριαρχείο, αλλά το υποχρέωσε να πληρώνει υψηλούς φόρους, με αποτέλεσμα το 1463, επειδή πολλές επαρχίες ερήμωσαν, να περιέλθουν στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος. Εκείνη την περίοδο ο τίτλος του αρχιεπισκόπου Αχρίδος ήταν «Αρχιεπίσκοπος Α΄ Ιουστινιανής, πάντων των Βουλγάρων, Σέρβων και Ελλήνων»²⁶⁶. Παρατηρούμε ότι ενώ οι ιστορικοί συγκλίνουν στην υποταγή του Πατριαρχείου Πεκίου στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, διαφωνούν ως προς το έτος που συνέβη αυτό. Άλλοι υποστηρίζουν το 1455 μετά την πτώση του Δεσποτάτου της Σερβίας στους Οθωμανούς και άλλοι την περίοδο του πατριάρχη Νικόδημου (1445-1455)²⁶⁷. Ο Ιλαρίων Στογιάνοβιτς πιστεύει ότι έγινε το 1459, ενώ ο Λιούμπομιρ Στογιάνοβιτς το 1530. Ο Λόης²⁶⁸ εκτιμά ότι συνέβη το 1445, όταν οι Σέρβοι έχασαν στα νότια τα εδάφη του Κοσουφοπεδίου, αλλά σταδιακά οι επαρχίες του Πεκίου υπήχθησαν στην αρχιεπισκοπή Αχρίδος. Βέβαια, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε ότι και η αρχιεπισκοπή Αχρίδος θεωρούσε αρκετές από αυτές τις επαρχίες δικές της, τις οποίες αντικανονικά το 1219 απέσπασε η Σερβική Εκκλησία. Έτσι, με την ευλογία του Πατριάρχη βλέπουμε την επέκταση της αρχιεπισκοπής Αχρίδος. Όμως, πολλές φορές οι αρχιερείς της κατηγορήθηκαν ως φοροεισπράκτορες των Οθωμανών, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν λανθασμένες εντυπώσεις και να σημειωθούν αντιπαραθέσεις μεταξύ του ποιμνίου και των αρχιερέων.

Καθώς ο στόχος του Πατριαρχείου δεν ήταν ο εξελληνισμός των περιοχών αυτών αλλά η επιβίωση της χριστιανικής πίστης ανόθευτης, διατηρήθηκαν κληρικοί και αρχιερείς Σέρβοι και την περίοδο 1766 έως 1831 δεν υπήρξε καμία ανάμειξη της Εκκλησίας της Ρώμης.

Από το 1459 έως το 1557 θεωρείται η πιο σκοτεινή περίοδος της Σέρβικης Ορθόδοξης Εκκλησίας, όταν ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης (1508) και ο

²⁶⁵ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.414.

²⁶⁶ Αθ. Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας, Η Σερβική Ορθόδοξος Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν*, Θεσσαλονίκη 1984, σ.49.

²⁶⁷ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.415.

²⁶⁸ Ό.π.,σ.416.

μητροπολίτης Μάρκος (1524) προσπάθησαν να επαναλειουργήσουν το Πατριαρχείο του Πεκίου. Ο Ιλαρίων Ζρέμσκι υποστηρίζει ότι ο Μάρκος ήταν μητροπολίτης Πεκίου²⁶⁹. Όμως το 1530 ορισμένοι Σέρβοι αρχιερείς, χωρίς την υποστήριξη του λαού, προσπάθησαν να διεκδικήσουν την εκκλησιαστική τους αυτονομία και έτσι το 1530 ο μητροπολίτης Σμεντέροβου Παύλος (1530-1541), εξασφαλίζοντας την υποστήριξη των Οθωμανών, απέσπασε την επαρχία Πεκίου ανακηρύσσοντάς την ανεξάρτητη, όπως αναφέρει ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Πρόχορος, μεταξύ 17 Απριλίου και 31 Αυγούστου το 1530. Παρόλο που ο Παύλος κατάφερε να κλείσει φυλακή τον Πρόχορο, οι πατριάρχες της Ανατολής τον υποστήριξαν και αποκαταστάθηκε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Αχρίδος. Τότε στις 20 Ιουλίου του 1541 συνεκάλεσε νέα Σύνοδο στην οποία συμμετείχαν οι πατριάρχες Αντιοχείας Μιχαήλ και Ιεροσολύμων Κύριλλος όπου καταδικάσθηκε και αφορίστηκε ο μητροπολίτης Παύλος²⁷⁰.

Όμως αυτό που δεν κατάφερε ο Παύλος, το κατάφερε ο Μακάριος το 1557. Στην προσπάθειά του είχε τη βοήθεια του αδελφού του μεγάλου Βεζύρη Μεχμέτ πασά Σοκόλοβιτς²⁷¹. Έτσι, το 1557 το Πατριαρχείο Πεκίου ανασυστήθηκε σε μία εποχή, όμως, που εξυτηρετούσε πολιτικά τα συμφέροντα των Οθωμανών. Παρόλο που υπάρχουν λίγα στοιχεία σχετικά με τον βίο και τη δράση του Μακάριου, όλοι οι ιστορικοί συγκλίνουν στην άποψη ότι η ανασύσταση του Πατριαρχείου Πεκίου αποτελεί θέμα τεράστιας σημασίας στην ιστορία του σερβικού λαού και της Σερβικής Εκκλησίας²⁷². Παράλληλα, υπήρξε ειρήνευση με το Πατριαρχείο, γιατί η μόνη που θα μπορούσε να φέρει αντιρρήσεις ήταν η αρχιεπισκοπή Αχρίδος, της οποίας όμως εκείνο το διάστημα μετά τον θάνατο του αρχιεπισκόπου Νικάνορα, ο θρόνος ήταν εν χηρεία. Ο νέος Πατριάρχης έλαβε τον τίτλο «Πατριάρχης, Σέρβων, Βουλγάρων, Παραθαλασσίων και Βορείων Χωρών». Έτσι πολύ σύντομα απέσπασε και τις περιοχές Σκοπίων, Μοροβίτσου, Νύσσης και Κεστεντηλίου. Στο σύνολο είχε σαράντα επαρχίες και αποτέλεσε ενοποιητικό στοιχείο των απανταχού Σέρβων. Ταυτόχρονα, ο Μακάριος κατόρθωσε με έγκριση του σουλτάνου να εκδοθεί Χάτι

²⁶⁹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.417.

²⁷⁰ Ό.π., σ.419.

²⁷¹ Ό.π., σ.419.

²⁷² Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Οι προκαθήμενοι της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Από τον Άγιο Σάββα Νεμάνια (1219) μέχρι σήμερα, Θεσσαλονίκη 2008*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, σσ. 69 -70.

Σερίφ με την οποία ο Πατριάρχης Πεκίου, που ονομαζόταν «Εθνάρχης» θα είχε προνόμια ίδια με του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ενώ παράλληλα θα ήταν και πολιτικός ηγέτης του λαού του²⁷³, υπό την προϋπόθεση ασφαλώς ότι θα δήλωνε πλήρη υποταγή στον σουλτάνο. Διοικούσε μέσω των αρχιερέων και ορισμένων Σέρβων αρχόντων, επομένως δεν ήταν συμβολικά επικεφαλής των Σέρβων αλλά ουσιαστικά. Η Σερβική Εκκλησία, αναγνωρίζοντας τον εκκλησιαστικό βίο και δράση του Μακάριου τον κατέταξε μεταξύ των αγίων. Για το λόγο αυτό, θεωρείται ο σημαντικότερος πατριάρχης της Σερβικού έθνους, καθώς συνένωσε τον λαό και διατηρούσε καλές σχέσεις με τους Οθωμανούς με αποτέλεσμα να αποκατασταθεί η τάξη και η εκκλησιαστική ζωή στη Σερβία²⁷⁴.

Οι καλές σχέσεις με τους Οθωμανούς και η εύρωστη οικονομική κατάσταση του Πατριαρχείου κράτησαν μέχρι το 1592. Την περίοδο 1592-1674 επέρχεται η ρήξη με τους Οθωμανούς και τα πρώτα οικονομικά προβλήματα του Πατριαρχείου Πεκίου. Οι Σέρβοι άρχισαν να διοργανώνουν επαναστατικά κινήματα, για να αποτινάξουν τον οθωμανικό ζυγό²⁷⁵. Εκείνη την περίοδο πατριάρχης της Σέρβικης Εκκλησίας ήταν ο ελληνικής καταγωγής, Φαναριώτης, Ιωάννης Καντούλης (1592-1613), που έμεινε στην ιστορία γνωστός για την δράση του για την προώθηση των ιδανικών του μεσαιωνικού σερβικού κράτους, συμμετέχοντας ενεργά στην κινητοποίηση των δυτικών κρατών εναντίον των Οθωμανών. Μαζί του συντάχθηκαν ο επίσκοπος Βρσατς Θεόδωρος και ο μητροπολίτης Ερζεγοβίνης Βησσαρίων. Στον επαναστατικό αγώνα τους συμμετείχε και ο πάπας Κλήμης Η΄ (1592-1605), ο οποίος επεδίωξε τη συσπείρωση Βενετίας, Ισπανίας και Αυστρίας, ενώ παράλληλα επεχείρησε να πείσει τους λαούς της χερσονήσου του Αίμου να οργανωθούν σε ένα κοινό απελευθερωτικό μέτωπο ενάντια στους Οθωμανούς. Ο Σινάν πασάς στην προσπάθειά του να τρομοκρατήσει τους Σέρβους έστειλε στρατό στη μονή Μιλέσεβο, όπου επί τρεις αιώνες φυλάσσονταν τα οστά του αγίου Σάββα και αφού τη λεηλάτησε και την πυρπόλησε, φόνευσε τους περισσότερους μοναχούς και ο στρατός παρέδωσε τα οστά στον Σινάν που τα έκαψε στο

²⁷³ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.421.

²⁷⁴ Ό.π., σ.422.

²⁷⁵ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιωάννης Καντούλης. Πατριάρχης Πεκίου (1592-1613)*, ΜΟΧΕ, τ. 9, Αθήνα 2013α, σσ.216-217.

ύψωμα Βράτσαρ του Βελιγραδίου²⁷⁶. Παρόλο που εκείνη την εποχή ο σέρβικος λαός ήταν έτοιμος να εξεγερθεί, η Δύση δεν ήταν πρόθυμη να βοηθήσει. Οι Οθωμανοί, θεωρώντας υπεύθυνο τον Ιωάννη, τον οδήγησαν στην Κωνσταντινούπολη όπου και τον κρέμασαν στις 14 Οκτωβρίου 1613. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Ιωάννης θα μείνει στην ιστορία για την πίστη του στην Ορθοδοξία αλλά και για την πάλη του ενάντια στους Οθωμανούς, τους Ρωμαιοκαθολικούς και την Ουνία²⁷⁷.

Η περίοδος 1739 έως 1766 μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία περίοδος αστάθειας για εκκλησιαστικά ζητήματα της Σερβίας και σηματοδοτεί την οριστική κατάργηση του Πατριαρχείου Πεκίου. Το 1765 οι επίσκοποι Νύσσης Γαβριήλ, Βελιγραδίου Ιερεμίας, Ζίτσης Μητροφάνης, Σκοπίων Κωνσταντίνος, Δαμπροβοσνίας Σεραφείμ, Σαμοκοβίου Νεόφυτος, Κεσεντηλίου Γαβριήλ, Ερσεκίου Άνθιμος και Πριζρένης Γαβριήλ με κοινό έγγραφο ζήτησαν την υπαγωγή τους στο Οικουμενικό Πατριαρχείο λόγω των οικονομικών προβλημάτων του Πατριαρχείου Πεκίου. Ο Πατριάρχης Πεκίου Καλλίνικος παραιτήθηκε για τον ίδιο λόγο²⁷⁸. Παρόλο που πολλοί επίσκοποι ενδιαφέρονταν για το ποίμνιό τους, δεν έπεισαν τον λαό, με αποτέλεσμα την ερήμωση πολλών εκκλησιών και μονών.

Το 1879, η εκκλησία της Σερβίας ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη, ενώ ήταν υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η ανασύσταση του Πατριαρχείου της Σερβίας έγινε το 1920²⁷⁹, αφού πρώτα το 1918 έγινε η επίσημη ένωση Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων σε ένα ενιαίο κράτος, με αποτέλεσμα οι παλιές μητροπόλεις και επισκοπές του Πατριαρχείου Πεκίου να βρεθούν στη δικαιοδοσία μίας κεντρικής κυβέρνησης. Το 1922 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος Δ΄ αναγνώρισε τις πράξεις ανασύστασης του Σερβικού Πατριαρχείου και απέστειλε Συνοδικό Τόμο περί ανασυστάσεως της

---

²⁷⁶ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, «Ο Πατριάρχης των Σέρβων Γερμανός Βίος – Δράση (1958-1990)» (Διδακτορική διατριβή), Θεσσαλονίκη 2006, σσ.80-81.

²⁷⁷ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.427.

²⁷⁸ Α. Α. Ταχιάος, *Πηγές της Ορθόδοξης Εκκλησίας των Ορθόδοξων Σλάβων*, τεύχος Α΄, Θεσσαλονίκη, 1990, σ. 109, και Ιωαν. Ταρνανίδης, *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1988, σ.143.

²⁷⁹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.450.

«Αυτοκεφάλου Ηνωμένης Ορθόδοξου Σερβικής Εκκλησίας του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων²⁸⁰.

3.5 Το Πατριαρχείο Σερβίας από το 1920 έως τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο

Το 1918 στο Βελιγράδι, μετά από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, Σέρβοι, Κροάτες και Σλοβένοι ενώθηκαν και δημιούργησαν για πρώτη φορά ένα ενιαίο κράτος, οπότε οι παλιές μητροπόλεις και επισκοπές του Πεκίου υπήχθησαν στην πολιτική δικαιοδοσία του νέου κράτους. Αυτές ήταν: α. Η μητρόπολη Καρλοβακίου στην οποία υπάγονταν επτά επαρχίες που περιλάμβαναν Ορθόδοξους Σέρβους από Ουγγαρία, Κροατία και Σλοβενία. β. Η μητρόπολη Μαυροβουνίου και Παραθαλασσίας που είχε τρεις επαρχίες. γ. Η μητρόπολη Δαλματίας και Καπάρου η οποία είχε στη δικαιοδοσία της δύο επαρχίες. δ. Η αρχιεπισκοπή Βελιγραδίου όπου υπάγονταν επτά επαρχίες και το 1831 ανακηρύχθηκε αυτόνομη, ενώ το 1879 αυτοκέφαλη²⁸¹. Η μητρόπολη Βοσνίας και Ερζεγοβίνης με τέσσερις επαρχίες στην δικαιοδοσία τους. Οι τέσσερις μητροπόλεις της Βορείου Μακεδονίας (ή Νότιας Σερβίας όπως την αποκαλούσαν οι Σέρβοι) και δύο μητροπόλεις της Σερβίας.

Γενικά, όλες οι επαρχίες επιθυμούσαν την συνένωση, με την προϋπόθεση ότι θα συνενώνονταν οι μητροπόλεις. Το 1919, αντιπρόσωποι των τριών αυτοκέφαλων σερβικών εκκλησιών, της αρχιεπισκοπής Βελιγραδίου και των μητροπόλεων Καρλοβακίου και Μαυροβουνίου συμφώνησαν για τη συνένωση όλων των σερβικών εκκλησιαστικών αρχών. Οργανώθηκε, έτσι, Αρχιερατική Σύνοδος με πρόεδρο τον μητροπολίτη Μαυροβουνίου Μητροφάνη, με την προϋπόθεση να έρθουν σε επαφή με τις άλλες μητροπόλεις και να λάβουν τη συγκατάθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Τον Αύγουστο του 1919 εξαμελής επιτροπή συναντήθηκε με εκπροσώπους του Πατριαρχείου και συμφώνησε στην ένωση των διαφόρων τμημάτων της Σερβικής Εκκλησίας σε μία εκκλησιαστική δύναμη. Στις 17

---

²⁸⁰ Ό.π., σ.489.

²⁸¹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, Ο Πατριάρχης των Σέρβων Γερμανός, Βίος – Δράση (1958-1990) (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Θεολογική. Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, 2006, σ.32.

Ιουνίου του 1919 επικυρώθηκε η απόφαση από τον αντιβασιλέα της Σερβίας, Αλέξανδρο. Στις 12 Σεπτεμβρίου του 1922, ανακηρύχθηκε επίσημα η ένωση και η δημιουργία Σερβικού Πατριαρχείου με πρώτο πατριάρχη τον Δημήτριο Παύλοβιτς. Στις 24 Φεβρουαρίου του 1922, ο Οικουμενικός Πατριάρχης Μελέτιος έστειλε τον μητροπολίτη Γερμανό Καραβαγγέλη στο Βελιγράδι που του παρέδωσε τον Συνοδικό τόμο περί συστάσεως του πατριαρχείου²⁸².

Το 1920 το κράτος της Σερβίας ήταν πολυθρησκευτικό, όμως η ορθοδοξία δεν αναγνωρίζονταν ως επίσημη θρησκεία παρά το γεγονός ότι οι Ορθόδοξοι ήταν η πλειοψηφία του πληθυσμού. Στον πατριαρχικό θρόνο βρίσκονταν ο Δημήτριος. Στις 8 Νοεμβρίου του 1929 ψηφίστηκε ο «Νόμος περί της Σερβικής Εκκλησίας», που αποτέλεσε τη βάση του Καταστατικού²⁸³. Σύμφωνα με αυτό επήλθε ο χωρισμός του Κράτους από την Εκκλησία, ωστόσο το κράτος διατηρούσε το δικαίωμα να επεμβαίνει στα εκκλησιαστικά θέματα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ρήξη και ένταση στις μεταξύ τους σχέσεις. Στις 6 Απριλίου του 1930 απεβίωσε ο Δημήτριος στο Βελιγράδι και ενταφιάστηκε μετά από επιθυμία του στη μονή Ρακόβιτσα²⁸⁴. Στις 16 Νοεμβρίου του 1931 λύθηκε οριστικά το ζήτημα της οργάνωσης της Σερβίας, διότι ψηφίστηκε από την κυβέρνηση ο νέος Καταστατικός Χάρτης, βάσει του οποίου ο βασιλιάς διατηρούσε το δικαίωμα της επικύρωσης αλλά της εκλογής των αρχιερέων και του ίδιου του πατριάρχη. Το νέο Καταστατικό αποτελούνταν από 280 άρθρα και επέφερε σταθερότητα στην οργάνωση και διοίκηση της Εκκλησίας²⁸⁵.

Την χρονική περίοδο 1935-1937 η σερβική εκκλησία έπρεπε να αντιμετωπίσει το Κονκορδάτο, μία Συνθήκη – διμερές ρυθμιστικό πρωτόκολλο, ισοδύναμο με διεθνείς συμβάσεις που υπογράφεται μεταξύ της Αγίας Έδρας της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και ενός κράτους. Όταν το 1918 ιδρύθηκαν τα βασίλεια των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων, το Βατικανό ενδιαφέρθηκε για την σύναψη Κονκορδάτου, ώστε να αποκτήσει διπλωματικές σχέσεις με τα νέα Κράτη και προνομιακές σχέσεις με τους πιστούς. Έτσι, το 1935 επέτυχε την σύναψη του Καταστατικού, με πολύ ευνοϊκούς όρους για το

---

²⁸² Ό.π., σ.33.

²⁸³ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.515.

²⁸⁴ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.516.

²⁸⁵ Ό.π., σ.518.

ίδιο²⁸⁶. Όμως, αυτό προκάλεσε έντονη διαμάχη μεταξύ της κυβέρνησης Στογιαντίνοβιτς και της Σερβικής Εκκλησίας, καθώς η κυβέρνηση κατέβαλε κάθε προσπάθεια να υπογραφεί το Καταστατικό, ενώ η Εκκλησία αντιστάθηκε σθεναρά. Στην διαμάχη τοποθετήθηκε και η αντιπολίτευση, με αποτέλεσμα την άνοιξη του 1937 το ζήτημα του Κονκορδάτου να προκαλέσει έντονες διαμάχες και συμπλοκές. Στις 7 Ιουλίου 1937 αρρώστησε σοβαρά ο πατριάρχης²⁸⁷ και στις 19 Ιουλίου κατά τη διάρκεια της συζήτησης στο Κοινοβούλιο για το θέμα του Κονκορδάτου ξέσπασαν συμπλοκές με την αστυνομία. Στις 23 Ιουλίου απεβίωσε ο πατριάρχης, ενώ θα ψηφιζόταν το Κονκορδάτο από το Κοινοβούλιο. Ωστόσο, λόγω των έντονων ταραχών που προκλήθηκαν κατά τη λιτανεία της σωρού του, το κράτος υποχώρησε προς μεγάλη απογοήτευση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Το Κονκορδάτο επανήλθε στο προσκήνιο στις 25 Ιουνίου 1966 επί Τίτο, αποκαθιστώντας τις σχέσεις με το Βατικανό και τη ρωμαιοκαθολική κοινότητα της Γιουγκοσλαβίας²⁸⁸.

3.6 Η Σερβική Εκκλησία κατά την περίοδο του κομμουνισμού (1945-1990)

Στις 21 Αυγούστου του 1945, όταν απελευθερώθηκε η Γιουγκοσλαβία από την γερμανική κατοχή, ο Πατριάρχης βρισκόταν εξορία, γιατί οι καινούργιες αρχές δεν τον επέτρεπαν να μπει στην χώρα. Η Σερβική Εκκλησία βρέθηκε με τοποτηρητή τον μητροπολίτη Σερβίων Ιωσήφ Τσβίγοβιτς (1932-1957)²⁸⁹, ο οποίος απέρριψε κάθε πρόταση συνεργασίας με τους κομμουνιστές. Γι' αυτό το 1950 φυλακίστηκε με το πρόσχημα ότι ενεργούσε ενάντια στα κρατικά συμφέροντα. Μετά από διώξεις, κρατήσεις και ξυλοδαρμούς απεβίωσε στις 3 Ιουλίου 1957, υπηρετώντας πιστά την εκκλησία και τον σερβικό λαό από το 1903²⁹⁰. Εκείνη την εποχή το κομμουνιστικό καθεστώς ήλεγχε στενά τις θρησκευτικές κοινότητες και ενώ οι πολίτες θεωρητικά είχαν ελευθερία

---

²⁸⁶ Ό.π., σ.519.

²⁸⁷ Ό.π., σ.523.

²⁸⁸ Ό.π., σ.526.

²⁸⁹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιωσήφ Τσβίγοβιτς. «Μητροπολίτης Σκοπίων (1932-1957)»*, ΜΟΧΕ τ.9, Αθήνα, 2013β, σ.316.

²⁹⁰ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.533.

θρησκευτικής αυτοσυνειδησίας το καθεστώς επενέβαινε και περιόριζε τα θρησκευτικά δικαιώματα παντού, όπως στα σχολεία, στα πανεπιστήμια, στον στρατό, στους τόπους εργασίας.

Στις 21 Αυγούστου του 1945, ο Τίτο ίδρυσε την Ομοσπονδιακή Επιτροπή Θρησκευτικών Θεμάτων, της οποίας οι διατάξεις ήταν καταστροφικές για την Σερβική Εκκλησία. Η κατάσταση έγινε ακόμη δυσκολότερη, όταν στις 31 Ιανουαρίου του 1946 ψηφίστηκε το νέο Σύνταγμα της χώρας, βάσει του οποίου η Εκκλησία χωρίστηκε από το Κράτος και η θέση της, όπως και των υπολοίπων θρησκευτικών κοινοτήτων, καθορίζονταν πλέον από τα άρθρα του Συντάγματος²⁹¹.

Τα πιο σημαντικά άρθρα από τα εξαρτιόταν η θέση της Σερβικής Εκκλησίας είναι τα ακόλουθα:

- Βάσει του άρθρου 21 όλοι οι πολίτες της χώρας είχαν ίσα δικαιώματα ασχέτως εθνικότητας, φυλής ή θρησκείας, ενώ οποιαδήποτε πράξη περιόριζε τα δικαιώματα που απέρρεαν από το Σύνταγμα τιμωρούνταν.

- Το άρθρο 25 προστάτευσε την ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης. Η Εκκλησία χωρίζεται από το Κράτος, όμως οι Ιερατικές Σχολές είναι υπό την εποπτεία του, ενώ απαγορεύεται η εκμετάλλευση της πίστωσης και της Εκκλησίας για πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά και η ίδρυση πολιτικών οργανώσεων με πολιτικό έρεισμα²⁹².

- Το άρθρο 26 δίνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα τελείται ο θεσμός του γάμου και θα ρυθμίζονται στο εξής τα οικογενειακά ζητήματα. Πλέον οι οικογενειακές διαφορές θα λύνονται στα πολιτικά δικαστήρια, ενώ για τις καταγραφές γεννήσεων και θανάτων υπεύθυνο θα είναι το κράτος. Οι δε γάμοι θα είναι υποχρεωτικά πολιτικοί και όσοι επιθυμούν μπορούν να κάνουν και θρησκευτικούς. Ενώ το Κράτος ασκούσε έντονες πιέσεις στην Σερβική Εκκλησία, ήταν ελαστικό σε θέματα της Ισλαμικής ή Ρωμαιοκαθολικής Κοινότητας²⁹³.

Όμως, εκτός από τις πιέσεις στα εσωτερικά της θέματα, κατά την χρονική περίοδο 1944-1945, το Κομμουνιστικό Κράτος προχώρησε σε συστηματικό

²⁹¹ Ras. Vidic, *The position of the church in Yugoslavia*, Beograd 1962, σσ.40-46.

²⁹² Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.536.

²⁹³ Αθ. Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας, Η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν*, Θεσσαλονίκη 1984, εκδ. Πουρναράς Π. Σ., σ.76.

διωγμό της Ορθόδοξης Σερβικής Εκκλησίας προβαίνοντας σε δολοφονίες κληρικών της²⁹⁴. Ανάμεσα στους δολοφονηθέντες ήταν ο μητροπολίτης Μαυροβουνίου και Παραθαλασσίας, Ιωαννίκιος Λίποβατς²⁹⁵, τον οποίο στην συνέχεια έκαψαν στην πόλη Αραντζέλοβατς της Σουμαδίας, στις 8 Σεπτεμβρίου του 1945. Επίσης, πολλοί αρχιερείς και κληρικοί εκδιώχθηκαν για ιδεολογικούς και θρησκευτικούς σκοπούς, όπως οι μητροπολίτες Λαμπροβοσνίας, Νεκτάριος, Ζάγκρεμπ, Δαμασκηνός και οι επίσκοποι Σρεμ Μακάριος, Νύσσης Ιωάννης και Ζίσης, Βασίλειος. Οι σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας δύνανται να χωριστούν στις εξής περιόδους:

1. Από το 1945 έως το 1950: η περίοδος χαρακτηρίζεται από έντονη αντιπαλότητα.

2. Από το 1950 έως το 1958: η Σερβική Εκκλησία δείχνει σημεία συμβιβασμού, ενώ το Κομμουνιστικό Κράτος ανοχής.

3. Από το 1958 έως το 1980: το Κομμουνιστικό καθεστώς κάνει κι αυτό συμβιβασμούς όσον αφορά τις σχέσεις του με την Ορθόδοξη Σερβική Εκκλησία.

4. Από το 1980 και μετά: η Σερβική Εκκλησία ανακτά το κύρος της και το Κράτος κάνει συμβιβασμούς προς όφελος της Εκκλησίας.

Όσον αφορά τον Γαβριήλ, επέστρεψε στη χώρα στις 14 Νοεμβρίου 1946, μετά από άδεια των γιουγκοσλαβικών αρχών και, όπως επισημαίνει ο Αγγελόπουλος²⁹⁶, χαρακτήρισε τον βίο της Σερβικής Εκκλησίας ως «Γολγοθά». Το 1947 η Σερβική Εκκλησία προέβη στην σύνταξη νέου Καταστατικού με 269 άρθρα αντί για 280, σύμφωνα με τους νέους νόμους που επέβαλαν οι κομμουνιστικές αρχές²⁹⁷.

---

²⁹⁴ Ό.π., σ.76.

²⁹⁵ Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μαυτοβουλίου κυρός Ιωαννίκιος. (1890+1945). (Πατριαρχείο Σερβίας), στο διαδικτυακό τόπο sers.sch.gr/markmarkou/1931_1959/1945/koim/ioannikios_lipovac.htm (ημερομηνία ανάκτησης: 5/4/2023)

²⁹⁶ Αθ. Αγγελόπουλος, Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας, Η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν, Θεσσαλονίκη 1984, εκδ. Πουρναράς Π. Σ.,σ.76.

²⁹⁷ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.537.

3.7 Η Σερβική Εκκλησία από την κατάρρευση του Κομμουνισμού (1990) έως το 2016

Το 1989, μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, η Σερβική Εκκλησία έλαβε την θέση που της άρμοζε στην κοινωνία, με τους περισσότερους αρχιερείς να τάσσονται με το μέρος του νέου προέδρου Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς. Όταν ο επίσκοπος Μπάτσκακας, Ειρηναίος Μπούλοβιτς, επισκέφθηκε την Αθήνα τον Φεβρουάριο του 1993, σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ανέφερε ότι για πολλά χρόνια η Σερβική Εκκλησία προσπαθούσε να επιβιώσει από τις διώξεις του κομμουνιστικού καθεστώτος, να ανασυγκροτηθεί και να ηχήσει η Ορθοδοξία στις αθεϊστικές ψυχές εξαιτίας του Μαρξισμού²⁹⁸. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου που ξέσπασε, η Εκκλησία τάχθηκε υπέρ της ειρήνης και της συνύπαρξης των λαών, ρίχνοντας ευθύνες στην σερβική διοίκηση και ζητώντας από τον σερβικό λαό της Κράινα να σεβαστεί τα δίκαια των Κροατών. Στις 27 Μαΐου του 1992, κατά τη διάρκεια Συνόδου της Ιεραρχίας, οι αρχιερείς χαρακτήρισαν την σερβική κυβέρνηση ως «κατάλοιπο του μεταπολεμικού κομμουνιστικού συστήματος», κατακρίνοντας παράλληλα την αδιαλλαξία των αρχών Σερβίας και Μαυροβουνίου και την ανικανότητά τους να πετύχουν την εθνική συμφιλίωση. Εξαιτίας των απόψεων αυτών η Σερβική Εκκλησία δέχθηκε επίθεση από τις αρχές της χώρας, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αλλά και από την πρόεδρο του εναπομείναντος Κομμουνιστικού Κόμματος και σύζυγο του Μιλόσεβιτς, Μίρα Μάρκοβιτς, η οποία υποστήριξε ότι η επανεμφάνιση των εκκλησιαστικών εορτών θα γύριζε τη χώρα στον Μεσαίωνα²⁹⁹.

Στις 21 Νοεμβρίου του 1995 στο Ντέιτον του Οχάιο και στις 24 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, υπογράφηκε ειρήνη μεταξύ του Αλία Ιζετμπόγοβιτς, προέδρου της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και αντιπροσώπου των Βοσνίων μουσουλμάνων, του Φράνιο Τούτζμαν, προέδρου της Κροατίας και αντιπροσώπου της Κροατοβοσνιακής πλευράς και του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, προέδρου της Σερβίας και αντιπροσώπου των Σερβοβόσνιων. Μετά από τον διαμελισμό της Γιουγκοσλαβίας, η Βοσνία – Ερζεγοβίνη παρέμεινε ανεξάρτητο κράτος, το 49%

²⁹⁸ Γεω. Τσέτσης, *Η Εκκλησία της Σερβίας στην πρόσφατη Γιουγκοσλαβική κρίση*, Κατερίνη, 1998, σ.43.

²⁹⁹ Ό.π., σσ.43-48.

του οποίου αποτελεί η Σερβοβοσνιακή Δημοκρατία και το 51% η Κροατο-μουσουλμανική. Μετά το τέλος του εμφυλίου, παρόλο που η Σερβική Εκκλησία εξέφρασε ικανοποίηση, στις 21 και 22 Δεκεμβρίου συνεκάλεσε Σύνοδο της Ιεραρχίας όπου διαμαρτυρήθηκε έντονα ότι διεθνείς παράγοντες, με την ανοχή της τοπικής και διεθνούς κοινής γνώμης, αποσιώπησαν την εθνική κάθαρση που πραγματοποιήθηκε στη Δυτική Σλοβενία, στο Κνιν και τη Βοσνία από τα στρατεύματα της Δημοκρατίας της Κροατίας και της Κροατο-μουσουλμανικής Ομοσπονδίας, στο σερβικό Σεράγιεβο, στην ανατολική Σλαβονία, στο Δυτικό – Σρεμ και στη Μπαράνια, ζητώντας ταυτόχρονα από την διεθνή κοινότητα να μην επιτρέψει την δυστυχία των λαών της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας³⁰⁰.

Κατά την διάρκεια της περιόδου αυτής, η Σερβική Εκκλησία, ως η μόνη πνευματική δύναμη εθνικής ενότητας του λαού, αγωνίστηκε για την στήριξη του ποιμνίου της, συνέτρεξε τους Σέρβους πρόσφυγες, ενώ, παράλληλα, μεσολάβησε για ειρήνευση προσεγγίζοντας τους Ρωμαιοκαθολικούς και μουσουλμάνους ηγέτες, καυτηρίασε τα εγκλήματα του πολέμου όλων των πλευρών και καλούσε την παγκόσμια κοινότητα να μεσολαβήσει για την ειρήνευση στην περιοχή. Παρά ταύτα, επικράτησε η δημιουργία εθνικών κρατών με συνέπεια την απώλεια ανθρώπινων ζώων και ψυχών, την καταστροφή σερβικών ιστορικών μνημείων, καθώς η εκδίωξη των Σέρβων συνοδεύονταν και συνεπάγονταν την εξαφάνιση κάθε τι που τους θύμιζε. Κατά την διάρκεια του διαμελισμού της Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας, στον πατριαρχικό θρόνο βρισκόταν ο Παύλος, ένας άνθρωπος που πίστευε ότι η δύναμη του καλού θα βοηθήσει και θα ανακουφίσει το ποιμνιό του. Οι Σέρβοι επίσκοποι εγκατέλειψαν τις επαρχίες τους και μετέφεραν τις έδρες τους σε περιοχές που ελέγχονταν από Σέρβοι³⁰¹.

Μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, η Σερβική Εκκλησία ήρθε αντιμέτωπη με τις διώξεις των πιστών της στην Κροατία, Βοσνία – Ερζεγοβίνη και Μαυροβούνιο. Στο Μαυροβούνιο ιδίως άρχισαν να δημιουργούνται προβλήματα, διότι επιχειρήθηκε η απόσχιση του από το

³⁰⁰ Γεωρ. Τσέτσας, *Η Εκκλησία της Σερβίας στην πρόσφατη Γιουγκοσλαβική κρίση*, Κατερίνη, 1998, σ.61-62.

³⁰¹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.589.

Πατριαρχείο της Σερβίας. Τελικά, η Σερβική Εκκλησία αναδείχθηκε η πνευματική δύναμη που διατήρησε την ενότητα και τη συνοχή του σερβικού λαού.

Κατά την διάρκεια των ετών αυτών, η Ελληνική Εκκλησία, ο ελληνικός λαός και τα πολιτικά κόμματα βοήθησαν τους Σέρβους με αποστολές τροφίμων, φαρμάκων και άλλων βασικών αγαθών αναγκαίων για την επιβίωση τους.

Πλέον κατά την δεκαετία του 2000 το σερβικό κράτος αντιλαμβάνεται ότι η Σερβική Εκκλησία, η οποία εκπροσωπείται παντού, αποτελεί στοιχείο της σερβικής ταυτότητας. Επεστράφη σε αυτήν η εκκλησιαστική περιουσία, που είχε κατασχεθεί κατά την διάρκεια του Κομμουνισμού, επανήλθε ο θεσμός των στρατιωτικών ιερέων, καθιερώθηκαν μεγάλες εκκλησιαστικές εορτές. Όταν το Σερβικό Κράτος ζήτησε τη συνδρομή της διεύθυνσης Θρησκευτικού του ΓΕΕΘΑ, εστάλη ο αρχηγός της Διεύθυνσης Θρησκευτικού του ΓΕΕΘΑ, π. Νικόλαος Γουρδούπης, που επισκέφθηκε την Σερβία από τις 21 έως 24 Οκτωβρίου 2011³⁰².

Όσον αφορά την ΠΓΔΜ, μετά τον διαμελισμό της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας, η Σερβική Εκκλησία όχι μόνο έχει απολέσει την εκκλησιαστική δικαιοδοσία της, αλλά τα μέλη της εκδιώχθηκαν, ιδίως ο προκαθήμενος αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωάννης (που εκδιώχθηκε και φυλακίστηκε για πολλά έτη)³⁰³.

3.8 Ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωάννης

Η αναφορά στον μαρτυρικό αρχιεπίσκοπο Αχρίδος Ιωάννη (Βρανισκόφσκι) και την εκδίωξή του, επειδή αρνήθηκε να συνεχίσει να λειτουργεί στο αντικανονικό πλαίσιο της σχισματικής, αυτοαποκαλούμενης «Μακεδονικής Εκκλησίας» αποτελεί υποχρέωση και τιμή μας.

Ο εν λόγω ιεράρχης γεννήθηκε στο Μοναστήρι της Πελαγονίας (Βιτώλια) στις 28 Φεβρουαρίου του 1966. Το 1990 ολοκληρώνοντας τις σπουδές του ως Πολιτικός Μηχανικός στο πανεπιστήμιο Σκοπίων γράφτηκε στη Θεολογική Σχολή του Βελιγραδίου, από την οποία αποφοίτησε το 1995. Πραγματοποίησε

³⁰² Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.583.

³⁰³ Ο.π., σ.590.

τις μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές του στη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης³⁰⁴. Στις 7 Φεβρουαρίου του 1998 εκάρη μοναχός και την ίδια μέρα χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος. Λίγους μήνες αργότερα, στις 19 Ιουλίου του 1998, πήρε την θέση του βοηθού στην ιστορική μητρόπολη Πρεσπών και Πελαγονίας στο πλαίσιο της Σχισματικής Ορθόδοξης Εκκλησίας της ΠΓΔΜ. Τον Μάρτιο του 2000 ορίσθηκε τοποτηρητής Μπρεγκάλνιτσας, ενώ το Νοέμβριο του ίδιου έτους εξελέγη μητροπολίτης Βελεσών και Παραβαρδαρίου. Η ανοδική, ομαλή εξέλιξη του διακόπηκε απότομα, όταν στις 17 Μαΐου 2002 υποστήριξε την συμφωνία της Νύσσης, με την οποία επανερχόταν η κανονική και λειτουργική ενότητα με την Σερβική Εκκλησία.

Κατά την συμφωνία της Νύσσης, το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην προσπάθεια εξεύρεσης λύσης στην διένεξη μεταξύ Σερβικής και Μακεδονικής Εκκλησίας όρισε τον αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο να φέρει τα δύο μέρη στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Στις 17 Μαΐου του 2002 συμφωνήθηκε η Εκκλησία της λεγόμενης «Μακεδονίας» να ονομαστεί «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» και ο αρχιεπίσκοπος να φέρει το όνομα «Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και μητροπολίτης Σκοπίων». Δυστυχώς, όμως, μετά από την σύνοδο της αυτοαποκαλούμενης «Μακεδονικής» Εκκλησίας το σχέδιο απορρίφθηκε: α. εξαιτίας του ονόματος «Μακεδονική» που απορρίπτονταν και β. επειδή με την πρόταση αυτή γινόταν αυτόνομη και όχι ανεξάρτητη. Ο μητροπολίτης Ιωάννης, λαμβάνοντας θέση επ' αυτών, διαφώνησε με την απόφαση της Συνόδου, υποστηρίζοντας ότι η απόφαση της Νύσσης είναι ο μόνος τρόπος να βγει η «Μακεδονική» Εκκλησία από το αδιέξοδο, να επικοινωνεί με τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες και να επανέλθει στους κόλπους της Σερβικής Εκκλησίας. Η θέση αυτή του Ιωάννη τον έφερε αντιμέτωπο με ατελείωτες διώξεις και εκφοβισμούς από την «Μακεδονική» Εκκλησία³⁰⁵, ενώ στις 6 Ιουλίου κηρύχθηκε έκπτωτος και την ίδια μέρα αστυνομία εισέβαλε και τον απομάκρυνε βίαια μαζί με τους μοναχούς από μητροπολιτικό μέγαρο των Βελεσσών και από τη μονή αγίου Γεωργίου στο Νεγκότινο, όπου βρίσκονταν προσωρινά η έδρα της Μητρόπολής του.

³⁰⁴ Ό.π., σ.638.

³⁰⁵ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα, 2017, σ.639.

Επειδή ο Ιωάννης αρνούταν να συνεχίσει μέσα στο αντικανονικό πλαίσιο της σχισματικής «Μακεδονικής» Εκκλησίας, εξυφάνθη οργανωμένο σχέδιο εξόντωσής του³⁰⁶, παρόλο που η Εκκλησία του ήταν αναγνωρισμένη από όλες τις Αυτοκέφαλες, Ορθόδοξες Εκκλησίες στο πλαίσιο του Πατριαρχείου Σερβίας. Μόνο οι εκκλησιαστικοί και πολιτικοί εκπρόσωποι των Σκοπίων δεν τον αναγνώριζαν. Αντιδρώντας η Σερβική Εκκλησία στην αντικανονική αυτή πράξη που συντελέστηκε στις 23 Σεπτεμβρίου του 2002, τον όρισε Έξαρχο του Πατριαρχείου Σερβίας για όλες τις επισκοπές της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, ενώ στις 23 Μαΐου 2003, παράλληλα με τον Ιωάννη εξέλεξε τους αρχιμανδρίτες Ιωακείμ και Μάρκο ως βοηθούς επισκόπους: τον Ιωακείμ ως τοποτηρητή στην επαρχία Πολόγου και Κουμανόβου ενώ τον Μάρκο ως τοποτηρητή Πρεσπών και Πελαγονίας³⁰⁷.

Όμως, οι πολιτικές αρχές των Σκοπίων δεν σταμάτησαν τις διώξεις εναντίον του. Στις 20 Ιουλίου 2003, κατά την διάρκεια τέλεσης του μυστηρίου της βάπτισης στο ναό του αγίου Δημητρίου στα Βιτώλια (Μοναστήρι) εισέβαλε η αστυνομία και τον προφυλάκισε για πέντε μέρες με την κατηγορία ότι αυθαίρετα τελούσε το μυστήριο. Καταδικάστηκε στις 31 Οκτωβρίου 2003 σε την ποινή ενός έτους με αναστολή. Από την πλευρά της η Σερβική Εκκλησία, στις 25 Δεκεμβρίου 2003 διεξήγαγε Σύνοδο που αποφάσισε να κηρύξει την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος αυτόνομη και τον Ιωάννη «Αρχιεπίσκοπο Αχρίδος και μητροπολίτη Σκοπίων». Όμως, η αντίδραση αυτή της Σερβικής Εκκλησίας επιδείνωσε την κατάσταση και η αδιαλλαξία των Σκοπίων έφτασε στο σημείο να διαταχθεί και πάλι η προφυλάκισή του. Έτσι στις 11 Ιανουαρίου 2004, ημέρα Κυριακή, η αστυνομία μετά το πέρας της θείας λειτουργίας τον συνέλαβε μαζί με άλλους αρχιερείς, ιερείς και μοναχούς, οι οποίοι όμως μετά από λίγο αφέθηκαν ελεύθεροι. Ωστόσο, τον Ιωάννη τον κατηγόρησαν για προσπάθειες αναζωπύρωσης εθνικού και εκκλησιαστικού μίσους. Στις 30 Ιανουαρίου, μετά από έφεση αφέθηκε πάλι ελεύθερος όμως στο διάστημα αυτό η σχισματική εκκλησία της ΠΓΔΜ καταδίωξε όλους τους μοναχούς και μοναχές που είχαν ταχθεί με το μέρος του. Κατανοώντας η πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία της ΠΓΔΜ ότι οι ενέργειές τους δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα, άρχισαν να

---

³⁰⁶ Ό.π., σ. 640.

³⁰⁷ Ό.π., σ.640.

προσάπτουν διάφορες άλλες κατηγορίες στον Ιωάννη για να τον φυλακίζουν³⁰⁸ με αποτέλεσμα στις 26 Ιουλίου του 2005 το Δικαστήριο των Βιτωλίων να τον καταδικάσει σε φυλάκιση δεκαοκτώ μηνών, με την ίδια κατηγορία του θρησκευτικού και εθνοτικού υποκινητή και τη διασπορά μίσους και μισαλλοδοξίας.

Αυτή τη φορά ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης οδηγήθηκε σε φυλακές υψίστης ασφαλείας για οκτώ μήνες. Όμως, μετά τις διαμαρτυρίες Διεθνών Οργανισμών, όπως της «Διεθνούς Αμνηστίας», διαφόρων πολιτικών και όλων των Ορθόδοξων Εκκλησιών και μετά την απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Σκοπίων το οποίο, εξετάζοντας τις κατηγορίες που του ασκήθηκαν, έκρινε ότι ορισμένα σημεία ήταν αντισυνταγματικές, απαλλάχθηκε από το υπόλοιπο της ποινής του και αφέθηκε ελεύθερος. Όμως, λίγους μήνες μετά από την αποφυλάκισή του οι διώξεις εναντίον του συνεχίστηκαν αυτή την φορά με διαφορετικές κατηγορίες. Τον καταδίκασαν σε δύο έτη φυλάκισης στις φυλακές του Ιδρίζονο, με την κατηγορία ότι υπεξαίρεσε, 57.180 ευρώ από δωρεά. Αυτή τη φορά φυλακίστηκε σε θάλαμο με έξι άτομα που βαρύνονταν με εγκληματικές πράξεις. Αποφυλακίστηκε την 1^η Μαΐου του 2007, όμως οι διώξεις δεν σταμάτησαν. Μετά από μία κατασκευασμένη κατηγορία συνελήφθη από την Interpol στα βουλγαρικά σύνορα, όμως επειδή τα κίνητρα ήταν πολιτικά ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης αθωώθηκε. Όταν τελείωσε το διδακτορικό του στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, παρόλες τις διώξεις και φυλακίσεις που υπέστη και παρόλο που ήταν σίγουρος ότι θα συλληφθεί, η πίστη του ήταν τόσο μεγάλη που αποφάσισε να μεταβεί πάλι στην ΠΓΔΜ. Μόλις πέρασε τον μεθοριακό σταθμό της Νίκης, συνελήφθη και καταδικάστηκε σε δυόμισι έτη φυλάκισης, ενώ παράλληλα εκδιώχθηκαν οι συνεργάτες του, οι οποίοι υπέστησαν ψυχολογική και κοινωνική βία. Οι εκδιώξεις της ΠΓΔΜ εναντίον του Ιωάννη συνεχίστηκαν χρησιμοποιώντας κάθε παράλογη αιτία³⁰⁹. Έτσι, στις 2 Ιουλίου του 2013 το ποινικό δικαστήριο των Σκοπίων καταδίκασε τον αρχιεπίσκοπο μαζί με άλλα δεκαοκτώ άτομα σε τρία χρόνια φυλάκιση για

³⁰⁸ Μιχ. Τρίτος, «Η Σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων και το μαρτύριο του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννου», *Ενατενίσεις*, τεύχ.11 (χ.χ), σσ.63-70.

³⁰⁹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.642.

παράνομη αγοραπωλησία. Όπως επισημαίνει ο Τρίτος³¹⁰, οι παράνομες φυλακίσεις του ίδιου και των οπαδών του ξεσήκωσαν θύελλα αντιδράσεων από εκκλησιαστικές και πολιτικές αρχές, όπως οι Ορθόδοξες Εκκλησίες της Ελλάδας, της Σερβίας, της Ρωσίας, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών, πολλές άλλες αυτοκέφαλες Εκκλησίες, τον πρώην πρωθυπουργό της ΠΓΔΜ, Λιούμπσο Γκεοργκέφσκι, ο οποίος κατά την διάρκεια συνέντευξης που έδωσε στην εφημερίδα «Focus», στις 27 Ιουλίου του 2012, δήλωσε ότι ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης είναι πολιτικός κρατούμενος, γιατί διακηρύσσει ότι η «Μακεδονική Εκκλησία» της ΠΓΔΜ είναι σχισματική και προτάσσει τις εθνοφυλετικές σκοπιμότητες γεγονός ενάντιο στις αρχές της Ορθόδοξης Εκκλησιολογίας.

Τον Οκτώβριο του 2014 ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν επισκέφθηκε τη Σερβία για να συζητήσουν την αποφυλάκιση του Ιωάννη. Στις 15 Νοεμβρίου του 2015 ο Πατριάρχης της Ρωσίας Κύριλλος έκανε την ίδια κίνηση. Στις 20 Δεκεμβρίου του 2015 ο τότε πρόεδρος του τμήματος Εξωτερικών Σχέσεων του Πατριαρχείου Μόσχας, μητροπολίτης Βολοκαλάμσκ Ιλαρίωνας, επισκέφθηκε τα Σκόπια για να ζητήσει την αποφυλάκιση του Ιωάννη. Κατά την επίσκεψή του είχε συναντήσεις με τις κροατικές αρχές της ΠΓΔΜ, τον πρόεδρο Ιβανώφ, τον πρωθυπουργό Γκουέφσκι, τον επικεφαλής της «Μακεδονικής» Εκκλησίας Στέφανο και άλλους. Άσκησε πίεση προς πάσα κατεύθυνση, ενώ παράλληλα τον επισκέφθηκε στην φυλακή. Μετά την αποφυλάκισή του ο Ιωάννης επισκέφθηκε την Ρωσία και φιλοξενήθηκε για λόγους υγείας από τον Κύριλλο, Πατριάρχη Μόσχας και πασών Ρωσιών. Μετά από τις έντονες διώξεις κατά την διάρκεια των οποίων υπέστη επτά προφυλακίσεις και φυλακίσεις, οι σχέσεις μεταξύ της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και της σχισματικής «Μακεδονικής» Εκκλησίας διαταράχθηκαν³¹¹.

Για τους μεγάλους αγώνες του, κατά τους οποίους υποστήριξε τους κανόνες της Εκκλησιολογίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας, μετά από Γενική Συνέλευση του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, τον Μάιο του 2016, απονεμήθηκε στον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο

³¹⁰ Μιχ. Τρίτος, «Η Σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων και το μαρτύριο του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννου», *Ενατενίσεις*, τεύχ.11 (χ.χ.), σσ.63-70.

³¹¹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.643.

Αχρίδος και μητροπολίτη Σκοπίων Ιωάννη η ανώτατη ακαδημαϊκή διάκριση του «Επιτίμου Διδάκτορος Θεολογίας».

4^ο Κεφάλαιο: Ο ρόλος της Βουλγαρικής Εκκλησίας στην ιστορική εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

4.1 Ο ναός του Αγίου Αχιλλείου ως η σημαντικότερη κληρονομιά που καταδεικνύει την βυζαντινή υπόσταση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

Ο ναός του Αγίου Αχιλλείου στην πόλη Πρέσπα ανήκει στην παλαιοχριστιανική περίοδο (μετά τον 6^ο αι.) και είναι η μεγαλύτερη βασιλική των Βαλκανίων. Το 985, ο βασιλιάς Σαμουήλ μετέφερε εκεί τα λείψανα του αγίου της Λάρισας. Ο ναός, σύμφωνα με τον Βίο του αγίου Ιωάννη – Βλαδιμήρου που ήταν ο πρώτος άγιος – μάρτυρας των Σέρβων, λειτούργησε το 1016. Σύμφωνα με τον Βρετανό ιστορικό Paul Stephenson, ο ναός κτίσθηκε το 1004-1014 με τη βοήθεια του Βασιλείου Β΄.

Η κατασκευή του ναού απαιτούσε ιδιαίτερους σχεδιασμούς τους οποίους αδυνατούσε να εκπληρώσει ο Σαμουήλ. Για να εξασφαλιστεί η στατική του, έγινε ισοπέδωση του χώρου και χαράξεις φρουριακών διαστάσεων του κτιρίου. Είναι ηλίου φαινότερο ότι ήταν επίτευγμα μεγάλου αρχιτέκτονα γιατί απαιτούσε ειδική τεχνογνωσία. Εκτός τούτου απαιτήθηκαν τεράστια έξοδα για την ολοκλήρωση του έργου, στα οποία αδυνατούσαν να ανταπεξέλθουν οι φτωχοί λαοί που ζούσαν εκεί και είχαν ανταλλακτική οικονομία. Η βυζαντινή προέλευση του ναού αποδεικνύεται περίτρανα από την κατατομή και τεχνοτροπία του συνόλου του ναού.

Η σημαντικότερη, όμως, κληρονομιά που καταδεικνύει την βυζαντινή υπόσταση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος είναι η καταγραφή στην κόγχη του Βήματος, στο α΄ στρώμα τοιχογραφιών επί Σαμουήλ, 18 επισκοπικών θρόνων της νέας Αρχιεπισκοπής στα ελληνικά. Οι ίδιοι θρόνοι είναι καταγεγραμμένοι και στα τρία σιγίλλια του Βασιλείου Β΄, γεγονός που αποδεικνύει την αναγνώριση της προηγούμενης κατάστασης της Αρχιεπισκοπής. Ο Βουλγαροκτόνος

επιμελήθηκε η κατασκευή του ναού του αγίου Αχιλλείου, με αποτέλεσμα να γίνει αντάξια με την κατασκευή της Αρχιεπισκοπής Πρώτης Ιουστινιανής³¹².

4.2 Διευκρίνιση της προσφώνησης «πάσης Βουλγαρίας» στον τίτλο του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος

Στα πλαίσια της παρούσας μελέτης θεωρήθηκε απαραίτητη η ανάλυση του τίτλου «Βουλγαρία», που συνόδευε κάθε αρχιεπίσκοπο Αχρίδος μέχρι την κατάργηση της Αρχιεπισκοπής. Ο τίτλος αυτός δεν συνδέει επ' ουδενί την Αρχιεπισκοπή Αχριδών με την Βουλγαρία. Ήταν καθαρά τιμητικός τίτλος για τους Βουλγάρους και αποτέλεσε τιμή στην παρουσία των αγίων Κλήμη και Ναούμ και άλλων Σλάβων της ευρύτερης περιοχής. Αυτός ο τίτλος αναφέρεται σε γράμμα του Θεοφυλάκτου που θεωρείται από τους λαμπρότερους και μακροβιότερους αρχιεπισκόπους που υπηρέτησαν την Αρχιεπισκοπή της Οχρίδος. Τον τίτλο «Αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας» τον συναντάμε σε πρακτικά που έφεραν το όνομα του Ιωάννη Κομνηνού (1140-1164), γόνου των Κομνηνών, στη Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε το 1157. Επίσης, πρώτος ο Ιωάννης Κομνηνός συνέδεσε την Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής με την Επισκοπή Αχριδών, εξαιτίας της άριστης γνώσης της ευρύτερης περιοχής και της εξαιρετικής παιδείας που κατείχε. Επίσης, φιλοδοξούσε να παρουσιάσει την Αρχιεπισκοπή Αχριδών ως κληρονόμο της Πρώτης Ιουστινιανής, γιατί αυτή η σύνδεση επέτρεπε την διεύρυνση των προνομίων. Οι Αρχιεπίσκοποι Αχρίδος και δη ο Δημήτριος Χωματηνός (1216-1236), ο οποίος μετά τον Θεοφύλακτο (1050-1107) ήταν από τους σημαντικότερους και γνωστότερους Αρχιεπισκόπους, περιέγραφε τον εαυτόν του ως «Αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας». Οι άλλοι αρχιερείς, απευθυνόμενοι σε αυτόν, τον προσφωνούσαν «*Αρχιεπίσκοπον πάσης Βουλγαρίας*»³¹³. Τον ίδιο τίτλο έφερε ο Αρχιεπίσκοπος Νικόλαος (1334-1365) σε επιγραφή του ναού της Θεοτόκου, όταν συμμετείχε

³¹² Στ. Γουλούλης, Αρχιεπισκοπή Αχρίδος: Η ιστορία, η Βουλγαρία και τα νέα δεδομένα», *Dogma*, 2022, στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.dogma.gr/dialogos/archiepiskopi-achridos-i-istoria-i-voulgaria-kai-ta-nea-dedomena/144130/> (ημερομηνία ανάκτησης 24/03/23).

³¹³ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.55.

στην Σύνοδο των Σκοπίων το 1346 καθώς επίσης και ο διάδοχός του Γρηγόριο Β΄ (1365-1378) για τον οποίο επάνω στην επιγραφή αναγράφεται «Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας».

Τον 15^ο αιώνα σε επιστολή του ο ηγεμόνας της Μολδαβίας ονομάζει τον Αρχιεπίσκοπο Δωρόθεο «*Αρχιεπίσκοπον, Πρώτης Ιουστινιανής, πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας, Δακίας*». Η εν λόγω επιστολή αφορούσε την εκδημία του Μητροπολίτη τους Βησσαρίωνα, ο οποίος παρακαλούσε να μεριμνήσει ο Δωρόθεος για την εκλογή νέου Μητροπολίτη. Την ίδια προσφώνηση συναντάμε και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπου ονομάζει τον Αχρίδος «*Αρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας*», ενώ ο Οικουμενικός Πατριάρχης Νείλος (1387) προσφωνεί τον Αρχιεπίσκοπο Αχρίδος «*Πρώτης Ιουστινιανής Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*»³¹⁴.

4.3 Η διεκδίκηση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος από τους Βούλγαρους

Τον 21^ο αιώνα επανέρχεται το θέμα της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος με την διεκδίκηση από τη Βόρεια Μακεδονία του τίτλου του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος. Το αίτημα του νέου κράτους έγινε αποδεκτό από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο και την περί αυτόν Αγία και Ιερά Σύνοδο. Το νέο κράτος έλαβε τον τίτλο «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος».

Η πολιτική ισχύς και ευρύτερη ακτινοβολία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος είναι αλληλένδετη με την πορεία της αυτοκρατορίας της Κωνσταντινουπόλεως. Από την ακμή μέχρι την κατάρρευση της αυτοκρατορίας, οι ιστορικές διακυμάνσεις των βαλκανικών λαών συμπαρέσυραν και την Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος, της οποίας η ύπαρξη και η δύναμη εξαρτιόταν από το Δεσποτάτο της Ηπείρου (1204-1342), από την αυτοκρατορία της Νίκαιας (1204-1261) και από τις επεκτατικές διαθέσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το αίτημα κατάργησης της υποβλήθηκε από τον Αρσένιος στην Υψηλή Πύλη.

Στους επτάμισι αιώνες ύπαρξης της Αρχιεπισκοπής, όπως μαρτυρούν οι πηγές, αν και αυτόνομη, διατήρησε σχέσεις με την αυτοκρατορία της Κωνσταντινουπόλεως και το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βέβαια, όπως έχει

---

³¹⁴ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.56.

τονιστεί στην παρούσα εργασία, και τα άλλα Πατριαρχεία – Ιεροσολύμων, Βουλγαρίας, Κύπρου – προσέτρεχαν και προστρέχουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, για να διευθετήσουν τα θέματά τους.

Θα πρέπει, ασφαλώς, να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι οι περισσότεροι Αρχιεπίσκοποι Αχρίδος ήταν Έλληνες, με ελληνική παιδεία και διατηρούσαν άψογη συνεργασία με τον Οικουμενικό Πατριάρχη και τον αυτοκράτορα.

Οι Βούλγαροι από την δική τους πλευρά δεν θεωρούν ότι το Τύρνοβο είναι συνέχεια της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος ούτε ότι υπάρχει σύνδεση με την Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής. Όμως, η ελληνικότητα της Αρχιεπισκοπής της Αχρίδος αποδεικνύεται από τις ελληνικές επιγραφές που υπάρχουν στα μοναστήρια και στις Εκκλησίες και από το συγγραφικό έργο των αρχιεπισκόπων Θεοφύλακτου, Χωματηνού και Καβάσιλα³¹⁵, το οποίο εκτός από τα περιουσιακά στοιχεία καταμαρτυρεί την φιλανθρωπία και την αλληλεγγύη της Αρχιεπισκοπής προς τους λαούς της περιοχής.

Όπως αναφέρει ο καθηγητής Ιωάννης Ταρνανίδης³¹⁶ η Αχρίδα ήταν γνωστή στους Βουλγάρους από την ιεραποστολική δράση του Αγίου Κλήμη. Όταν το πρώτο διάστημα η Βουλγαρική Εκκλησία κατέφυγε στην Αχρίδα, στους παρακείμενους λαούς και στον αρχιερατικό κύκλο δημιουργήθηκε η αίσθηση ότι υπάρχει συνέχεια και σύνδεση μεταξύ Βουλγαρίας και Αχρίδας. Βέβαια κατανοούμε ότι η Αχρίδα αυτονομήθηκε εκτός από τα εκκλησιαστικά και στα πολιτικά ζητήματα και ότι στα χρόνια του Σαμουήλ λειτουργούσε ανεξάρτητα από τις επιδιώξεις του αυτού. Έτσι, όταν οι Βούλγαροι επαναστάτησαν εναντίον των Οθωμανών, στην προσπάθειά τους να πετύχουν παράλληλα και την εκκλησιαστική τους ανεξαρτησία έκαναν πρωτεύουσά τους το Τύρνοβο. Όμως, για να αποσιωπήσουν τελείως την σημαντική ανάμειξη της Αρχιεπισκοπής

Αχρίδος στη διευθέτηση πολιτικών και εκκλησιαστικών ζητημάτων στις υποκείμενες περιοχές, υπήρξε παντελής απουσία αναφοράς της Αρχιεπισκοπής στο Συνοδικό του τσάρου Βορίδου, το οποίο συντάχθηκε το 1211, παρόλο που

---

³¹⁵ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών(1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.50.

³¹⁶ Ιωαν. Ταρνανίδης, *Ιστορία και πράξη στην ιστορική εξέλιξη του αυτοκεφάλου των σλαβικών Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006, εκδ. Αφοί Κυριακίδη.

είχε στόχο να εκφράσει την ορθόδοξη συνείδηση της Βουλγαρίας. Συνεπώς η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος δε μνημονεύεται πουθενά³¹⁷.

4.4 Ο ρόλος της Βουλγαρικής Εκκλησίας στην ιστορική εξέλιξη της αρχιεπισκοπής Αχρίδος

Οι Βούλγαροι ασπάσθηκαν τον χριστιανισμό το 864, όταν άρχοντας τους ήταν ο Βορίσος Α'. Πρώτος αρχιεπίσκοπος ήταν ο Ιωσήφ, στα χέρια του οποίου συγκεντρώθηκε η εκκλησιαστική δικαιοδοσία όλης της Βουλγαρίας. Το 893-927, επί βασιλείας του Συμεών του Μεγάλου, ο αρχιεπίσκοπος του Δωροστόλου, δηλαδή της Δρίστρας, είχε πλήρη αυτονομία. Επί βασιλείας του Πέτρου, διαδόχου του Συμεών, χειροτονήθηκε πατριάρχης πάσης Βουλγαρίας ο Δαμιανός. Μετά τον θάνατο του Πέτρου, τον διαδέχθηκε στον θρόνο ο Βορίσης ο Β' αμέσως μετά την ενθρόνιση του οποίου ο Σβιατοσλάβος ο μέγας ηγεμόνας του Κιέβου έκανε εκστρατεία εναντίον της Ρωσίας και καθυπέταξε την πρωτεύουσα Πρεσλάβα καθώς και την ανατολική Βουλγαρία σκορπώντας τον τρόμο στους κατοίκους. Το 970 ο Ιωάννης Τσιμισκής νίκησε τον Σβιατοσλάβο και προσάρτησε την ανατολική Βουλγαρία στην Βυζαντινή αυτοκρατορία³¹⁸. Μετά από χρόνια, ο Βασίλειος Β' ο Βουλγαροκτόνος υπέταξε όλη την Βουλγαρία αλλά, μη τολμώντας να αφαιρέσει την χριστιανική ταυτότητα από το βουλγαρικό έθνος ούτε να χάσει την δύναμή της η αρχιεπισκοπή Αχριδών, έδωσε στην βουλγαρική Εκκλησία την αυτονομία της καθώς και τις περιφέρειες της Μακεδονίας (εκτός από την Θεσσαλονίκη), της Ηπείρου και δύο από την Θεσσαλία (Σταγούς και Πέτρα), που για χρόνια ανήκαν στο βουλγαρικό κράτος.

Ο Μπαλάστζιεφ³¹⁹ υποστηρίζει ότι η αρχιεπισκοπή Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας, πρέπει να θεωρείται παράταση της αυτοκεφάλης αρχιεπισκοπής της Βουλγαρίας και αποτέλεσε ένα μεγαλοπρεπές μνημείο του βουλγαρικού έθνους μέχρι το 1767, όταν έγινε η αντικανονική καθαίρεση από τον θρόνο του Σαμουήλ και των Σέρβων πατέρων. Επίσης, επισημαίνει ότι η αρχιεπισκοπή, μέχρι το τέλος του 14^{ου} αι. ενέπιπτε στη δικαιοδοσία διαφόρων χριστιανών

³¹⁷ Ανδ. Νανάκης, *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022, εκδ. Μπαρμπουνάκης, σ.62.

³¹⁸ Γ. Δ. Μπαλάστζιεφ, *Περίληπτική Γραμματεία περί οικονομικής καταστάσεως Αρχιεπισκοπής Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*, Σόφια 1906, σ. 6.

³¹⁹ Ό.π., σ. 6.

ηγεμόνων (Βουλγάρων, Βυζαντινών, Λατίνων – Λομβαρδών, Ηπειρωτών Δεσποτών), ενώ το 1334 βρίσκονταν στην κυριαρχία των Σέρβων. Όλοι αυτοί οι λαοί όχι μόνο δεν πίεζαν οικονομικά την αρχιεπισκοπή Αχριδών, αλλά αντιθέτως την ενίσχυαν³²⁰.

5^ο Κεφάλαιο: Ιστορική εξέλιξη της ανακήρυξης της Αρχιεπισκοπής Αχριδών ως «Μακεδονική» Ορθόδοξος Εκκλησία

5.1 Σημαντικά ιστορικά σημεία που οδηγούν στην ανακήρυξη της Αρχιεπισκοπής Αχριδών ως «Μακεδονική» Ορθόδοξος Εκκλησία

Εδώ και δεκαετίες το λεγόμενο «Σκοπιανό» ή «Μακεδονικό» ζήτημα ταλανίζει τις σχέσεις της Ελλάδας και της «Βόρειας Μακεδονίας», Έχει λάβει πολιτικές και εκκλησιαστικές διαστάσεις μείζονος σημασίας, που είναι αλληλένδετες, καθώς η Εκκλησία στην γειτονική χώρα έγινε πολλές φορές όργανο της κυβερνητικής εξουσίας. Δημιουργήθηκε από την βουλγαρική προπαγάνδα και αποσκοπούσε στην απελευθέρωση των υπόδουλων Βουλγάρων που διέμεναν στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας μετά τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (1878).

Το 1893 ιδρύθηκαν οι ΒΜΟΡΚ (Βουλγαρικές, Μακεδονο – αδριανοπολίτικες Επαναστατικές Επιτροπές) και το 1896 γίνεται δεκτό το Καταστατικό της οργανώσης «Μυστική Μακεδονο – αδριανοπολίτικη Επαναστατική Οργάνωση (ΒΜΟΡΟ), που είχε σκοπό την αυτονόμηση των περιοχών. Ωστόσο, σύντομα διασπάστηκε σε δύο ομάδες: στους βουλγαρόφιλους και στους μακεδονόφιλους. Όταν μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο εντάχθηκε η Μακεδονία στα Βαλκανικά κράτη (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ηνωμένο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων), τη «μακεδονική» ιδέα οικειοποιήθηκαν οι κομμουνιστές και ο Βούλγαρος κομμουνιστής ηγέτης V. Κολαρον το 1921 την παρουσίασε στη Γ' Διάσκεψη της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας (ΒΚΟ). Η «μακεδονική» ιδέα ευαγγελίζονταν την αυτονομία και ενοποίηση της Μακεδονίας του Αιγίου, την Μακεδονία Πιρίν και

---

³²⁰ Ό.π., σ. 7.

της Μακεδονία του Βαρδαρίου, δηλαδή του ελληνικού, γιουγκοσλαβικού και βουλγαρικού τμήματος της Μακεδονίας³²¹.

Το 1924, κατά την ΣΤ΄ διάσκεψη της ΒΚΟ, ψηφίσθηκε η πρόταση για ενιαία και αυτόνομη κομμουνιστική ομοσπονδία με την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας και Θράκης», η οποία επικυρώθηκε το 1924 στο Ε΄ Συνέδριο της Κομιντέρν³²².

Κατά την διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου και συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 1941, η περιοχή καταλήφθηκε από τους Βουλγάρους και εκδιώχθηκαν δύο Σέρβοι επίσκοποι από τρεις επαρχίες, καθώς στη μία από αυτές η θέση ήταν κενή³²³. Παράλληλα, η Βουλγαρία, με απώτερο σκοπό τον εκβουλγαρισμό των Σέρβων και των Ελλήνων, ίδρυσε βουλγαρικά σχολεία και αντικατέστησε τους Σέρβους διδασκάλους και κληρικούς με Βούλγαρους³²⁴.

Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτό ότι κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επανήλθε η ιδέα περί Μακεδονίας, ίσως ως αντίδραση για τις πολιτικές βλέψεις της Βουλγαρίας που έσπευσε να καταλάβει το μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας του Βαρδαρίου και την ελληνική ανατολική Μακεδονία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στις 11-11-1943 και 20-12-1943, οι παρτιζάνοι στη Δίβρη και στο Γιαΐατσε της Γιουγκοσλαβίας να ψηφίσουν υπέρ της ιδρύσεως «ομόσπονδου μακεδονικού κράτους» και στις 2-8-1944 στη μονή του αγίου Προχόρου Πσίνσκι να ανακηρυχθεί η σύσταση της «Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» ως ομόσπονδο τμήμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Μακεδονίας.

Το 1945 το σχέδιο του στρατάρχη Τίτο για ομοσπονδοποίηση του Ηνωμένου Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων πραγματοποιήθηκε και από το 1918 έγινε η Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας που αποτελούνταν από τις Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες της Σερβίας, Κροατίας, Βοσνίας, Σλοβενίας, Μαυροβουνίου και Μακεδονίας³²⁵.

---

³²¹ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.263.

³²² Ό.π., σ.264.

³²³ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας πολιτική και εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ΕΝΝΟΙΑ, σ.619.

³²⁴ Λευτ. Σταυριανός, *Τα Βαλκάνια από το 1453 και μετά, Θεσσαλονίκη 2017*, σ.1424.

³²⁵ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.264.

Σέρβοι έθεσαν εκ νέου εκείνα τα εδάφη υπό την κυριαρχία τους³³⁰. Όμως, παρόλο που την κυβέρνηση της Σερβίας ανέλαβε ο Τίτο με τους παρτιζάνους, δεν επετράπη να επιστρέψουν οι Σέρβοι επίσκοποι που είχαν εκδιωχθεί από τους Βουλγάρους. Αυτή η συμπεριφορά του Τίτο υπήρξε η αρχή του εκκλησιαστικού ζητήματος στα νότια της Σερβίας, στην περιοχή της σημερινής Βόρειας Μακεδονίας³³¹. Σύμφωνα με τον Λόη³³², απώτερος σκοπός του Τίτο ήταν, μετά από την εδραίωση του νέου καθεστώτος στην περιοχή της νότιας Σερβίας, να καταλάβει τα εδάφη της Βουλγαρίας και της Ελλάδας για να έχει πρόσβαση στο Αιγαίο³³³. Τότε δημιουργείται, με την πλήρη στήριξη των κληρικών η «Επιτροπή Πρωτοβουλίας για την οργάνωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Μακεδονίας», η οποία βέβαια αποσκοπούσε, μέσα από συνελεύσεις, στην οργάνωση της εκκλησίας και την παροχή βοήθειας στους πιστούς³³⁴. Ωστόσο, μέσω της επιτροπής και της προσπάθειας ίδρυσης «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας» εκτυλίσσεται μια επιχείρηση ωμής παρέμβασης του κράτους σε εκκλησιαστικά θέματα, για την εξυπηρέτηση πολιτικών και επεκτατικών σκοπών και όχι για την επίλυση εκκλησιαστικών ζητημάτων³³⁵. Αλλά κατανοούμε ότι η οργάνωση μίας τοπικής Εκκλησίας με στόχο τα εθνικά κριτήρια και βάση τον εθνοφυλετισμό είναι αντίθετη με την ορθόδοξη πίστη και γενικά με την ουσία της Εκκλησίας, η οποία διακηρύσσει ότι όλα τα έθνη πρέπει να είναι σε μία εν Χριστώ «αδελφότητα»³³⁶. Μέσα σε αυτή την πρωτόγνωρη και επικίνδυνη κατάσταση το Σερβικό Πατριαρχείο έκανε έκκληση για την προστασία των ιερών ναών, των μονών και των ιερών κειμηλίων³³⁷.

³³⁰ Λευτ. Σταυριανός, *Τα Βαλκάνια από το 1453 και μετά*, Θεσσαλονίκη 2017, σ.1424.

³³¹ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Ιστορία της Σερβίας πολιτική και εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, εκδ. ENNOIA, σ. 619.

³³² Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Το Μακεδονικό ζήτημα από πολιτικής και εκκλησιαστικής πλευράς στην Γιουγκοσλαβία 1918-1991*, Αθήνα 2002, εκδ.Επτάλοφος, σ.16.

³³³ Ό.π., σ.56.

³³⁴ Belcovski sđki

³³⁵ Αθ. Αγγελόπουλος, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στη Χερσόνησο του Αίμου σήμερα*, τόμ. Β', Θεσσαλονίκη 1998, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, σ.180.

³³⁶ Ό.π., σ.181,

³³⁷ Βασ. Δ. Κυρίτσης, «Η πολιτική και Εκκλησιαστική κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία τη διετία 1993-1994 μέσα από τον τύπο της χώρας», *ΚΟΣΜΟΣ - Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας* 5, 2018, σ.141.

5.3 Το αυτοκέφαλο της «Μακεδονικής» Ορθοδόξου Εκκλησίας

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, από το 1922 οι επαρχίες της άνω Μακεδονίας και της παλαιάς Σερβίας εκκλησιαστικά ανήκαν στο Πατριαρχείο της Σερβίας. Όμως, κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Βουλγαρία στην προσπάθειά της να καταλάβει τμήμα της Μακεδονίας του Βαρδάρη, αντικατέστησε τον επίσκοπο Σκοπίων Ιωσήφ και τον Ζλετόβου - Στρέμνιτσας Βικέντιο με Βούλγαρους επισκόπους. Όταν τα μέρη αυτά απελευθερώθηκαν από τους Σέρβους, οι εκτοπισμένοι ιερείς, οι δύο επίσκοποι και όσοι διέμεναν εκεί έπρεπε να πάρουν άδεια από το Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας. Με αυτόν τον τρόπο οι κομμουνιστές έδιωξαν όσους θα στέκονταν εμπόδιο στη δημιουργία μίας νέας τάξεως πραγμάτων στον χώρο του νέου μορφώματος της λεγόμενης «Μακεδονίας» και οι αρχές συγκρότησαν Επιτροπή Πρωτοβουλίας για την δημιουργία αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας και ανασύσταση της ιστορικής Αρχιεπισκοπής Αχρίδας³³⁸.

Το θέμα της αυτοκεφαλίας της «Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας» ήρθε προς ψήφιση στη Σύνοδο της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας – με επικεφαλής τον Πατριάρχη των Σέρβων κ. Βικέντιο (1950-1958) – από τον Πρόεδρο της Γιουγκοσλαβίας, στρατάρχη Τίτο στις 28 Μαΐου 1958. Όμως, οι προτάσεις του Πατριάρχου Βικεντίου για το πρόβλημα της «Μακεδονικής Εκκλησίας» απορρίφθηκαν από την Ιεραρχία, μετά την εισήγηση του θέματος από τον επίσκοπο Ζίτσης κ. Βασίλειο Κώστιτς, ο οποίος μίλησε για την αντιδογματικότητα και αντικανονικότητα της παραχωρήσης της αυτονομίας στη μητρόπολη Σκοπίων³³⁹.

5.4 Ανασύσταση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος (1958)

Από τις 4 έως τις 6 Οκτωβρίου 1958 μετά από πρόταση της Επιτροπής Πρωτοβουλίας, αποφασίστηκε η σύγκληση κληρικο-λαϊκής συνέλευσης στην παλιά έδρα της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, με τις ευλογίες των πολιτικών αρχών,

³³⁸ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.265-66.

³³⁹ Ό.π., 2001, σ.265.

στην οποία έλαβαν μέρος 219 μέλη, κληρικοί και λαϊκοί, προχωρώντας στη λήψη των ακόλουθων αποφάσεων:

α) Ανασυστήθηκε η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος φέρουσα την ονομασία: «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία», η οποία θα περιλάμβανε τη μητρόπολη Σκοπίων, τις επισκοπές Αχρίδος – Βιτωλίων και Ζλετόβου Στρώμνιτσας. Ο αρχιεπίσκοπός με έδρα τα Σκόπια θα έφερε τον τίτλο «Αρχιεπίσκοπος Αχρίδας και Σκοπίων και μητροπολίτης Μακεδονίας».

β) Πρώτος μητροπολίτης εξελέγη ο τιτουλάριος³⁴⁰ επίσκοπος Τόπλιτσας της Σ.Ε. Δοσίθεος, που ανέλαβε τον θρόνο της Αχρίδος στις 5 Οκτωβρίου του 1958³⁴¹.

γ) Η Επιτροπή Πρωτοβουλίας ενέκρινε τον Καταστατικό Χάρτη της Αρχιεπισκοπής.

δ) Εξελέγησαν δύο επίσκοποι: ο Αχριδών – Βιτωλίων Κλήμης και ο Ζλετοβου – Στρώμνιτσας Ναούμ.

ε) Η Ορθόδοξη Μακεδονική Εκκλησία θα υπαγόταν στην Σ.Ε. δια του Πατριάρχου της, τον οποίο και αναγνώριζε ως ανώτατη κεφαλή της Εκκλησίας της Μακεδονίας.

Μετά το πέρας της Συνέλευσης ο Δοσίθεος έστειλε τα πεπραγμένα στην Αρχιερατική Σύνοδο της Σ.Ε., που τα ενέκρινε τον Ιούνιο του 1959 με την προϋπόθεση να γίνουν ορισμένες τροπολογίες.

Στις 19 Ιουλίου 1959 ο πατριάρχης Γερμανός, συνοδευόμενος από τους επισκόπους Μπάτσκας Νικάνωρ και Βανάτου Βησαρίων, τέλεσε την χειροτονία του επισκόπου Πρεσπών – Βιτωλίων Κλήμεντος. Στις 26 Ιουλίου 1959 ο μητροπολίτης Δοσίθεος και ο επίσκοπος Κλήμης τέλεσαν την χειροτονία του επισκόπου Ζλετόβου – Στρώμνιτσας Ναούμ στο Στιπ. Μετά την τέλεση των

---

³⁴⁰ Τιτουλάριοι: Οι τιτουλάριοι αποτελούν έναν θεσμό της Εκκλησίας ο οποίος από τον ιη' αιώνα είναι: «ου μόνον ως αντίθετον πάντη και εναντίον τοις ιεροίς κανόσιν». Τον επόμενο αιώνα, παρά γεγονός ότι οι Γενικές ή Εθνικές συνελεύσεις που διεξήχθησαν το 1860, εναντιώθηκαν στον θεσμό αυτόν, δεν έπαυσαν να υπάρχουν, μέχρι και σήμερα και η εκλογή τους είναι έγκυρη όπως και των ενεργεία ιερέων. Έτσι βλέπουμε τιτουλαρίους όχι μόνο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο αλλά και σε άλλες Ορθόδοξες Πατριαρχικές και Αυτοκέφαλες Εκκλησίες, ως βοηθοί επίσκοποι, ως ηγούμενοι Μονών, ως πρωτοσυγγελλεύοντες, ως αρχιγραμματεύτες Ιεράς Συνόδου αλλά και ως αντιπρόσωποι σε διεκκλησιαστικούς ή διεθνείς Οργανισμούς (Οι τιτουλάριοι αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έκδοση αναθεωρημένη, Εκδόσεις Περί τεχνών, Πάτρα 2003, σ.σ. 398 (ISBN 960-8260-34-5).

³⁴¹ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.273.

χειροτονιών συγκροτήθηκε Σύνοδος με τρία μέλη (ένας μητροπολίτης και δύο επίσκοποι).

Γίνεται, επομένως, αντιληπτό ότι τον Ιούλιο του 1959 η Ιεραρχία της Σερβικής Εκκλησίας ενέκρινε παμψηφεί αυτό που απέρριψε το προηγούμενο έτος και παραχώρησε την αυτονομία στη «Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας», ενώ παράλληλα ενέκρινε το Καταστατικό το οποίο αποτελούνταν από 168 άρθρα³⁴². Σύμφωνα με το Καταστατικό αυτό, η «Μακεδονική Ορθόδοξου Εκκλησία» θα διευθετεί ανεξάρτητα τις εκκλησιαστικο-θρησκευτικές υποθέσεις της (άρθ.1), θα έχει ξεχωριστό έμβλημα από αυτό του Πατριαρχείου (άρθ.2), θα λειτουργεί στην «μακεδονική» γλώσσα (άρθ.3), ενώ τα υπόλοιπα όργανα θα είναι σύμφωνα με το Σερβικό Πατριαρχείο. Ο μητροπολίτης της «Μακεδονικής» Ορθόδοξου Εκκλησίας θα είναι ο πνευματικός ηγέτης και φύλακας της αυτονόμου «Μακεδονικής Εκκλησίας». Τα άρθρα 48 και 50 επιτρέπουν στον μητροπολίτη «Μακεδονίας» να φέρει λευκό επανωκαλύμμαχον με σταυρό και δύο εγκόλπια, όπως ο Σέρβος πατριάρχης. Προς εφαρμογή των αποφάσεων μέλη της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου και συγκεκριμένα ο Νικάνορος επίσκοπος Μπάτσκας, ο Συμεών επίσκοπος Γιοργκαρλοβίκιου και ο Βησαρίων επίσκοπος Βανάτου, μετέβησαν στις 19 Ιουλίου του 1959 στα Σκόπια, όπου με τον μητροπολίτη Σκοπίων Δοσίθεο χειροτόνησαν τον Κλήμεντα (κατά κόσμο Νικόλαο) Γραγίκοβα επίσκοπο Μοναστηρίου και τον Ναούμ (κατά κόσμο Θωμά) Διμόβσκου επίσκοπο Στρυμώνος.

Ούτως γενομένων, από το 1959 ο «Αρχιεπίσκοπος Σκοπίων και Αχρίδος και Μητροπολίτης Μακεδονίας» Δοσίθεος και οι δύο επίσκοποι αποτέλεσαν την Ιερά Σύνοδο της «Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας», η οποία ποτέ δεν είχε οργανική σχέση με το Πατριαρχείο της Σερβίας ούτε οι επίσκοποι της λάμβαναν μέρος σε τακτικές ή εκτάκτους συνελεύσεις³⁴³.

Η κατάσταση που δημιουργήθηκε αναγνωρίστηκε από τον Πατριάρχη Μόσχας Αλέξιο, σύμφωνα με δηλώσεις που έκανε στις 27 Μαΐου 1962, κατά

---

³⁴² Αθ. Αγγελόπουλος, «Το Αυτοκέφαλον της «Μακεδονικής» Ορθόδοξου Εκκλησίας επί τη βάσει των αποφάσεων της εκτάκτου συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθόδοξου Εκκλησίας», Ανάτυπον εκ του *Δελτίου Σλαβικής Βιβλιογραφίας* αρ. 16, εκδ. Ι.Μ.Χ.Α. Θεσσαλονίκη, 1967, σ.5.

³⁴³ Αθ. Αγγελόπουλος, «Το Αυτοκέφαλον της «Μακεδονικής» Ορθόδοξου Εκκλησίας επί τη βάσει των αποφάσεων της εκτάκτου συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθόδοξου Εκκλησίας», Ανάτυπον εκ του *Δελτίου Σλαβικής Βιβλιογραφίας*, αρ. 16, εκδ. Ι.Μ.Χ.Α. Θεσσαλονίκη, 1967, σ.6.

την αναχώρησή του από το Βελιγράδι, όπου είχε επισκεφτεί τη Σερβική Εκκλησία εκφράζοντας τις ευχαριστίες και την ευγνωμοσύνη του προς την «Σερβικήν και Μακεδονικήν Ορθόδοξον Εκκλησία»³⁴⁴.

5.5 Το αυτοκέφαλο της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας (1966) και το σχίσμα με την Εκκλησία της Σερβίας (1967)

Από τον Μάρτιο του 1966 το πρόβλημα της «Μακεδονικής» Εκκλησίας έλαβε νέες διαστάσεις, λόγω της σύγκλησης Συνόδου με σκοπό την τροποποίηση του Καταστατικού της «Μακεδονικής» Εκκλησίας, ώστε να αποκτήσει πλήρη ανεξαρτησία³⁴⁵. Στις 5-12-1966 με το υπ' αριθμ. Έγγραφο 222, αιτήθηκε από την Αρχιερατική Σύνοδο της Σ.Ε. τη χορήγηση αυτοκεφαλίας. Η Σ.Ε. αρνήθηκε προβλέποντας την αποσερβοποίηση και απώλεια των τριών επαρχιών που ανήκαν σε αυτήν.

Οι εκκλησιαστικοί παράγοντες των Σκοπίων, επιλέγοντας να αγνοήσουν την απόφαση, προέβησαν την άνοιξη του 1966 στη χειροτονία του τιτουλαρίου επισκόπου Βελίκας Μεθοδίου και στις 12 Ιουλίου 1967 του τιτουλαρίου επισκόπου Τιβεριουπόλεως Κυρίλλου. Έτσι αύξησαν τον αριθμό των επισκόπων σε πέντε³⁴⁶.

Στις 3 Δεκεμβρίου 1966, η Σύνοδος της «Μακεδονικής» Εκκλησίας σύμφωνα με το έγγραφο υπ' αριθ. 226 ζήτησε επισήμως να της δοθεί «αυτοκεφαλία». Όμως η Ιερά Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας, που συγκλήθηκε στις 24 Μαΐου 1967, με το υπ' αριθμ. 44/10 έγγραφο το απέρριψε.

Οι ηγέτες της «Μακεδονικής» Εκκλησίας δεν συμμορφώθηκαν με την απόφαση αυτή, στις 19 Ιουλίου 1967, με την συγκατάθεση των πολιτικών αρχών των Σκοπίων, κήρυξαν το αυτοκέφαλο της «Μακεδονικής» Εκκλησίας

³⁴⁴ Γεωρ. Νεκτ. Λόης, *Το Μακεδονικό ζήτημα, από πολιτικής και εκκλησιαστικής πλευράς στην Γιουγκοσλαβία (1918-1991)*, Αθήνα 2002, εκδ.Επτάλοφος,σ.112.

³⁴⁵ Αθ. Αγγελόπουλος, «Το Αυτοκέφαλον της «Μακεδονικής» Ορθοδόξου Εκκλησίας επί τη βάσει των αποφάσεων της εκτάκτου συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας», Ανάτυπον εκ του *Δελτίου Σλαβικής Βιβλιογραφίας*, αρ. 16, εκδ. Ι.Μ.Χ.Α. Θεσσαλονίκη, 1967, σ.7.

³⁴⁶ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.274.

και σύμφωνα με το έγγραφο υπ' αριθμ. 141 ζήτησαν από την Σερβική Εκκλησία να αναγνωρίσει την απόφαση αυτή³⁴⁷.

Στον Καταστατικό Χάρτη προστέθηκαν δύο νέες επαρχίες, οι επισκοπές Δεβρών – Κισσέβου και Αμερικής - Καναδά – Αυστραλίας. Έτσι γίνεται κατανοητό ότι μετά από το σχίσμα του Διονυσίου και τον χωρισμό του από την Σ.Ε. μέσω της «Μακεδονικής Εκκλησίας, ο Τίτο επανασυνδέθηκε με την διασπορά. Τιτουλάριοι των επισκοπών αυτών χειροτονήθηκαν στις 18 Ιουλίου οι επίσκοποι Βελίκας Μεθόδιος και Τιβεριουπολεως Κύριλλος. Η αυτοανακήρυξη της αυτοκεφαλίας πανηγυρίστηκε δεόντως σε ΗΠΑ, Καναδά και Αυστραλία, ενώ ο αρχιεπίσκοπος Μακεδονίας Δοσίθεος με επιστολή του προς τον Γερμανό, ζητώντας κατανόηση, εξήγησε ότι η απόφαση ήταν απόρροια της επιθυμίας του «μακεδονικού» λαού, την οποία η Εκκλησία της χώρας όφειλε να σεβαστεί.

Στις 15 Αυγούστου 1967 με το υπ' αριθμ. 2701/498 έγγραφό της, η Ιερά Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας αποφάσισε, μετά την ωμή επέμβαση του γιουγκοσλαβικού κομμουνιστικού κράτους στα εκκλησιαστικά θέματα, να συγκαλέσει έκτακτη Σύνοδο, (σαν ημερομηνία ορίστηκε η 14^η Σεπτεμβρίου 1967) για το θέμα του αυτοκεφάλου της λεγόμενης «Μακεδονικής» Ορθοδόξου Εκκλησίας. Η πολιτική σκοπιμότητα πίσω από αυτές τις ενέργειες ήταν ολοφάνερη και στόχευε στην ενίσχυση της ιδέας της ανυπάρκτου ιστορικά «Μακεδονικής» εθνότητας στην Μακεδονία. Σύμφωνα με αυτή υποστηρίζονταν ότι οι Σέρβοι, οι Βούλγαροι και οι Έλληνες δεν έχουν καμία θέση στη Μακεδονία και προβάλλονταν η απαίτηση ίδρυσης ενός ομόσπονδου μακεδονικού κράτους, με μακεδονική γλώσσα και Μακεδονική εκκλησία³⁴⁸. Όπως ήταν φυσικό επακόλουθο, η Σερβική Εκκλησία δεν δέχθηκε³⁴⁹.

Με τις Συνόδους που διεξήχθησαν στις 14-15-1967 η Σερβική Εκκλησία ανακήρυξε την Εκκλησία της Μακεδονίας σχισματική, ενημερώνοντας ταυτόχρονα όλες τις τοπικές ορθοδόξους Εκκλησίες γι' αυτήν της την απόφαση. Οι Σύνοδοι αποφάσισαν, ακόμη, να εξυπηρετούν τις θρησκευτικές ανάγκες του

³⁴⁷ Αθ. Αγγελόπουλος «Το Αυτοκέφαλον της «Μακεδονικής» Ορθοδόξου Εκκλησίας επί τη βάσει των αποφάσεων της εκτάκτου συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας», Ανάπτυπον εκ του *Δελτίου Σλαβικής Βιβλιογραφίας*, αρ. 16, εκδ. Ι.Μ.Χ.Α. Θεσσαλονίκη, 1967, σ.7.

³⁴⁸ Ό.π., σ.7.

³⁴⁹ Στ. Θεοφανίδου, «Η σχισματική Εκκλησία της Π.Γ.Δ.Μ.: Η ιστορία της δημιουργίας της (ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία)», Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 136-143.

λαού της νότιας Γιουγκοσλαβίας, αλλά, όπως ήταν φυσικό, αυτό ήταν πολύ δύσκολο λόγω των προσκομμάτων που έφεραν οι εκκλησιαστικές και πολιτικές αρχές των Σκοπίων.³⁵⁰

Από το 1967 έως το 1994 αναδείχθηκαν τέσσερις επίσκοποι της «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας», ενώ το 1999 εκλέχθηκε νέος αρχιεπίσκοπος ο Στέφανος³⁵¹.

Στις 17 Φεβρουαρίου 1991, η Ελλάδα ενεπλάκη σε αντιπαράθεση με το κράτος των Σκοπίων, όταν η «Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας» μετονομάστηκε σε «Δημοκρατία της Μακεδονίας»³⁵². Η Ελλάδα αντέδρασε κάνοντας γνωστά στην Ευρώπη τα αιτήματά της για αλλαγή του ονόματος «Μακεδονία», ζητώντας διαβεβαιώσεις ότι η ΠΓΔΜ δεν έχει επεκτατικές βλέψεις για ελληνικά εδάφη και ότι αναγνωρίζει πως δεν υπάρχει μακεδονική μειονότητα στην Ελλάδα³⁵³. Όμως η γειτονική χώρα, τελείως προκλητικά, τροποποίησε το άρθρο 49 του συντάγματός της, ισχυριζόμενη ότι μεριμνά για τα δικαιώματα των πολιτών μακεδονικής καταγωγής που διαμένουν σε γειτονικές χώρες. Στις 10 Απριλίου του 1993, αποδεικνύοντας η Ελλάδα την καλή της θέληση και προκειμένου να εξομαλυνθούν οι σχέσεις της με την γειτονική χώρα, επέτρεψε με την ψήφο της να γίνει μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών με την ονομασία FYROM³⁵⁴.

Οι προκλητικές διαθέσεις, όμως, της FYROM επεκτείνονται και στο εξωτερικό, όπου κατά τη διάρκεια εκδηλώσεων των πολιτών και εκπροσώπων των ενοριών των επισκοπών Αμερικής και Καναδά, απαγόρεψαν στον επίσκοπο Πρεσπών και Μοναστηρίου Πέτρο να παρευρεθεί ως ανεπιθύμητος. Επιπλέον, στις 22 Οκτωβρίου 1993 απαγορεύτηκε η είσοδος στη FYROM του επισκόπου Ζαχουμίου και Ερζεγοβίνης Αθανασίου Γέφτιτς της Σερβικής Εκκλησίας. Στο σημείο εκείνο, ο πατριάρχης Παύλος έστειλε προς τον Κίρο

³⁵⁰ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ. ΑΡΜΟΣ, σ.275.

³⁵¹ Στ. Θεοφανίδου, «Η σχισματική Εκκλησία της π.Γ.Δ.Μ.: Η ιστορία της δημιουργίας της (ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία)», Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 136-143.

³⁵² Παρ. Νατ. Μουσελίμη, *Το ζήτημα της ευθύνης του ανωτέρου κατά τη νομολογία του ΔΠΔΓ* (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2015, σ.10.

³⁵³ Ορ. Φοιβ. Πιτσάβα, «Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας – ΠΓΔΜ: Η ανάδειξη της επικρατούσας Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων μέσα από την αξιολόγηση και οριοθέτηση του αντίκτυπου των οικονομικών διαδράσεων μεταξύ των δύο χωρών» (διδακτορική διατριβή), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2017, σ.45.

³⁵⁴ Δημ. Λ. Τζιώτης, *Πολιτικές ευθύνες, Μακεδονία δυσοίωνοι χρησμοί*, Αθήνα 1994, σ.74.

Γκλιγκόροφ επιστολές για την εκτόνωση της έντασης στους κόλπους της Εκκλησίας. Στην πρώτη ζητούσε να δεχτούν αντιπροσωπεία της Σέρβικης Εκκλησίας αποτελούμενη από τον μητροπολίτη Μαυροβουνίου και Παραθαλασσίας, Αμφιλόχιο, τον επίσκοπο Ειρηναίο και τον επίσκοπο Τιμοκίου Ιωάννη, χωρίς, ωστόσο, να λάβει καμία απάντηση³⁵⁵. Στην δεύτερη επιστολή ζητούσε να δοθούν εξηγήσεις γιατί την αδιαφορία και την απαξίωση με την οποία αντιμετωπίστηκε. Η FYROM προσπαθώντας να δικαιολογήσει τη στάση της, ενέπλεξε τη λεγόμενη «Ορθόδοξη Εκκλησία του Μαυροβουνίου και τον αρχιμανδρίτη Αντώνιο Αμπράμοβιτς, βοηθό επισκόπου του Έντμοντον, δυναμιτίζοντας την κατάσταση και προκαλώντας προβλήματα στη Σερβική Εκκλησία.

Τελικά, στις 31 Οκτωβρίου το Μαυροβούνι εξέλεξε νέο προκαθήμενο για να ανασυστήσουν τη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία» και να δημιουργήσουν νέο ανεξάρτητο κράτος³⁵⁶. Στις 4 Δεκεμβρίου 1993, εκλέχθηκε νέος αρχιεπίσκοπος ο Παραβαρδαρίου επίσκοπος, Μιχαήλ³⁵⁷, ο οποίος από την πρώτη συνέντευξη που έδωσε στον τύπο της χώρας του επιτέθηκε στη Σερβική και Ελληνική Εκκλησία, καθώς και σε τέσσερις αρχιερείς του Σερβικού Πατριαρχείου, τον μακαριστό πλέον μητροπολίτη Ζάγκρεμπ και Λιουμπλιάνας Ιωάννη, τον επίσκοπο Νις και νυν πατριάρχη της Σερβικής Εκκλησίας Ειρηναίο, τον μητροπολίτη Μαυροβουνίου και Παραθαλασσίας Αμφιλόχιο και τον επίσκοπο Μπάτσκας Ειρηναίο. Την πιο προκλητική, όμως, και ανιστόρητη συμπεριφορά επέδειξε υποστηρίζοντας ότι η «Μακεδονική» Ορθόδοξη Εκκλησία είναι συνεχιστής της «Μακεδονικής Αρχιεπισκοπής Αχρίδος» και, συνεπώς, αυτή είναι η μητέρα της Σερβικής Εκκλησίας και όχι το αντίθετο. Επίσης, ανέφερε ότι όλοι οι λαοί της χώρας του, ακόμα και οι Αλβανοί, παρόλο που ανήκουν σε άλλες εθνότητες και πιστεύουν σε άλλες θρησκείες συνυπάρχουν αρμονικά, επειδή ανήκουν όλοι στο «μακεδονικό έθνος» και ότι δεν προτίθεται να αναλάβει πρόεδρος της χώρας, για δύο λόγους. πρώτον γιατί

³⁵⁵ Βα. Δ. Κυρίτσης, «Η πολιτική και Εκκλησιαστική κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία τη διετία 1993-1994 μέσα από τον τύπο της χώρας», *ΚΟΣΜΟΣ - Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας* 5, 2018, σ.148.

³⁵⁶ Slobodan Rackovik, Sv. Petar Cetinski protiv Sv.Sava, *PULS* 5.11.1993, σ.24.

³⁵⁷ Στ. Θεοφανίδου, «Η σχισματική Εκκλησία της Π.Γ.Δ.Μ.: Η ιστορία της δημιουργίας της (Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία)», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015, σ.142.

από την θέση που βρίσκεται μπορεί να προσφέρει περισσότερα και δεύτερον γιατί υπάρχουν ικανότεροι από αυτόν για να κυβερνήσουν την χώρα³⁵⁸.

Οι σχέσεις του Μιχαήλ και του Κίρο Γκλιγκόροφ ήταν άψογες. Ο δεύτερος επί τη ευκαιρία των Χριστουγέννων έστειλε ευχτήριο γράμμα στον Μιχαήλ, εκ μέρους των ορθοδόξων πολιτών της «Μακεδονίας», ευχόμενος για από κοινού προσπάθεια για την ευημερία του λαού τους³⁵⁹, ενώ είχε επιδοθεί σε διπλωματικό αγώνα για την αυτοκεφαλία της «Μακεδονικής» Ορθόδοξου Εκκλησίας³⁶⁰. Επίσης, επιζητούσε την έναρξη συνομιλιών με την Ελλάδα με την προϋπόθεση στην ατζέντα θα συμπεριλαμβάνονταν το θέμα της ονομασίας της χώρας του και διατρανώνοντας τη συμφωνία του με την Ελλάδα σχετικά με την άποψη ότι τα όρια του γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας δεν συμπίπτουν με τα όρια της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας»³⁶¹. Παράλληλα, η Ορθόδοξος Μακεδονική Εκκλησία ζητούσε από την Σερβική Εκκλησία να σταματήσει να επεμβαίνει στα εσωτερικά εκκλησιαστικά ζητήματά τους. Σύμφωνα με τον επίσκοπο Δεβρών και Κιτσέβου Τιμόθεο, η Σερβική Εκκλησία υποχώρησε και σταμάτησε να αποκαλεί την χώρα του ΠΓΔΜ, ονομάζοντάς την στο εξής «Δημοκρατία της Μακεδονίας»³⁶².

5.6 Δημιουργία του Δημοκρατικού Χριστιανικού Κόμματος «Μακεδονία» με έδρα την Αχρίδα και η ίδρυση του «Ουράνιου Τόξου»

Μέσα σε αυτό το κλίμα, με τον Κίρο Γκλιγκόροφ να επιδιώκει την αναγνώριση του ονόματος «Μακεδονία» διεθνώς και την Ορθόδοξη Μακεδονική Εκκλησία την αυτοκεφαλία της από την Σερβική Εκκλησία, ο Βασίλ Ριστέσκι δημιούργησε το Δημοκρατικό Χριστιανικό Κόμμα «Μακεδονία» με έδρα την πόλη της Αχρίδας, το οποίο οραματίζονταν την δημιουργία μιας πανσλαβικής χριστιανικής ένωσης στα Βαλκάνια, που θα περιλάμβανε την Ελλάδα, την Σερβία, την Βουλγαρία, του Ρουμανία και την «Μακεδονία».

³⁵⁸ Miroslav Spiroski, Site sme ceda na ona zemlja, Nova Makedonija 1993, σ.18.

³⁵⁹ «Zelbi za mir i blagosostojba», Nova Makedonija 8.1.1994, σ.3.

³⁶⁰ Βασ. Δ. Κυρίτσης, «Η πολιτική και Εκκλησιαστική κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία τη διετία 1993-1994 μέσα από τον τύπο της χώρας», ΚΟΣΜΟΣ - Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας 5, 2018, σ.152.

³⁶¹ Τας. Τέλλογλου, «Συνομιλίες «πακέτο» ζητεί ο Γκλιγκόροφ...», Καθημερινή, 16.3.1994, σ.34.

³⁶² M.C. Razfovari so SPC na ramnopravni osnovi, Nova Makedonija 10.3.1994, σ.8.

Βέβαια, ο Ριστέσκι αναφέρει ότι η Ελλάδα και η Ρουμανία δεν ανήκουν στα σλαβικά κράτη, εννοώντας συνεπώς οι συμπατριώτες του είναι Σλάβοι και κατ' επέκταση δεν έχουν καμία σχέση με τους αρχαίους Μακεδόνες. Ταυτόχρονα, ο Ριστέσκι επισήμανε ότι η χώρα αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα, ιδίως λόγω της έντονης παρουσίας του μουσουλμανικού στοιχείου. Στον αγώνα του έχει υποστήριξη των Ελλήνων της διασποράς, ιδίως στις ΗΠΑ και στην Αυστραλία³⁶³.

Επίσης, πρέπει να αναφέρουμε την έκδοση του βιβλίου του Δημήτρη Λιθοξόου, υποψηφίου του κόμματος του «Ουράνιου Τόξου», όπου ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι «Μακεδόνες» κατά την διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων ζούσαν καταπιεσμένοι³⁶⁴ και ότι η Ελλάδα ενεργεί σαν τραμπούκος των Βαλκανίων, γεγονός αναληθές, καθώς η Ελλάδα αποδεδειγμένα επιθυμεί την επίλυση των προβλημάτων με τη γείτονα χώρα³⁶⁵.

Σε όλο αυτό το διάστημα, η «μακεδονική» προπαγάνδα οργίασε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να υποστηριχθεί από τον Βασίλ Ιλιόφ, αρχαιολόγο και συνεργάτη της προστασίας μνημείων της πόλης των Σκοπίων, σε δημοσίευσμά του στην εφημερίδα «Nova Macedonia» ότι οι Μακεδόνες είχαν δική τους γλώσσα και γραφή. Για την τεκμηρίωση των ισχυρισμών του, ανέφερε ότι στη Σομαλία και στην Αίγυπτο ανακαλύφθηκαν ευρήματα με «Μακεδονικά ονόματα»³⁶⁶. Προσπαθώντας οι γείτονες της Ελλάδας να επηρεάσουν την παγκόσμια κοινή γνώμη, στα μέσα Ιουνίου του 1994 διοργάνωσαν διεθνές ιστορικό συνέδριο με τη συμμετοχή 160 επιστημόνων από διάφορες χώρες, όπως Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Τουρκία, Πολωνία, Ρωσία και ΗΠΑ, το οποίο περιλάμβανε τέσσερις θεματικές: την αρχαιότητα, τον μεσαίωνα, την τουρκοκρατία και τη σύγχρονη εποχή (από τους Βαλκανικούς πολέμους έως το 1994). Κύριος σκοπός του συνεδρίου ήταν να δοθεί το πλαίσιο της ιστορικής συνέχειας της Μακεδονίας σε σχέση με το γειτονικό κράτος³⁶⁷. Κατά την διάρκεια του συνεδρίου οι διοργανωτές του ήρθαν σε έντονη αντιπαράθεση με

³⁶³ Βα. Δ. Κυρίτσης, «Η πολιτική και Εκκλησιαστική κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία τη διετία 1993-1994 μέσα από τον τύπο της χώρας», *ΚΟΣΜΟΣ - Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας* 5, 2018, σ.153.

³⁶⁴ «Nemokta na grckata drzava», *PULS* 22.4.1994, σ.43

³⁶⁵ Δημ. Λιθόξοος, *Μειονοτικά ζητήματα και εθνική συνείδηση στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 2006, σ.60.

³⁶⁶ «Drevite Makedonci – nasi prdci», *NOVA MAKEDONIA*, 5.6.1994, σ.21.

³⁶⁷ S. Kaznovska, «Preselbite na balkanskite krstopati», *NOVA MACEDONIA*, 8.6.1994, σ.14.

τον Βούλγαρο ιστορικό Λατσέζαρ Στογιάνοφ³⁶⁸, καθώς προσπαθούσαν να πείσουν την διεθνή γνώμη με ανιστόρητες τεκμηριώσεις.

Κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων για την προώθηση των εθνικών ζητημάτων, η Ορθόδοξη Μακεδονική Εκκλησία, όπως επισημαίνει ο Τρίτος³⁶⁹, είχε επαφές με την Αγία Έδρα και έλαβε βοήθεια από τον Ιωάννη – Παύλο τον Β΄. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, αντί να βοηθήσει τις Ορθόδοξες Εκκλησίες, που κατά την διάρκεια των αθεϊστικών κομμουνιστικών καθεστώτων είχαν σοβαρά προβλήματα, αντί για διαβήματα αγάπης και αλήθειας, επέτρεψε στην Ουνία να αρχίσει προπαγάνδα στη γειτονική χώρα. Συγχρόνως, ο τύπος με ψευδή δημοσιεύματα τόνιζε ότι η Ελλάδα είναι ο υπ΄ αριθμόν ένα εχθρός της χώρας τους, δεν επιθυμούσε την επίλυση του προβλήματος και ότι η «μακεδονική» μειονότητα υπόκεινται σε διωγμούς. Επίσης, ψευδώς ανέφεραν ότι σε πολλές πόλεις δημιουργούνται επιτροπές για την προάσπιση των δικαιωμάτων των «Μακεδόνων του Αιγαίου» και όπως δηλώνει ο Παύλος Βοσκόπουλος³⁷⁰ οι Μακεδόνες πρέπει να αγωνιστούν για τα ευρωπαϊκά τους δικαιώματα³⁷¹.

Όμως, σύμφωνα με τον Κυρίτση³⁷² πρέπει τα μίση και τα λάθη που έχουν δημιουργηθεί ανάμεσα στα δύο κράτη να παραμεριστούν, χωρίς όμως να γίνει παραχάραξη και οικειοποίηση της ιστορίας ενός λαού.

5.7 Ιστορική θεώρηση της σύνδεσης της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας με το λεγόμενο «μακεδονικό έθνος»

Ανατρέχοντας τις βιβλιογραφικές αναφορές που έχουν παρατεθεί στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία, καθίσταται σαφές ότι το θέμα του «μακεδονικού» εκκλησιαστικού ζητήματος δεν είναι εκκλησιαστικό, αλλά

---

³⁶⁸ Ο.π., σ.14

³⁶⁹ Μιχ. Τρίτος, *Ιστορία και σύγχρονος βίος των σλαβικών και λοιπών ορθοδόξων εκκλησιών, Θεσσαλονίκη 2015, σ.19.*

³⁷⁰ Παύλος Βοσκόπουλος: διορισμένος στην Π.Ε. Φλώρινας, θεωρείται «ενορχηστρωτής» της εκστρατείας κατά της Μακεδονίας και «εγκέφαλος» της Συμφωνίας των Πρεσπών, στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.otavoice.gr/eidhseis/politiki/2019/03/paylos-voskopoulos-o-diorismenos-stin-p-e-florinas-enorxistrotis-tis-ekstrateias-kata-tis-makedonias-kai-egkefalos-ton-prespon/>.

³⁷¹ Kir. Dobruceveski, «Beskoncena diskriminacija», BITOLSKI VESNIK, 1.12.1994, σ.3.

³⁷² Βα. Δ. Κυρίτσης, «Η πολιτική και Εκκλησιαστική κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία τη διετία 1993-1994 μέσα από τον τύπο της χώρας», *ΚΟΣΜΟΣ - Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας* 5, 2018, σ.159.

καθαρά πολιτικό. Η κομμουνιστική ηγεσία της Γιουγκοσλαβίας αποφάσισε για πολιτικούς σκοπούς να συγκροτήσει την Δημοκρατία της Μακεδονίας, αλλά επειδή δεν υπήρχαν Μακεδόνες, επεχείρησε να δημιουργήσει «μακεδονική» συνείδηση. Στη συγκρότηση του νέου κράτους, παρόλο που την θεωρεί αντίπαλο, χρησιμοποίησε την Ορθόδοξη Εκκλησία, για να αποσπάσει από την Σερβική Εκκλησία τις τρεις εκκλησιαστικές επαρχίες³⁷³.

Οι εκπρόσωποι της Σερβικής Εκκλησίας βρέθηκαν αντιμέτωποι με το Κανονικό Δίκαιο της Εκκλησίας που ήταν ενάντια στην ίδρυση μίας Εκκλησίας με βάση τα φυλετικά κριτήρια (από τη στιγμή μάλιστα που στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει φυλή) αλλά και ενάντια στο σερβικό λαό, ο οποίος θεωρούσε ότι η άνω Μακεδονία ταυτίζεται με τη Νότια Σερβία. Ακολούθησε μακρά περίοδος αντιπαραθέσεων που διήρκεσαν από το 1945 έως το 1967. Κατά την διάρκειά της πολλοί εκπρόσωποι της Σερβικής Εκκλησίας υπέκυψαν στις πιέσεις του πολιτικού καθεστώτος και στις προσωπικές τους φιλοδοξίες (όπως ο πιτουλάριος επίσκοπος Δοσίθεος, ο οποίος καταπατώντας τους όρκους τους και τους εκκλησιαστικούς κανόνες, φιλοδόχησε να γίνει αρχιεπίσκοπος της νέας Εκκλησίας). Από την άλλη πλευρά, ο Γερμανός, Πατριάρχης της Σερβικής Εκκλησίας (1958-1990), παρά τις αντικανονικές τελεεσμένες πράξεις, συμμετείχε στην χειροτονία του δεύτερου επισκόπου της Μακεδονικής Εκκλησίας. Έτσι, παρόλο που τα Σκόπια διέθεταν τον μικρότερο αριθμό επισκόπων, για να χειροτονήσουν επίσκοπο – καθώς ο Αποστολικός κανόνας Α' αναφέρει ότι ένας επίσκοπος μπορεί να χειροτονηθεί από δύο ή τρεις επισκόπους – δεν είχαν πλέον την ανάγκη της Σερβικής Εκκλησίας και όποτε θα το θεωρούσαν σκόπιμο θα προχωρούσαν στην σημαντικότερη πράξη τους, δηλαδή την ανακήρυξη της Εκκλησίας τους ως αυτοκέφαλης. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθούν τα βασικά σημεία στα οποία βασίζονται τα επιχειρήματα των θεωρητικών, που υποστηρίζουν την ίδρυση της Εκκλησίας. Αυτά είναι τα παρακάτω³⁷⁴:

1. Η ιστορία και η παράδοση της Εκκλησίας.

---

³⁷³ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.276.

³⁷⁴ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ.ΑΡΜΟΣ, σ.276.

2. Οι κανόνες ιζ' της Δ' Οικουμενικής και λη' της Πενθέκτης Οικουμενικής³⁷⁵.

3. Το γεγονός ότι η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος είχε να παρουσιάσει ιστορική πορεία 800 ετών..

4. Το γεγονός ότι το 1767 η Αρχιεπισκοπή καταργήθηκε αντικανονικά.

Όμως, όπως υποστηρίζει ο Γόνης³⁷⁶ για θέματα δεοντολογίας θα πρέπει να αναφερθούν τα ακόλουθα:

α) Αν ανατρέξουμε στην ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας θα συναντήσουμε παραδείγματα τοπικών Ορθοδόξων Εκκλησιών οι οποίες απέκτησαν την αυτοκεφαλία τους με αντικανονικό και αυθαίρετο τρόπο, όπως:

- Η Βουλγαρική Εκκλησία η οποία το 1870, κατά την διάρκεια της βασιλείας του Συμεών, έγινε αυτοκέφαλη και το 1953 πήρε την πατριαρχική τιμή.

- Το 1346, το 1557 και το 1920 η Σερβική Εκκλησία πήρε την πατριαρχική τιμή.

- Η μητρόπολη του Μαυροβουνίου πήρε την αυτοκεφαλία μετά το 1766 (άγνωστο πότε).

- Η μητρόπολη των Καρλοβακίων έλαβε την πατριαρχική τιμή το 1848.

- Η Ρουμανική Εκκλησία έγινε αυτοκέφαλη το 1865.

- Η Εκκλησία της Ελλάδος έλαβε το αυτοκέφαλο το 1833, ενώ η Αλβανική το αυτοκέφαλο το 1922 και το 1929.

Όμως οι αυθαίρετες αυτές ενέργειες δεν τις νομιμοποιούν, καθώς η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει καθιερώσει κανόνες που πρέπει να ακολουθούνται και να τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια.

β) Οι κανόνες της ιζ' της Δ' Οικουμενικής και λη' της Πενθέκτης Οικουμενικής συνδέονται άρρηκτα με το δικαίωμα του βυζαντινού αυτοκράτορα να επιφέρει μεταβολές στην εκκλησιαστική διοίκηση. Στο ζήτημα των Σκοπίων ο Φώτιος δεν επιτρεπόταν να επέμβει, γιατί υπάρχει πλαστή κρατική μεταβολή. Το κράτος που δημιουργήθηκε μέσα στα όρια της Ομοσπονδίας της

³⁷⁵ Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος: Εξέδωσε 102 κανόνες, ήτοι, 1-29, 30-69 και 70-102. Διεξήχθη το 691 μ.Χ. στην Κωνσταντινούπολη (στον ιστότοπο: πενθεκτης οικουμενικής - Αναζήτηση (bing.com)).

³⁷⁶ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ. ΑΡΜΟΣ, σ.277.

Γιουγκοσλαβίας στην πραγματικότητα δεν υφίστατο και δεν υπάρχει μακεδονικός λαός. Ακόμη, ακόμα και αν γινόταν δεκτή η κρατική μεταβολή, αυτό δε σημαίνει ότι ήταν αναγκαία η εκκλησιαστική αλλαγή, γιατί ήταν Ομοσπονδία κρατών και έτσι η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αντιμετώπιζε εμπόδια στο να εκπληρώσει τις λειτουργίες της. Ένας πρόσθετος λόγος είναι ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αποδέχεται την αυτοκεφαλία τοπικής Ορθόδοξης Εκκλησίας λόγω φυλετικών κριτηρίων, αλλά η ίδρυση νέων Εκκλησιών συνδέεται με τη συγκρότηση ανεξάρτητου κράτους. Γιατί εάν αποδέχονταν την αυτοκεφαλία της Μακεδονίας λόγω της «μακεδονικής» φυλής, θα έπρεπε να αποδεχθεί και τις αυτοκεφαλίες των Βουλγάρων, των Σέρβων, των Βλάχων, των Ελλήνων, των Αλβανών, των Τσιγγάνων κ.ά.

γ) Μία κραυγαλέα ιστορική αυθαιρεσία αποτελεί η σύνδεση της αρχιεπισκοπής Αχρίδας με το λεγόμενο «μακεδονικό» έθνος. Μέσα από ιστορικά στοιχεία αποδεικνύεται ότι, αρχικά, ήταν συνέχεια του βουλγαρικού Πατριαρχείου του Δοροστόλου, ενώ από την βασιλεία του Βασιλείου Β΄ αποτελούσε αυτοκέφαλη Ορθόδοξη Αρχιεπισκοπή μέσα στα όρια του βυζαντινού κράτους και εν συνεχεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι διαφορές μεταξύ της παλαιάς Αρχιεπισκοπής Αχρίδας και της νέας «Μακεδονικής» Εκκλησίας είναι:

- Ως προς την έκταση. Ενώ η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδας εκτείνονταν τη Βιδύνη (Δούναβη) έως τους Σταγούς (Θεσσαλία) και από την Ήπειρο ως τη Δρίστρα (Μ. Σκυθία), η Μ.Ε. κατέχει την άνω Μακεδονία.

- Οι ιεράρχες της Μ.Ε. είναι «Μακεδόνες» ενώ οι επίσκοποι της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας ήταν ελληνικής καταγωγής, χωρίς να εξαιρούνται και οι Σλάβοι.

- Το πλήρωμα της Αρχιεπισκοπής ήταν πολυεθνικό, ενώ της Μ.Ε. μονοεθνικό.

- Μία άλλη διαφορά έγκειται στην γλώσσα. Ενώ η λειτουργική γλώσσα στην Αχρίδα ήταν η ελληνική και η παλαιοσλαβική, στη Μ.Ε. είναι μόνο η λεγόμενη «μακεδονική».

δ) Τα κοινά στοιχεία που έχει η Μ.Ε. με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας είναι ότι η παλιά έδρα της Αρχιεπισκοπής βρίσκεται στα όρια του «Μακεδονικού» κράτους και η Μ.Ε. συγκροτήθηκε από ελάχιστες επαρχίες της

Αρχιεπισκοπής³⁷⁷. Έτσι η κανονική ή μη κατάργηση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας το 1767 δεν δίνει κανένα δικαίωμα στους λεγόμενους «Μακεδόνες» να συγκροτήσουν Εκκλησία ως συνέχειά της. Επίσης, η Αρχιεπισκοπή ήταν σε όλη τη διάρκεια της ιστορικής της διαδρομής πολυεθνική, μόνο μία φορά κατέστη μονοεθνική κατά την βασιλεία του Σαμουήλ, αλλά στην περίπτωση εκείνη ήταν Εκκλησία του βουλγαρικού έθνους και όχι του «μακεδονικού».

ε) Όπως υποστηρίζει ο Γόνης, το να αποκτήσει ένας λαός κράτος και αυτοκέφαλη Εκκλησία αποτελεί μία πολύ σοβαρή υπόθεση. Αρκεί, όμως, να υπάρχει αυτός ο λαός και όχι να συγκροτείται το κράτος, να επιστρατεύεται και η Εκκλησία ,για να καλλιεργηθεί εντέχνως μια μη υφιστάμενη εθνική συνείδηση³⁷⁸.

6^ο Κεφάλαιο : Η πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος από το 1967 έως σήμερα

6.1 Αναγνώριση της «Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας» ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος

Στις 9 Μαΐου του 2022, η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, υπό την προεδρεία της Α. Θ. Παναγιόττος του Οικουμενικού Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, στην προσπάθειά της να αποκαταστήσει την ομαλότητα και τη σύμπνοια του ορθόδοξου κόσμου, αναγνώρισε την εκκλησία της Βόρειας Μακεδονίας (Σκοπίων) με την ονομασία «Εκκλησία Οχρίδας», χωρίς όμως να παραχωρήσει αυτοκεφαλία.

Το 1967 η ορθόδοξη εκκλησία της γειτονικής μας χώρας, μετά την απόρριψη του αιτήματός της για αυτοκεφαλία από την Σερβική Εκκλησία, αποσχίστηκε από το Σερβικό Πατριαρχείο και αυτοανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη με την ονομασία «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία». Κατόπιν τούτων, η Σερβική Εκκλησία διέκοψε την κοινωνία με τους κληρικούς και όχι με τους πιστούς της. Ομοίως έπραξαν και οι άλλες ορθόδοξες εκκλησίες.

³⁷⁷ Δημ. Β. Γόνης, *Ιστορία των Ορθόδοξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ. ΑΡΜΟΣ, σ.279.

³⁷⁸ Ο.π., 279.

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η Εκκλησία τέθηκε υπό καθεστώς ακοινωνησίας και όχι σχίσματος, όπως εσφαλμένως αναγράφεται και υποστηρίζεται, γιατί δεν έγιναν οι ενέργειες που ακολουθούν μία απόφαση σχίσματος, οι οποίες είναι οι εξής:

A) Εάν η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας αποφάσιζε το Σχίσμα της Εκκλησίας των Σκοπίων, θα έπρεπε να καθαιρέσει τους κληρικούς της Εκκλησίας αυτής, πράγμα που ουδέποτε έπραξε.

B) Από την πλευρά της η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου, με την αποδοχή του ασκηθέντος έκκλητου, θα έπρεπε να άρει την επιβληθείσα θεωρητικώς καθαίρεση. Αντιθέτως, ενήργησε για την αποκατάσταση της κοινωνίας αυτών με την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Από την απόφαση της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αναγνωρίσει την Εκκλησία των Σκοπίων με το όνομα «Εκκλησία Οχρίδας» απορρέουν τα παρακάτω:

α) Η αποκατάσταση της ευχαριστιακής κοινωνίας με την «Μακεδονική Εκκλησία», καθώς και η επιστροφή της Εκκλησίας στην κανονικότητα.

β) Η αναγνώριση του γεγονότος ότι η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας είναι υπεύθυνη για τον καθορισμό των διοικητικών πράξεων σύμφωνα με τους κανόνες της ιεροκανονικής τάξης και της εκκλησιαστικής παράδοσης.

γ) Η αναγνώριση του ονόματος της εκκλησιαστικής περιφέρειας με το όνομα «Αχρίδος» και τα γεωγραφικά όριά της και τα αντίστοιχα όρια του γειτονικού Κράτους της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας.

Η απόφαση της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου βασίστηκε στα εξής στοιχεία:

A. Η Εκκλησία των Σκοπίων χρησιμοποιούσε ήδη από το 1967 στην επωνυμία της τον όρο «Μακεδονική Εκκλησία», ο οποίος όρος, σύμφωνα με τις διατάξεις της Συμφωνίας των Πρεσπών και ειδικότερα σύμφωνα με τα άρθρα 7 παράγραφος 1 και με το άρθρο 7 παράγραφος 3, συνδέεται αποκλειστικά και μόνο με την δική του γλώσσα (δηλαδή την επίσημη γλώσσα του κράτους), τα δικά του γεωγραφικά όρια (επικράτεια σύμφωνα με διεθνείς κανόνες), τους δικούς του πολίτες- κατοίκους του κράτους του, την δική του ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, η οποία εμφανίσθηκε με την ίδρυση της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας το 1944.

Β. Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, η χρήση του όρου «Μακεδονία» ή «Μακεδονικός» ως ονομασία ή συνθετικό της ονομασίας της αποκλείεται. Η ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, της οποίας το βυζαντινό παρελθόν αποδεικνύεται όχι μόνο από τα αναρίθμητα μνημεία – μαρτυρίες αλλά από τις ιστορικές πηγές, προδιαγράφει με αδιαμφισβήτητο τρόπο τα γλωσσικά, τοπικά και χρονικά όρια.

Γ. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, με την αποδοχή της Συμφωνίας των Πρεσπών, (αναγνώριση της Εκκλησίας ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος) θεωρεί ότι επέλυσε με τον καλύτερο τρόπο τον κίνδυνο πιθανής παραβιάσεως της Συμφωνίας αυτής και μείωσε τον κίνδυνο να περιέχει η επωνυμία της Εκκλησίας τους όρους «Μακεδονία» ή «Μακεδονικός», γεγονός που θα δημιουργούσε έτσι παρεπόμενα εκκλησιαστικά και πολιτικά προβλήματα³⁷⁹.

Όπως αναφέρει το Πατριαρχείο σε ανακοίνωσή του: *«δέχεται εις ευχαριστιακήν κοινωνίαν την ιεραρχία, τον κλήρον και τον λαό υπό τόν Αρχιεπίσκοπο κ. Στέφανον»* (σ.σ. ο επικεφαλής της Ορθόδοξης εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας) *θεραπεύουσα την πληγήν του σχίσματος»*.

Το 2009, η εκκλησία των Σκοπίων στην ονομασία «Μακεδονική Εκκλησία» πρόσθεσε αυθαιρέτως, το επίθημα «Αρχιεπισκοπή Οχρίδος». Με τον τρόπο αυτό και χωρίς την άδεια του Πατριαρχείου αυτοαναγορεύθηκε διάδοχος της παλιάς Αρχιεπισκοπής Οχρίδας.

Ο πραγματικός στόχος της εκκλησίας των Σκοπίων έγινε πλήρως κατανοητός τον Απρίλιο του 2008, όταν με επιστολή της στην Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου ζήτησε να υπαχθεί στο Οικουμενικό Πατριαρχείο με τον τίτλο «Αρχιεπισκοπή Οχρίδας», τονίζοντας ότι εγκαταλείπει την ονομασία «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία». Σε απάντηση, το Πατριαρχείο ανέφερε ότι η Εκκλησία της Σερβίας είναι υπεύθυνη για την ρύθμιση των διοικητικών θεμάτων, ενώ παράλληλα απέκλεισε την αναφορά του όρου «μακεδονική» και κάθε άλλο παράγωγο της λέξης «Μακεδονία» στην ονομασία.

Η απόφαση αυτή του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αναγνωρίσει την εκκλησία ως Αρχιεπισκοπή Οχρίδας και να επιτρέψει την κοινωνία με όλες τις

---

³⁷⁹ Αν. Βαβούσκος, Οικουμενικό Πατριαρχείο και «Μακεδονική Εκκλησία» εντός του πλαισίου της Συμφωνίας των Πρεσπών, *Ανιχνεύσεις*, 2023, στον διαδικτυακό τόπο: [Αν. Βαβούσκος: Οικουμενικό Πατριαρχείο και «Μακεδονική Εκκλησία» εντός του πλαισίου της Συμφωνίας των Πρεσπών | Ανιχνεύσεις \(anixneuseis.gr\)](http://anixneuseis.gr) (ημερομηνία ανάκτησης : 5/4/2023).

Ορθόδοξες εκκλησίες ικανοποίησε την κυβέρνηση της «Βόρειας Μακεδονίας». Ο δε πρωθυπουργός στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εξέφρασε την ευγνωμοσύνη του στον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίο, επισημαίνοντας ότι με αυτή την πράξη στηρίζει την ιστορική αποστολή του και ευθύνη του και αναγνωρίζει ότι η ιστορική εκκλησία της γειτονικής χώρας είναι συνέχει από την αρχαία Αρχιεπισκοπή³⁸⁰.

Το σχετικό ανακοινωθέν της αρχιγραμματείας της Αγίας και Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανέφερε τα εξής:

A. «Αναγνωρίζει ως όνομα τῆς Ἐκκλησίας ταύτης τό "Αχρίδος" (νοουμένης τῆς περιοχῆς τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς μόνον ἐντός τῶν ὁρίων τῆς ἐπικρατείας τοῦ κράτους τῆς Βορείου Μακεδονίας), ὡς ὑπεσχέθη ἐγγράφως πρὸς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί ὁ Προκαθήμενος αὐτῆς, ἀποκλείουσα τόν ὄρον "Μακεδονική" καί οἰοδητι ἄλλο παράγωγον τῆς λέξεως "Μακεδονία"».

B. Η Αγία και Ιερά Σύνοδος, συνελθούσα σήμερα, Δευτέρα, 9ην Μαΐου 2022, υπό την προεδρεία της Α. Θ. Παναγιότητος του Οικουμενικού Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου, συνεζήτησε διεξοδικῶς το εκκλησιαστικόν θέμα των Σκοπίων, και, αξιολογήσασα εις τελικὴν φάσιν την υποβληθείσαν τη Μητρί Εκκλησία ἐκκλητον προσφυγὴν της εκείσε Εκκλησίας, ὡς και τας αλληπαλλήλους εκκλήσεις της Πολιτείας της Βορείου Μακεδονίας, απεφάσισε τα εξής:

1) Δέχεται εις ευχαριστιακὴν κοινωνίαν την Ιεραρχίαν, τον κλήρον και τον λαόν της υπό τον Αρχιεπίσκοπον κ. Στέφανον Εκκλησίας ταύτης, θεραπεύουσα την πληγὴν του σχίσματος, και επιχέουσα εις το τραύμα των εκείσε αδελφῶν ημῶν Ορθοδόξων "έλαιον και οἶνον". Προς τούτο εκδίδεται και η σχετικὴ Πατριαρχικὴ και Συνοδικὴ Πράξις.

2) Επαφήσιν εις την Αγιωτάτην Εκκλησίαν της Σερβίας την ρύθμισιν των μεταξύ αυτής και της εν Βορείω Μακεδονία Εκκλησίας διοικητικῶν θεμάτων, εν τῷ πλαισίῳ ασφαλῶς της ιεροκανονικῆς τάξεως και εκκλησιαστικῆς παραδόσεως.

³⁸⁰ Οικουμενικό Πατριαρχείο: Αναγνώριση της εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας ὡς «εκκλησία Οχρίδας», στον διαδικτυακό τόπο: <https://www.kathimerini.gr/politics/foreign-policy/561850507/oikoumeniko-patriarchoio-anagnorisi-tis-ekklisias-tis-voreias-makedonias-os-ekklisia-ochridas/#:~:text=%CE%> (ημερομηνία ἀνάκτησης: 5.5.2023).

3) Αναγνωρίζει ως όνομα της Εκκλησίας ταύτης το “Αχρίδος” (νοουμένης της περιοχής της δικαιοδοσίας αυτής μόνον εντός των ορίων της επικρατείας του κράτους της Βορείου Μακεδονίας), ως υπεσχέθη εγγράφως προς το Οικουμενικόν Πατριαρχείον και ο Προκαθήμενος αυτής, αποκλείουσα τον όρον “Μακεδονική” και οιοδήποτε άλλο παράγωγον της λέξεως “Μακεδονία”.

Γ. Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον συνεχίζει να ενδιαφέρεται διά την αύξησιν, πρόοδον και ευστάθειαν της εκκλησιαστικής ταύτης οντότητος της Αχρίδος, ως έπραξε διά μέσου των αιώνων δι’ όλας τας κατά τόπους Ορθοδόξους Εκκλησίας, ως “το πανδοχείον της αγάπης, η πηγή της ευσεβείας του Γένους των Ορθοδόξων Χριστιανών” (Δράμας Παύλος)³⁸¹.

Το 2022 το Οικουμενικό Πατριαρχείο συμφώνησε στην άρση του σχίσματος με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, διευκρινίζοντας: «της νοουμένης της περιοχής της δικαιοδοσίας αυτής μόνον εντός των ορίων της επικρατείας του κράτους της Βορείου Μακεδονίας».

Η Βόρεια Μακεδονία θεώρησε ιστορική την αναγνώριση της εκκλησίας της ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, διευκρινίζοντας ταυτόχρονα ότι η Εκκλησία της Αχρίδος δεν έλαβε αυτό που ήθελε επί δεκαετίες, δηλαδή την αυτοκεφαλία της ή την ανεξαρτησία της. Βέβαια, εκκλησιαστικοί κύκλοι διαβεβαίωσαν ότι τα Σκόπια δεν είχαν ζητήσει την αυτοκεφαλία και εάν κάποτε ζητηθεί θα πρέπει να εγκριθεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο έχει το αποκλειστικό προνόμιο της απονομής της αυτοκεφαλίας.

Με την αναγνώριση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος δημιουργείται ένα σύστημα, όπου υπάρχει ένα κράτος και μία Εκκλησία. Δηλαδή δε θα γίνουν πολλές Μητροπόλεις, αλλά θα είναι ένα κράτος με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας, με Αρχιεπίσκοπο τον Μητροπολίτη Στέφανο. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την αναγνώριση της Αρχιεπισκοπής τερματίζει τον σφετερισμό της Επισκοπής Πολυανής που δημιουργήθηκε στην Βόρεια Μακεδονία στην ομώνυμη Μητρόπολη της Εκκλησίας της Ελλάδος Πολυανής και Κιλκισίου.³⁸²

³⁸¹ Ι. Χαραλαμποπούλου, (2022). «Εκκλησία Σκοπίων: Αναγνώριση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την ονομασία Εκκλησία Αχρίδος», Εφημερίδα το «ΘΕΜΑ», στον διαδικτυακό τόπο: Εκκλησία Σκοπίων: Αναγνώριση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την ονομασία Εκκλησία Αχρίδος (protothema.gr), (ημερομηνία ανάκτησης 24/03/23).

³⁸² «Τι σημαίνει η αναγνώριση της Εκκλησίας της Αχρίδος στη Βόρεια Μακεδονία από τον πατριάρχη Βαρθολομαίο», στον διαδικτυακό τόπο: Τι σημαίνει η αναγνώριση της Εκκλησίας της Αχρίδος στη Βόρεια Μακεδονία από τον πατριάρχη Βαρθολομαίο | in.gr, (ημερομηνία ανάκτησης 02/04/23).

6.2 Η αντίδραση της Ρωσικής Εκκλησίας στην αναγνώριση της «Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας» ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος

Η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία αντέδρασε με ψυχρότητα στην αναγνώριση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, γιατί υποστήριζε τα κανονικά δικαιώματα της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στη Βόρεια Μακεδονία.

Όμως, ο πρώην πρόεδρος της επιτροπής θρησκευτικών υποθέσεων της Βόρειας Μακεδονίας, Cane Mojanoski, δήλωσε στην εφημερίδα Focus ότι μετά τις πρώτες αντιδράσεις, επήλθε πρόοδος στην αναγνώρισή της Εκκλησίας της Αχρίδος από την Σερβική και Ρωσική Εκκλησία και υποστηρίζει ότι η Σερβική Εκκλησία θα ενημερώσει το Οικουμενικό Πατριαρχείο ότι οι επισκοπές στη Μακεδονία έχουν ενωθεί πολιτικά κάτω από μια ξεχωριστή εκκλησία. Κατόπιν επισημαίνει ότι η Εκκλησία της Αχρίδος θα πρέπει να λάβει ένα εκκλησιαστικό διάταγμα από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, για την ανεξαρτησία της.

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι, το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την απόφασή του να μην αναμιχθεί στα εσωτερικά της δικαιοδοσίας του Πατριαρχείου Σερβίας, διευκόλυνε τον εκκλησιαστικό διάλογο Βελιγραδίου-Σκοπίων. Όμως, παράλληλα οριοθέτησε την δικαιοδοσία του στην Ορθόδοξη Εκκλησία της Βόρειας Μακεδονίας και το μέλλον της. Επίσης, θα πρέπει να τονίσουμε ότι μία μελλοντική αναγνώριση της Εκκλησίας Αχρίδος ως αυτοκέφαλης μπορεί να επιτευχθεί μόνο με απόφαση του ίδιου.

Ο έγκριτος δημοσιογράφος Dan Diachir, σε μία συνέντευξή του στο DC News, ανέφερε ότι η αναγνώριση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν ένα κτύπημα προς τον Βλαντιμίρ Πούτιν και τον Πατριάρχη Κύριλλο καθώς και προς την Σερβική Εκκλησία. Επίσης η απόφαση αυτή βαθαίνει το χάσμα μεταξύ των εκκλησιών που συμμετείχαν στην Σύνοδο του 2016, η οποία δεν ήταν πανορθόδοξη, καθώς δεν συμμετείχαν η Ρωσική Εκκλησία και η Σερβική Εκκλησία.³⁸³

Στις 25 Αυγούστου 2022, ο Παναγιώτατος Πατριάρχης Μόσχας και πάσης Ρωσίας Κύριλλος, κατά τη διάρκεια συνεδρίασης της Ιεράς Συνόδου της

³⁸³ «Τι σημαίνει η αναγνώριση της Εκκλησίας της Αχρίδος στη Βόρεια Μακεδονία από τον πατριάρχη Βαρθολομαίο», στον διαδικτυακό τόπο: Τι σημαίνει η αναγνώριση της Εκκλησίας της Αχρίδος στη Βόρεια Μακεδονία από τον πατριάρχη Βαρθολομαίο | in.gr, (ημερομηνία ανάκτησης 02/04/23).

Ρωσικής Ορθόδοξου Εκκλησίας, ευχαρίστησε τον Θεό που λύθηκε το θέμα του καθεστώτος της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη Βόρεια Μακεδονία, καθώς η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία παραχώρησε την αυτοκεφαλία στην «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία – Αρχιεπισκοπή Αχρίδος». Παράλληλα το όνομα του Προκαθημένου της, Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αχρίδας και «Μακεδονίας» Στέφανου αναγράφτηκε στα ιερά δίπτυχα.³⁸⁴

6.3 Η αντίδραση της Σερβικής Εκκλησίας στην αναγνώριση της Ορθόδοξης Μακεδονικής Εκκλησίας ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος

Η απόφαση της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αναγνωρίσει την Εκκλησία των Σκοπίων ως «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» δημιούργησε βαρύνουσες υποχρεώσεις στο Πατριαρχείο της Σερβίας, το οποίο προερχόταν από την Ιερά Σύνοδο της Πρωτόθρονης Εκκλησίας. Οι υποχρεώσεις αυτές δεν έχουν μόνο ηθική βάση αλλά και κανονική – δεσμευτική, γιατί η τοπική Εκκλησία της γειτονικής χώρας είναι επαρχεία του Πατριαρχείου Σερβίας, επομένως αυτό ήταν αρμόδιο να καθορίσει όχι μόνο των τρόπο διοίκησης αλλά και το όνομα και την αυτοκεφαλία αυτής.

Όμως, ένα μήνα μετά την απόφαση της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το Πατριαρχείο Σερβίας προχώρησε στην έκδοση «Τόμου» περί παραχώρησης αυτοκεφάλου καθεστώτος στην «Μακεδονική Εκκλησία», την οποία αποδέχτηκε η «Μακεδονική Εκκλησία» και αιτήθηκε στην Ιερά Σύνοδο του Οικουμενικού Πατριαρχείου να αποδεχτεί, εφόσον αυτό είναι αρμόδιο να το πράξει.

Παράλληλα, εκτός της αντικανονικότητας του «Τόμου» που εξέδωσε το Πατριαρχείο της Σερβίας υπάρχουν συγκεκριμένες διατυπώσεις, οι οποίες μπορεί τυπικώς να μην επιφέρουν νομοκανονικά αποτελέσματα, όμως δείχνουν την πρόθεση του Πατριαρχείου Σερβίας και κυρίως της «Μακεδονικής Εκκλησίας». Οι διατυπώσεις αυτές είναι οι εξής:

---

³⁸⁴ Ρωσία: «Το Πατριαρχείο αναγνώρισε τη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία – Αρχιεπισκοπή Αχρίδας», Στον διαδικτυακό τόπο: [Ρωσία: Το Πατριαρχείο αναγνώρισε τη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία - Αρχιεπισκοπή Αχρίδας» | in.gr](#), (Ημερομηνία ανάκτησης 02/04/23).

α) Η χρήση του όρου «Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Οχρίδας και Μακεδονίας» για τον Προκαθήμενο της.

β) Η αναφορά ότι η σημερινή Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία είναι διάδοχος της αρχαίας ένδοξης Αρχιεπισκοπής της Οχρίδος και γι' αυτό ο τίτλος της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας περιλαμβάνει το όνομα αυτής.

γ) Η διαβεβαίωση ότι η «Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία» δεν θέτει όρους που περιορίζουν την κανονική δικαιοδοσία της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και το ποιμαντικό της έργο για τον Ορθόδοξο λαό της εντός και εκτός της επικράτειας της χώρας.

Συμπερασματικά, αντιλαμβανόμαστε ότι ο «Τόμος» μετέβαλε τους όρους της Συνθήκης των Πρεσπών και την αναγνώριση από το Οικουμενικό Πατριαρχείο (9 Μαΐου 2023) του ονόματος και της γεωγραφικής περιφέρειας της Εκκλησίας, λόγω του καθορισμού του τίτλου του Προκαθημένου της ως Αρχιεπισκόπου «Οχρίδος και Μακεδονίας», της διασύνδεσης της «Μακεδονικής Εκκλησίας» με το Βυζάντιο και της αμφισβήτησης της δικαιοδοσίας των γεωγραφικών ορίων, αφού αναφέρεται και στην «διασπορά».

Όμως, θα πρέπει να τονίσουμε ότι η «Μακεδονική Εκκλησία» δεσμεύεται από την Συνθήκη Πρεσπών, γιατί την υπέγραψαν δύο κράτη και έγινε σεβαστή και αποδεκτή σε διεθνές επίπεδο. Θεωρείται αυτονόητο ότι αυτή η δέσμευση ισχύει και για τους πολίτες της, στους οποίους ανήκουν και οι κληρικοί και για τη χρήση των όρων «Μακεδονική Εκκλησία» ή και σε συνδυασμό με τα «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» και «Πρώτη Ιουστινιανή».

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο δύναται να αναγνωρίσει α. την εκκλησία ως «Αρχιεπισκοπή Σκοπίων» ή «Αρχιεπισκοπή Βόρειας Μακεδονίας» (χωρίς την αναφορά στον όρο Μακεδονία σύμφωνα με τον 38^ο κανόνα της Πενθέκτης Οικουμενικής συνόδου) β. το όνομα του Προκαθημένου ως «Αρχιεπίσκοπος Σκοπίων» γ. τα γεωγραφικά όρια κανονικής δικαιοδοσίας (μόνον αυτά του κράτους της Βόρειας Μακεδονίας).

Μέσα στις βασικές περιμέτρους του ζητήματος ανήκει ο σαφής διαχωρισμός των Αρχιεπισκοπών Αχρίδος και Πρώτης Ιουστινιανής από την

νέα Εκκλησία από ιστορικής απόψεως και την διασύνδεσή της μόνο επί βάσεως γεωγραφικής³⁸⁵.

6.4 Η αναγνώριση της αυτοκεφαλίας της «Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας – Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» από την Ορθόδοξη Βουλγαρική και Ρουμάνικη Εκκλησία

Προσφάτως το Πατριαρχείο Ρουμανίας και το Πατριαρχείο Βουλγαρικής Εκκλησίας αναγνώρισαν το αυτοκέφαλο της «Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας» με την επωνυμία «Αρχιεπισκοπή Οχρίδος και Βόρειας Μακεδονίας» με Προκαθήμενο τον «Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Οχρίδος, Σκοπίων και Βόρειας Μακεδονίας Στέφανο», γεγονός που καθιστά την αναγνώριση της αυτοκεφαλίας της «Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας» ως «Αρχιεπισκοπή Οχρίδος και Βόρειας Μακεδονίας» ένα σύνθετο εκκλησιαστικό, πολιτικό και κοινωνικό ζήτημα.

Συμπεράσματα

Ανατρέχοντας τις βιβλιογραφικές αναφορές της παρούσας Διπλωματικής εργασίας αντιλαμβανόμαστε ότι πρέπει να διευκρινιστούν και να τονιστούν τα καίρια σημεία πάνω στα οποία οικοδομήθηκε η ιστορική πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχριδών και τα οποία διαστρεβλώνει η σύγχρονη πολιτική και εκκλησιαστική πορεία των γειτόνων μας.

Η πράξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, μετά από αλληπάλληλες εκκλήσεις της Β. Μακεδονίας, να αναγνωρίσει το 2022, να αποδεχθεί το όνομα «Αχρίδος», αποκλείοντας, όμως, τον όρο «Μακεδονική» και να δέχεται στο εξής σε ευχαριστιακή κοινωνία την Εκκλησία των Σκοπίων, δημιούργησε ποικίλες αντιδράσεις στην εκκλησιαστική και πολιτική ζωή, αλλά και στις συνειδήσεις των απλών Ελλήνων.

Βασικά η απόφαση αυτή θα πρέπει να προσεγγιστεί από την οπτική:

---

³⁸⁵ Αν. Βαβούσκος, «Οικουμενικό Πατριαρχείο και «Μακεδονική Εκκλησία» εντός του πλαισίου της Συμφωνίας των Πρεσπών», *Ανιχνεύσεις*, 2023, στον διαδικτυακό τόπο: [Αν. Βαβούσκος: Οικουμενικό Πατριαρχείο και «Μακεδονική Εκκλησία» εντός του πλαισίου της Συμφωνίας των Πρεσπών | Ανιχνεύσεις \(anixeuseis.gr\)](http://anixeuseis.gr) (ημερομηνία ανάκτησης : 5.1.2023).

1. Του οικουμενικού πνεύματος του Ευαγγελίου πάνω στο οποίο οικοδομήθηκε ο Χριστιανισμός
2. Της διδασκαλίας του Αποστόλου Παύλου σε ένα πλουραλιστικό περιβάλλον και σε μια πανσπερμία γλωσσών
3. Της οικουμενικότητας της Εκκλησίας του Χριστού η οποία πλήττεται από τον εθνικισμό, τις φυλετικές συγκρούσεις και την πίστη στην εθνοφυλετική υπεροχή, που εκφράζουν απόψεις απαρχαιωμένες και αναχρονιστικές.

Η οικουμενικότητα της Εκκλησίας διαφάνηκε κατά την διάρκεια της της Οθωμανικής κατάκτησης των Βαλκανίων. Επειδή η Εκκλησία ασπάστηκε τη φιλοσοφία του Διαφωτισμού για ελευθερία, επέτυχε να συσπειρώσει γύρω της τον λαό, με αποτέλεσμα όλοι οι υπόδουλοι να την θεωρούν εθνικό τους στήριγμα.

Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος ιδρύθηκε το 535 από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό με έδρα την Ιουστινιανή, γενέτειρα του Ιουστινιανού και βρισκόταν εντός των γεωγραφικών ορίων της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η αιτία ίδρυσής της ήταν ότι, ενώ η περιοχή βρισκόταν σε ένα κομβικό σημείο όπου ενώνονταν Ανατολή και Δύση, οι λαοί που διέμεναν εκεί ήταν Σλάβοι, προερχόμενοι από την Κεντρική Ευρώπη που βρίσκονταν σε πρωτόγονη κατάσταση. Συνεπώς, για να ενταχθούν στο Ρωμαϊκό κράτος έπρεπε να εκχριστιανισθούν.

Ο αρχιεπίσκοπος της Αχρίδος υπάγονταν στη δικαιοδοσία του αυτοκράτορα και ήταν υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία της ευαίσθητης αυτής περιοχής. Παρόλο που η απόφαση αυτή ελήφθη ομοφώνως από τον Πάπα Ρώμης και τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, η Αρχιεπισκοπή αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες, διότι οι λαοί που κατοικούσαν στα εδάφη της δεν επιθυμούσαν συνεργασία με το Βυζάντιο. Πρώτοι που διεκδίκησαν την ανεξαρτησία τους ήταν οι Βούλγαροι, των οποίων την επανάσταση κατάφερε να καταπνίξει το 970 ο Ιωάννης Τσιμισκής, ενώ το 1018 ο Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος υπέταξε τους επαναστάτες, όπως και τον Σαμουήλ και τους διαδόχους του.

Μετά την υποταγή των επαναστατών, ο Βασίλειος Β΄ επικύρωσε την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Πρώτης Ιουστινιανής Αχρίδος (ή Αχριδών), που υπήρξε πρωτοβουλία του Ιουστινιανού, με τρία σιγίλλια προσδίδοντας

εκκλησιαστική ταυτότητα στην περιοχή, προσθέτοντας και τον όρο «Πάσα Βουλγαρία», στον οποίο, μετά την αναγνώριση της επίσημης Εκκλησίας των Σκοπίων ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, βασίζονται οι Βούλγαροι διαμαρτυρόμενοι ότι εκλάπη η ιστορία τους. Ωστόσο, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο όρος δε σήμαινε τη γεωγραφική θέση, αλλά αποτελούσε συνήθεια των Βυζαντινών, όπως για παράδειγμα με τον όρο πάσα Θεσσαλία εννοούσαν την Κεντρική Μακεδονία με την Θεσσαλονίκη ή προσφώνούσαν την Μητρόπολη Λαρίσης «Πάσης Ελλάδος». Παράλληλα, ο τίτλος αυτός δεν αποσκοπούσε στη σύνδεση της Αρχιεπισκοπής Αχριδών με την Βουλγαρία. Ήταν καθαρά ένας τιμητικός τίτλος για τους Βουλγάρους. Πηγή αυτού του τίτλου είναι η τιμή στην παρουσία των αγίων Κλήμη και Ναούμ και άλλων Σλάβων της ευρύτερης περιοχής. Επίσης, σύμφωνα με πηγές, εκείνη την εποχή η λέξη Βούλγαρος προσδιόριζε κάθε σλαβόφωνο άτομο που ζούσε νοτίως του Δούναβη.

Την περιοχή εκείνη προσπαθούσαν να την πάρουν στη δικαιοδοσία τους τα Πατριαρχεία Πεκίου, Σερβίας και Βουλγαρίας και σε αυτή κατοικούσαν διάφοροι λαοί, όπως Έλληνες, Σλάβοι και Βούλγαροι που διαδραμάτισαν και ακόμα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στα εκκλησιαστικά και πολιτικά πράγματα.

Η υποτέλειά της στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης την ενισχύθηκε από το γεγονός ότι οι αρχιεπίσκοποι που υπηρέτησαν ήταν βυζαντινής καταγωγής και εξέχουσες προσωπικότητες που υπερασπίστηκαν σθεναρά τα προνόμια της επαρχίας τους, επιδιώκοντας την ειρηνική συνύπαρξη των διαφόρων ενθοπολιτιστικών ομάδων, όπως μαρτυρούν γραπτά μνημεία και αναγραφές.

Στους αιώνες ύπαρξής της, η Αρχιεπισκοπή της Αχρίδος έγινε αποδέκτης των διεκδικήσεων βυζαντινών εδαφών από τους Βούλγαρους και τους Σέρβους, οι οποίοι προσπάθησαν να μετατρέψουν τις θρησκευτικές συνειδήσεις σε πολιτικούς και ιδεολογικούς αγώνες και εδαφικές διεκδικήσεις. Όμως η Αρχιεπισκοπή μέχρι την κατάργησή της το 1767, αποτέλεσε ενωτικό φάρο της Ορθοδοξίας σε επαρχίες όπου κατοικούσαν σλαβόφωνοι, βουλγαρόφωνοι και βλαχόφωνοι, με τις Εκκλησίες της Σερβίας και Βουλγαρίας να επιχειρούν να εδραιώσουν την πολιτική και εκκλησιαστική κυριαρχία.

Ένα άλλο θέμα που επικαλείται η επίσημη Εκκλησία της «Βόρειας Μακεδονίας» είναι αυτό της αυτοκεφαλίας της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, Η Αυτοκεφαλία χορηγείται από τον Πατριάρχη και χαρακτηρίζει την ανεξαρτησία μίας Εκκλησίας σε διοικητικό επίπεδο. Αντιθέτως, οι Εκκλησίες που ορίζονται ως αυτόνομες βρίσκονται υπό την αιγίδα του Πατριάρχη και η αυτοδιοίκησή τους παρέχεται από τον Οικουμενικό θρόνο.

Μέχρι το 2011 τα θέματα Αυτονομίας και Αυτοκεφαλίας παρέμεναν σε εκκρεμότητα, συνεχίζοντας να προκαλούν στη σύγχρονη εποχή προστριβές για διάφορες εδαφικές κατακτήσεις, μη τήρηση των συμφωνηθέντων και παράβλεψη των ιερών κανόνων και εκκλησιαστικών αρχών, παρόλο που η Αυτοκεφαλία χορηγείται με τον τόμο Αυτοκεφαλίας (ο οποίος είναι μία πράξη ευθύνης της Ορθόδοξου Εκκλησίας σε άλλους ορθόδοξους, υπογράφεται από τον Οικουμενικό Πατριάρχη με τη συμμετοχή των Προκαθήμενων των Ορθόδοξων Εκκλησιών) αφορά συγκεκριμένο γεωγραφικό τμήμα, για λόγους όμως καθαρά ποιμαντικούς και όχι πολιτικούς.

Αυτό το οποίο εντοπίζουμε ξεκάθαρα από την ανάλυση της παρούσας Μεταπτυχιακής Εκκλησίας είναι ότι η ιστορική, πολιτική και εκκλησιαστική πορεία της Αρχιεπισκοπής είναι αλληλένδετη με την πορεία της αυτοκρατορίας της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και ότι αποδεικτικά στοιχεία για την ίδρυσή της βρίσκονται στα τρία σιγίλλια του Βασιλείου Β΄. Επίσης εξαιτίας του γεγονότος ότι ταυτίζεται με την Πρώτη Ιουστινιανή, θεωρούμε εύλογη την αναφορά στις επαρχίες που υπάγονταν στην Πρώτη Ιουστινιανή και είναι: η Δακία Μεδιτερρανεά (Μεσογαία), η Δακία Ριπενσία (Παρόχθειος), η Πρώτη Μυσία, η Δαρδανία, η επαρχία Πραιβάλεως (Πραιβαλιτάνα), η Δευτέρα Μακεδονία και ένα τμήμα της Δευτέρας Πανονίας. Δέκα χρόνια αργότερα ο Ιουστινιανός με την Νεαρά 131 επικύρωσε εκ νέου τις επαρχίες Δακία, Μεδιτερρανεά, Δακία Ριπενσία, την επαρχία Πραιβάλεως, την Δαρδανία, την ανωτέρα Μισία και την Παννονία. Αυτό δείχνει ότι η διεκδίκηση από τη Βόρεια Μακεδονία του τίτλου του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος δεν βασίζεται σε ιστορικά γεγονότα.

Βέβαια, λόγω των αλληπάλληλων εξεγέρσεων, οι επισκοπές που ανήκαν στην δικαιοδοσία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος υπάγονταν στην σέρβικη ή βουλγάρικη δικαιοδοσία, πάντα όμως οι προκαθήμενοι ήταν Έλληνες, εξέχουσες προσωπικότητες που υπάγονταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο της

Κωνσταντινουπόλεως και διατηρούσαν τον βυζαντινό χαρακτήρα της, ενώ οι ηγεμόνες αναγνώριζαν την εκκλησιαστική αρχή της Αρχιεπισκοπής.

Μία από τις πιο εξέχουσες προσωπικότητες ήταν ο Δημήτριος ο Χωματηνός, του οποίου η αρχιερατεία αποτέλεσε πολύ σημαντική καμπή για το μέλλον της αρχιεπισκοπής Αχριδών, καθώς στην προσπάθειά του να διατηρήσει την εδαφική ακεραιότητά της δε δίστασε να έρθει σε αντιπαράθεση με πολιτικούς ηγέτες, όπως ο βυζαντινός αυτοκράτορας και ο Σάββας Σερβίας.

Ο Χωματηνός αντέδρασε έντονα με την χειροτονία του Σάββα, ως αρχιεπισκόπου της Σερβικής Εκκλησίας από τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, γιατί οριστικά η Σερβική Εκκλησία ανήκε πλέον στην Ανατολική Εκκλησία και θα περιορίζονταν εδαφικά τουλάχιστον η δικαιοδοσία της αρχιεπισκοπής Αχριδών, στην οποία ανήκαν σύμφωνα με τα σιγίλλια του Βασιλείου Β΄ οι συγκεκριμένες επαρχίες και οι Σέρβοι την αναγνώριζαν ως εκκλησιαστική αρχή τους. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι τα όρια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος δεν καθορίστηκαν από καμιά Σύνοδο. Η δημιουργία της ήταν απόφαση του Βασιλείου Β΄, ενώ οι επαρχίες που ενσωμάτωσε ο Άγιος Σάββας την περίοδο 732-733 ήταν καθαρά στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Το 1879, η εκκλησία της Σερβίας ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη ενώ ήταν υπό την δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η ανασύσταση του Πατριαρχείου της Σερβίας έγινε το 1920, αφού προηγουμένως, το 1918, έγινε η επίσημη ένωση των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων σε ένα ενιαίο κράτος, με αποτέλεσμα οι παλιές μητροπόλεις και επισκοπές του Πατριαρχείου Πεκίου (Κοσσυφοπέδιο) να υπαχθούν στη δικαιοδοσία μίας κεντρικής κυβέρνησης. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1922, ανακηρύχθηκε επίσημα η ένωση και η δημιουργία Σερβικού Πατριαρχείου με πρώτο πατριάρχη τον Δημήτριο Παύλοβιτς.

Σημαντική ημερομηνία είναι, επίσης, η 8^η Νοεμβρίου 1929, οπότε ψηφίστηκε ο «Νόμος περί της Σερβικής Εκκλησίας» που αποτέλεσε τη βάση του Καταστατικού, σύμφωνα με το οποίο επήλθε ο διαχωρισμός κράτους – Εκκλησίας. Όμως, αυτό το Καταστατικό δεν τηρήθηκε από τον Τίτο, ηγέτη του κομμουνιστικού κόμματος που κέρδισε την εξουσία και είχε υπό έλεγχο τις θρησκευτικές κοινότητες. Αυτό συνεπάγεται ότι, ενώ οι πολίτες θεωρητικά είχαν

ελευθερία θρησκευτικής αυτοσυνειδησίας, το νέο καθεστώς ήλεγχε τα θρησκευτικά δικαιώματα παντού (στρατός, σχολεία, πανεπιστήμια, εργασιακοί χώροι κλπ). Εκτός από τις πιέσεις και τις παρεμβάσεις στα εσωτερικά ζητήματα της Σερβικής Εκκλησίας, κατά την χρονική περίοδο 1944-1945, το Κομμουνιστικό Κράτος προχώρησε και σε δολοφονίες ορθόδοξων κληρικών.

Όσον αφορά το κράτος της Βόρειας Μακεδονίας, μετά τον διαμελισμό της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας, η Σερβική Εκκλησία όχι μόνο είχε απολέσει την εκκλησιαστική δικαιοδοσία της, αλλά τα μέλη της εκδιώχθηκαν, ιδίως ο προκαθήμενος αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωάννης, ο οποίος καταδιώκονταν και φυλακίζονταν επί μακρόν, έως ότου κηρύχθηκε έκπτωτος. Η αιτία ήταν η θέση στην οποία ανήλθε, όταν το 2002 η Σερβική Εκκλησία, για να αντιμετωπίσει το ζήτημα της προσφώνησης της επίσημης εκκλησίας των Σκοπίων, υποστήριξε την άποψη να ονομαστεί η Εκκλησία αυτή «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» και ο αρχιεπίσκοπός της να φέρει το όνομα «Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και μητροπολίτης Σκοπίων. Η αδιαλλαξία της Εκκλησίας των Σκοπίων έφθασε στο σημείο να διώκονται οι αρχιερείς και μοναχούς που ήταν προσκείμενοι σε αυτόν. Οι παράνομες φυλακίσεις του Ιωάννη και των οπαδών του ξεσήκωσαν θύελλα αντιδράσεων από εκκλησιαστικές και πολιτικές αρχές. Μετά από έντονες πιέσεις του Ρώσου προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν, του Πατριάρχη της Ρωσίας Κύριλλου και άλλων αποφυλακίσθηκε το 2015. Όμως οι σχέσεις μεταξύ της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και της σχισματικής «Μακεδονικής» Εκκλησίας διαταράχθηκαν.

Οι Βούλγαροι από την πλευρά τους υποστηρίζαν ότι η αρχιεπισκοπή Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας, πρέπει να θεωρείται παράταση της αυτοκεφάλου αρχιεπισκοπής της Βουλγαρίας και αποτελεί ένα μεγαλοπρεπές μνημείο του βουλγαρικού έθνους, μέχρι το 1767, όταν έγινε η αντικανονική καθαίρεση από τον θρόνο του Σαμουήλ και των σέρβων πατέρων.

Έτσι, φθάνοντας στα εκκλησιαστικά και πολιτικά τεκταινόμενα της σημερινής εποχής γινόμαστε μάρτυρες της αναγνώρισης της επίσημης Εκκλησίας του νεοσυσταθέντος κράτους της Βόρειας Μακεδονίας ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, της αποδοχής αυτής της απόφασης από το Πατριαρχείο της Ρωσίας, της οργής του Πατριαρχείου της Βουλγαρίας και της αναίρεσης των υποσχέσεων της Εκκλησίας της Βόρειας

Μακεδονίας, καθώς όχι μόνο δεν έβγαλε από την προσφώνηση του τίτλου της την λέξη «Μακεδονική», όπως υποσχέθηκε, αλλά πιέζει το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως για αυτοκεφαλία.

Μετά από την μελέτη και συγγραφή της παρούσας Διπλωματικής εργασίας, ο συγγραφέας της τολμά να αναφέρει ότι η τεράστια εμπειρία του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως και η αγάπη και αλληλεγγύη που έχει επιδείξει στους αιώνες ύπαρξής του, ποιμαίνοντας πανσπερμία λαών και εθνικοτήτων, θα σταθεί στυλοβάτης στις όποιες αποφάσεις πάρει στις δύσκολες ώρες που διανύει η εκκλησιαστική και πολιτική ζωή της Ελλάδας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αγγελόπουλος, Α., *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στη Χερσόνησο του Αίμου σήμερα, τόμος Β*, Εκδόσεις Κυριακίδης, Αθήνα 1998.
- Αγγελόπουλος, Α., *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας, Η Σερβική Ορθόδοξος Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν*, Θεσσαλονίκη 1984
- Αγγελόπουλος, Α., *Η εν Άθω Σερβική Μονή του Χιλανδαρίου, ΘΗΕ 12*, Αθήνα 1968.
- Αγγελόπουλος, Α., *Νεμάνια, ΘΗΕ 10*, Αθήνα 1967α.
- Αγγελόπουλος, Α., *Σύντομος Ιστορία της Σέρβικης Εκκλησίας επί τη βάσει σερβικών πηγών και βοηθημάτων, ΘΗΕ 11*, Αθήνα 1967β.
- Αγγελόπουλος, Α., *Σύντομος Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας. Ανάπτυπο από τη Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια 11*, Αθήνα 1967γ.
- Αγγελόπουλος, Α., *Το Αυτοκέφαλον της “Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας” επί τη βάσει των αποφάσεων της εκτάκτου συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, Δελτίο Σλαβικής Βιβλιογραφίας 15*, Θεσσαλονίκη 1967δ.
- Βαβούσκος Α. Κ., *Νομοκανονική θεώρηση του καθεστώτος κανονικής δικαιοδοσίας της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, Μακεδονικά 36* (2011).
- Βακαλόπουλος, Α., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Αρχές και Διαμόρφωσή του, τόμος Α’*, Θεσσαλονίκη 1974.
- Βρανούσης, Λ., *Το Χρονικόν των Ιωαννίνων κατ’ ανέκδοτον δημόδη επιτομήν, ΕΜΑ 12* (1962).
- Γόνης, Δ., *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2001, εκδ. ΑΡΜΟΣ.
- Δελικάνης, Κ. (επιμελ.), *Πατριαρχικά έγγραφα: καταρτισθείς κελεύσει της Α.Π.Θ. του Οικουμενικού Πατριάρχου Ιωακείμ του Γ’, τ.3.*, Κωνσταντινούπολη 1902, Πατριαρχικό Τυπογραφείο.
- Δεληκάρη, Α., *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα. Ο ρόλος της ως ενωτικού παράγοντα στην πολιτική και εκκλησιαστική ιστορία των Σλάβων των Βαλκανίων και του Βυζαντίου*, Θεσσαλονίκη 2014.
- Δεληκάρη, Α., *Άγιος Γρηγόριος ο Σιναΐτης, η δράση και η ζωή του στη διάδοση του Ησυχασμού στα Βαλκάνια – Η σλαβική μετάφραση του βίου του κατά το αρχαιότερο χειρόγραφο* (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003.
- Δρακοπούλου, Ε., *Η σερβική παρουσία στην Καστοριά τις παραμονές της τουρκικής κατάκτησης, Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ’ αιώνα*, 1996
- Θεοφανίδου, Σ., *«Η σχισματική Εκκλησία της Π.Γ.Δ.Μ.: Η ιστορία της δημιουργίας της»* (Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2015.
- Καραγιανόπουλος, Ι., *Το Βυζαντινό κράτος*, Θεσσαλονίκη 2001.

- Καραγιαννόπουλος, Ι., *Χάρτες Μέσης Βυζαντινής Περιόδου, (563-1081)*, Θεσσαλονίκη 1993.
- Καραγιαννόπουλος, Ι., «Η βουλγαρική πολιτική στα Βαλκάνια το πρώτο μισό του 13ου αι.», *Εγνατία* 2 (1990).
- Καραμούζης, Π., «Εθνοφυλετισμός και Οικουμενισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία», *Θρησκευολογία* 3 (2002).
- Καταρέλος, Κ., «*Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο στην πορεία προς την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο*», ΘΕΟΛΟΓΙΑ, Τόμος 87, 2016.
- Κατερέλος, Κ., *Η κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου επί των επαρχιών του Δεσποτάτου της Ηπείρου κατά την περίοδο 1204-1235*, Αθήνα 1995.
- Κεδρινός, Γ., *Σύνοψις Ιστοριών*, 1889.
- Κίσσας, Σ., *Το ιστορικό υπόβαθρο των καλλιτεχνικών σχέσεων Θεσσαλονίκης και Σερβίας. Από το τέλος του 18ου αι. μέχρι τον θάνατο του κράλη Μιλούτιν*, Θεσσαλονίκη 2004.
- Κιτρομηλίδης, Π., «Ορθοδοξία, εθνικισμός και εθνοτική σύγκρουση», *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο*, (επιμέλεια Εμ. Κλάφης), Αθήνα 2006.
- Κονιδάρης, Γ., *Η ελληνική εκκλησία ως πολιτιστική δύναμις εν τη ιστορία της χερσονήσου του Αίμου*, Αθήνα 1948.
- Κυριακούδης, Ε., «Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Νικόλαος και η κτητορική του δραστηριότητα στα μέσα του 14ου αιώνα», *CHURCH STUDIES* 1, (2004).
- Κυρίτσης, Δ.Β., «Η πολιτική και Εκκλησιαστική κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία τη διετία 1993-1994 μέσα από τον τύπο της χώρας», *ΚΟΣΜΟΣ - Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας* 5 (2018).
- Κωνσταντίνου-Τέγου-Στεργιάδου, Ε., *Η Αρχιεπισκοπή Πρώτης Ιουστινιανής: συμβολή στη διερεύνηση του προβλήματος* (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2001.
- Λιάντας, Γ., *Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο υπό το πρίσμα των Διορθοδόξων Σχέσεων, Ευκαρπίας αντίδοσις: τιμητικό αφιέρωμα στην εικοσαετία (1995-2015) Θεοφιλούς αρχιερατείας του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σάμου, Ικαρίας και Κορσεών κ.κ. Ευσεβίου*, Αθήνα 2015.
- Λιθόξοος, Δ., *Μειονοτικά ζητήματα και εθνική συνείδηση στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη 2006.
- Λόης, Γ.Ν., *Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017.
- Λόης, Γ.Ν., *Ιωάννης Καντούλης. Πατριάρχης Πεκίου (1592-1613)*, ΜΟΧΕ, Τόμος 9, Αθήνα 2013α.
- Λόης, Γ.Ν., *Ιωσήφ Τσβίγοβιτς. Μητροπολίτης Σκοπίων (1932-1957)*, ΜΟΧΕ, Τόμος 9. Αθήνα 2013β.
- Λόης, Γ.Ν., «Η μονή Στουντένιτσας (1183)», *Εκκλησιολόγος*, αρ. φύλ. 83-84, Πάτρα, 2009.
- Λόης, Γ.Ν., *Οι προκαθήμενοι της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Από τον Άγιο Σάββα Νεμάνια (1219) μέχρι σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2008.

- Λόης, Γ.Ν., *Ο Πατριάρχης των Σέρβων Γερμανός. Βίος-Δράση (1958-1990)* (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Θεολογική. Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, 2006.
- Λόης, Γ.Ν., *Το Μακεδονικό ζήτημα από πολιτικής και εκκλησιαστικής πλευράς στην Γιουγκοσλαβία 1918-1991*, Αθήνα 2002.
- Μάξιμος (Μητροπολίτης Σάρδεων), *Το Οικουμενικόν Πατριαρχείον εν τη Ορθόδοξω Εκκλησία-Ιστορικοκανονική Μελέτη*, Ανάλεκτα Βλατάδων 52, Θεσσαλονίκη 1989.
- Μαρίνης, Χ., *Το ζήτημα του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία. Η περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας* (Μεταπτυχιακή εργασία), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 2018.
- Μιλιούκωφ, Ν., «Χριστιανικές αρχαιότητες στη Δ. Μακεδονία», *Δελτίο του Ρωσικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως, IV, 1* (1899).
- Μουσελίμη, Π. Ν., *Το ζήτημα της ευθύνης του ανωτέρου κατά τη νομολογία του ΔΠΔΓ* (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2015.
- Μουτσόπουλος, Ν., Η βασιλική του Αγίου Αχιλλείου στη Μικρή Πρέσπα (πίν. 38-42), *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, 4*, (1966).
- Μπάκας, Ι. (2015). Από την ιστορία μιας επαρχίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η μητρόπολη Σερρών κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, *ΚΟΣΜΟΣ-Επιστημονικό Περιοδικό του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού 3* (2015).
- Μπαλάστζιεφ, Γ.Δ., *Περίληπτική Γραμματεία περί οικονομικής καταστάσεως Αρχιεπισκοπής Αχριδών και πάσης Βουλγαρίας*, Σόφια 1906.
- Μπουρδάρα, Κ.Α., *Ο ρόλος των Βουλγάρων σε δράσεις εναντίον του Βυζαντινού αυτοκράτορα και οι νομικές συνέπειες*, Πρακτικά 18^{ου} Συμποσίου «Βυζάντιο και Βούλγαροι (1018-1185)». Αθήνα 2008.
- Νανάκης, Α., *Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος (2022)*, Θεσσαλονίκη 2022.
- Ναξίδου, Ε., «Εκκλησία και εθνική ιδεολογία: από την Αρχιεπισκοπή της 'Αχρίδας μέχρι την ίδρυση της αυτοκέφαλής «μακεδονικής εκκλησίας» (αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999.
- Νιχωρίτης, Κ., *Οι άγιοι Κύριλλος και Μεθόδιος : Οι αγώνες και το έργο τους για την ένταξη των Σλάβων στον βυζαντινό πολιτισμό και τα ελληνικά γράμματα*, Θεσσαλονίκη 2000.
- Ντάλντας, Ν., *Η Ορθόδοξη Διασπορά, Η Ορθοδοξία στον 20ο αιώνα-Η Ορθόδοξη Διασπορά στη Δύση*, Τόμος Α', Πάτρα 2001.
- Νυσταζοπούλου – Πελεκίδου, Μ., *Σλαβικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Ελλάδα*, Αθήνα 2000.
- Νυσταζοπούλου-Κελεσίδου, Μ., *Οι Βαλκανικοί Λαοί*, Θεσσαλονίκη 1991.
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μ., «Συμβολή εις την χρονολόγησιν τῶν Ἀβαρικῶν καὶ Σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ Μαυρικίου (582-602) (μετ'ἐπιμέτρου περὶ τῶν Περσικῶν πολέμων)», *Byzantina Symmeikta* (1970).

- Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Α., Συμβολή εις την ιστορίαν της αρχιεπισκοπής Αχρίδος. *Recueil de memoires en l' honneur de l' academician B.J. Lamanskij* 1, (1907).
- Πελεκανίδης, Στυλιανός Μ., *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Πρέσπας*, éditeur inconnu, 1960.
- Πιτσάβας, Ο. Φ., *Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας-ΠΓΔΜ: η ανάδειξη της επικρατούσας θεωρίας διεθνών σχέσεων μέσα από την αξιολόγηση και οριοθέτηση του αντίκτυπου των οικονομικών διαδράσεων μεταξύ των δύο χωρών* (Διδακτορική διατριβή). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2017.
- Πιτσάκης,Κ.Γ., *Το κώλυμα γάμου λόγω συγγενείας εβδόμου βαθμού εξ αίματος στο βυζαντινό δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.
- Πόποβιτς, Ρ., *Η ιστορία της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Βελιγράδι, 2006
- Σβορώνος, Ν., *Το ελληνικό έθνος, γένεση και διαμόρφωση του νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 2004.
- Σκυλίτζης,Ι., *Χρονογραφία*, Αθήνα 2008.
- Σούλης, Γ., «Η πρώτη περίοδος της σερβοκρατίας εν Θεσσαλία (1348- 1356)», *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 20, (1950).
- Σταυριανός, Λ., *Τα Βαλκάνια από το 1453 και μετά*, Θεσσαλονίκη 2017.
- Σταυρίδου-Ζαφράκα, Α., *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία - Μια άλλη Ελλάδα* - Θεσσαλονίκη – Αχρίδα (επιμέλεια – εποπτεία :Α. Αγγελόπουλος), Θεσσαλονίκη 2004α.
- Σταυρίδου-Ζαφράκα, Α., *Η αρχιεπισκοπή Αχρίδος και η αυτοκρατορία της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 2004β.
- Σταυρίδου-Ζαφράκα, Α., *Νίκαια και Ήπειρος τον 13ο αιώνα. Ιδεολογική αντιπαράθεση στην προσπάθειά τους να ανακτήσουν την αυτοκρατορία*, Θεσσαλονίκη 1990.
- Σταυρίδου-Ζαφράκα, Α., *Η μητρόπολη Θεσσαλονίκης 1227-1235. Ένα ζήτημα πολιτικο-εκκλησιαστικό*, Πρακτικά Ι' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου (Μάιος 1989), Θεσσαλονίκη 1989.
- Σταυρίδου-Ζαφράκα,Α., *Συμβολή στο ζήτημα της αναγόρευσης του Θεοδώρου Δούκα*, Αφιέρωμα στον Εμμανουήλ Κριαρά. Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου (3 Απριλίου 1987), Θεσσαλονίκη, 1988.
- Σωτηρίου, Γ. Α., «Ο βυζαντινός ναός του αγίου Αχιλλείου της Πρέσπας και οι βουλγαρικοί περί της ιδρύσεως τούτου απόψεις», *Π.Α.Α.*, τ. 20 (1945).
- Ταρνανίδης, Ι. *Ιστορία και πράξη στην ιστορική εξέλιξη του αυτοκέφαλου των σλαβικών Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006.
- Ταρνανίδης, Ι., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1988.
- Ταρνανίδης, Ι., *Η διαμόρφωση του αυτοκέφαλου της Βουλγαρικής εκκλησίας, 864-1235*, Θεσσαλονίκη 1967.
- Ταρσανίδης, Ι., *Οι κατά Μακεδονία Σλαβήνοι: ιστορική πορεία στα σύγχρονα προβλήματα προσαρμογής*, Θεσσαλονίκη (χ.χ.).
- Ταχιάος Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος ως υπόδειγμα ελληνοσλαβικής συμβίωσης», *Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία – Μια άλλη Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη – Αχρίδα, (επιμέλεια-εποπτεία Αθανάσιος Αγγελόπουλος), Θεσσαλονίκη 2004.

- Ταχιάος, Α., *Πηγές της Ορθοδόξου Εκκλησίας των Ορθόδοξων Σλάβων*. Τεύχος Α΄, Θεσσαλονίκη 1997.
- Ταχιάος, Α., *Κύριλλος και Μεθόδιος, οι θεμελιωτές της αρχαίας σλαβικής γραμματείας*, Θεσσαλονίκη 1992, εκδ. Αφοι Κυριακίδη
- Τέλλογλου, Τ., Συνομιλίες «πακέτο» ζητεί ο Γκλιγκόροφ...». *Καθημερινή*, σελ. 34, (1994,16 Μαρτίου).
- Τζιώτης, Δ., *Πολιτικές ευθύνες, Μακεδονία δυσσείωνοι χρησιμοί*, Αθήνα 1994.
- Τρίτος, Μ., *Ιστορία και σύγχρονος βίος των σλαβικών και λοιπών ορθόδοξων εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2015.
- Τρίτος, Μ., «Η Σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων και το μαρτύριο του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννου», *Ενατενίσεις ΙΙ (χ.χ.)*.
- Τσέτσης, Γ., *Εθνισμός, εθνικισμός και θρησκεία*. Ε. Κλάψης (Επιμ.), *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν Πλουραλιστικό Κόσμο* (επιμέλεια Εμ. Κλάψης), Αθήνα 2006.
- Τσέτσης, Γ., *Η Εκκλησία της Σερβίας στην πρόσφατη Γιουγκοσλαβική κρίση*, Κατερίνη 1998.
- Φειδάς, Β., «Ιστορική εξέλιξη της οργανώσεως της Εκκλησίας της Μακεδονίας», *ΕΕΘΣΠΑ 30*, (1995).
- Φίτζεραλντ, Τ., «Εθνοτικές συγκρούσεις και Ορθόδοξες Εκκλησίες», *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο* (επιμέλεια Εμ. Κλάψης), Αθήνα 2006.
- Χατζιωάννου, Ε. Ι., *Η μητρόπολη Θεσσαλονίκης από τα μέσα του 8^{ου} αι. μέχρι το 1430. Ιεραρχική τάξη – Εκκλησιαστική περιφέρεια – διοικητική οργάνωση* (Διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2007.
- Χρυσανγής, Ι., «Εθνοτικές συγκρούσεις και Ορθόδοξη Εκκλησία», *Ορθόδοξες Εκκλησίες σε έναν πλουραλιστικό κόσμο*, (επιμέλεια Εμ. Κλάψης), Αθήνα, 2006.

Ξενόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Al Purković, M., *Srpski episkopi i mitropoliti srednjega veka*, 1937.
- Balascev , «*Korespondencija*»
- Belcovbski sđki
- Boor, C. D., *Theophanis Chronographia*, 1970.
- Boskovic, D. *Nekoliko Ntrisa sa zidova srpskih srednjevekovnih scrkava / Spomenik LXXXVII*, Belgrade 1938.
- Странојіевнн Сβemu Cava, ό.άν. срр.17.
- Gardašević, B., *Kanoničnost sticanja autokefalnosti Srpske crkve 1219. Godine*, Bogoslovlje (1977)
- Dimevski, S., *Crkovna istorija na makedonskiot narod*, 1965.
- Dobrucevski, K., «Beskoncena diskriminacija», *BITOLSKI VESNIK*, 1/12/1994, σ. 3.
- «Drevite Makedonci – nasi prdci», *NOVA MAKEDONIA*, 5/6/1994, σ.21.

- Ferjancic, B., “Srbija i vizantijski svet u prvoj polovini XIII veka (1204–1261)”. Zbornik radova Vizantološkog instituta 27–28 (1989).
- Filiposki, T. «Prasanjeto za proodnosta na zapadmot del ot patot Via Egnatia (Drac-Solun) vo vtorara polovina na IX vec» στο «patuvanijata v srednovekovna Balgarija. Materiali n sredonvekovna Balgarijia I savremennijat turizam», Sumen, 8-11/5/2008 g., Veliko Tarnovo 2009
- Fine, J. V., & Fine, J. V. A. (1994). *The late medieval Balkans: A critical survey from the late twelfth century to the Ottoman conquest*, 1994.
- Gautier, P., *Theophylacte d'Archida* (Vol. 16). Associaion de Recherches Byzantines (1986).
- Grivec, F., «Stovenska Apostola Sv, Civil I Metod, Lu».
- Grozdanov, C., *Prilozi poznavanju strdnjovekovne umetnosti Ohrida. In: Zbornik za likovne umetnosti 2*, 1966.
- Janković, M., *Episkopije i mitropolije Srpske crkve u srednjem veku*, 1985.
- Jirecek, K., *Istorija sprskog Naroda*, 1993.
- Jordanov, I. «The Kapetanate of Paradunavon according to the sphragistic data», *Studies in Byzantine Sigillography* 8, (2003).
- Ivanov, I., «Tsar Samuel against Emperor Basil II why did Bulgaria loose the battle with the Byzantine Empire at the beginning of the 11th century», *Studia Ceranea. Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History and Culture of the Mediterranean Area and South-East Europe* 1, (2011).
- Kalić, J., «Srpska država i ohridska arhiepiskopija u Xii veku», *Зборник радова Византолошког института* 44, (2007).
- Karpozēlos, A. (1973). The ecclesiastical controversy between the Kingdom of Nicaea and the Principality of Epiros:(1217-1233), *Byzantina keimena kai meletai* 7, (1973).
- Kaznovska, S., «Preselbite na balkanskite krstopati», *NOVA MACEDONIA*, 8/6/1994.
- Komatina, P., Pojam Bugarske u XI i XII veku i teritorija Ohridske arhiepiskopije/The term " Bulgaria" in the 11th and 12th centuries and the territory of the Archbishopric of Ochrid, *Византијски свет на Балкану I/Byzantine World in the Balkans I*, 42(1), 2012).
- Laurent, V., M. Lascaris, Joachim métropolitte de Moldavie et les relations de l'Eglise moldave avec le patriarcat da Pec et l'archevêché d'Achris au XVe siècle (Extrait du Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine). *Revue des études byzantines* 28.154 (1929): 237-238.
- Longnon, J., «La reprise de Salonique par les Grecs en 1224», Actes du VIe Congrès International d'Etudes Byzantines I, Paris, 1950.
- Maksinovic, Lj, «Organizacija vizantijske vlasti u novoosvojenim oblastima posle 1018», *ZRVI* 36, 1997
- M.C. «Razfovori so SPC na ramnopravni osnovi», *Nova Makedonija* 10/3/1994.
- Naxidou, E., «An Aspect of the Medieval History ot the Archbishopric of Ohrid: its Connection with Justiniana Prima», *Byzantinoslavica* 64(1), (2006).
- «Nemokta na grckata drzava», *PULS* 22.4.1994

- Novaković, S., *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka: Peta knjiga*. Štampano u Državnoj štampariji kraljevine Srbije, 1912.
- Ostrogorsky, G. (1966), «*Problèmes des relations byzantino-serbes au XIVe siècle*», Thirteenth International Congress of Byzantine Studies, 1966.
- Péchayre, A. P., «L'archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767: À propos d'un ouvrage récent.», *Revue des études byzantines*, 35(182), 1936.
- Pirivatric, S., Η κυριλλομεθοδιανή παράδοση και οι σερβικές περιοχές πριν από τη δημιουργία της αυτοκέφαλης εκκλησίας της Σερβίας το 1219. Επισημάνσεις γύρω από την κοινή κληρονομιά, στο Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου «Η πολιτισμική κληρονομιά του έργου των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου ως παράγοντας ενότητας με τους λαούς της Ν.Α. Ευρώπης, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012.
- Prinzing, G., Die autokephale byzantinische Kirchenprovinz Bulgarien/Ohrid, *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies. Sofia, 22–27 August 2011. Volume I, Plenary Papers*. Фондация "Българско историческо наследство", 2011.
- Prinzing, G., Das Kaisertum im Staat von Epeiros. Propagierung, Stabilisierung und Verfall, στο Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου (Άρτα 27-31 Μαΐου 1990), Άρτα - Αθήνα 1992
- Purkovic, M.A., *Istorija Srba*, 1997.
- Rackovik, S., «Sv. Petar Cetinski protiv Sv.Sava», *PULS* 5.11.1993
- Snegarov, I., *Istorija na ochridskata archiepiskopija-patriaršija : ot padaneto i pod turcitiš do nejto uništovanje (1394-1767 g.)*, τ. 1, Sofia 1932.
- Simon, D., *Sachlikina Frankfurt/Main*, 1984
- Snegarov, *Polozenieto*
- Soulis, G.C., *Istorija*, 1950.
- Spiroski, M., «Site sme ceda na ova zemjia», Nova Makedonija 1993.
- Tafel, G.L.F. & Thomas, G.M., «*Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig*», 2001.
- Theophanis, *Chronographia*, de Boor, τ.I.Lipsianae, 1833.
- Tovar, A., Nota sobre el arzobispado de Bulgaria en un manuscrito griego de Salamanca, *Emerita*, 30, 1, (1962).
- Vasiljevskij, «*Epirolica*» αρ.16 σ.269. 9-17 του Φεβρ. 1222 – V-Laurent Regestes .
- Vidic, R., *The position of the church in Yugoslavia*, Beograd, 1962
- «Zelbi za mir i blagosostojba», *Nova Madedonija* 8.1.1994

Διαδικτυακή Βιβλιογραφία

- Βαβούσκος, Α., Οικουμενικό Πατριαρχείο και 'Μακεδονική Εκκλησία' εντός του πλαισίου της συμφωνίας των Πρεσπών, *Ανιχνεύσεις*, (2023). Ανακτήθηκε 16/6/2023 από: <https://www.anixneuseis.gr/%ce%b1%ce%bd-%ce%b2%ce%b1%ce%b2%ce%bf%cf%8d%cf%83%ce%ba%ce%bf%cf%82-%ce%bf%ce%b9%ce%ba%ce%bf%cf%85%ce%bc%ce%b5%ce%bd%ce%b9>

[%ce%ba%cf%8c-%cf%80%ce%b1%cf%84%cf%81%ce%b9%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%b5%ce%af/](https://www.dogma.gr/dialogos/archiepiskopi-achridos-i-istoria-i-voulgaria-kai-ta-nea-dedomena/144130/).

- Γουλούλης, Σ., «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος: Η ιστορία, η Βουλγαρία και τα νέα δεδομένα», *Dogma*, (2022). Ανακτήθηκε 12/1/2023 από: <https://www.dogma.gr/dialogos/archiepiskopi-achridos-i-istoria-i-voulgaria-kai-ta-nea-dedomena/144130/>.
- Δεληκάνης, Κ., «Πατριαρχικά Έγγραφα», *Ανέμη*, Τόμος 3, 1920. Ανακτήθηκε 15/6/2023 από: [https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/7/c/metadata-240-0000073.tkl?dtab=m&search_type=simple&search_help=&display_mode=overview&wf_step=init&show_hidden=0&number=10&keep_number=&cclterm1=&cclterm2=&cclterm3=&cclterm4=&cclterm5=&cclterm6=&cclterm7=&cclterm8=&cclfield1=&cclfield2=&cclfield3=&cclfield4=&cclfield5=&cclfield6=&cclfield7=&cclfield8=&cclfield9=&cclfield10=&cclfield11=&cclfield12=&cclfield13=&cclfield14=&cclfield15=&cclfield16=&cclfield17=&cclfield18=&cclfield19=&cclfield20=&cclfield21=&cclfield22=&cclfield23=&cclfield24=&cclfield25=&cclfield26=&cclfield27=&cclfield28=&cclfield29=&cclfield30=&cclfield31=&cclfield32=&cclfield33=&cclfield34=&cclfield35=&cclfield36=&cclfield37=&cclfield38=&cclfield39=&cclfield40=&cclfield41=&cclfield42=&cclfield43=&cclfield44=&cclfield45=&cclfield46=&cclfield47=&cclfield48=&cclfield49=&cclfield50=&cclfield51=&cclfield52=&cclfield53=&cclfield54=&cclfield55=&cclfield56=&cclfield57=&cclfield58=&cclfield59=&cclfield60=&cclfield61=&cclfield62=&cclfield63=&cclfield64=&cclfield65=&cclfield66=&cclfield67=&cclfield68=&cclfield69=&cclfield70=&cclfield71=&cclfield72=&cclfield73=&cclfield74=&cclfield75=&cclfield76=&cclfield77=&cclfield78=&cclfield79=&cclfield80=&cclfield81=&cclfield82=&cclfield83=&cclfield84=&cclfield85=&cclfield86=&cclfield87=&cclfield88=&cclfield89=&cclfield90=&cclfield91=&cclfield92=&cclfield93=&cclfield94=&cclfield95=&cclfield96=&cclfield97=&cclfield98=&cclfield99=&cclfield100](https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/9/7/c/metadata-240-0000073.tkl?dtab=m&search_type=simple&search_help=&display_mode=overview&wf_step=init&show_hidden=0&number=10&keep_number=&cclterm1=&cclterm2=&cclterm3=&cclterm4=&cclterm5=&cclterm6=&cclterm7=&cclterm8=&cclfield1=&cclfield2=&cclfield3=&cclfield4=&cclfield5=&cclfield6=&cclfield7=&cclfield8=&cclfield9=&cclfield10=&cclfield11=&cclfield12=&cclfield13=&cclfield14=&cclfield15=&cclfield16=&cclfield17=&cclfield18=&cclfield19=&cclfield20=&cclfield21=&cclfield22=&cclfield23=&cclfield24=&cclfield25=&cclfield26=&cclfield27=&cclfield28=&cclfield29=&cclfield30=&cclfield31=&cclfield32=&cclfield33=&cclfield34=&cclfield35=&cclfield36=&cclfield37=&cclfield38=&cclfield39=&cclfield40=&cclfield41=&cclfield42=&cclfield43=&cclfield44=&cclfield45=&cclfield46=&cclfield47=&cclfield48=&cclfield49=&cclfield50=&cclfield51=&cclfield52=&cclfield53=&cclfield54=&cclfield55=&cclfield56=&cclfield57=&cclfield58=&cclfield59=&cclfield60=&cclfield61=&cclfield62=&cclfield63=&cclfield64=&cclfield65=&cclfield66=&cclfield67=&cclfield68=&cclfield69=&cclfield70=&cclfield71=&cclfield72=&cclfield73=&cclfield74=&cclfield75=&cclfield76=&cclfield77=&cclfield78=&cclfield79=&cclfield80=&cclfield81=&cclfield82=&cclfield83=&cclfield84=&cclfield85=&cclfield86=&cclfield87=&cclfield88=&cclfield89=&cclfield90=&cclfield91=&cclfield92=&cclfield93=&cclfield94=&cclfield95=&cclfield96=&cclfield97=&cclfield98=&cclfield99=&cclfield100=&cclfield101=&cclfield102=&cclfield103=&cclfield104=&cclfield105=&cclfield106=&cclfield107=&cclfield108=&cclfield109=&cclfield110=&cclfield111=&cclfield112=&cclfield113=&cclfield114=&cclfield115=&cclfield116=&cclfield117=&cclfield118=&cclfield119=&cclfield120=&cclfield121=&cclfield122=&cclfield123=&cclfield124=&cclfield125=&cclfield126=&cclfield127=&cclfield128=&cclfield129=&cclfield130=&cclfield131=&cclfield132=&cclfield133=&cclfield134=&cclfield135=&cclfield136=&cclfield137=&cclfield138=&cclfield139=&cclfield140=&cclfield141=&cclfield142=&cclfield143=&cclfield144=&cclfield145=&cclfield146=&cclfield147=&cclfield148=&cclfield149=&cclfield150=&cclfield151=&cclfield152=&cclfield153=&cclfield154=&cclfield155=&cclfield156=&cclfield157=&cclfield158=&cclfield159=&cclfield160=&cclfield161=&cclfield162=&cclfield163=&cclfield164=&cclfield165=&cclfield166=&cclfield167=&cclfield168=&cclfield169=&cclfield170=&cclfield171=&cclfield172=&cclfield173=&cclfield174=&cclfield175=&cclfield176=&cclfield177=&cclfield178=&cclfield179=&cclfield180=&cclfield181=&cclfield182=&cclfield183=&cclfield184=&cclfield185=&cclfield186=&cclfield187=&cclfield188=&cclfield189=&cclfield190=&cclfield191=&cclfield192=&cclfield193=&cclfield194=&cclfield195=&cclfield196=&cclfield197=&cclfield198=&cclfield199=&cclfield200=&cclfield201=&cclfield202=&cclfield203=&cclfield204=&cclfield205=&cclfield206=&cclfield207=&cclfield208=&cclfield209=&cclfield210=&cclfield211=&cclfield212=&cclfield213=&cclfield214=&cclfield215=&cclfield216=&cclfield217=&cclfield218=&cclfield219=&cclfield220=&cclfield221=&cclfield222=&cclfield223=&cclfield224=&cclfield225=&cclfield226=&cclfield227=&cclfield228=&cclfield229=&cclfield230=&cclfield231=&cclfield232=&cclfield233=&cclfield234=&cclfield235=&cclfield236=&cclfield237=&cclfield238=&cclfield239=&cclfield240=&cclfield241=&cclfield242=&cclfield243=&cclfield244=&cclfield245=&cclfield246=&cclfield247=&cclfield248=&cclfield249=&cclfield250=&cclfield251=&cclfield252=&cclfield253=&cclfield254=&cclfield255=&cclfield256=&cclfield257=&cclfield258=&cclfield259=&cclfield260=&cclfield261=&cclfield262=&cclfield263=&cclfield264=&cclfield265=&cclfield266=&cclfield267=&cclfield268=&cclfield269=&cclfield270=&cclfield271=&cclfield272=&cclfield273=&cclfield274=&cclfield275=&cclfield276=&cclfield277=&cclfield278=&cclfield279=&cclfield280=&cclfield281=&cclfield282=&cclfield283=&cclfield284=&cclfield285=&cclfield286=&cclfield287=&cclfield288=&cclfield289=&cclfield290=&cclfield291=&cclfield292=&cclfield293=&cclfield294=&cclfield295=&cclfield296=&cclfield297=&cclfield298=&cclfield299=&cclfield300=&cclfield301=&cclfield302=&cclfield303=&cclfield304=&cclfield305=&cclfield306=&cclfield307=&cclfield308=&cclfield309=&cclfield310=&cclfield311=&cclfield312=&cclfield313=&cclfield314=&cclfield315=&cclfield316=&cclfield317=&cclfield318=&cclfield319=&cclfield320=&cclfield321=&cclfield322=&cclfield323=&cclfield324=&cclfield325=&cclfield326=&cclfield327=&cclfield328=&cclfield329=&cclfield330=&cclfield331=&cclfield332=&cclfield333=&cclfield334=&cclfield335=&cclfield336=&cclfield337=&cclfield338=&cclfield339=&cclfield340=&cclfield341=&cclfield342=&cclfield343=&cclfield344=&cclfield345=&cclfield346=&cclfield347=&cclfield348=&cclfield349=&cclfield350=&cclfield351=&cclfield352=&cclfield353=&cclfield354=&cclfield355=&cclfield356=&cclfield357=&cclfield358=&cclfield359=&cclfield360=&cclfield361=&cclfield362=&cclfield363=&cclfield364=&cclfield365=&cclfield366=&cclfield367=&cclfield368=&cclfield369=&cclfield370=&cclfield371=&cclfield372=&cclfield373=&cclfield374=&cclfield375=&cclfield376=&cclfield377=&cclfield378=&cclfield379=&cclfield380=&cclfield381=&cclfield382=&cclfield383=&cclfield384=&cclfield385=&cclfield386=&cclfield387=&cclfield388=&cclfield389=&cclfield390=&cclfield391=&cclfield392=&cclfield393=&cclfield394=&cclfield395=&cclfield396=&cclfield397=&cclfield398=&cclfield399=&cclfield400=&cclfield401=&cclfield402=&cclfield403=&cclfield404=&cclfield405=&cclfield406=&cclfield407=&cclfield408=&cclfield409=&cclfield410=&cclfield411=&cclfield412=&cclfield413=&cclfield414=&cclfield415=&cclfield416=&cclfield417=&cclfield418=&cclfield419=&cclfield420=&cclfield421=&cclfield422=&cclfield423=&cclfield424=&cclfield425=&cclfield426=&cclfield427=&cclfield428=&cclfield429=&cclfield430=&cclfield431=&cclfield432=&cclfield433=&cclfield434=&cclfield435=&cclfield436=&cclfield437=&cclfield438=&cclfield439=&cclfield440=&cclfield441=&cclfield442=&cclfield443=&cclfield444=&cclfield445=&cclfield446=&cclfield447=&cclfield448=&cclfield449=&cclfield450=&cclfield451=&cclfield452=&cclfield453=&cclfield454=&cclfield455=&cclfield456=&cclfield457=&cclfield458=&cclfield459=&cclfield460=&cclfield461=&cclfield462=&cclfield463=&cclfield464=&cclfield465=&cclfield466=&cclfield467=&cclfield468=&cclfield469=&cclfield470=&cclfield471=&cclfield472=&cclfield473=&cclfield474=&cclfield475=&cclfield476=&cclfield477=&cclfield478=&cclfield479=&cclfield480=&cclfield481=&cclfield482=&cclfield483=&cclfield484=&cclfield485=&cclfield486=&cclfield487=&cclfield488=&cclfield489=&cclfield490=&cclfield491=&cclfield492=&cclfield493=&cclfield494=&cclfield495=&cclfield496=&cclfield497=&cclfield498=&cclfield499=&cclfield500=&cclfield501=&cclfield502=&cclfield503=&cclfield504=&cclfield505=&cclfield506=&cclfield507=&cclfield508=&cclfield509=&cclfield510=&cclfield511=&cclfield512=&cclfield513=&cclfield514=&cclfield515=&cclfield516=&cclfield517=&cclfield518=&cclfield519=&cclfield520=&cclfield521=&cclfield522=&cclfield523=&cclfield524=&cclfield525=&cclfield526=&cclfield527=&cclfield528=&cclfield529=&cclfield530=&cclfield531=&cclfield532=&cclfield533=&cclfield534=&cclfield535=&cclfield536=&cclfield537=&cclfield538=&cclfield539=&cclfield540=&cclfield541=&cclfield542=&cclfield543=&cclfield544=&cclfield545=&cclfield546=&cclfield547=&cclfield548=&cclfield549=&cclfield550=&cclfield551=&cclfield552=&cclfield553=&cclfield554=&cclfield555=&cclfield556=&cclfield557=&cclfield558=&cclfield559=&cclfield560=&cclfield561=&cclfield562=&cclfield563=&cclfield564=&cclfield565=&cclfield566=&cclfield567=&cclfield568=&cclfield569=&cclfield570=&cclfield571=&cclfield572=&cclfield573=&cclfield574=&cclfield575=&cclfield576=&cclfield577=&cclfield578=&cclfield579=&cclfield580=&cclfield581=&cclfield582=&cclfield583=&cclfield584=&cclfield585=&cclfield586=&cclfield587=&cclfield588=&cclfield589=&cclfield590=&cclfield591=&cclfield592=&cclfield593=&cclfield594=&cclfield595=&cclfield596=&cclfield597=&cclfield598=&cclfield599=&cclfield600=&cclfield601=&cclfield602=&cclfield603=&cclfield604=&cclfield605=&cclfield606=&cclfield607=&cclfield608=&cclfield609=&cclfield610=&cclfield611=&cclfield612=&cclfield613=&cclfield614=&cclfield615=&cclfield616=&cclfield617=&cclfield618=&cclfield619=&cclfield620=&cclfield621=&cclfield622=&cclfield623=&cclfield624=&cclfield625=&cclfield626=&cclfield627=&cclfield628=&cclfield629=&cclfield630=&cclfield631=&cclfield632=&cclfield633=&cclfield634=&cclfield635=&cclfield636=&cclfield637=&cclfield638=&cclfield639=&cclfield640=&cclfield641=&cclfield642=&cclfield643=&cclfield644=&cclfield645=&cclfield646=&cclfield647=&cclfield648=&cclfield649=&cclfield650=&cclfield651=&cclfield652=&cclfield653=&cclfield654=&cclfield655=&cclfield656=&cclfield657=&cclfield658=&cclfield659=&cclfield660=&cclfield661=&cclfield662=&cclfield663=&cclfield664=&cclfield665=&cclfield666=&cclfield667=&cclfield668=&cclfield669=&cclfield670=&cclfield671=&cclfield672=&cclfield673=&cclfield674=&cclfield675=&cclfield676=&cclfield677=&cclfield678=&cclfield679=&cclfield680=&cclfield681=&cclfield682=&cclfield683=&cclfield684=&cclfield685=&cclfield686=&cclfield687=&cclfield688=&cclfield689=&cclfield690=&cclfield691=&cclfield692=&cclfield693=&cclfield694=&cclfield695=&cclfield696=&cclfield697=&cclfield698=&cclfield699=&cclfield700=&cclfield701=&cclfield702=&cclfield703=&cclfield704=&cclfield705=&cclfield706=&cclfield707=&cclfield708=&cclfield709=&cclfield710=&cclfield711=&cclfield712=&cclfield713=&cclfield714=&cclfield715=&cclfield716=&cclfield717=&cclfield718=&cclfield719=&cclfield720=&cclfield721=&cclfield722=&cclfield723=&cclfield724=&cclfield725=&cclfield726=&cclfield727=&cclfield728=&cclfield729=&cclfield730=&cclfield731=&cclfield732=&cclfield733=&cclfield734=&cclfield735=&cclfield736=&cclfield737=&cclfield738=&cclfield739=&cclfield740=&cclfield741=&cclfield742=&cclfield743=&cclfield744=&cclfield745=&cclfield746=&cclfield747=&cclfield748=&cclfield749=&cclfield750=&cclfield751=&cclfield752=&cclfield753=&cclfield754=&cclfield755=&cclfield756=&cclfield757=&cclfield758=&cclfield759=&cclfield760=&cclfield761=&cclfield762=&cclfield763=&cclfield764=&cclfield765=&cclfield766=&cclfield767=&cclfield768=&cclfield769=&cclfield770=&cclfield771=&cclfield772=&cclfield773=&cclfield774=&cclfield775=&cclfield776=&cclfield777=&cclfield778=&cclfield779=&cclfield780=&cclfield781=&cclfield782=&cclfield783=&cclfield784=&cclfield785=&cclfield786=&cclfield787=&cclfield788=&cclfield789=&cclfield790=&cclfield791=&cclfield792=&cclfield793=&cclfield794=&cclfield795=&cclfield796=&cclfield797=&cclfield798=&cclfield799=&cclfield800=&cclfield801=&cclfield802=&cclfield803=&cclfield804=&cclfield805=&cclfield806=&cclfield807=&cclfield808=&cclfield809=&cclfield810=&cclfield811=&cclfield812=&cclfield813=&cclfield814=&cclfield815=&cclfield816=&cclfield817=&cclfield818=&cclfield819=&cclfield820=&cclfield821=&cclfield822=&cclfield823=&cclfield824=&cclfield825=&cclfield826=&cclfield827=&cclfield828=&cclfield829=&cclfield830=&cclfield831=&cclfield832=&cclfield833=&cclfield834=&cclfield835=&cclfield836=&cclfield837=&cclfield838=&cclfield839=&cclfield840=&cclfield841=&cclfield842=&cclfield843=&cclfield844=&cclfield845=&cclfield846=&cclfield847=&cclfield848=&cclfield849=&cclfield850=&cclfield851=&cclfield852=&cclfield853=&cclfield854=&cclfield855=&cclfield856=&cclfield857=&cclfield858=&cclfield859=&cclfield860=&cclfield861=&cclfield862=&cclfield863=&cclfield864=&cclfield865=&cclfield866=&cclfield867=&cclfield868=&cclfield869=&cclfield870=&cclfield871=&cclfield872=&cclfield873=&cclfield874=&cclfield875=&cclfield876=&cclfield877=&cclfield878=&cclfield879=&cclfield880=&cclfield881=&cclfield882=&cclfield883=&cclfield884=&cclfield885=&cclfield886=&cclfield887=&cclfield888=&cclfield889=&cclfield890=&cclfield891=&cclfield892=&cclfield893=&cclfield894=&cclfield895=&cclfield896=&cclfield897=&cclfield898=&cclfield899=&cclfield900=&cclfield901=&cclfield902=&cclfield903=&cclfield904=&cclfield905=&cclfield906=&cclfield907=&cclfield908=&cclfield909=&cclfield910=&cclfield911=&cclfield912=&cclfield913=&cclfield914=&cclfield915=&cclfield916=&cclfield917=&cclfield918=&cclfield919=&cclfield920=&cclfield921=&cclfield922=&cclfield923=&cclfield924=&cclfield925=&cclfield926=&cclfield927=&cclfield928=&cclfield929=&cclfield930=&cclfield931=&cclfield932=&cclfield933=&cclfield934=&cclfield935=&cclfield936=&cclfield937=&cclfield938=&cclfield939=&cclfield940=&cclfield941=&cclfield942=&cclfield943=&cclfield944=&cclfield945=&cclfield946=&cclfield947=&cclfield948=&cclfield949=&cclfield950=&cclfield951=&cclfield952=&cclfield953=&cclfield954=&cclfield955=&cclfield956=&cclfield957=&cclfield958=&cclfield959=&cclfield960=&cclfield961=&cclfield962=&cclfield963=&cclfield964=&cclfield965=&cclfield966=&cclfield967=&cclfield968=&cclfield969=&cclfield970=&cclfield971=&cclfield972=&cclfield973=&cclfield974=&cclfield975=&cclfield976=&cclfield977=&cclfield978=&cclfield979=&cclfield980=&cclfield981=&cclfield982=&cclfield983=&cclfield984=&cclfield985=&cclfield986=&cclfield987=&cclfield988=&cclfield989=&cclfield990=&cclfield991=&cclfield992=&cclfield993=&cclfield994=&cclfield995=&cclfield996=&cclfield997=&cclfield998=&cclfield999=&cclfield1000) .
- ΕΚΠΑ, *Ίεροι Κανόνες τῶν Ἁγίων καὶ Πανσέπτων Ἀποστόλων*, *Αποστολικοί Κανόνες*. Ανακτήθηκε 19/1/2023 από: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/tributes/regulations/00_apostolic.htm .
- «Η Σερβοκρατία στην Ήπειρο», *Ορθοδοξία News Agency*, 2019. Ανακτήθηκε 16/6/2023 από: <https://www.orthodoxianewsagency.gr/istoria-ethnika-themata/i-servokratia-stin-ipeiro/>.
- Λευτέρης Θ. και άλλοι, Ρωσία: Το Πατριαρχείο αναγνώρισε τη «Μακεδονική Ορθόδοξη εκκλησία», *in.gr*, 2022. Ανακτήθηκε 16/6/2023 από: <https://www.in.gr/2022/08/26/world/rosia-patriarxeio-anagnorise-ti-makedoniki-orthodoksi-ekklisia-arxiepiskopis-axridas/> (Ανεκτήθη: 16 Ιουνίου 2023).
- Λευτέρης Θ., Υπόγειος ιερός ‘πόλεμος’ - τι σημαίνει η αναγνώριση της Εκκλησίας στη Βόρεια Μακεδονία από τον Βαρθολομαίο, *in.gr* (2022β). Ανακτήθηκε 16/6/2023 από: <https://www.in.gr/2022/05/11/world/ti-simainei-anagnorisi-tis-ekklisias-tis-axridos-sti-voreia-makedonia-apo-ton-patriarxi-vartholomaio/>.
- Πανώτης Άρχοντας, Α., Μ. Ιερομνήμονος της Μ.τ.Χ.Ε., «Γιατί ο Εθνοφυλετισμός είναι επικατάρατος στην εκκλησία», *Εκκλησία Online*, 2020 . Ανακτήθηκε 12/1/2023 από: <https://www.ekklisiaonline.gr/nea/giati-o-ethnofyletismos-ine-epikataratos-stin-ekklisia/>.

- Πουλής, Π. Ε., «Η επίδραση του ευρωπαϊκού διαφωτισμού στην πνευματική αφύπνιση του εθνους», *Messolonghi News*, 2020. Ανακτήθηκε 12/1/2023 από: https://messolonghinews.gr/blog-post_9896/.
- *Πρακτικά της Μεγάλης Συνόδου*, Mansi, τομ.45. Ανακτήθηκε 12/1/2023 από: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k51632h/f225.item>.
- Ρωσία: Το Πατριαρχείο αναγνώρισε τη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία – Αρχιεπισκοπή Αχρίδας» (2022), *in.gr*. Ανακτήθηκε 23/6/2023 από: [Ρωσία: Το Πατριαρχείο αναγνώρισε τη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία - Αρχιεπισκοπή Αχρίδας» | in.gr](https://www.in.gr/News/Ελλάδα/Εκκλησία/Το-Πατριαρχείο-αναγνώρισε-τη-Μακεδονική-Ορθόδοξη-Εκκλησία-Αρχιεπισκοπή-Αχρίδας)
- Skylitzes, J., A synopsis of Byzantine history, *Cambridge.org*, 2012. Ανακτήθηκε 16/6/2023 από: https://assets.cambridge.org/97811074/04748/frontmatter/9781107404748_frontmatter.pdf.
- Τσούπρας, Γ., Η κατάργηση των δύο αυτοκέφαλων Αρχιεπισκοπών Πεκίου και Αχρίδος, *Εκκλησία Online*, 2020. Ανακτήθηκε 15/6/2023 από: <https://www.ekklisiaonline.gr/nea/i-katargisi-ton-dyo-aftokefalon-archiepiskopon-pekiau-ke-achridas/>.
- Ψωμάς, Λ., Εθνικισμός και πατριωτισμός: μια θεολογική θεώρηση *Homo educandus Αγωγή*, 2016. Ανακτήθηκε 12/1/2023 από: <https://www.heu.edu.gr/ethnikismos-ke-patriotismos-mia-theologiki-theorisi/>.

Παράρτημα

1. Χάρτες που σχετίζονται με την αρχιεπισκοπή Αχρίδος

Εικ. 1.1. Σύγχρονος χάρτης της Κεντρικής Βαλκανικής, όπου φαίνεται η διαίρεση της ιστορικής Μακεδονίας ανάμεσα στην Ελλάδα, την Γιουγκοσλαβία και την Βουλγαρία (Πηγή: Νανάκης, Α., «Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) έως στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος», εκδ. Μπαρμπουνάκης: Θεσσαλονίκη, 2022, σ.136, αναφορά στο βιβλίο του Κ. Βακαλόπουλου, Μακεδονία, Θεσσαλονίκη, 1991).

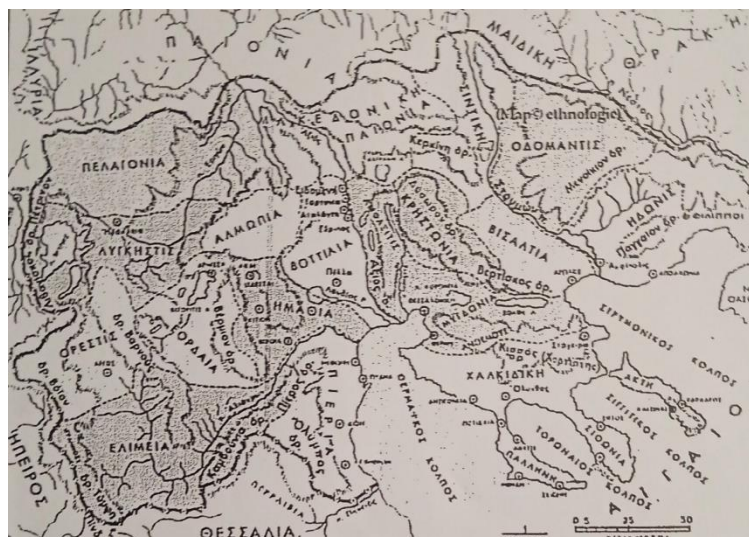

Τ.Μ Σκοπίων, Скопје
 Τ.Μ Πρεσπών και Πελαγονίας, Преспε и Πεлагоније
 Τ.Μ Δεβρών και Κιτσέβου, Деврон и Кицево
 Τ.Μ Στρώμνιτσας, Стромница
 Τ.Μ Παραβαρδαρίου, Παραвардариу
 Τ.Μ Μπρεγκάλνιτσας, Брегалница
 Τ.Μ Τετόβου και Γκόστιβαρ, Тетово и Гостивар
 Τ.Μ Κουμανόβου και Όσογκοβίας, Куманову и Осоговиј

Εικ. 1.2. Οι οκτώ Μητροπόλεις της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος στην Βόρεια Μακεδονία Βουλγαρία (Πηγή: Νανάκης, Α., «Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) έως στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος», εκδ. Μπαρμπουνάκης: Θεσσαλονίκη, 2022, σ.138, αναφορά στον Χάρτη από τον Επίσκοπο Αντανίας κ. Παρθένιον, Ηγούμενο στον Τίμιο Πρόδρομο Μπίγκορσκι).

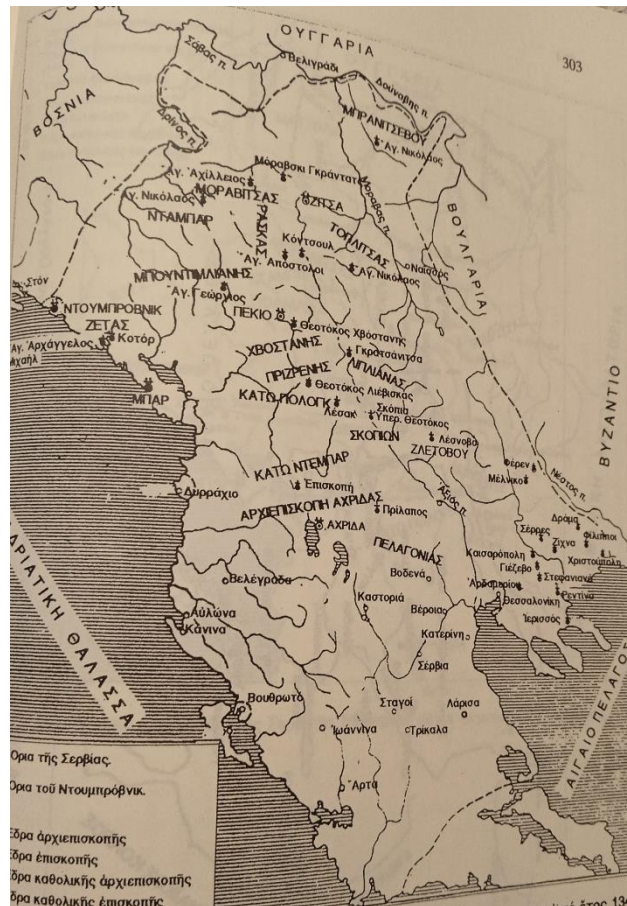
Εικ. 1.3. Χάρτης του 1917 που απεικονίζει την Αρχιεπισκοπή Αχριδών περί το 1020 (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%>).

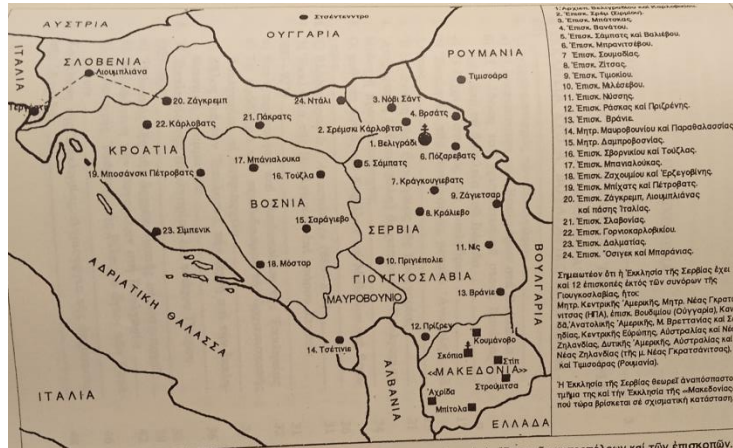
Εικ. 1.4. Αρχαία Μακεδονία (Πηγή: Νανάκης, Α., «Από την Αρχιεπισκοπή Αχριδών (1018) έως στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος», εκδ. Μπαρμπουνάκης: Θεσσαλονίκη, 2022, σ.135, αναφορά σε Εθνο-Λογικά BlogSpot).

Εικ. 1.5. Τα γεωγραφικά όρια της κλασικής Μακεδονίας (Αρχαίο Ελληνικό Μακεδονικό Βασίλειο) (Πηγή: Λόης, Γ.Ν., *Το Μακεδονικό ζήτημα από πολιτικής και εκκλησιαστικής πλευράς στην Γιουγκοσλαβία 1918-1991*, Αθήνα 2002, εκδ. Επτάλοφος, σ.153).

Εικ. 1.6.Χάρτης των επισκοπών και μητροπόλεων του Πατριαρχείου Σερβίας μετά το έτος 1346 (Πηγή: Γόνης, Β.Δ. «Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας», εκδ.ΑΡΜΟΣ, 2001, σσ. 303).

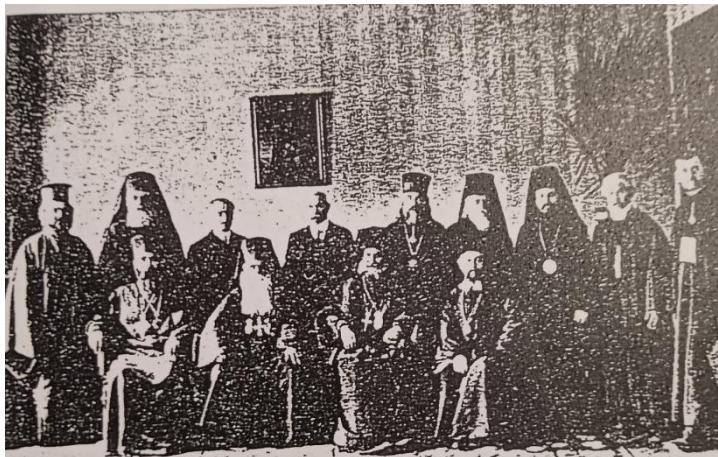

Εικ. 1.7. Χάρτης της Εκκλησίας της Σερβίας στο χώρο της παλαιάς Γιουγκοσλαβίας με τις έδρες των μητροπόλεων και των επισκοπών. (Πηγή: Γόνης, Β.Δ. «Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας», εκδ.ΑΡΜΟΣ, 2001, σσ. 307).

2. Προκαθήμενοι που σχετίζονται με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος

Εικ. 2.1. Ο Ιωάννης, Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και Μητροπολίτης Σκοπίων. (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%>).

Εικ. 2.2. Ο Έξαρχος του Οικουμενικού Πατριαρχείου μητροπολίτης Αμασειάς Γερμανός Καραβαγγέλης επ' ευκαιρία της επισήμου παραδόσεως του τόμου του 1972 εις Βελιγράδι ((Πηγή: «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ» περιοδικό, «Το Εκκλησιαστικό καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα», τόμ.15^{ος}, Θεσσαλονίκη, 1975, σ. 34).

2.5 Ο δεσπότης Ιωάννης Ολίβερους. Τοιχογραφία(μέσα 14^{ου} αι.) από τη Μονή Λεσνόβου. (Πηγή: Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014,σ.234).

Εικ. 2.6. Ο Άγιος Σάββας Νεμάνια, πρώτος Αρχιεπίσκοπος των Σέρβων 1219-1233 (Μονή Μιλέσοβο 1225). (Πηγή: Λόης, Γ.Ν. «Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική», εκδ.ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα, 2017, σ.646).

2.7. Ο κράλης Σερβίας Στέφανος Πρωτόσεπτος. Τοιχογραφία (13^{ος} αι.) από τη Μονή Mileseva στη Σερβία. (Πηγή: Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.185).

Εικ.2.8. Απεικόνιση (έτ.1271) του αγίου Κλήμη στην εκκλησία της Θεοτόκου (παλαιότερα του αγίου Νικολάου) στο Manastir στην περιοχή Marrono Πριλάπου. Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.269).

Εικ. 2.9. Μητροπολίτης Βελιγραδίου Δημήτριος Ρανλιόνις, πρώτος πατριάρχης του ανασυσταθέντος Σερβικού Πατριαρχείου 19201930. Βουλγαρία (Πηγή: «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ» περιοδικό, «Το Εκκλησιαστικό καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα», τόμ.15^{ος}, Θεσσαλονίκη, 1975, σ. 35).

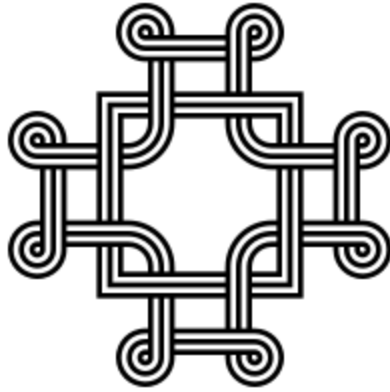
3. Διασωθέντα μνημεία και επιστολές που σχετίζονται με την ιστορία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος

Εικ. 3.1. Επιστολή τεσσάρων Μονών της Αρχιεπισκοπής προς τον Τσάρο της Ρωσίας στα ελληνικά (1654). (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%>).

Εικ. 3.2. Σφραγίδα της Αρχιεπισκοπής (1516) (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%>).

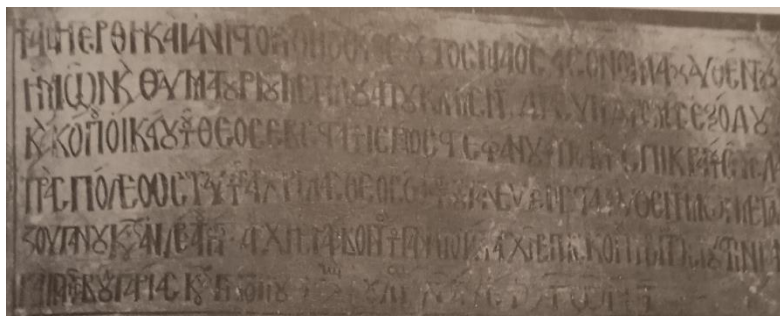
Εικ. 3.3. Μακεδονικός σταυρός από το μοναστήρι της Ελεούσας στη Στρώμνιτσα. Ένα από τα σύμβολα της ιστορικής εκκλησίας Αχριδών (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%>).

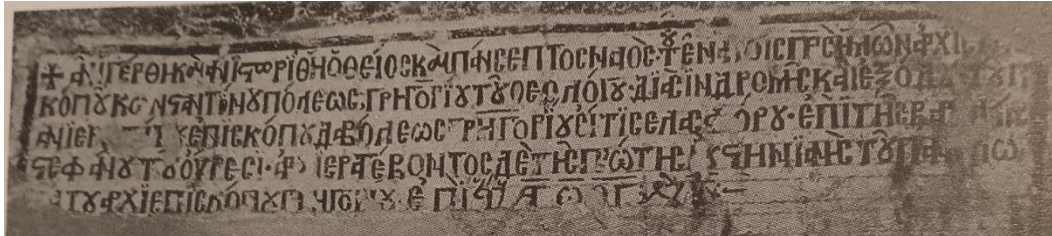
Εικ.3.4.Το γενεαλογικό δένδρο των Νεμάνια. Βρίσκεται στον νάρθηκα της μονής Ντετσάνης και είναι έργο περί το έτος 1345. Βελιγράδι (Πηγή: Λόης,Γ.Ν., «Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική», εκδ.ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα 2017, σ.674).

Εικ.3.5.Ο Νομικός Κώδικας του Στέφανου Δουσάν (1349). (Πηγή: Λόης,Γ.Ν., «Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική», εκδ.ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα 2017: σ.686).

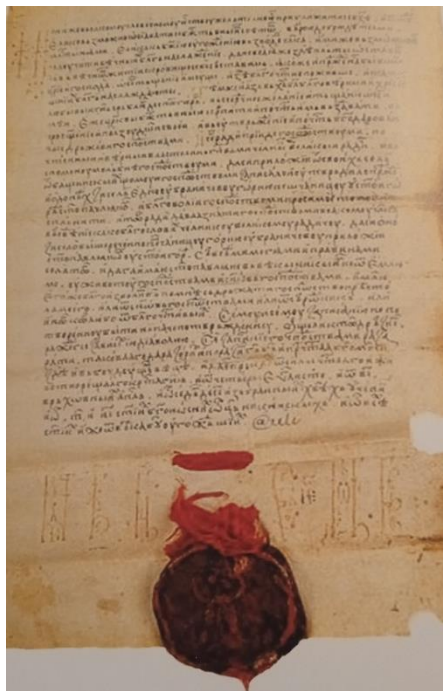
Εικ. 3.6.Κτητορική επιγραφή (έτ.1378) στην εκκλησία του Μικρού αγίου Κλήμη στη συνοικία Βολνίσα της Αχρίδας, όπου μνημονεύεται ο αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής και πάσης Βουλγαρίας Γρηγόριος Β΄. (Πηγή: Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.144).

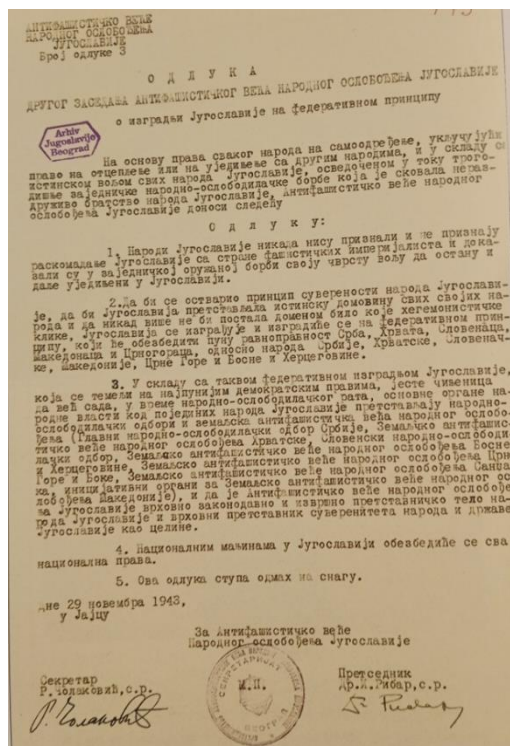
Εικ. 3.7.Κτητορική επιγραφή (έτ.1364/1365) στο παρεκκλήσιο του Γρηγορίου Θεολόγου στην εκκλησία της Θεοτόκου Περιβλέπτου στην Αχρίδα, όπου μνημονεύεται ο αρχιεπίσκοπος Πρώτης Ιουστινιανής Γρηγόριος Β΄.(Πηγή: Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.143).

Εικ.3.8.Τμήμα από την κτητορική παράσταση (περί το έτ. 1345) του αρχιεπισκόπου Νικολάου Αχρίδας με τον Στέφανο Δουσάν, τη σύζυγό του Έλενα και τον νεαρό κράλη Στέφανο Ούρεση Ε΄. Τοιχογραφία στην εκκλησία του αγίου Νικολάου Bolnicki στην Αχρίδα (Πηγή: Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.229).

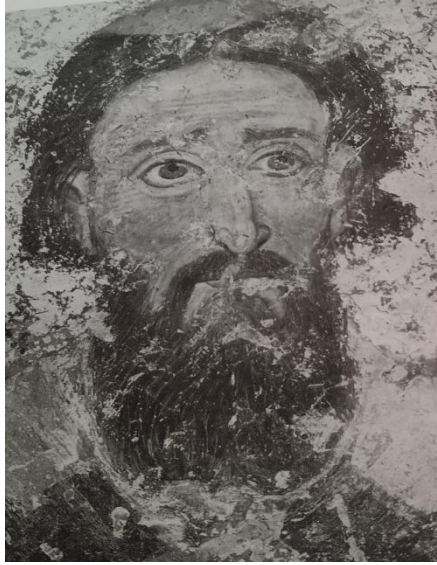

Εικ.3.9.Χρυσόβουλο του δεσπότη Γεώργιου Μπράνκοβιτς (1430).Αφορά δωρεά προς τους μοναχούς της μονής του αγίου Παύλου (Πηγή: Λόης,Γ.Ν., «Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική», εκδ.ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα 2017: σ.688).

Εικ.3.10. Απόφαση της δεύτερης Συνόδου του ΑΣΕΑΓ, στο Γιαίτσε (Jajce) της Βοσνίας. Αποφασίζεται η οργάνωση της Γιουγκοσλαβίας σε Ομοσπονδιακή βάση, 29 Νοεμβρίου, 1953 (Πηγή: Λόης,Γ.Ν., «Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική», εκδ.ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα 2017: σ.690).

Εικ.3.11. Ο άγιος Σάββας (Σερβίας) Τοιχογραφία (13^{ος} αι.) της Μονής Mileseva στη Σερβία (Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.182).

4. Κτίρια αρχιεπισκοπής που σχετίζονται με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος

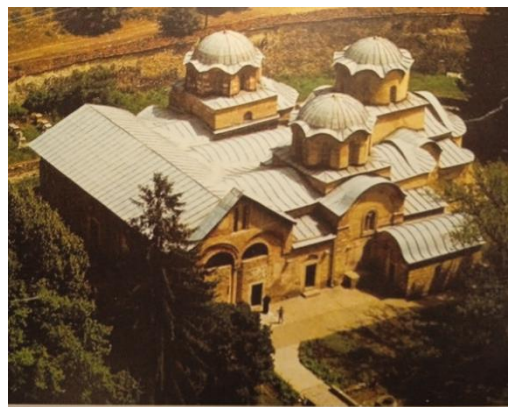
Εικ. 4.1. Η Αγία Σοφία της Οχρίδας, καθεδρικός ναός της Αρχιεπισκοπής) (Πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%>).

Εικ. 4.2. Ναός του Αγίου Σάββα Βελιγράδι (Πηγή: Λόης, Γ.Ν. «Ιστορία της Σερβίας, Πολιτική και Εκκλησιαστική», εκδ.ΕΝΝΟΙΑ, Αθήνα 2017, σ.704).

Εικ. 4.3. Η Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου στο ομώνυμο νησί στη Μικρή Πρέσπα (Πηγή: Δεληκάρη, Α., «Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα». University Studio Press: Θεσσαλονίκη, 2014, σ.84).

Εικ. 4.4. Το Πατριαρχείο Πεκίου στο Κοσσυφοπέδιο ανοικοδομήθηκε αρχές του 13^{ου} αιώνα. Από το έτος 1253 είναι η έδρα της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.